

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education and Science of Ukraine
Західноукраїнський національний університет
West Ukrainian National University
Соціально-гуманітарний факультет
Faculty of Social Sciences and Humanities

МАТЕРІАЛИ

II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ СОЦІАЛЬНО-
ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ»

MATERIALS

II INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
«TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN THE SOCIAL AND
HUMANITARIAN EDUCATION OF MODERN UKRAINE DURING
THE WAR TIME: CHALLENGES, PROBLEMS AND PROSPECTS»

20-22 ЧЕРВНЯ 2024 РОКУ
ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА

Редакційна колегія:

Оксана ГОМОТЮК – д. іст. н., професор, декан соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету,
Юрій ПОПОВИЧ – доцент кафедри соціальних наук та гуманітарних дисциплін Пряшівського університету у Пряшеві,
Юрій Щербяк – д. пед. н., професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету,
Андрій ГРНЯК – д. псих. н., професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету,
Володимир ЧАЙКА – д. пед. н., професор, в.о. завідувача кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету,
Наталія БЕЗПАЛОВА – к. біол. н., доцент, в.о. завідувача кафедри фізичної реабілітації і спорту Західноукраїнського національного університету,
Ірина НЕДОШИТКО – к. іст. н., доцент, завідувач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету,
Лілія РЕБУХА – д. пед. н., професор, професор кафедри освітології та педагогіки Західноукраїнського національного університету,
Леся БЛЮВУС – д. іст. н., професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету,
Оксана ПИСАРЧУК – к. пед. н., доцент кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету,
Ольга ЧИКУРОВА – к. пед. н., старший викладач кафедри освітології та педагогіки Західноукраїнського національного університету.

*Рекомендовано до друку
Вченою радою соціально-гуманітарного факультету
(протокол № 1 від 28 серпня 2024 р.)*

Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної освіти сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 20-22 червня 2024 року). Тернопіль : ЗУНУ, 2024. 242 с.

ISBN 978-966-654-790-6

Збірник узагальнює результати досліджень та практичного досвіду, представлених на II Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної освіти сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи».

T-65

Публікації охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із соціально- психологічними аспектами життя в умовах війни, трансформацією гуманітарної сфери, сучасними тенденціями розвитку середньої та вищої освіти, а також актуальними проблемами дошкільної і початкової освіти. Ця збірка стане цінним джерелом інформації для науковців, педагогів, студентів та всіх, хто прагне зрозуміти складні процеси, що відбуваються в українській освіті в умовах війни.

УДК 373.3:37.015.31:378

Матеріали конференції публікуються в авторській редакції.
Відповідальність за зміст і достовірність публікацій покладається на авторів наукових доповідей.

© ЗУНУ, 2024

ЗМІСТ

Секція 1. СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF INDIVIDUAL LIFE ACTIVITIES IN CONDITIONS OF SOCIAL UNCERTAINTY

- Андрій Гірняк, Галина Гірняк
**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРИЙНЯТТЯ ІДЕЇ ВІЙНИ У СУСПІЛЬНІЙ
СВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН КРАЇНИ-АГРЕСОРА.....14**
- Надія Буняк, Сергій Неплохов
МОРАЛЬНА ТРАВМА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....20
- Оксана Фурман, Володимир Шафранський
**СТРАТЕГІЇ ТА ПАРДИГМИ ВПЛИВУ В СОЦІАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНІЙ РОБОТІ22**
- Kateryna Binytska
**CREATIVE APPROACHES TO PARENTING PROMOTED IN SOCIAL
ADVERTISING.....26**
- Ярослава Бугерко, Віталій Кутерещин
**ОСОБИСТІСНІ РЕСУРСИ ЯК ФАКТОР САМОРОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ.....29**
- Зоряна Крупник
**СТРЕС ТА ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ СЕРЕД ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ПРИЧИНИ І СПОСОБИ
ПРОФІЛАКТИКИ.....31**
- Тетяна Надвинична, Оксана Шандрук
**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ІНВАЛІДІВ БОЙОВИХ
ДІЙ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ35**
- Роман Гах
**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ РЕГУЛЯТОРНО-ОСОБИСТІСНИМИ
ВЛАСТИВОСТЯМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ТА РІВНЕМ ГУБРИСТИЧНОЇ
МОТИВАЦІЇ В КОМАНДНИХ ВИДАХ СПОРТУ38**
- Оксана Яремко, Надія Оленчук
РОЛЬ МЕДІАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ41

Олеся Притула	
СТРАТЕГІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	42
Алла Сенік	
ВИДИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	45
Анастасія Ятищук	
ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	47
Марія Підгурська, Віталій Ньюн	
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	51
Ярослав Дикий	
РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕТАЛІ У ДОСЛІДЖЕННІ СТРЕСОВИХ ПОДІЙ.....	53
Андрій Лазарук	
САМОВИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВЧИНКОВО-ЦИКЛІЧНИЙ ВИМІР.....	56
Борис Любий	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ОСІБ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	60
Оксана Самойленко	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ЦІННІСНОЇ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	62
Елеонора Угрин	
КОНСУЛЬТУВАННЯ В МЕЖАХ ГЕШТАЛЬТ-ПІДХОДУ.....	64

**Секція 2. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ В ПЕРІОД
ГЛОБАЛЬНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ
SOCIOCULTURAL AND INFORMATIONAL TRANSFORMATIONS IN
THE HUMANITARIAN SPHERE DURING GLOBAL SOCIETAL
CHALLENGES**

Тетяна Бевз

**ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В
УМОВАХ ВІЙНИ: ДИНАМІКА, ВПЛИВ І ПЕРСПЕКТИВИ.....67**

Юрій Щербяк

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА СУЧАСНОМУ
ЕТАПІ: ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ, ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА
ПОТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ.....70**

Grygorii Tereshchuk, Olena Binytska

**CREATIVITY AND INNOVATION IN ADVERTISING PSYCHOLOGY
HIGHER EDUCATION75**

Галина Дурдас, Ростислав Сморщок

**ВПЛИВ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА МОРАЛЬНИХ ОРІЄНТИРІВ НА
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ.....79**

Едуард Маляр, Неля Маляр

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЛІМПІЙСЬКОГО СПОРТУ В УМОВАХ ВІЙНИ...81

Інна Марків

**ОЦИФРУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ У
ВИКЛИКАХ ВІЙНИ.....83**

Олександра Патряк

**ЕТИЧНІ ВИМІРИ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....87**

Ольга Лужецька

**ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ГАРАНТІЇ ТА
МОЖЛИВОСТІ89**

Оксана Рудакевич

**АКСІОПСИХОЛОГІЧНЕ ТА ІДЕОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022-2024РР.....92**

Ганна Твердохліб	
ЦИФРОВЕ ЧИТАННЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ.....	96
Ірина Цідило, Христина Цідило	
МЕТОДИ ДИЗАЙНЕРСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЕКТУВАННЯ БРЕНДУ	98
Dmytro Kostenko	
CREATIVITY AND INNOVATION IN MARKETING COMMUNICATION CREATING THE LIFESTYLE OF THE MODERN MAN.....	101
Андрій Цуп	
ЖИВОПИС, ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ. ХУДОЖНЬО – ОБРАЗНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЙСНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	104
Yaroslav Ostapchuk, Tetiana Lebid	
TRANSFORMATION OF MUSEUM SPACE FOR INCLUSIVE EDUCATION.....	107
Роман Блажевський	
ОСОБЛИВОСТІ ВІРТУАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ ПЕРІОДУ СУСПІЛЬНИХ ЗЛАМІВ.....	110
Павло Блажевський	
ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ	112
Ігор Бодасюк	
ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	113
Роман Бодасюк	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ НА ПРИКЛАДІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	115
Володимир Бойчук	
СОЮЗ УКРАЇНОК АМЕРИКИ: СПІВПРАЦЯ З УКРАЇНОЮ (2014-2024).....	117
Володимир Гомівка	
РЕОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	120
Олександр Тимчишин	
ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЧАСІ ВІЙНИ: ОСВІТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	121

Павло Франасюк

**РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ.....123**

Zhang Yanfang

**TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN SOCIAL AND HUMANITARIAN
EDUCATION OF MODERN UKRAINE IN THE CONTEXT OF WAR:
CHALLENGES, PROBLEMS, AND PROSPECTS124**

**Секція 3. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЕРЕДНЬОЇ ТА
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ : ВІД ТРАДИЦІЙ
ДО ІННОВАЦІЙ**

**CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SECONDARY AND
HIGHER EDUCATION IN UKRAINE IN WARTIME: FROM TRADITION
TO INNOVATION**

Лілія Ребуха

**АДАПТАЦІЯ УЧНІВ-БІЖЕНЦІВ З УКРАЇНИ У РЕЗУЛЬТАТІ ВІЙНИ ДО
НАВЧАННЯ В ПОЛЬСЬКИХ ШКОЛАХ.....126**

Liliya Rebukha, Han Liu

**ESSENCE OF THE PECULIARITIES OF COMMUNICATIVE
COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION
AND SPORT.....129**

Лілія Ребуха, Назар Цибульський

**ЗНАЧИМІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....130**

Наталія Безпалова

**ДОЛІКАРСЬКА ТА ЛІКАРСЬКА ДОПОМОГА ПРИ ПЕРЕЛОМАХ
КІСТОК.....132**

Любомира Ілійчук

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ134**

Віктор Кавецький

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ БАЗОВОГО КОМПОНЕНТУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВИХ СУСПІЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ.....136**

Неля Маляр, Едуард Маляр

**СУТНІСТЬ СУЧАСНОГО СПОРТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В
УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....139**

Надія Олійник

**РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ141**

Світлана Бойко

**ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ
ПРОЦЕС В УМОВАХ ВІЙНИ.....143**

Ольга Поворознюк	
ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ КУРСАНТІВ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ЦЕНТРУ.....	146
Володимир Родіков	
ПОНЯТІЙНИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСКОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК.....	149
Chanjuan Chen	
THE CHALLENGES AND COUNTERMEASURES FACING NATIONAL DEFENSE EDUCATION IN HIGH SCHOOLS UNDER THE BACKGROUND OF INFORMATION WARFARE.....	152
Oleksandr Homotiuk , Tetyana Lebid	
INFORMATION - EDUCATIONAL SPACE TRANSFORMATION CHANGES OF THE MODERN MUSEUM UNDER THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE.....	155
Chen Zehua	
ARGUMENTATIVE TEACHING FOR COLLEGE CLASSROOMS IN A BLENDED LEARNING ENVIRONMENT IN THE CHINA'S HIGHER EDUCATION SYSTEM	159
Ni Dong, Liliya Rebukha	
PRACTICAL APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGY IN THE TEACHING AND LEARNING PROCESS IN CHINA.....	161
Ni Dong, Liliya Rebukha	
EXPLORATION AND PRACTICE OF INNOVATIVE SIGN LANGUAGE TEACHING BASED ON LEAP MOTION SOMATIC GESTURE RECOGNITION TECHNOLOGY.....	164
Song Mengjia	
MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE CHINA'S HIGHER EDUCATION SYSTEM.....	166
Zhang Pengfei, Oksana Krychkivska	
ICT-LED TRANSFORMATION: REINVENTING HIGHER AND HUMANITARIAN EDUCATION IN WAR-TORN UKRAINE.....	167
Павло Барладин	
ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ.....	169

Максим Богуш	ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ.....	171
Антон Крулевський	ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ	173
Андрій Лобацький	ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	175
Тарас Демчук	КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ : ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ФУНКЦІЇ.....	177
Любомир Данилюк	ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	179
Геннадій Власюк	ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....	181
Ольга Гриньку	ПОДОЛАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ В УПРАВЛІНСЬКОМУ СПІЛКУВАННІ.....	183
Ольга Кулік	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	185
Олеся Литвиненко	ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	186
Максим Рисан	СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ: МОЖЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	188
Лілія Черевка	ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ: ЗНАЧИМІСТЬ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	191

Максим Шкабара

ЗАСТОСУВАННЯ

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ

ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ДЛЯ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ОСВІТНІХ

ЗАКЛАДІВ.....192

**Секція 4. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ
ДОСВІД**
**CURRENT ISSUES IN PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION:
DOMESTIC AND FOREIGN INNOVATIVE EXPERIENCE**

Volodymyr Chaika, Andriana Shyshak

**CREATING THE EDUCATIONAL AND DEVELOPMENTAL
ENVIRONMENT OF PRIMARY SCHOOL AS A PEDAGOGICAL
CONDITION FOR THE FORMATION OF INFORMATION AND DIGITAL
SKILLS IN JUNIOR PUPILS195**

Ірина Білоус

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ
АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО ВІДВІДУВАННЯ ДИТЯЧОГО САДКА.....197**

Ольга Главацька

**РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....199**

Антоніна Дем'янюк, Валентина Лесів

**ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....203**

Олена Ішутіна, Євгенія Тасенко

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У
ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА
ПРОБЛЕМА.....207**

Ірина Лобачова, Дар'я Маяцька

**ФОРМУВАННЯ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ГУМАННИХ
ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ: МЕТОДИ, ЗАСОБИ ТА ФОРМИ
РОБОТИ.....210**

Оксана Писарчук, Ростислав Руденський

**ВПЛИВ ГУМОРУ НА РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....213**

Ольга Чикурова, Оксана Добровольська

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ.....217**

Li Lili	ANALYSIS OF FAMILY EDUCATION NEEDS OF SPECIAL PRESCHOOL CHILDREN IN INTEGRATED EDUCATION ENVIRONMENT.....	220
Li Lili	RESEARCH ON COLLEGE STUDENTS' LEADERSHIP DEVELOPMENT AND EDUCATION MODEL.....	223
Oksana Krychkivska,	COMMUNICATIVE APPROACH IN THE PROCESS OF LANGUAGE TEACHING OF INTERNATIONAL STUDENTS IN UKRAINE.....	226
Vololymyr Krychkivskyi	THE IMPACT OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES ON THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	228
Zhang Gege	OPTIMIZATION OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE MUSIC TEACHERS IN UKRAINE AND CHINA.....	230
Катерина Буряк	СКЛАДОВІ ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМООЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	231
Ігор Рижак	ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ІНЖЕНЕРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ.....	234
Тетяна Лебідь	АСИСТЕНТ ДИТИНИ / ПОСЛУГА СУПРОВОДУ ПІД ЧАС ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	237
Дар'я Пилипенко	ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	240

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF INDIVIDUAL LIFE ACTIVITIES IN CONDITIONS OF SOCIAL UNCERTAINTY

Андрій Гірняк

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет*

Галина Гірняк

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРИЙНЯТТЯ ІДЕЇ ВІЙНИ У СУСПІЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН КРАЇНИ-АГРЕСОРА

Суспільна свідомість постає як сукупність ідей, теорій, поглядів, уявлень, почуттів, вірувань, емоцій людей, настроїв, у яких відбивається природа, матеріальне життя суспільства і вся система суспільних відносин [1]. Колективна ж свідомість тлумачиться Е. Дюркгаймом як духовна єдність суспільства, яка не є сумою індивідуальних свідомостей, а існує незалежно від них у вигляді соціальних факторів (уявлень, звичаїв, почуттів, моралі, традицій, знань і т. д.), котрі чинять суттєвий вплив на індивідуальну свідомість. Колективна свідомість створює моральне суспільне середовище, що спонукає людей приймати способи дії і мислення, поширені в даному суспільстві. Чим більше колективна свідомість як «голос громадської совісті» регламентує соціальне життя суспільства, тим сильніший і міцніший зв'язок індивіда з групою [2].

Особливістю суспільної свідомості є доволі значне викривлення об'єктів, що відображаються. Спільно, люди думають і діють дещо по-іншому, ніж кожен окремо. Тут переважають емоції над розумом, а відтак часто проявляється прихована людська деструктивність, актуалізуються низькі потяги й безпричинна агресія, санкціонується вибір хибного шляху [2].

В інтересах нації, партії, класу спільної справи часто спричинюється параліч особистої совісті, а натомість гіпертрофується вплив масового «Ми». Брехня заснована на свідомому досвіді «корисної» дезінформації і завуальованої неправди для «загального блага» введеного в оману суспільства у великих масштабах оприявлена у фашистській німеччині, СРСР і сучасній путінській росії [3, с. 11-12].

Завданням нашого дослідження є соціально-психологічне пояснення умов за яких уможлиблюється факт, коли «німецький інтелігент стає есесівцем-убивцею, фанатично відданий революційній справі пролетаріату комуніст перетворюється на фашиста, а московитські сільські хлопці, отруєні крайнім

шовінізмом і позбавлені будь-яких моральних зобов'язань перед «ворогом», стають радикальними рашистами – терористами, гвалтівниками, вбивцями» [3, с. 11], а також чому у XXI столітті країна, яка у 2022 році налічувала більше 140 млн. громадян сліпо підкорилася злочинним наказам, а понад 80% російського суспільства радо підтримали політику свого президента [4], який розпочав війну у центрі Європи проти суверенної країни?

На наш погляд це неможна пояснити лише *аномією* (патологією суспільства) за якої виникає відчуття відсутності норм в перехідні і кризові періоди, коли старі норми і цінності перестають діяти, а нові ще не закріпилися [2]. Передумовою онтологічного уможливлення цих злочинів є дія низки соціально-психологічних закономірностей і психологічних ефектів:

1. *Експеримент Мілгрема* демонструє ефект розподіленої відповідальності, зняття морального зобов'язання та покори виконавця авторитету керівника. Суть експерименту полягав у тому, що людина в білому халаті (експериментатор-керівник) віддає наказ піддослідному бити іншого учасника експерименту струмом, послідовно збільшуючи напругу. Хоча виконавець лише технічно виконує накази проте понад 65% жертв би загинули [5]. Тому багато нацистських військових злочинців оправдовувалися фразою «фюрер дав наказ, а ми лише виконували його».

2. *Принцип конформізму*, як некритичної покори певній моделі, що володіє найбільшою силою тиску (думка більшості, визнаний авторитет, традиція тощо). Відомий експеримент, коли понад 90% піддослідних підтвердили, що чорна пірамідка є білою. Тобто експериментатор не примушував людей зробити неправильний вибір, а вони брехали самі собі, щоб не бути «білою вороною» [6]. Особливо цей ефект діє у суспільствах де панує імператив «Людина для держави, а не держава для людини».

3. Актуалізація задоволення *другої групи потреб за ієрархією А. Маслоу* (потреба у фізичній та психологічній безпеці) – страх, самозбереження, самозахист у тоталітарній державі. Крім того, нагнітання маніакальної ідеї зовнішнього ворога, який неначе хижак очікує моменту, щоб напасти на росію і відняти її «неймовірні багатства» демонізує в свідомості обивателя образ НАТО як *екзистенційного ворога* й потребує *психологічної розрядки*. Міф небезпеки, що посилює внутрішнє напруження та актуалізує потреби у захисті сильно консолідує біомасу «*проти*», а не «*за*» й змушує шукати захисту у сильної центральної влади, погоджуючись на зменшення громадянських свобод. Таким чином, між владою і населенням виникає своєрідний *соціальний договір* – обмін волі на захист і гарантії безпеки.

4. *Вікно Овертона* як маніпулятивна технологія свідомого зміщення суспільного консенсусу у такій послідовності: «неприйнятне визнати радикальним, але допустимим, можливе — прийнятним, прийнятне – раціональним, розумне – популярним, а популярне — єдиноправильним (чинною нормою)» [7]. Механізм впровадження суспільно неприйнятних ідей зазвичай демонструють на прикладі пропаганди канібалізму чи одностатевих шлюбів. Психологічно ця технологія уможливорюється завдяки впливу норм толерантності, евфемізму як психолінгвістичної маніпуляції, потреби

приналежності і соціального визнання, підпорядкуванню авторитету та підміні понять «легально» і «правильно».

5. *Співвідношення масової та елітарної культури (як 65-90% до 35-10%).* Тобто йдеться про наявність громадян з розвиненим критичним мисленням, які здатні аналізувати інформаційний потік, спиратися на власні судження та робити власні умовиводи. Для масової культури характерні загальнодоступність, легкість сприйняття, спрощеність, розважальність, що упредметнюються в гаслі «Хліба і видовищ». Масова культура «спирається на примітивні відчуття й бажання, майже до біологічних інстинктів (секс, агресія), і у своєму крайньому відображенні породжує *контркультуру і антикультуру* войовничо-вульгарну і ворожу до існуючих у світі порядків взагалі» [8]. Не лише сприйняття, а й ментальне прийняття найжахливіших ідей уможливають легкі за стилем інформаційні форми, які доносяться різними каналами: 1) *релігія* («духовні скріпи» РПЦ) унормовує на ірраціональному рівні аморальні дії; 2) *популярне мистецтво* (кінематограф, мультиплікація, література тощо) героїзує доблесть «захитників Отчества»; 3) *гумор* (шовіністичні сатирики на кшталт М. Задорнова та Є. Петросяна) висміює опонентів і піддає соціальному остракізму інакомислячих; 4) *освіта* задає жорсткі патерни соціалізації та «єдиномыслия»; 5) *наука / псевдонаука* (історія, політологія, філософія), маніпулюючи фактами, раціонально обґрунтовує та логічно впорядковує наратив порушеної справедливості щодо росіян; 6) *правова система* легалізує анексію та військову агресію й чинить тиск через правоохоронні органи на незгідних, визнаючи їх «іноагентами» та злочинцями, передбачаючи адміністративну відповідальність за поіменування війни війною, а не СВО (спеціальною воєнною операцією) тощо.

6. *Відсутність свободи слова і незалежних ЗМІ*, що уможливорює жорстку пропаганду через маніпуляцію фактами і продукування напівправди ЗМІ, використання тактики «доведення до абсурду» (чим неймовірніша брехня, тим простіше в неї вірять обивателі). Як відомо «*брехня повторена тисячу разів і більше, сприймається населенням як абсолютна правда*, адже зберігає динамізм еволюційного повсякдення, слугує утвердженню повноцінності життя, що надає силу в боротьбі із вигаданими внутрішніми і зовнішніми ворогами» [3, с. 11].

7. *Проекція* як доказ своєї власної неспроможності запускає механізм ненависті до об'єкту, який є доказом незреалізованої кращої альтернативи. Раб не може пробачити не тирану-господарю, а тому хто зумів звільнитися від нього. Тобто Україна є своєрідним дзеркалом, яке повертає росіян до власної внутрішньої травми від якої вона неначе алкоголік у стані тверезості намагається втекти. Як відомо, правильність діагнозу алкоголізму підтверджує бурхливе болісне реагування, агресія та повне заперечення з боку пацієнта. Адже легше розбити дзеркало аніж визнати/прийняти свої вади і намагатися змінити реальність. Оскільки демократична та успішна Україна *руйнує захисну ілюзію* росіян і вказує на можливість зміни ситуації через тривалий і болісний шлях самовдосконалення то у більшості з них спрацьовує суперечність своєрідних психологічних ножиць «*завуальований комплекс меншовартості на фоні демонстративної манії величч*».

8. *Посередній моральний розвиток* значної частини громадян. Лоренс Кольберг, як автор *періодизації морального розвитку особистості*, зазначає, що багато людей так і не переходять на четверту стадію морального розвитку (зорієнтованість на авторитет, обов'язок), а шостої стадії (зорієнтованість на свободу совісті) досягають тільки 10% осіб старше 16 річного віку. Також вчений вказує на існування ще 7-ї, вищої стадії, коли моральні цінності виводяться з більш загальних філософських постулатів. Однак цієї стадії досягають лише окремі люди [9, с. 12]. Більшість осіб у своєму моральному розвитку досягають, принаймні, третьої стадії (мораль «пай-хлопчика» чи «пай-дівчинки»), а інші залишаються морально незрілими впродовж усього життя.

9. *Свобода волі і свобода вибору* є ключовими критеріями оцінювання моральності вчинку. Тягар вибору, який несе людина як духовний суб'єкт, особистість, тотожний відповідальності за зайняту моральну позицію, здійснені вчинки тощо. За В.Ф. Рибаченко, «самодетермінація розгортається як система зусиль зрілого, відповідального суб'єкта життя щодо досягнення значущих життєвих цілей, орієнтованих на буттєві цінності» [10]. Отож *вчинок вільного вибору* може робити лише сильна *асертивна особистість* з доволі розвиненою *вольовою сферою* та позитивно-гармонійною *Я-концепцією*. Водночас за концепцією А. Маслоу, К. Роджерса, Г. Балла та інших представників гуманістичної психології найвищого рівня самоактуалізації досягають лише 2-6 % людей [11, с. 17-28]. Вочевидь у росіян, як представників будь-якої тоталітарної держави, наявне нівелювання індивідуальності на усіх етапах соціалізації, невикорінена негативна історична спадщина (кріпацтво, росія як жандарм Європи, ідеалізація диктаторського комуністичного минулого), травмивні для здорової психіки етнокультурні традиції примусу, а відтак обтяжлива генетична пам'ять та колективне несвідоме.

10. *Принцип послідовності та уникнення негативних переживань* програшу. Включеність у процес передбачає прагнення завершення гештальту. Тому вийти із стану війни без перемоги набагато важче ніж прийняти рішення не розпочинати її. Адже *«людина радше погодиться бути нещасною, ніж неправою»* [12]. Відтак соціальні процеси значно інертніші, ніж технологічні. Якщо наше становлення та ідентифікація відбуваються у чітко заданій світоглядній парадигмі, тобто ми набуваємо політичної, релігійної, національної ідентичності то все те, що формує особистість і самооцінку, не піддаватиметься швидким і радикальним змінам. Саме тому Мойсей водив пустелею 40 років народ, допоки вмерла остання людина, яка пам'ятала рабство.

11. *Дисоціація та раціоналізація* як психічні процеси, що належать до захисних механізмів психіки. Внаслідок дисоціації людина починає сприймати те, що відбувається з нею, так, ніби воно відбувається не з нею особисто, а з кимось іншим. Також дисоціація часто блокує адекватне сприйняття емоційної складової поточної ситуації. Дисоційовані особистості мають вищий рівень егоцентризму, тому що нездатні враховувати позиції інших при реалізації власних потреб. Серед захисних механізмів переважає раціоналізація. Людина намагається логічно пояснити, що інакше вчинити неможливо. Такий феномен часто називають «подвійною мораллю» [13]. Особливо схильні до дисоціювання

люди, які неодноразово перенесли (найчастіше в дитинстві) важкі психологічні травми та ті хто регулярно зазнавав насильства.

Слід наголосити, що наведені психологічні ефекти та соціально-психологічні закономірності жодним чином не виправдовують, а лише пояснюють причини онтологічного уможливлення прийняття ідеї війни у суспільній свідомості громадян країни-агресора. Насправді «нетерпимість і жорстокість до расового чи класового ворога – це вищого порядку невігластво, адже ворог (у фашизмі – євреї і марксистки, у радянському соціалізмі – куркулі, націоналісти і «вороги» народу, у сучасній росії – «бандерівці» й урешті-решт усі українці) – чиста фікція, потрібна для накручування ковітально нездорового ентузіазму, для виправдання необмеженого насилля та геноциду іншого народу і для декларативного нарощування власної державної могутності» [3, с. 11].

Суспільна свідомість із певним запізненням реагує на події, явища, зміни у суспільстві. Тому її вагомою ознакою є консервативність і фіксація досвіду минулих поколінь у вигляді суспільної ідеології та психології [2]. Але *вибір завжди є* і відрадно, що українці, як політична нація зробили свій цивілізаційний вибір. Водночас ніхто не знімає відповідальності за здійснений вибір чи його уникнення з росіян.

В умовах війни видається очевидним водоподіл на друзів і ворогів, добро та зло, відносно легко відділяється зерно від полови у ЗМІ та переважно відходить окалина п'ятої колони від криці української національної ідеї. Але донедавна мало не у половини українців на очах була полуда «русского мира» або ж переважала потуральна позиція «какая разница?». То ж не дивно, що до 2014 року в Україні панував *поділ на Схід і Захід*. Представники Східної України свято вірили, що у Галичині проживають агресивні бандерівці та профашистські націоналісти. Нині ж лінія опозиції думок розподілилася по іншому кордоні: «росія – Україна». Водночас, російська пропаганда веде інформаційну війну проти України на території США, ЄС та низки інших демократичних країн. До прикладу, представникам РФ вдалося відмінити у Швейцарії благодійний концерт на підтримку ЗСУ донедавна російськомовного співака Артема Пивоварова (уродженця Вовчанська Харківської області), мотивуючи, що він є носієм екстремістських націоналістичних ідей. Тому важливо досліджувати особливості застосування психологічного інструментарію в інформаційній війні та гібридних технологіях воєнного протистояння. Це дасть змогу Україні передбачати, достовірно прогнозувати, детально моделювати, а відтак ефективно упереджувати дії ворога. Водночас з'явиться змога проєктивно переспрямовувати інформаційну зброю агресора на нього самого, а відтак наблизити перемогу Добра і Правди над Злом і Брехнею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Суспільна свідомість. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C (дата звернення: 21.06.2024).
2. Колективна свідомість. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%

[В4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C](#) (дата звернення: 29.06.2024).

3. Система сучасних методологій: хрестоматія у 4-х томах / упоряд., відп. ред., перекл. А.В. Фурман. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. Т.5 (додатковий). 605 с.

4. Черниш О. Чому українці вірять у перемогу, а росіяни люблять війну? *BBC News Україна*. 21 квітня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61151164> (дата звернення: 24.06.2024).

5. Експеримент Мілгрема. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82_%D0%9C%D1%96%D0%B%D2%91%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B0 (дата звернення: 21.06.2024).

6. Верховський В. Я та інші: експеримент з пірамідками. *Український інтерес*. 01.12.2023. <https://uain.press/articles/1120230-1120230> (дата звернення: 27.06.2024).

7. Технологія «Вікно Овертона» як механізм пропаганди. URL: <https://overtonwindow.tilda.ws/> (дата звернення: 25.06.2024).

8. Масова та елітарна культура. Проблеми їх взаємодії. *Матеріали бібліотеки Studies*. URL: <https://studies.in.ua/shpora-culture/545-18-masova-ta-eltarna-kultura-problemi-yih-vzayemodyi.html> (дата звернення: 25.06.2024).

9. Гірняк А.Н. Методичні рекомендації з вивчення дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» для студентів спеціальностей 053 Психологія та 231 Соціальна робота. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка», 2022. 116 с.

10. Рыбаченко В.Ф. Экзистенциальное понимание свободной индивидуальности. *Сучасна психологія у ціннісному вимірі* : матеріали третіх Костюківських читань (20-22 грудня 1994 р.) : в 2-х т. Т. 1. Київ, 1994. С. 79-85.

11. Балл Г. Концепція самоактуалізації особистості в гуманістичній психології. *Психологія і суспільство*. 2017. №2. С. 16-32.

12. Дідковська Л. Будь-яка система чинить опір змінам, та світ змінюється. *Час і Події*. 07.05.2018. № 2018-27. URL: <https://www.chasipodii.net/article/21079/> (дата звернення: 27.06.2024).

13. Дисоціація (психологія). *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_\(%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_(%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F)) (дата звернення: 23.06.2024).

Надія Буняк

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

Сергій Неплохов

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 053 Психологія,
Західноукраїнський національний університет*

МОРАЛЬНА ТРАВМА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Військові сутички, на жаль, були, є та, вірогідно, будуть частиною життєпису людства. Події України нинішньої описані власне такими скорботними сторінками – воєнними діями на Сході нашого краю.

Поза всяким сумнівом, збройна агресія та впровадження воєнного стану впливає на психіку, особистість та поведінку людини.

Для осібних її учасників війна є особливою «миттю істини», «першорядною подією життя» та пізнанням сенсу свого буття на Землі.

Проте, зазвичай, війна визначається тим, що нівечить, а не вершить, а людська особистість є вельми вразливою перед такими надпотужними стресовими факторами [1].

Отож під час війни найважливішим, на наш погляд, є надання психологічної допомоги особистості, оскільки досить значною є загроза переживання моральних страждань чи моральної травми [5].

Моральна травма не є ані медичним діагнозом, ані психічним розладом і, водночас, здатна вплинути цілком на всі царини в яких функціонує особистість – психологічну (торкнеться емоцій та поведінки), соціальну та духовну [2].

Термін «моральна травма» нещодавно з'явився в літературних джерелах, саме тому єдиного визначення поняття поки немає, однак найчастіше ми зустрічали його у рамках аналізу військової травми.

Моральна травма завжди виникає внаслідок подій, котрі зламали власні очікування щодо себе та інших, подій, в яких військові, або хтось із близьких людей не дотримались морального кодексу та поєднується з переживаннями огиди, сорому, провини тому, що в такому разі особистість переступає прийнятні межі поведінки.

В таких випадках формується неоднозначна ситуація, коли ми взяли на себе зобов'язання перед військовими і один перед одним: ніколи не залишати побратима позаду, дотримуватися правил ведення бою, повернутися живими додому! Але так на війні трапляється не завжди.

В літературних джерелах означені також прояви моральної травми – самоушкодження, поганий догляд за собою, зловживання психоактивними речовинами, нерозсудливість, суперечлива поведінка, безнадія, ненависть до себе, зниження емпатії, внутрішні страждання, докори сумління, думки про самопокарання тощо, та вказано – моральна травма може сприяти розвитку проблем психічного здоров'я, включно з депресією,

посттравматичними стресовими та тривожними розладами, соціальною ізоляцією, оскільки це не що інше, як душевна рана.

Вірджинія Круз [3] також зазначає, що дослідження моральних травм чітко поділяє їх на три категорії – бойові втрати, військовий злочин, зрада керівництва.

Котра із категорій як вплине на особистість, залежить від характеру і сили травми, з одного боку, конституціональних особливостей та змін в організмі – з іншого [4].

Під час служби між особистостями встановлюються унікальні зв'язки і кожен відчуває особисту відповідальність за безпеку побратима у військовій частині. Але коли побратим гине на полі бою, то це відчувається як поразка всіх разом і кожного, зокрема. Рідко випадає можливість поплакати, а з почуттями впоратися не так просто. Тоді ми кажемо ГЕРОЙ! ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ! Однак, ГЕРОЙ ніколи не повернеться! Ми його втратили назавжди!

Вчинення воєнного злочину (хоча виділяти таку категорію досить незручно) – це випадкове або навмисне вбивство цивільних, катування, помста або садистські вбивства, невибіркова агресія, сексуальне насильство, нездатність запобігти смерті військовослужбовців або цивільних осіб (реальна чи уявна).

Зрада керівництва – поведінка, яка є особливо примхливою, ризикованою і тягне за собою геть несправедливе ставлення – невиправданий ризик для безпеки військ, відчуження окремого військовослужбовця до такої міри, що він вчиняє самовбивство, погроза військовослужбовцю насильством. Наслідки жахливі, оскільки іноді керівники (токсичні) діють у хаотичних ситуаціях (війна) з геть обмеженим контролем. Зраджуючи, порушують всі очікування щодо морально-етичної поведінки, і, малоімовірно, що справедливість настане, оскільки це війна.

На полі бою відбуваються речі, які вкрай важко усвідомити, ще важче відрізнити хто ми є на війні і хто ми є поза нею! Проте слід визнати, що набутий досвід впливає на наше життя в перспективі довгій. Отож варто кинути виклик системам всіх наших усталених переконань, залучити команду підтримки (психотерапевт, родина, друзі, колеги) та крокувати вперед дорогою життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буняк Н.А. Наслідок воєнного стану в Україні: невроз та його прояви. *Національно-визвольний формат ціннісної трансформації суспільних відносин в Україні : Збірник тез міжнародного наукового семінару. Національний університет «Львівська політехніка» 21 квітня 2023. С. 24-26.*
2. Гордовська Т.І. Конструкт моральної травми та його концептуальний зміст. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки.* Випуск № 4. 2021. С. 7-16.
3. Круз Вірджинія. Терапія ПТСР для військових. Як повернутися до нормального життя / Вірджинія Круз; пер. з англ. О.М. Савінової. Київ : Науковий світ, 2024. 128 с.
4. Мішиєв В.Д., Михайлов Б.В., Гриневич Є.Г., Омелянович В.Ю. Розлади психічної сфери внаслідок бойових дій : навч. посіб.; Київ: Медицина, 2023. 127 с.

5. Федотова Т.В. Моральний дистрес & моральна травма особистості: теоретичний дискурс проблеми. *Наукові перспективи. Серія психологія*. Випуск № 12(30) 2022. С. 529-543.

Оксана Фурман

*доктор психологічних наук, професор
професор кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

Володимир Шафранський

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

СТРАТЕГІЇ ТА ПАРДИГМИ ВПЛИВУ В СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ РОБОТІ

Сьогодні відомо, що професіоналізм у соціально-психологічній роботі (СПР) базується на усвідомленому розумінні своєї справи. Схильність до роботи з людьми посідає виняткове місце у формуванні фахового покликання. Один із засадничих принципів соціально-психологічної роботи – це прийняття людини такою, якою реально вона є. Ніщо не може служити підставою у відмові потребуючій особі в допомозі з боку соціального працівника й, тим більше, бути причиною для різної форми дискримінаційного впливу на окремого клієнта. Всі специфічні (індивідуально-психологічні, психофізичні, особистісно-типологічні, етнонаціональні тощо) особливості останнього повинні бути враховані для прийняття рішення про надання йому психологічної підтримки, соціальної допомоги чи конкретної послуги.

Відомо, що у психології обґрунтовуються декілька *стратегій впливу* на людину за основним критерієм – ставленням до співрозмовника як суб'єкта чи об'єкта діяння. Однією з найвідоміших є типологія, запропонована Г.О. Ковальовим, який досліджує *три основні стратегії* соціального впливу – *імперативну, маніпулятивну, розвивальну*. Перші дві активно реалізують здебільшого *інформаційний підхід і монологічний стиль* взаємин. Остання (розвивальна) стратегія суголосна з гуманістичним підходом і *діалогічним стилем* взаємостосунків [4, с. 121].

Імперативна стратегія відповідає «об'єктній», або «реактивній» *парадигмі впливу* у психології, згідно з якою психіка і людина загалом розглядаються як пасивні об'єкти діяння зовнішніх умов та як їхній продукт. Особа у такій системі відносин не сприймається як самобутня, гуманна особистість, котра здатна до творчого пошуку та рефлексії. Її роль зводиться до виконання вказівок інших, розв'язування пропонуванних задач і завдань, що нав'язані соціумом. Тому тут організатор впливу поводить себе як єдиний повноправний суб'єкт і носій інформації, дає вказівки та потрібні, на його думку, настановлення й команди.

За окреслених умов можливості осіб щодо здійснення самостійного вибору вчинків та рішень обмежені. Проте у реальному соціокультурному просторі, у сфері міжособистісних ділових відносин, а також безпосередньо під час СПР,

мета якої – це допомога, співпраця, порозуміння, розкриття і розвиток психологічних потенціалів, ця стратегія неприпустима. Тут використання імперативних впливів, які здійснюються без урахування актуальних психомоційних станів і персональних відношень іншого, умов міжособистісної комунікації, спричиняє найчастіше негативні психологічні наслідки. Відтак дана парадигма обстоює *імперативну стратегію*, основні функції якої зосереджуються на контролі поведінки та установок людини, їх підкріпленні і спрямуванні у те чи інше русло, хоча реалізація зазначеної стратегії ефективною буває найчастіше там, де особистість через обставини має обмежені можливості здійснювати самостійний вибір учинків, одноосібно приймати рішення. В суспільній практиці це доречно за екстремальних умов, коли потрібно вдаватися до оперативних і важливих заходів у ситуації дефіциту часу, всеможливих ризиків і небезпек.

Зрозуміло, що діяльність працівників соціальних служб не суголосо підходу стосовно осіб, котрі потребують різної допомоги, як до «пасивного реактора» (метафоричною мовою), що обстоюється об'єктною парадигмою та імперативною стратегією психологічного впливу. Тому західна когнітивна психологія запропонувала інший – «*суб'єктний*» або «*акціональний*» підхід, що утверджує певну активність і вибірковість у процесі відображення зовнішніх впливів. Але зазначена парадигма діє у феноменальному полі маніпулятивної стратегії впливу, що почасти може призвести також до негативних наслідків, не дивлячись на визнання активності та індивідуального вибору особи на шляху психічного відображення та регулювання, що проголошуються у межах даного підходу. Адже при використанні конкретних методів впливу особистість насправді залишається об'єктом зовнішніх впливів і психологічної маніпуляції. Тому імперативну і маніпулятивну стратегії психологічного впливу виправдано звести як підтипи одновимірного, об'єктно-монологічного, погляду на психодуховний світ людини, де їй відводиться пасивна роль, а її унікальна сутність знецінюється.

Утім песимістичному одновимірному підходові до людини у психології протиставляється оптимістична традиція гуманістичної психології (Г. Балл, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм). Вона ґрунтується на вірі у конструктивне, активне, творче, начало людської природи, на його одвічній моральності та доброті, альтруїстичній і колективістській спрямованості, які створюють благодатні передумови спільного існування та виживання людей. Основним тут є визнання неповторності та унікальності психічної організації кожної окремої особистості, віра у її позитивне і творче ество, конструктивну соціальну спрямованість. На відміну від об'єктивного підходу до людини, даний напрям слушно умовно визначити як *особистісний*, або *інтерсуб'єктний*, підхід.

Стратегією впливу, яка релевантна для даного суб'єкт-суб'єктного підходу, є *розвивальна*. На противагу від реактивної чи акціональної парадигми, *діалогічна* спирається на визнання повноцінності та принципової рівноправності партнерів-співрозмовників, хоч як би вони різнилися за віком, соціальним статусом, рівнем наукових знань і вітакультурного досвіду. Основна психологічна умова реалізації такої стратегії впливу – діалог, діалогічні взаємостосунки, психокомунікативна паритетність. Важливо, щоб співбесідники

були внутрішньо відкриті, психологічно налаштовані на актуальні душевні стани один одного, довіряли та щиро висловлювалися про предмет обговорення. Під час гуманно зорієнтованого діалогічного спілкування дві особи організують певний спільний соціально-психологічний простір, створюють єдине емоційне співбуття, у якому вплив у його власне об'єктному, суто монологічному, контексті припиняє своє існування, даючи місце психоемоційній єдності суб'єктів, у котрій розгортається конструктивний процес взаєморозкриття і взаєморозвитку. Діалог як живильне та відповідальне екзистенціювання адекватний суб'єкт-суб'єктному характеру самої людської природи, тому він найбільш релевантний для організації продуктивних і розвивальних контактів у системі «соціальний працівник – клієнт». До того ж діалог особистісно-смыслового рівня міжперсонального контактування – це провідний метод й одночасно інструмент під час ефективно здійснюваної СПР.

Особливістю діалогічної взаємодії є те, що соціальний працівник та особа, котра потребує допомоги, вступають між собою у соціально-ділові та продуктивні взаємини задля організованого входження у ситуацію конкретного вчинкового вирішення проблеми, себто її вивчення, постановки, розв'язання, рефлексивного здолання. Такий вид контактування забезпечує й особистісний розвиток співрозмовників, оскільки створює сприятливі психосоціальні умови для реалізації й здобуття нового досвіду між ними. Адже успіх та ефективність діяльності соціального працівника визначається не тільки глибиною його теоретичної підготовки та знаннєвої компетентності, а й водночас професійною мудрістю й особистісними властивостями. Діалог також визначає психосоціальний зміст розвивальної стратегії впливу, є першопричиною організації довірливих стосунків між людьми [6, с. 90].

Соціально-психологічний зміст діалогу, утримуючи багатокомпонентну структуру спілкування між суб'єктами, розгортається у ситуаціях когнітивного пізнання, сприймання, розуміння та особистісного прийняття один одного, позитивного самісного ставлення між ними і «відкритої» поведінки й учинкових дій стосовно проблемно-комунікативної ситуації. Центральною ланкою цієї психофункціональної структури такого гуманного спілкування є система суб'єктних ставлень, відносин, діянь і паритетні міжособистісні стосунки. В екзистенційних координатах таких стосунків виникає насамперед довіра, відповідальність між особами як партнерами по спілкуванню. Вони ґрунтуються на внутрішньому прийнятті ними ситуації і на пошуку адекватного способу виходу із неї, де зберігається особистісна неповторність кожного із суб'єктів життєдіяння. Взаємини такого розв'язкового рівня розкривають психологічно оптимальний соціокультурний простір організації контактів, до якого прагнуть учасники та який, за адекватної репрезентації і внутрішнього прийняття, призводить до автентичного взаємопізнання, обопільного емпатійного проникнення, особистісного взаємозбагачення співрозмовників. Такі особистісні стосунки повною мірою відповідають канонічним принципам і нормативам професійної діяльності соціальних служб у справі допомоги населенню.

На терені вітчизняної теоретичної психології виникла і сформувалася ще одна відмінна від трьох вищезазначених (реактивної, акціональної, діалогічної) парадигма психологічного впливу – *вітакультурна* (обґрунтована й

запропонована у 2001 році А.В. Фурманом [1]). Вона змістовно описана і проаналізована в науковому проєкті інноваційної системи модульно-розвивального навчання [2] і теорії освітньої діяльності [3]. Її суть полягає в добуванні, осмисленні, нормуванні, збагаченні і поширенні учасниками безперервної розвивальної взаємодії кращого етнонаціонального досвіду. Метою і результатом такого спрямованого психологічного впливу є культурне вдосконалення, або позитивна зміна, як актуального соціуму, так і самої людини. При цьому до основних розвиткових форм активності належать інтелектуальна, соціальна, вартісна і духовна творчість, а до базових соціально-психологічних механізмів – творення істинного знання, корисних предметів, добрих взаємин, духовних продуктів мислевчинення (за А.В. Фурманом).

В контексті поданих засадничих орієнтацій цілком природно, що оптимальною *стратегією психологічного впливу* в цьому разі є *модульно-розвивальна* (за А.В. Фурманом). Остання ґрунтується на проблемно-діалогічних та вітакультурних формах взаємостосунків. За умов її впровадження роль центральної ланки відіграє розвитково *безперервна* соціально-психологічна *взаємодія*, переважання творчої пошукової активності, мисленнєвого моделювання життєвих ситуацій, стратегій морального вибору, нормовідтворення і смислотворення. Модульно-розвивальна стратегія, орієнтується на *культуротворчу діяльність*, за якої суб'єктна, особистісна, індивідуальнісна та універсумна різновиди активності є поперемінно визначальними в налагодженні взаємин і де її сутнісною характеристикою утверджується розвиткова полідіалогічність, котра, безперечно, має вирішальне значення у системі СПР. Окрім того, зазначена стратегія дає змогу регулювати розвиток бажань і мотиваційних рис, а відтак пробуджує внутрішнє прагнення кожного здобувати, переосмислювати, збагачувати і поширювати кращий етнонаціональний досвід та самовдосконалюватися і плекати свою позитивно-гармонійну Я-концепцію [5]. Такий підхід позначається як культурно-психологічний (керується вітакультурною парадигмою і модульно-розвивальною стратегією), де людина реалізує себе як духовна особа і творець соціокультури, актуальних взаємин і самої себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітакультурна методологія. До 25-річчя наукової школи професора А.В. Фурмана: колективна монографія. Тернопіль : ТНЕУ. 2019. 980 с.
2. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: монографія. Київ : Правда Ярославичів, 1997. 340 с.
3. Фурман А. Теорія освітньої діяльності як метасистема. *Психологія і суспільство*. 2001. № 3. С. 105-144 ; 2002. № 3-4. С. 20-58.
4. Фурман (Гуменюк) О. Є. Психологія впливу: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 304 с.
5. Фурман О. Джерела та засади осягнення позитивно-гармонійної Я-концепції як структурно-функціональної цілісності. *Психологія і суспільство*. 2023. № 2. С. 142-168.

6. Фурман О., Шафранський В., Гірняк Г. Міжособове спілкування і вплив як осереддя та інструмент соціально-психологічної роботи. *Психологія і суспільство*. 2022. № 2. С. 83-96.

Kateryna Binytska

*Professor of the Department of Pedagogy
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy*

CREATIVE APPROACHES TO PARENTING PROMOTED INSOCIAL ADVERTISING

Advertising today plays a special role in people's lives. It is omnipresent. It reaches its audience through the mass media. The Internet is overflowing with this content. They suggest how to live, how to relax, how to spend leisure time, what to learn, but also how to bring up children. That is, what forms of influence to use to ensure health, safety, mental balance and joy in life.

As indicated, advertising influences cognitive processes. It provides information on what to do in order to carry out the upbringing process in accordance with values. So as to ensure the well-being of the child. Advertising also influences the emotions it indicates. Nostalgia, sadness or joy appear, but it also modifies behaviour [4, p. 86]. That is to say, it suggests specific educational tools which should lead to the best solutions in this respect.

The term reclamation comes from the Latin word *reclamare*, meaning to make noise, to make an uproar [1, p. 13]. In the past, shouting encouraged passers-by to stop in front of a stall advertised in this way [6, p. 19]. In English-speaking countries, a very similar term is used to describe advertising: advertising, is derived from the verb *adver* meaning „to divert”. Advertising is nothing more than the precise act of diverting attention and directing it towards a specific product [1, p. 13].

Advertising is a special way of communicating because the informational function of the message is reduced, while the persuasive function becomes more important. The main task of many advertising messages is not to convey specific information about a product, but to differentiate it from others [5, p. 16].

It is most often targeted at a certain segment of the population, the so-called target group, which is characterised by strictly defined demographic parameters and (less frequently) such psychological factors as attitudes, beliefs and personality. The accurate and precise definition of the target group and the construction of the advertising message in such a way that it reaches this group is a fundamental factor in determining the success of advertising. It does not have to be accepted and deemed credible by everyone. It should reach those it is intended for [2, p. 16]. An integral part of the activity of advertising and publicity is the transmission of information on a specific subject. Information is defined as a notification, indication, instruction, as well as the content of human Communications [7, p. 31].

It is a tool for communicating with the mass purchaser. It is most often defined as any paid form of non-personal representation and endorsement of goods, services or ideas by a specific buyer. It reaches an anonymous mass audience in the form of an impersonal, paid message, encouraging them to buy (or use) specific products or

services [8, p. 39]. Its purpose is to present and endorse a particular good, service or idea, i.e., to convey basic information about the product (idea) and to convince the consumer to take a particular action [5, p. 23]

Social advertising is a special form of communication. This is because it draws attention to socially important issues of the modern world. In the case of campaigns relating to education, the predominant content is safety, upbringing without violence, harm, mental health care, physical activity including healthy lifestyles for children, sport and physical exercise.

An example of this is the campaign against violence against children. The eloquent image of a frightened child and the slogan 'it's none of my business' poses an intellectual and moral challenge. It raises awareness and is thought-provoking. It leaves no illusions that this form of educational influence involving violence is an evil for which there is no social consensus. Acts of this kind take away childhood. The message is that no adult can harm a child. It is a duty to protect, to care, to support. It is a duty of prevention and prevention.

Source: <https://www.bing.com/images/search?view> (date of downloading 12.05.2024)

Harming is also done through words restricting the child's self-expression, denying their emotions, controlling their emotional state. It is also an action that destroys childhood. It deprives of autonomy. It denies certain emotions, which are an indispensable part of human psychological functioning. This campaign opens our eyes to the problem of the denial of emotions in parenting. It points out the existence of such a phenomenon. It stimulates reflection by charting new paths of upbringing. One that is more aware, more humanistic. One that does not destroy the emotional sphere of the child.

Source: <https://www.bing.com/images/search?view=detailV2> (date of downloading 12.05.2024)

Another issue raised in the advertising campaign concerns education. Equal opportunities to learn. Every child should have the right to education at the same level. Equal opportunities in this matter. Every child should have the chance for intellectual development, which opens up opportunities on the labour market.

Source: <https://www.bing.com/images/search?view> (date of downloading 12.05.2024)

The analysis of selected advertising campaigns responds to the problems of the modern world. Parents' haste, involvement in professional work and multiple responsibilities result in a lack of opportunity to devote proper time to the child. Talking about his or her passions, mental problems or difficulties at school, with peers. Such campaigns set priorities, stimulate reflection on parenting and child well-being, indicate what problems arise in people's lives and how to level them out at the level of parenting activities. This is an important part of creating healthy relationships within the family. Such campaigns not only teach the right approach to parenting in its broadest sense, they also highlight the existence of a number of problems in this area. They evoke emotions and point to pathways for solutions. This is an important tool to support a conscious approach to parenting.

REFERENCES

1. Benedykt A., Reklama jako proces komunikacji, Wydawnictwo Astrum, Wrocław 2005, p. 13

2. Doliński D., Psychologiczne mechanizmy reklamy, GWP, Gdańsk 2003, p. 16
3. *Kokiel A., Personalisation of advertising and marketing communications of banks (psychological approach), Globalization 2 (32) 2023, Warna 2023, p. 35*
4. *Kokiel A., Psychology of banking product advertising in the light of selected campaigns in the financial services sector., Globalization 1 (32) 2023, Warna 2023, p. 86*
5. Kozłowska A., Reklama, socjotechnika, oddziaływania, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2001, p. 16, 23
6. Murdoch A., Kreatywność w reklamie, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, p. 19
7. Rączka G., Wprowadzenie do terminologii prawa reklamy, w: Reklama, aspekty prawne, M. Namysłowska, Wydawnictwo Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, p. 31
8. Strużycki M., Konkurencja jako obszar działań reklamowych – podstawy i uwarunkowania, Reklama w procesach konkurencji, Difin, Warszawa 2011, p. 39

Ярослава Бугерко

*кандидат психологічний наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

Віталій Кутерещин

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD) зі спеціальності 053 Психологія,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди*

ОСОБИСТІСНІ РЕСУРСИ ЯК ФАКТОР САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Підвищення зацікавленості до наукових досліджень у форматі ресурсного підходу в українській психології зумовлене низкою причин, зокрема, затяжним кризовим станом суспільства, пов'язаного з тим, що в Україні вже більше двох років триває повномасштабна війна з РФ. Щоб вижити та реалізуватися в таких умовах людині важливо знайти як зовнішні, так і внутрішні ресурси своєї особистості.

Аналіз наукової літератури вказує на існування різних поглядів, підходів, концепцій до проблематики, типології, технології актуалізації ресурсів. Наводиться як вкрай широке багатозмістовне визначення ресурсів, так і вузьке специфічне розуміння особливостей їх проявів. Деяко по різному розглядають зазначене явище вітчизняні та зарубіжні психологи, зважаючи на комплексність та міждисциплінарність даної проблеми. На сьогодні недостатньо вивчені питання структури, психологічних особливостей, механізмів активізації внутрішніх резервів людини, існують складнощі із створенням та використанням надійного діагностичного інструментарію по визначенню процесів витрачання та відновлення внутрішніх резервів особистості.

Критичний огляд літератури показує, що *ресурси* найчастіше розуміють як властивості особистості, які сприяють ефективному вирішенню різних життєвих проблем та ситуацій. Виділяють два основних напрямки досліджень:

транзактний та інтегрований. *Транзактний* зосереджує увагу на вивченні наявних ресурсів в людини, які вона може актуалізувати і використовувати. *Інтегрований* підхід спрямований на вивчення особливостей управління ресурсами та їх ефективне використання. Перший підхід, своєю чергою, містить два напрямки досліджень: вивчення властивостей особистості як внутрішнього потенціалу та ресурсу людини та виокремлення загальних психологічних характеристик тих людей, котрі в критичних умовах показали взірці стійкості, мужності, вміння перетворювати і долати складні ситуації [1]. Окрім того, сьогодні в психології перспективним напрямком є системний підхід, за якого ресурси розглядають як динамічну багатокомпонентну систему, ієрархічно зорганізовану та структуровану.

Що стосується класифікації ресурсів, то загальноприйнятим є їх поділ на дві великі групи: індивідуальні, котрі, своєю чергою, поділяються на когнітивні та особистісні і ресурси соціально-культурного простору. Американські психологи A.S. Masten, M.G. Reed виділяють три рівні: макро-, мезо- та мікрорівень та відповідні їм види ресурсів: *громадські* – культурний рівень розвитку суспільства, стан охорони здоров'я громадян, безпеки, та ін.; *соціальні* – психологічний клімат сім'ї, емоційний клімат навчальної групи, відносини з однолітками, та *індивідуальні* ресурси – здібності людини до збереження балансу компенсаторно-адаптаційних механізмів особистості [2, с. 78].

В останні роки поняття «ресурс» та «потенціал» часто використовують як синоніми. Однак варто зазначити їх змістову та сутнісну нетотожність. Особистісний потенціал є інтегральною системною психологічною характеристикою особистості, що дозволяє останній мати власні стійкі орієнтири та критерії своїх вчинків і діяльності. Зазначене забезпечує постійність смислових орієнтацій, а відтак здатність протистояти зовнішнім тискам. Свого часу одним з авторів здійснене дослідження потенціалу як психодуховної визначеності людини, виходячи із логіко-канонічної структури вчинку В.А. Роменця (див. [3]).

При аналізі відмінностей понять «ресурси особистості» та «особистісні ресурси», варто зазначити, що якщо ресурси особистості розглядають як життєво важливі якості та компенсаторні можливості людини при подоланні важких життєвих ситуацій, то особистісні ресурси – як внутрішні та зовнішні можливості, які сприймаються та використовуються як засоби досягнення позитивних результатів. Відтак, особистісні ресурси визначаються такими критеріями як усвідомленість власних можливостей, готовність використовувати наявні засоби, оптимальність, компенсованість, конвертованість, тобто цінність ресурсів у соціальному оточенні.

Порівняно недавно у психології стали активно використовувати поняття *сукупного життєвого ресурсу особистості*, який містить енергію, стан здоров'я, вік, резерв життєвого часу, природні переваги (стать, здібності), соціальні переваги (освіта, соціальне походження, професія), самооцінку, рівень домагань особистості. Зазначені ресурси дають реальну можливість для вирішення чи компенсації певних особистісних чи життєвих проблем. Водночас їх відсутність або недостатня вираженість засвідчує дефіцит внутрішніх ресурсів особистості, а відтак її недостатню здатність до боротьби з життєвими труднощами.

Цікавою з цього погляду є класифікація С. Хобфолла, котрий дихотомічно виділяє ресурси: 1) матеріальні (дохід, матеріальний стан) та нематеріальні (бажання, цілі); 2) зовнішні (соціальна підтримка, сім'я, друзі, робота, соціальний статус) та внутрішні змінні (самовага, професійні вміння, система вірувань, життєві цінності, інтереси, здібності, позитивні риси характеру, оптимізм, самоконтроль та ін.); 3) психічні та фізичні стани; 4) вольові та емоційні характеристики, які необхідні (прямо чи опосередковано) для подолання важких життєвих ситуацій або є засобами для досягнення особистісно значимих цілей.

Ресурсний підхід у психології пояснює процес розподілу ресурсів, а відтак і те, як людям вдається зберегти здоров'я та успішно адаптуватися до різних складних життєвих обставини. Ресурсні теорії припускають існування певного комплексу ключових ресурсів, котрі спрямовують, контролюють та визначають загальний фонд внутрішніх резервів людини. Саме ключовий ресурс є головним засобом, який контролює та організує розподіл інших ресурсів. М. Селігман таким ресурсом вважає оптимізм, А. Бандура запропонував поняття «самоефективність», С. Мадді використовує конструкт «hardiness» (життєстійкість) – особистісну установку, котра є засадничою екзистенційної відваги або «мужності бути» (П. Тілліх). Саме вона характеризує міру подолання особистістю заданих обставин, а зрештою – ступінь подолання особистістю самої себе.

Таким чином, особистісні ресурси людини створюють певну систему, котра забезпечує запити та потреби особистості і є важливим фактором її саморозвитку. Вони відрізняються як джерелом їх виникнення (зовнішні і внутрішні), так і змістом. Водночас для всіх видів ресурсів характерна певна здатність до збереження і накопичення, можливість адаптації до нових змінних умов, змога до взаємного впливу один на одного і на загальний потенціал особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kun Agota, Peter Gadanecz. Workplace happiness, well-being and their relationship with psychological capital: A study of Hungarian Teachers. *Current Psychology*. 2019. P. 1-15.
2. Masten A.S., Reed M.-G. Resilience in development. Snyder, Lopez S.J. (eds.). *Handbook of positive psychology*. Oxford: University Press, 2002. P. 77-88.
3. Бугерко Я. Потенціал як психодуховна даність особистості. *Психологія і суспільство*. 2018. № 1-2. С. 68-82.

Зоряна Крупник

*кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет*

СТРЕС ТА ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ СЕРЕД ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ПРИЧИНИ І СПОСОБИ ПРОФІЛАКТИКИ

Актуальність проблеми професійного вигорання серед працівників соціальної сфери важко переоцінити, оскільки ця категорія сучасних фахівців

виконує надзвичайно важливу роль у суспільстві. Постійний стрес, високий рівень відповідальності та необхідність працювати в умовах обмежених ресурсів сприяють швидкому виснаженню і розвитку синдрому професійного вигорання. Зокрема, соціальні працівники, психологи, педагоги та медичний персонал відчують високий рівень емоційного виснаження та зниження мотивації у професійній діяльності. Ця проблема не лише впливає на особистісне благополуччя працівників, але й на якість послуг, які вони надають. Професійне вигорання не лише негативно впливає на особисте та професійне життя працівників, але й має серйозні наслідки для організацій та суспільства в цілому. Зниження продуктивності, збільшення кількості помилок, зменшення якості обслуговування клієнтів і підвищення рівня плинності кадрів є лише деякими із наслідків цього явища. Крім того, професійне вигорання може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям, таких як депресія, тривожні розлади та соматичні захворювання.

Працівники соціальної сфери часто працюють у важких умовах, зіштовхуючись з безнадійністю, агресією і різносторонніми людськими проблемами, що призводить до виснаження емоційних резервів та втрати професійного інтересу [2].

Для запобігання професійного вигорання, необхідно впроваджувати комплексні заходи як на індивідуальному так і на організаційному рівнях. До таких заходів належать: навчання методів стрес-менеджменту, організація підтримки з боку колег та керівництва, забезпечення адекватних умов праці та створення можливостей для професійного розвитку. Вагоме значення відіграє також впровадження ефективних програм з психологічної підтримки та організації регулярного відпочинку для працівників.

Отже, в сучасному світі, де соціальна сфера відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та добробуту населення, проблема професійного вигорання потребує негайного вирішення [4]. Дослідження причин, механізмів розвитку та способів запобігання професійного вигорання фахівців соціальної сфери є надзвичайно важливим завданням для науковців, керівників та політиків. Впровадження ефективних заходів з профілактики та подолання цього явища сприятиме покращенню умов праці, підвищенню якості соціальних послуг та загального добробуту соціальних працівників.

Суттєвими причинами стресу та професійного вигорання у фахівців соціальної сфери є наступні:

1. **Високі емоційні вимоги:** соціальні працівники часто працюють з людьми, які переживають важкі емоційні та психологічні кризи. Постійний контакт з болем, стражданнями та емоційною напругою клієнтів може призводити до виснаження та емоційного вигорання.

2. **Професійні навантаження і обсяг роботи:** великий обсяг роботи, чіткі терміни та різноспрямованість завдань можуть викликати стрес. Соціальні працівники часто відчують, що не можуть виконати всі свої обов'язки належним чином через обмежені ресурси та час.

3. **Недостатня підтримка:** відсутність підтримки з боку колег, керівництва та організації може посилювати стрес. Важливо, щоб соціальні

працівники мали можливість отримувати емоційну та професійну підтримку у важких і відповідальних ситуаціях.

4. **Конфлікти та складні клієнти:** робота з конфліктними клієнтами або в небезпечному оточенні може викликати значний стрес. Соціальні працівники часто зустрічаються у свої діяльності з агресією, критикою та непорозуміннями, що додатково збільшує емоційне навантаження.

5. **Відсутність балансу між роботою та особистим життям:** багато соціальних працівників відчують, що їхня робота негативно впливає на особисте життя. Невміння розмежовувати професійні обов'язки від особистих потреб може призводити до хронічного стресу і вигорання.

Наявність хронічного стресу та професійного вигорання серед фахівців соціальної сфери призводить до серйозних наслідків як для самих працівників, так і для якості надання соціальних послуг. Тому для вирішення цієї проблеми необхідно розробляти та впроваджувати ефективні стратегії щодо запобігання стресу та професійного вигорання, а саме:

1. **Розвиток емоційного інтелекту.** Емоційний інтелект допомагає соціальним працівникам краще розуміти і управляти своїми емоціями, а також ефективно взаємодіяти з клієнтами. Навички емоційного інтелекту можна розвивати через тренінги та практику саморефлексії.

2. **Встановлення меж.** Соціальні працівники повинні вміти встановлювати чіткі межі між роботою і особистим життям. Це може включати визначення робочих годин, обмеження контактів з клієнтами поза робочим часом та знаходження часу для особистих інтересів і відпочинку.

3. **Пошук професійної підтримки.** Регулярна супервізія, консультації з колегами та участь у професійних групах підтримки можуть надати необхідну емоційну та професійну підтримку. Обговорення складних випадків і отримання зворотного зв'язку допомагає знизити рівень стресу.

4. **Розвиток навичок стрес-менеджменту.** Використання технік релаксації, медитації, фізичних вправ і правильного харчування сприяє зниженню рівня стресу. Соціальні працівники повинні навчитися розпізнавати перші ознаки стресу та використовувати відповідні стратегії для його зменшення.

5. **Підвищення кваліфікації та навчання.** Професійний розвиток і навчання нових методик та підходів можуть підвищити впевненість у своїх силах і зменшити стрес. Постійне вдосконалення своїх знань та навичок допомагає краще справлятися з професійними викликами.

6. **Організаційна підтримка.** Роботодавці повинні створювати сприятливі умови для роботи соціальних працівників, що мають включати надання адекватних ресурсів, підтримку з боку керівництва та можливості для професійного розвитку. Організаційна культура, яка сприяє відкритому спілкуванню та підтримці, є ключовим чинником у запобіганні вигоранню.

Доцільно акцентувати увагу на конкретних методах згідно поданих стратегій і напрямів з управління та запобігання професійного вигорання у фахівців соціальної сфери [1].

Професійна підтримка та супервізія передбачає:

- *регулярні зустрічі з супервізором*: допомагають обговорювати складні випадки, отримувати зворотний зв'язок і підтримку;

- *групи підтримки серед колег*: дозволяють ділитися досвідом, обговорювати проблеми та знаходити спільні рішення.

Розвиток професійних навичок передбачає:

- *постійне навчання та підвищення кваліфікації*: курси, семінари та тренінги допомагають розвивати нові навички та отримувати актуальну інформацію;

- *тренінги з управління стресом*: навчають технік релаксації, медитації, тайм-менеджменту та інших методів зниження стресу.

Організаційні заходи передбачають:

- *розподіл робочого навантаження*: забезпечення справедливого розподілу роботи серед працівників;

- *чіткі робочі обов'язки*: визначення конкретних завдань та очікувань від працівників;

- *гнучкі робочі графіки*: надання можливості коригування робочого часу відповідно до потреб працівників.

Психологічна підтримка передбачає:

- *консультації з психологом*: надання можливості отримати професійну психологічну допомогу;

- *програми психологічної підтримки*: впровадження програм, що пропонують консультації, тренінги та інші ресурси для працівників.

Баланс між роботою та особистим життям передбачає:

- *відпустки та перерви*: заохочення до регулярного використання відпусток та перерв для відпочинку;

- *підтримка сімейного життя*: надання можливості коригування робочого графіку для працівників з дітьми або іншими сімейними обов'язками.

Створення позитивної робочої атмосфери передбачає:

- *підтримка відкритої комунікації*: заохочення до обговорення проблем та ідей без страху перед критикою;

- *визнання досягнень*: регулярне визнання та нагородження за досягнення та успіхи працівників.

Розвиток особистих навичок передбачає:

- *техніки релаксації*: практика медитації, глибокого дихання та інших методів розслаблення;

- *тайм-менеджмент*: навчання ефективному розподілу часу та пріоритетизації завдань.

Отже, врахування і застосування даних методів допоможе створити більш сприятливі умови для ефективної праці соціальних працівників, що зменшить рівень стресу та ризик професійного вигорання. Стрес та професійне вигорання є серйозними проблемами серед фахівців соціальної сфери, що можуть негативно впливати на їхню здатність надавати професійну допомогу. Важливо, щоб соціальні працівники мали доступ до ефективних стратегій з управління стресом та можливості для професійного розвитку. Застосування стратегій спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, встановлення меж, пошук

професійної підтримки та організаційної допомоги, може суттєво знизити рівень стресу і створити належні умови щодо запобігання професійного вигорання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корольчук М. С., Корольчук В. М., Березовська Л. І. Професійне вигорання працівників освіти : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 304 с.
2. Крупник З. І. Соціальна та психологічна компетентності як умова професійного становлення працівника соціальної сфери. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*. Випуск 46. Видавничий дім «Гельветика» 2022. С.194-198.
3. Олійник І. В. Причини виникнення та профілактика синдрому професійного вигорання у педагогів. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Педагогічні науки. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2017. № 1 (13). С. 118-125.
4. Тавровецька Н. Взаємозв'язок професійного вигорання педагогів з особливостями ціннісно-сміслової сфери і життєвої позиції. *Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць*. 2020. № 49. С. 296-321.

Тетяна Надвинична

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

Оксана Шандрук

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності,
053 Психологія, Західноукраїнський національний університет*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ІНВАЛІДІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Статистичні дані, оприлюднені Держстатом станом на перше січня 2021 року в Україні налічувалося 3,2 мільйона осіб з інвалідністю. На той момент близько пів тисячі з них мали статус учасника бойових дій. Зрозуміло, що за півтора роки ведення повномасштабної війни з Росією ця кількість щодня зростає як серед військових, так і серед цивільних. За неофіційними даними ця цифра вже давно перевищила 50 тисяч і значна частка серед них – військові, які отримали травми різного ступеня тяжкості. Всі вони тією чи іншою мірою потребують не лише спеціалізованої медичної, а й довготривалої та системної соціально-психологічної допомоги.

Тривалість ведення бойових дій на території нашої держави значно змінила більшість аспектів, пов'язаних з інвалідністю: суспільство стало набагато чутливіше та толерантніше ставитися до людей з особливими потребами, зріс рівень надання їм різного роду послуг – медичних, психологічних, соціальних тощо, державні, громадські та волонтерські організації спрямували свої зусилля на пошук резервів та можливостей максимально швидкого та ефективного механізму повернення таких людей до нормального життя. Але все ж глобальність проблеми та кількість осіб, які потребують відновлення настільки значна, що все ще вимагає прискіпливої уваги та пошуку цілісної, науково обґрунтованої системи соціально-психологічної реабілітації інвалідів.

Наукова актуальність проблеми соціально-психологічної реабілітації інвалідів бойових дій пов'язана з низкою обставин, що надають їй важливого теоретичного звучання.

По-перше, стає очевидним міждисциплінарний характер проблеми інвалідності та гостра необхідність в осмисленні факторів, тенденцій, ефектів психологічних наслідків бойової травматизації військовослужбовців із цього погляду. Евристичні наукові напрацювання, наявні у правових, медичних, соціологічних, педагогічних дослідженнях інвалідності сприяють комплексному, «об'ємному» баченню найважливіших соціально-психологічних аспектів досліджуваного явища.

По-друге, очевидним недоліком існуючих спроб наукового обґрунтування шляхів та методів психологічної реабілітації інвалідів бойових дій є їхня штучна розчленованість за науковими інтересами (медико-психологічні, індивідуально-психологічні, соціально-психологічні (насправді – соціальні) тощо), що не дозволяє вийти на системне осмислення розглянутої проблеми та комплексне вирішення завдань реабілітації інвалідів. У зв'язку з цим гостроактуальним завданням є формування єдиної міждисциплінарної теоретико-методологічної основи комплексного процесу реабілітації інвалідів, в якій було б відображено не тільки тонкий взаємозв'язок фізіологічного та психологічного, а й визначено роль і значення соціально-психологічних властивостей особистості та соціуму в інтеграції. соціум.

По-третє, домінуючий у вітчизняній психореабілітаційній практиці медико-психологічний підхід, що аналізує феномен інвалідності у просторі відносин «психопатологія-лікування», за всієї його корисності та евристичності виявив свою обмеженість. Аналіз показує, що в структурі посттравматичних проблем інвалідів бойових дій більш ніж удвічі переважають проблеми соціально-психологічні (ставлення з найближчим, ближнім і далеким соціумом), а не симптоми посттравматичного стресового розладу, що яскраво виявляються (87% і 42% відповідно).

По-четверте, актуальність соціально-психологічного підходу до реабілітації інвалідів бойових дій пов'язана з необхідністю цілеспрямованого пізнання та врахування суттєвих особливостей сприйняття інвалідами бойових дій причинності та «соціальної ціни» власної травматизації. Виконуючи свій військовий обов'язок, захищаючи державні інтереси своєї країни, травмовані військовослужбовці мають право сподіватися на особливе ставлення до них держави. Тобто держава, військова служба спочатку щільно вплетені в обставини їхньої травматизації. Більшість військовослужбовців, стаючи інвалідами, втрачають не лише свою професію, соціальний статус, а й сферу соціальної життєдіяльності, «місце у житті», змушені не просто змінювати, а вибудовувати нові плани життя.

Ґрунтовний аналіз різноманітних теоретичних підходів та практики соціально-психологічної реабілітації інвалідів бойових дій як у нашій країні так і за кордоном дали змогу сформуванню цілу низку пропозицій, які б суттєво підвищили ефективність даного процесу. Отож, насамперед, соціально-психологічна реабілітація як самостійний напрямок цілісного реабілітаційного комплексу має націлюватися на координацію діяльності з дестигматизації

соціальної свідомості та становлення нестигматизованої соціальної ідентичності у інвалідів, формування у них та їх соціального оточення ресурсних стилів взаємодії.

Важливою умовою ефективності психологічної допомоги учасникам бойових дій є виконання вимоги, щоб основна частина систематичного супроводу була надана інваліду саме на госпітальному етапі у формі масованої та енергійної психологічної підтримки, націленої на відреагування та осмислення травматичного досвіду, попередження несприятливого розвитку психологічної кризи та формування ПТСР. Така допомога має розглядатися як самостійний вид допомоги постраждалим і надаватися фахівцями-психологами.

Не менш важливою умовою ефективності психологічної реабілітації інвалідів бойових дій є невідкладна та дієва підтримка з боку соціального оточення (членів сім'ї, командирів, товаришів по службі, психологів військової частини місця постійної служби військовослужбовця).

У процесі соціально-психологічної реабілітації інвалідів бойових дій доцільно використовувати спеціально розроблені, відібрані та оцінені психотехнології, що містять вбудовані механізми коригування, що відповідають критеріям простоти, короткостроковості, екологічності (відповідність особливостям аудиторії, виключення несприятливих наслідків).

Технології соціально-психологічної реабілітації – сукупність форм, методів, технік, ігор, вправ, прийомів, схем, що застосовуються на основі єдиного методичного задуму в інтересах психологічного допомоги інвалідам бойових дій і соціально-психологічної інтеграції їх у суспільство. Поряд із загальним життєстверджуючим духом психореабілітаційної роботи та організаційною основою, що становить реадaptaційне середовище, вони становлять найважливіші елементи соціально-психологічної реабілітації інвалідів бойових дій.

Відтак, технології, що використовуються в психореабілітаційній практиці, повинні відповідати ряду вимог. Вони мають відрізнятися простотою, компактністю, відсутністю побічних явищ. Виділяються технології корекції психічних процесів та станів, усунення симптомів ПТСР, розвитку копінг-стратегій та гармонізації Я-концепції інвалідів бойових дій, а також технології корекції соціальних стереотипів. Вони також повинні містити вбудовані механізми самопізнання, розвитку та гармонізації Я-концепції особистості, розширення її адаптивних можливостей, дестигматизації соціальних уявлень про інвалідів. Саме таке поєднання гарантує результативність проведених психореабілітаційних заходів та допомагає їх учасникам повернутися до максимально повноцінної життєдіяльності у мирному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базарний С. В. Соціальна реабілітація військовослужбовців. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*: збірник. Вип. 32. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 152–157.
2. Вороненко В. В., Якимець Гарантована психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців – складова національної безпеки. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2022. № 3 (93). С. 41–50.

3. Марченко В. В. Психологічна реабілітація військовослужбовців як передумова відновлення боєздатності Збройних Сил України. Особистість, суспільство, війна: тези доповідей учасників міжнародного психологічного форуму (7 квіт. 2023 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2023. С. 179-181.
4. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців в Україні. URL: <http://scholar.googleusercontent.com/scholar>

Роман Гах

*кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри психології та соціальної роботи
соціально-гуманітарного факультету,
Західноукраїнський національний університет*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ РЕГУЛЯТОРНО-ОСОБИСТІСНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ТА РІВНЕМ ГУБРИСТИЧНОЇ МОТИВАЦІЇ В КОМАНДНИХ ВИДАХ СПОРТУ

Актуальність дослідження визначається тим, що саморегуляція та губристична мотивація відіграють ключову роль у командних видах спорту. Метою дослідження є визначення рекомендацій для взаємодії між саморегуляцією та рівнем губристичної мотивації в гравців у командних видах спорту. Для дослідження використано наукові методи аналізу, синтезу, узагальнення. Визначено, що саморегуляція допомагає спортсменам контролювати свої емоції, поведінку та думки, ефективно досягати цілей, що включає також моніторинг прогресу і коригування стратегій. Мотивація зарозумілості, або мотивація, заснована на задоволенні та виклику, спонукає гравців прагнути до індивідуальних та командних досягнень, підвищуючи їх залученість і задоволення в процесі гри. У дослідженні визначено сукупність факторів, що сприяють підвищенню командної динаміки, продуктивності та спортивних успіхів.

Ключові слова: спортивна діяльність, губристична мотивація, саморегуляція, взаємозв'язок поведінки і діяльності, саморегуляція спортивної діяльності.

Спорт завжди був і буде важливою соціокультурною діяльністю, що відіграє важливу роль у життєдіяльності та майбутньому покоління, що зростає. Фізична, функціональна і техніко-тактична підготовленість спортсмена не є запорукою великих успіхів у спорті. Успішне вирішення змагальних і тренувальних завдань залежить насамперед від психічної підготовки спортсменів. Мотивація дуже важлива в будь-якій людській діяльності, особливо в спорті, де потрібні найкращі результати за короткий проміжок часу в інтенсивній конкуренції з іншими спортсменами та спортивними командами. Сучасний спорт немислимий без змагальної боротьби.

Змагання вимагають від спортсменів мобілізації великої кількості сил, у тому числі тіла і духу, оскільки участь у них завжди є важким особистим завданням і водночас має високу суспільну значимість. Важливими є

дослідження мотивації та рівня саморегуляції, розроблення методів класифікації мотивації спортсменів, уточнення функцій та завдань спортивної мотивації. Сьогодні така проблематика набуває широкого обговорення.

Командні види спорту мають свої особливості, які відрізняють їх від індивідуальних видів спорту. Приклади популярних командних видів спорту включають футбол, баскетбол, волейбол, хокей та регбі. Ключовою особливістю командного спорту є співпраця та взаємодія між гравцями. Кожен член команди має свої функції та обов'язки, але всі вони працюють для досягнення спільної мети. Слабкий гравець може негативно вплинути на загальний результат команди. Успіх команди часто залежить саме від ефективного спілкування між гравцями, адже під час гри вони повинні швидко передавати один одному інформацію. Командні види спорту часто вимагають розроблення та впровадження певних тактик і стратегій, тому тренерам і гравцям необхідно проаналізувати своїх суперників і розробити план гри [5]. Спортивні командні ігри вимагають високого рівня психологічної стабільності та взаємної довіри між гравцями. Конфлікти всередині команди можуть мати негативний вплив на загальні результати [8].

Саморегуляція є важливою складовою частиною особистісного розвитку та успіху в спорті. Вона включає такі компоненти, як:

1. Цілепокладання – здатність спортсмена ставити перед собою чіткі, конкретні цілі;
2. Планування – розроблення плану дій для досягнення поставлених цілей;
3. Контроль та моніторинг – відстеження прогресу та внесення коректив у план;
4. Самодисципліна – здатність дотримуватись плану, незважаючи на перешкоди та спокуси;
5. Самооцінювання та самокорекція – критичний аналіз власних дій та внесення необхідних змін [2].

Губристична мотивація стосується прагнення досягти високих результатів, постійного самовдосконалення та переваги над іншими. У командних видах спорту це може проявлятися як:

1. прагнення до лідерства – бажання бути лідером команди;
2. змагальність – сильне бажання перемогти та перевершити суперників;
3. перфекціонізм – прагнення досягати максимальних результатів та високих стандартів [1].

Спортсмени з високим рівнем саморегуляції здатні краще контролювати свої дії, що сприяє досягненню їхніх цілей і підвищенню губристичної мотивації. У свою чергу висока губристична мотивація може стимулювати розвиток саморегуляційних навичок, оскільки спортсмен прагне досягти своїх амбітних цілей і готовий працювати над собою [6]. У командних видах спорту взаємодія між членами команди відіграє важливу роль. Спортсмени з високим рівнем саморегуляції можуть краще координувати свої дії з партнерами по команді, що сприяє загальному успіху. Висока губристична мотивація може допомагати у створенні конкурентного, але підтримуючого середовища в команді. Узагальнюючи, можна сказати, що регуляторно-особистісні властивості саморегуляції та рівень губристичної мотивації тісно пов'язані між собою і

взаємно впливають на успішність спортсмена в командних видах спорту [10]. Розвиток одного із цих складників сприяє вдосконаленню іншого, створюючи умови для досягнення високих спортивних результатів та ефективної командної роботи.

Таким чином, саморегуляція і губристична мотивація в командних видах спорту взаємопов'язані й доповнюють одне одного. Добре розвинена саморегуляція сприяє більш ефективному використанню мотиваційних ресурсів, тоді як змішана мотивація підтримує високий рівень саморегуляції. Останнє включає навчання, спрямоване на поліпшення емоційного контролю, створення мотиваційних програм і розвиток навичок командної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белецька А. Психологічні особливості мотиваційної спрямованості спортсменів командних та індивідуальних видів спорту. *The scientific heritage*. 2020. № 54. С. 59–63. URL: <http://surl.li/ukstq>
2. Бортун Б., Хуртенко О. Структурні особливості формування мотивації до занять спортом у студентів. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2 (1). С. 119–123. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/862f4b14-eb06-41eb-8364-c20dd3ce19c7/content>
3. Гах Р. Індивідуально-стильові особливості спортивної саморегуляції підлітків. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 2 (36). С. 639–650. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-2\(36\)-639-650](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-2(36)-639-650)
4. Гах Р. Губристична мотивація спортсменів у залежності від типологічних особливостей саморегуляції спортивної діяльності. *Вісник ХНПУ імені Г. Сковороди*. 2023. № 69. С. 39–50. DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2023.69.03>
5. Окса М., Іваненко В. Особливості мотивації спортивної діяльності студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75 (1). С. 156–161. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-1.30>
6. Коломійцев А. Саморегуляція спортивної діяльності підлітків. *Вісник ХНПУ імені Г. Сковороди*. 2021. № 65. С. 154–169. DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.65.09>
7. Лукова С. Зв'язок мотивів спортивної діяльності із самореалізацією підлітків-спортсменів. *Вісник ХНПУ імені Г. Сковороди*. 2022. № 67. С. 110–128. DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2022.67.08>
8. Рудюк О. Стильові особливості саморегуляції поведінки майбутніх фахівців психологів. *Психологія реальність і перспективи*. 2021. № 16. С. 186–193. DOI: <https://orcid.org/0000-0003-0200-1982>
9. Чернявська Т. Емоційне благополуччя та успішність у командних видах спорту. *Спортивні ігри*. 2024. № 1 (31). С. 75–85. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1907450>
10. Ящук С., Совгіра., Пензай С. Формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій у спортсменів командних та індивідуальних видів спорту. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2023. № 4. С. 129–135. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.4.2023.295470>

Оксана Яремко

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

Надія Оленчук

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності «Міжнародне право»,
Західноукраїнський національний університет*

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Закон України «Про медіацію» передбачає широке поле застосування медіації, оскільки не передбачає жодних обмежень щодо сфери її проведення. Адже відповідно до ч. 1 ст. 3 даного Закону за її допомогою можуть не лише вирішуватися, але й запобігатися у майбутньому «будь-які конфлікти (спори)» [1]. Відповідно даний спосіб вирішення конфліктів (спорів) може безсумнівно використовуватися у конфліктах (спорах), що виникли чи ж можуть виникнути в освітньому середовищі.

Медіацію проводить медіатор, тобто особа, яка є спеціально підготовленою. Відповідно до українського законодавства медіатором може бути особа, що пройшла базову підготовку медіатора закордоном або в Україні та отримала за її результатами сертифікат (ст. 9 даного Закону) [1]. Таким чином лише медіатор може проводити медіацію у конфлікті (спорі), що виник в освітньому середовищі.

На сьогодні у кількох вищих закладах освіти створено медіаційні служби (Національному університеті «Києво-Могилянська академія», Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Національному університеті «Одеська морська академія», Державному торговельно-економічному університеті), що відбулося у рамках проекту «Формування культури консенсуального вирішення конфліктів як спосіб досягнення справедливості в українському суспільстві». Реалізація даного проекту відбувається Українською академією медіації за підтримки USAID в рамках Програми «Справедливість для всіх» [2].

При закладах вищої освіти створюються і функціонують медіаційні служби задля:

- проведення заходів, спрямованих на укріплення як у закладах вищої освіти так і, загалом, культури мирного вирішення спорів;
- здійснення організації надання послуг медіації (онлайн та офлайн) студентам, аспірантам, докторантам, науково-педагогічному й адміністративному персоналу закладу вищої освіти;
- зміцнення атмосфери порозуміння під час реалізації освітнього процесу і проживання студентів, аспірантів, докторантів у гуртожитках [2].

Суб'єктами звернення до медіаційних служб можуть бути: студенти, аспіранти, докторанти, викладачі, адміністрація та співробітники вищого навчального закладу.

Предметом звернення до медіаційних служб, що функціонують при закладі вищої освіти, можуть бути різного роду конфлікти (спори), що виникають у межах вищого закладу освіти чи пов'язанні з навчанням, викладанням тощо у ньому. Наприклад, пов'язані з виконанням трудових відносин; розподілом між викладачами навантаження; навчанням студентів, аспірантів, докторантів; проживанням здобувачами закладу вищої освіти в гуртожитку та ін. [2].

Але дуже важливо, щоб медіація в освітньому просторі проводилася лише між безпосередніми учасниками конфлікту (спору) і не впливала на права та інтереси третіх осіб, що не є учасниками конфлікту та відповідно не є сторонами медіації, як це застережено у ч. 3 ст. 3 профільного закону [1].

В освітньому просторі важливим є не лише процес медіації, але й наявність у суб'єктів освітнього простору медіаторських навичок, які у їх повсякденному «освітньому» житті сприятимуть ефективній безконфліктній комунікації, попередженню та вирішенню конфліктів.

Доволі схвально, що у закладах усіх рівнів освіти останніми роками доволі часто звертають увагу на розвиток медіаторської компетентності у їх здобувачів. Популярності у школах набула шкільна служба порозуміння. Фактично йде мова про наявність у школі команди підготовлених старшокласників - посередників (медіаторів), які працюють над формуванням безпечного середовища у закладі освіти, над тим, щоб однолітки розв'язували свої конфлікти мирним шляхом, за допомогою відновних практик (медіації однолітків). Робота медіаторів ґрунтується на таких принципах відновного правосуддя як: відповідальність у стосунках та стосовно інших, повага до особистості, віра в кожную особистість, у її здатність змінюватися [3].

Діяльність шкільної служби порозуміння сприяє попередженню та зменшенню рівня булінгу, мобінгу, інших агресивних дій у школах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. *Офіційний вісник України*. 2021. № 98. Стор. 15. Ст. 6340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n255>
2. Медіаційні служби при ЗВО URL: <https://mediation.ua/projekty/mediaciyeni/sluzhbi/pri/zvo>
3. Шкільна служба порозуміння URL: <https://bros.licey.org.ua/sluzhba-porozuminnya-09-37-38-03-11-2020/>

Олеся Притула

*кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

СТРАТЕГІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасний світ потребує удосконалення існуючих та розробки нових стратегій життєдіяльності особливо в умовах суспільної невизначеності так як відбувається швидкий темп соціально-політичних змін, а увага психологічних досліджень зосереджується на проблемах життєдіяльності особистості,

пов'язаних із пошуком способів подолання все більш наростаючої ситуаційної невизначеності. Сучасні труднощі та проблеми, які є в Україні, спричинюють неможливість прогнозувати, організувати та контролювати власне майбутнє для більшості дорослого населення, яке ще й несе відповідальність за життя та розвиток підростаючого покоління.

В умовах сучасного суспільства першочерговою характеристикою якого є невизначеність, запропоновано розглядати стратегії життєдіяльності через методологію організації/реорганізації ситуації. В основі цього підходу закладено те, що особа виявляється сильнішою за ситуацію. Відповідно до цього, взаємодіяти з невизначеністю можна через такі стратегії життєдіяльності:

- стратегію збереження мотиваційно-цільових конструктів – полягає у внутрішньому поверненні ситуації до задовольняючої первинної моделі;
- стратегію зміни сенсів – стратегію, яка позначає зміну мотиваційно-сислового розуміння ситуації;
- стратегію управління – використання ситуації невизначеності для побудови нових можливостей [3, с. 43].

Поняття «життєдіяльності» є багатозначним, тому що відноситься до різноманітних аспектів життя на планеті. Так, життєдіяльність людини – це повсякденна діяльність, здатність допомогти особистій діяльності у спосіб і в межах, звичайних для людини, а життєдіяльність живого організму – це обмін речовин, який здійснюється між клітиною і навколишнім середовищем, а також у самій клітині тощо.

Вітчизняні науковці поняття «стратегія життєдіяльності» розглядають у різних контекстах, зокрема як способу побудови власного життєвого шляху суб'єктом життя (К. Абульханова-Славська); як способу життя та його організації в різних соціальних умовах і середовищах (Ю. Швалб); як особливості формування власної життєвої стратегії (Т. Резнік, Ю. Резнік, Є. Смирнов); у контексті опанувальної поведінки в життєвому просторі (І. Корнієнко); у ситуації невизначеності, а саме як економічний аспект прийняття рішення у сфері буденного життя (О. Белінська, Д. Канеман, Р. Талер); проблематизація й проблемна ситуація в навчальній діяльності (Д. Ельконін); когнітивний компонент невизначеності (О. Луковицька, С. Мадді й ін.); організація життя в складних життєвих обставинах (Ю. Швалб).

Як суб'єкт життєдіяльності людина постійно вирішує завдання встановлення пріоритету між власними суперечностями, потребами й інтересами, між зовнішньою заданістю і прагненням свободи, між цінностями та вимогами. Сукупність таких виборів і рішень організовують життєвий простір особистості, а переважні способи прийняття рішень утворюють життєві стратегії особистості [1, с. 80].

У сучасній зарубіжній літературі в огляді проблеми життєвих стратегій неодмінно фігурує поняття «успіху» – як життєвого, так і соціального, коли перспективи вибудови людиною своєї життєвої траєкторії відбуваються усвідомлено та планомірно, згідно з поставленими цілями.

Зв'язок життєвих цілей із благополуччям людини широко висвітлюються й в інших наукових роботах західних фахівців. Т. Кессер, Р. Райан та інші дослідники встановили залежність рівня психічного здоров'я від вибору того чи іншого типу ціннісних та життєвих орієнтацій. Досліджувані, орієнтовані переважно на зовнішні цінності, продемонстрували нижчі показники психічного здоров'я (депресії, зниження життєвої енергії) та задоволеності життям. Ця ж група науковців виявила, що вибір людиною цілей згідно з власними цінностями з більшою ймовірністю сприяє відчуттю благополуччя, ніж інвестиції в зовнішні цілі (фінансовий успіх, імідж, популярність), навіть у разі їх досягнення [5].

Оскільки становлення стратегій життєдіяльності людини зумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, а також більш складним поєднанням їх взаємодії з життєвим контекстом, науковцями ставляться питання визначення типів і структурних компонентів цього складного психологічного феномена. Структурними компонентами стратегій життєдіяльності в науковій літературі виділені такі:

- здатність вибору особистістю напрямку, способу життя, цілей та етапів їх досягнення; здатність вирішення протиріч життя (між «хочу» і тим, «що є») та можливість власного творення умов для реалізації цінностей свого життя;
- наявність уявлень про минуле, майбутнє, сьогодення; цілісність/роз'єднаність життєвого шляху; наявність/відсутність сенсу життя; наявність/відсутність засобів та способів досягнення поставлених життєвих цілей; необхідність зовнішньої підтримки під час постановки цілей та подолання труднощів; ступінь усвідомленості власного життя; здатність до самопізнання;
- цінності й ціннісні орієнтації; планування (вибір цілей, пріоритетів власного життя), реалізація запланованого (дії суб'єкта, спрямовані на реалізацію життєвих потреб та розв'язання проблемних ситуацій), самооцінка досягнутого;
- життєва позиція особистості, її цілі; тривалість часової перспективи, її напрямки; структурованість плану, рівень відповідальності, рівень осмисленості життя та інші. Виділення структури стратегій життєдіяльності особистості є важливим елементом аналізу, оскільки дозволяє зіставляти та вимірювати індивідуальну життєву стратегію, визначати рівень її сформованості, розробляти плани її корекції. [2, с.34].

Важливим аспектом формування відповідної стратегії життєдіяльності також має структура прийняття рішень, тобто ціль, результат, способи досягнення, правила вибору та критерії оцінки. Проаналізувавши наукові джерела ми дійшли висновку, що структура прийняття рішення може видозмінюватися в залежності від рівня психічного відображення. Частіше за все, прийняття рішення є частиною мисленнєвого процесу в рішенні будь-яких задач, або може бути і самостійною мисленнєвою діяльністю, наприклад, прийняття управлінського рішення.

Отже, стратегія життєдіяльності – це цілісна динамічна система, яка сягає у майбутнє, базується на теперішньому розвитку та психологічному стані особистості, її/його відношення до світу, до людей, до себе, що становлять основу побудови подальших життєвих планів та їх реалізації, долаючи перешкоди та можливістю оцінки власного способу буття, яка надає можливість досягати власної зрілості та психологічної стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко Ю.В. Життєві стратегії особистості: психологічний аналіз. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017. С. 79-83.
2. Зінченко А. В., Русенкевич Я. І. Психологічні стратегії життєдіяльності особистості: теоретичний аналіз проблеми. *Журнал сучасної психології*. 2023. № 3 (30). С. 30-37.
3. Мельник Ю. В. Психологічна структура стратегій життєдіяльності особистості в умовах сучасності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Випуск 2.2020.С. 43-49.
4. Ткалич М. Г. Життєстійкість та психологічне виснаження під час війни: показники адаптації. *Журнал сучасної психології: науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика»*, 2022. № 4 (27). С. 71-76.
5. Materialistic Values: Their Causes and Consequences. Kasser T. et al. In: T. Kasser, & A. D. Kanner. *Psychology and consumer culture: the struggle for a good life in a materialistic world.. American Psychological Association*. Washington, 2004. Pp. 11-28.

Алла Сеник

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

ВИДИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [1]. Відповідно, держава дбає про підтримку і соціальне забезпечення кожної людини, кожного громадянина нашої держави.

Ми живемо у непростий для кожного з нас час – час війни. На наших очах люди гинуть, мігрують в межах країни, закордон у пошуках безпеки для життя. Кожен наш крок – про свободу, гідність та підтримку один одного, в тому числі і про соціальну допомогу населенню.

В просторах інтернету маємо можливість знайти визначення терміну соціальна допомога, як системи заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування,

повсякденних життєвих потреб тощо [2]. Також зазначається, що соціальна допомога – це грошова допомога й допомога в натуральній формі, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань і надається людям, які перебувають у потребі, як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існування, так і за певними критеріями без перевірки доходу [2].

Із зазначеного вбачається, що соціальна допомога населенню може надаватися, як в грошовій, так і в натуральній формі державою або ж людьми доброї волі – волонтерами, християнськими об'єднаннями, громадськими організаціями.

Отож, національними нормативно-правовими актами передбачено такі види державної соціальної допомоги населенню, як:

- державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям (призначається відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» та Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2003 № 250);
- державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю (призначається відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»);
- державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд (призначається відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» та Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.04.2005 № 261).
- державна соціальна допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною» (призначається відповідно до Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, у тому числі з інвалідністю, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 № 552).
- тимчасова соціальна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце їх проживання невідоме (призначається відповідно до Порядку призначення та виплати тимчасової допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце їх проживання невідоме, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 № 189).
- щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії закладу охорони здоров'я потребує постійного стороннього

догляду, на догляд за нею (призначається відповідно до Порядку надання щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії закладу охорони здоров'я потребує постійного стороннього догляду, на догляд за нею, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.08.2000 № 1192).

- компенсація фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі (призначається відповідно до Порядку подання та оформлення документів, призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі 23 вересня 2020 р. № 859).

- тимчасова державна соціальна допомога непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату (призначається відповідно до Порядку призначення тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1098) [3].

Від волонтерів, християнських об'єднань, громадських організацій потребуючі люди можуть отримувати соціальну допомогу, як у грошовому вимірі, так і у вигляді продуктових наборів, засобів індивідуального догляду, медикаментів, одягу, взуття, посуду, постільна білизна, меблі, електротовари тощо.

Підсумовуючи, варто зазначити, що зазначені вище види соціальної допомоги населенню в мирний час, а в стані війни особливо, по можливості, надаються кожному потребуючому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Соціальна допомога [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Департамент соціального захисту населення [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://dszn.smr.gov.ua/derzhavna-sotsialna-dopomoga>.

Анастасія Ятищук

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри психології та соціальної роботи,

Західноукраїнський національний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У сучасному світі суспільна невизначеність стала невід'ємною частиною життя. Це викликано глобальними економічними кризами, політичними нестабільностями, екологічними катастрофами, пандеміями та війнами. Розуміння того, як люди адаптуються до цих умов, є критично важливим для розробки ефективних психологічних і соціальних стратегій підтримки. Ця стаття

розглядає основні аспекти суспільної невизначеності та пропонує шляхи адаптації до таких умов.

Суспільна невизначеність визначається як відсутність стабільності та передбачуваності у соціальних, економічних і політичних сферах. Вона породжує підвищений рівень тривожності, стресу та почуття безпорадності серед населення. Відсутність стабільності та передбачуваності створює додатковий тиск на психіку людини, що може призводити до різних психологічних проблем. Це поняття охоплює широкий спектр явищ, що впливають на суспільство в цілому та на індивідуальне життя кожної людини окремо. Серед основних чинників, що сприяють невизначеності, можна виділити наступні:

1. Економічні фактори. Економічні кризи, безробіття, інфляція та нестабільність фінансових ринків створюють ситуації, в яких люди не можуть прогнозувати своє майбутнє та відчувають фінансову нестабільність.

2. Політичні фактори. Політична нестабільність, зміни у державному управлінні, конфлікти та війни призводять до невизначеності в політичному ландшафті та впливають на відчуття безпеки громадян.

3. Соціальні фактори. Соціальна нерівність, демографічні зміни, масова міграція та зміни в культурних цінностях можуть сприяти виникненню суспільної невизначеності.

4. Екологічні фактори. Екологічні катастрофи, зміни клімату та природні катаклізми також створюють умови невизначеності, які впливають на життя людей. За словами відомого соціолога Ульріха Бека: "Ми живемо в суспільстві ризику, де традиційні інститути не можуть забезпечити нам безпеку та стабільність, і де майбутнє стає все менш передбачуваним" [1]. Це висловлювання підкреслює той факт, що невизначеність стала постійною характеристикою сучасного життя, впливаючи на різні аспекти нашого існування.

Люди, що стикаються з високим рівнем невизначеності, часто відчувають проблеми з ментальним здоров'ям та різні психічні розлади. Невизначеність впливає на самооцінку, впевненість у майбутньому та загальне почуття безпеки. Втрата почуття контролю над власним життям може спричиняти хронічний стрес, що в свою чергу впливає на фізичне здоров'я. Невпевненість у завтрашньому дні стала постійною характеристикою сучасного життя, впливаючи на різні аспекти нашого існування.

Невизначеність у суспільстві має значний вплив на психологічний стан людей. Вона породжує низку психічних розладів, таких як тривожність, депресія, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та інші.

Згідно з дослідженням Лоуренса Гостіна, тривожність є природною реакцією на невизначеність: "Невизначеність підриває нашу здатність відчувати контроль над життям і безпеку, що в свою чергу призводить до хронічного стресу" [2]. Також дослідження Американської психологічної асоціації (АРА) показало, що хронічний стрес від невизначеності може призводити до фізичних симптомів, таких як головний біль, проблеми зі сном, харчуванням та ослаблення імунної системи [3]. Розширення відчуття безпорадності та вразливості в умовах невизначеності може призводити до депресії. Як зазначає психолог Мартін

Селігман, відчуття безпорадності може бути вирішальним чинником у розвитку депресії: "Коли люди відчувають, що вони не мають контролю над ситуацією, вони стають більш вразливими до депресивних станів" [4]. Невизначеність, особливо в умовах війни чи природних катастроф, може призводити до розвитку ПТСР. Дослідження, проведені серед жертв стихійних лих, показали, що тривале перебування у стані невизначеності значно підвищує ризик розвитку ПТСР [5]. Психологічний стрес від невизначеності також впливає на когнітивні функції. Люди можуть відчувати труднощі з концентрацією, пам'яттю та прийняттям рішень. Як зазначає психолог Роберт Сапольський: "Хронічний стрес може пошкодити префронтальну кору, частину мозку, що відповідає за виконавчі функції, що призводить до труднощів у прийнятті рішень" [6].

У такому швидкоплинному світі, сповненому невизначеності, важливу роль для підтримки психічного, і як наслідок фізичного здоров'я, відіграє психологічна адаптація. Психологічна адаптація – це процес, за допомогою якого індивідуум справляється з новими або зміненими обставинами, зберігаючи при цьому внутрішню рівновагу та ефективність функціонування. Адаптація включає в себе зміну поведінки, мислення та емоційних реакцій у відповідь на зовнішні стресори. Говорячи про стратегії психологічної адаптації варто згадати про розвиток резильєнтності. Резильєнтність або психологічна стійкість – це здатність швидко відновлюватися після стресових ситуацій. Згідно з дослідженням Джорджа А. Бонанно, люди з високим рівнем резильєнтності легше переживають стресові події та швидше повертаються до нормального стану [7]. Розвиток резильєнтності включає:

Позитивне мислення. Формування оптимістичного погляду на життя допомагає знижувати рівень тривожності. Американський психолог Мартін Селігман стверджує, що позитивне мислення підвищує здатність до подолання труднощів [4].

Саморегуляція. Навички контролю над своїми емоціями та поведінкою. Ключові техніки включають медитацію, дихальні вправи та майндфулнес.

Підтримка соціальних зв'язків. Соціальні зв'язки є важливим фактором у процесі адаптації. Підтримка з боку родини та друзів значно знижує рівень стресу. Багато психологів зазначають, що соціальна підтримка є ключовим фактором у збереженні психологічного здоров'я під час криз. Дослідження показують, що підтримка з боку родини та друзів значно знижує рівень стресу. Зокрема, дослідження авторів Джона Касіоппо та Вільяма Патріка вказують на те, що соціальна підтримка є ключовим чинником у збереженні психологічного здоров'я під час криз [8].

Планування та контроль. В умовах невизначеності планування та контроль є важливими для зниження рівня тривожності. Розробка конкретних планів дій та встановлення короткострокових цілей допомагає зберігати відчуття контролю над ситуацією.

Активне навчання та самовдосконалення. Постійний розвиток та навчання новим навичкам сприяють адаптації до змінних умов. Дослідження показують, що самоефективність, тобто віра у власну здатність досягати поставлених цілей, є важливим аспектом адаптації.

Звернення до професійної допомоги. У випадках, коли рівень стресу або тривожності стає надмірним, звернення до професійного психолога чи психотерапевта може бути необхідним. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) та інші терапевтичні підходи довели свою ефективність у подоланні стресу та тривожності [9].

Не менш важливу роль відіграють соціальні стратегії адаптації. Соціальні стратегії адаптації включають колективну взаємодопомогу, інформаційну підтримку та розвиток соціальних мереж. Активізація громадських ініціатив та волонтерських рухів допомагає підтримувати тих, хто знаходиться у важких умовах. Забезпечення населення достовірною інформацією знижує рівень тривожності та невизначеності. Використання соціальних медіа для підтримки зв'язків і обміну досвідом щодо подолання труднощів також є ефективним засобом адаптації. Це є критично важливим для зниження рівня тривожності та підвищення рівня адаптації. Інформаційна підтримка включає доступ до актуальної та достовірної інформації про соціальні зміни, ресурси та можливості. Дослідження показують, що поінформованість сприяє кращій адаптації та зниженню стресу [10].

Ефективна комунікація є важливим аспектом соціальної адаптації. Вона включає розвиток навичок активного слухання, емпатії та ефективного висловлення своїх думок. Розвиток комунікативних навичок сприяє кращій інтеграції в соціальне середовище та зниженню конфліктів.

Для ефективної адаптації до умов суспільної невизначеності рекомендується організовувати психологічні тренінги з розвитку стресостійкості та управління емоціями. Впровадження соціальних програм підтримки, які забезпечують основні потреби населення під час криз, є важливим елементом соціальної стратегії. Створення доступних послуг психологічної допомоги, особливо в кризові часи, сприяє підтримці ментального здоров'я населення.

Адаптація до умов суспільної невизначеності вимагає комплексного підходу, що включає як психологічні, так і соціальні стратегії. Розвиток резильєнтності, емоційної підтримки та колективної взаємодопомоги є ключовими факторами для подолання негативних наслідків невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Beck, U. Risk Society. Towards a New Modernity. *Canadian Journal of Sociology*. November 1995. No 19(4). 544 p.
2. Gostin L. *Global Health Law and Policy: Ensuring Justice for a Healthier World* / ed. by Lawrence O. Gostin and Benjamin Mason Meier. Oxford University Press, 2024. P.159-164.
3. American Psychological Association (APA). Stress in America: Coping with Change, 2017. 13p. URL: <https://www.apa.org/news/press/releases/stress/2016/coping-with-change.pdf>
4. Seligman, M. E. P. *Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life*. Pocket Books. New York, 1998.
5. Yehuda, R. Post-traumatic stress disorder. *New England Journal of Medicine* , 346(2), 2020, P. 108-114.
6. Sapolsky, R. M. *Why Zebras Don't Get Ulcers: The Acclaimed Guide to Stress, Stress-Related Diseases, and Coping*. Holt Paperbacks. 2004, New York. 560 p.

7. Bonanno, G. A. Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *Journal American Psychologist*, 59 (1), 2004. P. 20-28.
8. Cacioppo, J. T., Patrick, W. Loneliness: Human Nature and the Need for Social Connection. W.W. Norton & Company, 2009.
9. Beck, A. T. Cognitive Therapy of Anxiety Disorders. Guilford Press, 2011. 628 p.
10. Rutter, M. Resilience: Concepts, Findings, and Implications. *Journal Child Development*, 85(1), 2019. P.1-12.

Марія Підгурська

*старший викладач кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

Віталій Нюня

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 231 Соціальна робота,
Західноукраїнський національний університет*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В умовах сучасної української інтеграції підвищуються вимоги до якості підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Управління персоналом, соціальною інфраструктурою, виробничими процесами вимагає інтегрованих знань і умінь. Професійних успіхів досягають, як правило, широко ерудовані особистості, які володіють не тільки глибокими професійними знаннями, але вільно орієнтуються у сферах соціального, економічного, культурного життя, виступають носіями передової культури. Висунута У. Моррісом наприкінці ХІХ ст. ідея «співдружності мистецтв» давно перетворилася у вагомий економічний фактор, який визначає рівень розвитку новітніх технологій, освіти і культури сучасних країн.

Тому культура стає важливим фактором соціалізації майбутнього фахівця. Навчальними програмами ЗВО України передбачено вивчення таких дисциплін як етика, риторика. Мета полягає не лише у засвоєнні молоддю духовних надбань людства та рідної культури, але й наближенні змісту навчальних програм з культурологічних дисциплін до завдань, що пов'язані з конкретною спеціалізацією студента, місцем його працевлаштування.

Культосвітня робота у загальноосвітній школі часто зводиться до обов'язкових заходів з боку шкільного керівництва, молоді відводиться пасивна роль. Як результат – студент-першокурсник не має достатнього досвіду засвоєння культури, сформованих естетичних смаків, уподобань та ідеалів. Значну частину студентства складають випускники шкіл із сільської місцевості, невеличких міст, де інфраструктура культури обмежена роботою бібліотеки, клубу, церкви. Ця група молоді орієнтована на пасивне сприймання культури через екран телевізора, обрядовість, Інтернет. Принцип самоорганізації студентського колективу вимагає усвідомленого ставлення до формування особистої культури, відповідно вступ до ЗВО пов'язаний із

активним прилученням молоді до різноманітної культури на вищому , з теоретично-понятійною базою, рівні.

Важливу роль у процесі гармонійного розвитку особистості відіграє оточення і культурне життя в місті чи регіоні, де розташований ЗВО. Наявність великих бібліотек, театрів, музеїв, пам'яток архітектури і мистецтва, розважальних центрів, церковного життя сприяє залученню студентів до культурної сфери. Відсутність належної інфраструктури негативно позначається на культурному розвитку студентів. Тому важливим фактором соціалізації особистості є активне використання наявного культурного потенціалу регіону.

Відомо, що виховання – це цілеспрямований, запланований, спеціально організований вплив на людину, в результаті чого у неї формується і закріплюється система певних якостей. Виховання може здійснюватися лише при принципах співпраці і партнерства. Оскільки виховання розуміємо не як сталу даність, а як процес, то закономірно, що воно потребує постійного вдосконалення, корекції і відповідного управління.

Пройшовши значний шлях становлення, формування різних якостей розвитку здібностей, набуття досвіду соціалізації, молодь вступає до закладів вищої освіти. Студенти-першокурсники вже сформували основи світогляду і моральні цінності, прищепили певне ставлення до праці, у них вже є естетичні смаки та ідеали, вони розвинулися фізично. Однак, шлях становлення особистості ще не завершений. Завдання викладача – побудувати певне виховне середовище для подальшого розвитку і формування особистості студента. Студентство як соціальна група виступає як об'єкт виробництва предметом якого є не річ а сама особистість. Отож, головною формою виробництва є освітня діяльність.

Основне завдання викладача – допомогти студенту знайти себе. Викладачі мають допомогти студентові стати суб'єктом діяльності, а основою цієї діяльності є самовдосконалення та самоствердження. Кожному викладачу необхідно знати психологічні особливості студентського віку, адже цей вік має свою неповторну специфіку.

Соціологи стверджують, що вік від 17 до 25 років є доленосним періодом життя людини. Цей вік можна охарактеризувати так: сміливість, рішучість, оптимізм, самостійність, прямолінійність, самокритичність, зрілість у розумовому відношенні, переконаність, критичне, іронічне ставлення до викладачів, несприйняття лицемірства, грубості. Цей вік є піком інтелектуальних та пізнавальних можливостей, прийняття відповідних рішень, вибору професії та вибору супутника життя, створення сім'ї.

У студентські роки інтенсивно відбувається розвиток і виховання, становлення особистості, професійна підготовка майбутніх фахівців.

Студенти є складовою частиною молоді – для них характерні особливі умови життя, побуту і праці, психологія і суспільна поведінка, система ціннісних орієнтацій.

Важливою особливістю студента є активна взаємодія з різними соціальними утвореннями суспільства. висока інтенсивність спілкування є специфічною рисою студентів. Студент має не тільки свої певні погляди на світ, але й своє місце у цьому світі. При організації виховної роботи необхідно

розвивати у студента усвідомлення, що він є носієм певних цінностей а також значущою особистістю.

Випускники ЗВО поповнюють українську еліту, тому інституції українського суспільства повинні турбуватися про постійне вдосконалення системи освіти та виховання.

Нашій державі зараз бракує професійної та патріотичної еліти, що формує політичну владу. Тому, необхідно зосереджувати студентство на патріотичне виховання. Адже, патріотизм це не лише любов до нації, це і необхідність боротьби за політичну, культурну і економічну свободу. Викладачі повинні виховувати патріота-борця, патріота-будівельника незалежної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Н. Сучасне суспільство у контексті формування національної еліти України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство. Вип. 14. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2010. С. 30-32.
2. Троїцька Т. Антропологічні засади соціалізації студентської молоді в полікультурному суспільстві: проблеми, колізії, рецепції. Полікультурність, діалог і злагода: українські реалії. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (22-23 травня 2008 р.) Мелітополь ТОВ "Видавничий будинок ММД", 2008. 304с. С.68-70.

Ярослав Дикий

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD) зі спеціальності 053 Психологія,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник – Анатолій Фурман,
доктор психологічних наук, професор
Західноукраїнський національний університет*

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕТАЛІ У ДОСЛІДЖЕННІ СТРЕСОВИХ ПОДІЙ

Психосоціальні аспекти життєдіяльності особистості в умовах суспільної невизначеності є важливою для дослідження темою, адже відсутність звичного і прогнозованого перебігу життя та велика кількість емоційно-забарвленої інформації, що дуже швидко поширюється за сучасних умов є стресогенними факторами, які можуть зумовити низку як психічних проблем, так і фізіологічних розладів, а саме спричинити дезадаптацію, підвищену тривожність, депресивні стани, серцево-судинні захворювання, хвороби шлунково-кишкового тракту та ін. Перелічені проблеми неодноразово ставали предметом досліджень таких видатних вітчизняних та закордонних науковців: Г. Сельє, У. Кеннон, Р. Сапольські, Л. Наугольник, М. Ковалів, та ін. Здебільшого вони звертають увагу на окремі стресогенні чинники як одиниці чи елементи психологічного аналізу, проте не надають належного значення проблемі психологічних деталей та психологічному деталюванню як процедурі виокремлення важливих ковітальних мікроподій.

Досліджуючи відмінності реакцій тварин та людей на стресові ситуації, Г. Сельє і Р. Сапольські наголошують на тому, що характерною рисою людини є те, що вона реагує не лише на наявну подію, але й на майбутню чи вірогідну, в такий спосіб задіюючи всі механізми захисту, що надлишково виснажує її організм [6; 7]. Подібного висновку дійшла вітчизняна науковиця Л. Б. Наугольник, звертаючи увагу на те, що навіть сильний, проте короткотривалий стрес спричиняє значно менше шкоди імунній системі, аніж слабкий, але тривалий, який переростає в дистрес [2, 117]. Важливою для нашого дослідження є ще одна думка цієї дослідниці, яка стверджує, що істотними чинниками реагування на стрес можуть бути вміння аналізувати власний психоемоційний стан та вплив зовнішнього середовища, а також минулий досвід і прогноз майбутнього. Наділена розвиненим аналітичним мисленням людина, оцінивши факти суспільного повсякдення висновує, що ситуація потенційно загрозлива, то переживає стрес лише від усвідомлення каузальних зв'язків [2, 127-128]. Така характеристика специфіки власне людського реагування є засадничою і потребує підбору коректного і адекватного психологічного інструментарію тлумачення, який би найповніше розкривав роль і вплив стресових життєвих подій на сьогодення і майбутнє, з урахуванням попереднього ковітального досвіду особистості крізь призму психологічної деталі в ситуаційній локальності. Вважаємо, що таким інструментом є обґрунтований А. В. Фурманом та С. К. Шандруком концепт «соціема», який сутнісно охоплює минуле і майбутнє з позиції теперішнього [4, 66].

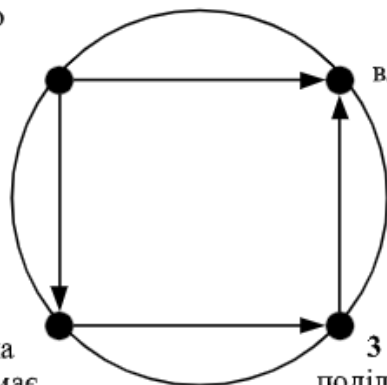
В результаті багаторічних наукових розвідок присвячених вивченню стресу за нормальних і екстримальних умов, українські вчені Стасюк В. В. та Українець В. М., дійшли висновку про єдність психологічних і фізіологічних змін в організмі людини внаслідок впливу стресу, водночас уможливили розгляд відмінностей у механізмах спричинення. Вони наголошують, що на відміну від фізіологічного стресу який є наслідком фізичного впливу на людину, психоемоційний стрес є значно складнішим, оскільки в такому випадку вплив комплексної стресової ситуації опосередковується складними психічними процесами [3, 130]. Ця думка вкотре підкреслює значущість добору правильних засобів і інструментів психологічної деконструкції конкретної стресогенної життєвої події, задля виявлення найтонших нюансів її перебігу та усвідомлення потенційних наслідків.

Психологічна деталь має визначальне значення для глибшого розуміння цієї проблематики, адже саме вона є інтегральною одиницею фахового розгляду й подрібнення психічних явищ, що виникають внаслідок стресових подій та ситуацій. Для здійснення компетентного психологічного аналізу запропоновано авторську мислесхему за принципом четвірності, що розкриває структуру психічних процесів, станів та властивостей, а також виокремлено та описано монозмістові поняттєві інваріанти аналізу психічних явищ до яких відносимо: **подробицю**, **одиницю**, **елемент** та **деталь**. **Подробиця** – окремий факт, який унеможливорює формування повновагомного наукового уявлення про психічне явище. **Одиниця** – неподільна психічна складова, що має внутрішню організованість та зберігає логічну єдність з цілим. **Елемент** – як однорідний, подільний сегмент, що охоплює лише один аспект стану, процесу чи

властивостей психіки. **Деталь** – мікроподія з властивими їй, ситуаційно-обмеженими, психічними процесами, станами, властивостями і тенденціями.

1 – подробиця: окремий факт, який унеможлиблює формування повновагомого наукового уявлення про психічне явище

4 – деталь: мікроподія з властивими їй, ситуаційно-обмеженими, психічними процесами, станами, властивостями і тенденціями

2 – одиниця: неподільна психічна складова, що має внутрішню організованість та зберігає логічну єдність з цілим

3 – елемент: як однорідний, подільний сегмент, що охоплює лише один аспект стану, процесу чи властивостей психіки

Рис. 1. Монозмістові поняттєві інваріанти психологічного аналізу психічних явищ.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що внутрішнє наповнення конкретної стресогенної життєвої події за сучасних умов потребує ретельного аналізу та пошуку психологічних деталей за допомогою психосоціального деталювання та встановлення її соціємної організованості [1, 83]. Стрессова подія має складну внутрішню будову, адже вона містить в собі як психодуховний матеріал конкретної людини, так і взаємодію із найближчим соціальним оточенням та охоплює несвідомі й ледь усвідомленні рушійні сили, що обумовлюють її активність [5, 146]. Виокремлення монозмістових поняттєвих інваріантів психологічного аналізу, а саме: подробиці, одиниці, елемента та деталі, уможливають логічне структурування і психологічне деталювання окремої стресової події, виокремлюючи значущі складники формування стресогенних чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дикий Я. О. Психосоціальне деталювання як методологічна процедура. *Психологія і суспільство*. 2023. №2. С. 75-83. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.02.075>
2. Наугольник Л. Б. Психологія стресу. Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 324 с.
3. Стасюк В. В., Українець В. М. Історико-психологічний аналіз феномену стресу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. С. 126–133. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-71-1-126-133>
4. Фурман А.В., Шандрок С.К. Соціема як евристичний концепт загальної соціологічної теорії. *Психологія і суспільство*. 2013. №1. С.57-74.

5. Фурман О.Є., Фурман А.А., Дикий Я.О. Вчинок і подія як соціємна організованість життєвого шляху особистості. *Психологія і суспільство*. 2021. № 2. С. 143-168. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.143>
6. Hans Selye. (1974) *Stress without distress*. New York.
7. Robert M. Sapolsky. (2017). *Behave: The Biology of Humans at Our Best and Worst*. New York.

Андрій Лазарук

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD) зі спеціальності 053 Психологія,
Західноукраїнський національний університет*

Науковий керівник – Анатолій Фурман

*доктор психологічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет*

САМОВИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВЧИНКОВО-ЦИКЛІЧНИЙ ВИМІР

Війна є одним із найстрашніших випробувань, які можуть випасти на долю людини. Вона зачіпає усе – від буденного життя до найглибших психологічних переживань. В умовах війни, коли життя стає нестабільним і непередбачуваним, процес самовизначення набуває особливого значення, спонукаючи особу до самовизначення в системі нових цінностей та пріоритетів. Самовизначення в умовах війни пов'язане не лише із процесом адаптації до нових умов, але й із віднаходженням свого місця в теперішньому і пошуком перспектив на майбутнє. Багато людей під впливом війни стають активними учасниками соціальних змін, політичного життя, прагнуть зробити свій внесок у відновлення країни. Відтак самовизначення в умовах війни може стати поштовхом до особистісного зростання, розвитку нових навичок, відкриття нових можливостей.

Аналіз наукової літератури показує, що різні аспекти самовизначення людини в умовах війни у вчинково-циклічному вимірі поставали предметом психологічного аналізу. Так, проблему самовизначення людини досліджували І. Карівець [1], О. Коропатов [3], О. Морщакова [4] та ін. Соціально-психологічні умови самовизначення людини в умовах війни розглядали С. Дембіцький [6], О. Злобіна [6], І. Карівець [1], А. Коваленко [2], Н. Костенко [6] та ін. Зокрема, дослідники розкрили сутність, охарактеризували види й форми самовизначення, його взаємозв'язки із самоактуалізацією і самоздійсненням, а також динаміку розвитку в онтогенезі, показали деякі його прояву в умовах війни. Проте у психологічному осмисленні самовизначення в умовах війни доцільно застосувати циклічно-вчинковий підхід А. В. Фурмана [7], який дає змогу обґрунтувати цей феномен як самостійний, усвідомлений, іманентний та вартісно зумовлений вибір людиною свого життєвого шляху й реалізації власних сенсожиттєвих вартостей.

В сучасних умовах важливою особистісною проблемою постає самовизначення – процес, за допомогою якого людина визначає свої унікальні характеристики, цінності, переконання і життєві цілі. Це поняття включає елементи самоусвідомлення (розуміння власних емоцій, мотивів, потреб і

здібностей), самоідентифікації (визначення себе через різні аспекти, такі як роль у суспільстві, професійність, культурні та соціальні статуси), самореалізації (прагнення до розвитку і вираження власного потенціалу через досягнення особистісних цілей) й самоактуалізації (досягнення гармонії з собою, відчуття внутрішнього задоволення від вираження своїх унікальних здібностей і талантів). При цьому здійснене самовизначення не лише формує особистісну ідентичність, але й дозволяє людині зрозуміти свої сильні і слабкі сторони, встановити особисті цілі і реалізувати власні цінності у своєму житті.

Психологія вчинку, розроблена українським психологом В. Роменцем [5] і деталізована й методологічно осмислена А. В. Фурманом [7], надає унікальну рамку для розуміння процесу самовизначення в умовах війни. Вона допомагає дослідити, як людина приймає рішення і діє в екстремальних умовах, таких як війна, що змушує переглядати свої цінності, цілі та орієнтири. При цьому циклічно-вчинковий підхід А. В. Фурмана [7] виходить з того, що вчинок є ключовим актом, через який людина проявляє себе як індивід, особистість, індивідуальність та універсум. Вчинок при цьому не є просто одномоментною чи одноактною дією; він включає в себе усвідомленість ситуації, моральний вибір і відповідальність за прийняте рішення, а також рефлексивне осмислення зробленого на предмет відповідності власним сенсожиттєвим орієнтирам. Відтак психологічне осмислення самовизначення в контексті циклічно-вчинкового підходу А. В. Фурмана [7] доцільно здійснити через характеристику ситуації, мотивації, вчинкової дії та рефлексії.

Зазначимо, що ситуація самовизначення людини значною мірою зумовлюється війною. Війна – одне з найбільш руйнівних і екстремальних явищ, яке може статися у житті людини. Вона вносить радикальні зміни у звичне життя, змушуючи реагувати на нові виклики і обставини, й радикально змінює реальність, змушуючи переглядати свої цінності, пріоритети та сенс життя. Перший і найочевидніший аспект самовизначення в умовах війни пов'язаний з базовими потребами в безпеці та виживанні. Коли життя і здоров'я знаходяться під загрозою, людина змушена приймати рішення, які безпосередньо впливають на її виживання. Цей етап самовизначення часто включає такі дії, як евакуація з небезпечних зон, пошук укриття, забезпечення їжею та водою. Водночас, цей процес часто включає моральні й етичні вибори. Наприклад, чи варто залишатися і допомагати іншим або врятувати власну сім'ю, навіть якщо це означає залишити інших без допомоги. Ці рішення стають основою для подальшого самовизначення, адже вони формують нові внутрішні переконання і цінності. Війна вимагає від людини мобілізації внутрішніх ресурсів, переосмислення цінностей та формування нових життєвих орієнтирів. Такі умови значною мірою стають каталізатором для самовизначення, адже особа змушена приймати важливі рішення, що визначають її подальшу долю.

Важливим аспектом розуміння самовизначення в умовах війни є вивчення психологічних механізмів, що стоять за цими процесами. Емоції, такі як страх, гнів, надія та відчай, відіграють ключову роль у формуванні мотиваційних установок. Наприклад, страх може стимулювати до дій, спрямованих на забезпечення безпеки, тоді як гнів може мотивувати до активного опору агресору. В таких умовах самовизначення стає ключовим процесом, що

допомагає людині віднайти свій шлях і зберегти й реалізувати власні сенсожиттєві вартості.

Що стосується мотивації самовизначення в умовах війни, то, незважаючи на те, що одним з найсильніших мотиваторів у таких умовах є потреба в безпеці та виживанні, в основі самовизначення людини дуже часто постають духовні, екзистенційні вартості. Стимулюють до активних дій не лише вітальні потреби, але й соціальні, духовні, альтруїстичні та інші мотиви, які часто визначають подальший шлях суб'єкта та формують основу для самовизначення. Так, в умовах війни часто проявляється мотив альтруїзму та співчуття. Бажання допомогти іншим, особливо тим, хто постраждав або знаходиться у більш складній ситуації, стає важливим аспектом самовизначення. Альтруїстичні дії не лише допомагають іншим, але й сприяють зміцненню внутрішньої сили та самоповаги людини, формуючи її нову ідентичність. Спільні дії, такі як волонтерство або участь у групах самооборони, сприяють формуванню нових соціальних зв'язків і взаємної підтримки. Потреба у спільності мотивує до активної взаємодії та допомоги іншим, що, у свою чергу, допомагає їм самовизначитися у нових умовах. Окрім того, війна ставить перед людиною складні моральні вибори, які змушують її звертатися до своїх внутрішніх цінностей та принципів. Питання про те, що є правильним і справедливим, стає центральним у процесі самовизначення. Людина може бути мотивована бажанням зберегти свою гідність, захистити невинних або боротися за свою країну. Важливим мотиватором є бажання відстояти свою незалежність і свободу, що стимулює до активних дій і може виражатися у рішенні вступити до ЗСУ, брати участь у протестах або підпільній діяльності. Внутрішні цінності дуже часто стають основою для прийняття рішень, які визначають напрямок дій і формують особистість в особливо важких обставинах.

Війна змушує людину діяти в умовах, які вимагають миттєвих і часто радикальних рішень, стимулюючи її до конкретних учинкових дій. У мирний час процес самовизначення може бути поступовим, однак в умовах війни він стає більш інтенсивним і сконцентрованим, спонукаючи особу здійснювати важливі життєві вибори, пов'язані з прийняттям відповідальності, почуттям обов'язку, самопожертвою, майбутніми перспективами та ін. Так, війна ставить людину перед складними моральними виборами, і кожен її вчинок несе в собі етичну відповідальність. Вибір між залишитися і боротися або евакуюватися, допомагати іншим або захищати тільки своїх – ці рішення формують моральну основу особистості і визначають її самовизначення. Також війна часто вимагає від людини самопожертви заради вищих цілей. Почуття обов'язку перед своєю країною, родиною, спільнотою стає потужним мотиватором для дій. Ці вчинки формують нову моральну ідентичність, засновану на відданості і самопожертві. При цьому війна не лише руйнує, але й створює умови для осмислення нових перспектив. Кожен вчинок у цьому процесі стає кроком до нового майбутнього, формуючи нову ідентичність і нові життєві орієнтири. Вчинки, спрямовані на допомогу іншим, захист країни чи участь у відновленні зруйнованих спільнот, допомагають знайти сенс і мету у складних обставинах. Тому здійснення самовизначення в таких умовах завжди включає пошук і творення нового сенсу.

Війна як екстремальна ситуація, впливаючи на мотиви самовизначення і відповідні вчинкові акти, також активує складні психологічні механізми рефлексії та переосмислення особистістю власних дій і життєвих виборів. В умовах війни етичні та моральні питання набувають особливого значення для рефлексії, тому рефлексивні механізми актуалізують зроблені вибори між різними стратегіями виживання і захисту, соціальної взаємодії й усвідомлення своєї відповідальності, співставляючи сутність вчиненого із власними морально-етичними вартостями й сенсожиттєвими орієнтирами. Здатність зберігати ментальний фокус у стресових умовах, приймати складні рішення та відповідати за них, розуміти свої емоції і діяти відповідно до своїх цінностей – все це є складовими рефлексії в умовах війни. Відтак рефлексія в умовах війни допомагає людині не лише вижити із мінімальними втратами, але й знайти новий сенс у житті, сформувати стійку ідентичність і зберегти людяність та гуманність.

Отже, самовизначення людини в умовах війни є складним і багатограним процесом, що виявляється у вчинку і включає не лише ситуативну вітальну реакцію на поточні обставини, але й морально осмислене теперішнє і наповнене сенсом майбутнє. Важливо, що війна не лише створює безпрецедентні виклики для самоздійснення, але й відкриває нові перспективи для особистісного росту і розвитку, надає новий сенс життю, стимулюючи суб'єкта до переосмислення цінностей, пошуку сенсу життя, формування нових соціальних зв'язків та подолання набутих психологічних травм. Війна, актуалізуючи вчинок самовизначення у його циклічному формовиванні, також змушує особу переглянути свої життєві вартості, знайти нові морально осмислені цілі та реалізувати життєві пріоритети. Зазначимо, що вчинок самовизначення – це безперервний процес, що постійно актуалізується в новій ситуації, у боротьбі мотивів і виборі з-поміж них, у здійснених учинкових актах та рефлексивних механізмах, спонукаючи людину до нових звершень, самоактуалізації та життєвого самоздійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карівець І. Деякі екзистенціальні рефлексії про самовизначеність в умовах війни. *Гуманітарні візії*. 2022. Вип. 8, № 2. С. 28-33. URL : <https://doi.org/10.23939/shv2022.02.028>.
2. Коваленко А. Б. Особистість у вимірах війни: особливості психологічного благополуччя. *Особистість та її історія : колективна монографія* / за ред. Н.В. Чепелевої, М.В. Папучі. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 240-269.
3. Коропатов О. М. «Бути собою»: самоактуалізація студентської молоді в умовах війни. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 28. С. 172-179.
4. Морщакова О. Самовизначення особистості у системі взаємовідносин «людина – світ» у рамках філософії вітакультури. *Психологія і суспільство*. 2008. № 1. С. 25-34.
5. Роменець В. А. Вчинок і світ людини. *Основи психології : підручник* / за ред. О.В. Киричука, А.В. Роменця. Київ : Либідь, 1999. С. 383-402.
6. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

7. Фурман А. В. Категорійна матриця вітакультурної методології : від мислевчинення до канону. *Психологія і суспільство*. 2023. №2. С. 6-50.

Борис Любий

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD) зі спеціальності 053 Психологія,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник – Гірняк Андрій,
доктор психологічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ОСІБ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Антисоціальна поведінка є актуальною та соціально важливою проблемою, яка стосується як на окремої особистості, так і суспільства в цілому. Ця поведінка охоплює порушення соціальних норм, агресивність та інші асоціальні форми поведінки. Частіші факти антисоціальних поведінкових проявів вказують на необхідність пошуку нових підходів до вирішення цієї проблеми. Нові підходи мають враховувати сучасні соціально-культурні контексти та індивідуально-типологічні особливості дітей.

Феномен делінквентної поведінки є складним і багатовимірним явищем, яке охоплює різні аспекти людського життя та вимагає міждисциплінарного підходу для його вивчення. Проблема делінквентної поведінки розглядається в різних галузях науки, що відображає її багатогранність: соціології, психології, медицині, педагогіці, юриспруденції, етиці [2].

Чезаре Ломброзо був одним із перших дослідників, який підняв питання біологічних чинників делінквентної поведінки. Його праці, зокрема книга «Злочинна людина» («L'uomo delinquente»), мали значний вплив на розвиток кримінології та породили багато дискусій у наукових колах. Ломброзо вважав, що існує «кримінальний тип» особистості, який зумовлений спадковими та біологічними чинниками, включаючи певні фізичні риси. Він стверджував, що особи, схильні до злочинності, мають антропометричні характеристики, такі як виступаюча нижня щелепа, ріденька борідка та знижена чутливість до болю. Через те, що саме в дітей молодшого шкільного віку формується особистість [3]. Водночас інші автори обґрунтовували переважаючу роль сім'ї, освітніх закладів, соціально-культурного середовища, релігійності та когнітивного розвитку особистості у розвитку протиправної поведінки молоді. Зокрема, дослідження М. Gupta, S. Mohapatra та Р. Mahanta підкреслюють складність делінквентної поведінки та окреслюють численні фактори ризику, які сприяють її розвитку, а саме: особистісні, батьківсько-сімейні, суспільні, освітні, фінансові, а також психічні та психологічні [1].

Профілактика делінквентної поведінки в осіб молодшого шкільного віку – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання виникненню антисоціальної поведінки та стимулювання позитивного розвитку дітей.

Психологічний комфорт у сім'ї та в школі відіграє вирішальну роль у запобіганні делінквентній поведінці. Батьки та вчителі мають підтримувати теплі та позитивні взаємини з дітьми, допомагаючи їм відчувати себе впевненими та бажаними. Вміння розпізнавати та регулювати свої емоції, а також розуміти емоції інших, допомагає дітям краще взаємодіяти з оточенням та долати стрес. Розвиток соціальних навичок, таких як комунікація, співпраця, конструктивне вирішення конфліктів, просоціальна взаємодія з однолітками та дорослими, допомагає дітям будувати позитивні стосунки та знижувати ризик делінквентної поведінки. Водночас, проєктивний розвиток ціннісно-сислової сфери, нормотворення, формування вольових компетентностей шляхом нагородження за хорошу поведінку та пояснення наслідків негативної поведінки, допомагає дітям зрозуміти важливість правил та підвищує усвідомлення відповідальності за свої дії [3]. Також вчителі повинні інтегрувати профілактику делінквентної поведінки у навчальні програми, що може включати обговорення правил поведінки, етичних принципів і наслідків різних моделей поведінки.

Враховуючи особливості кожної дитини, можна визначити індивідуальні потреби та ризики, й розробити відповідні стратегії профілактики [2]. Загалом, профілактика делінквентної поведінки в осіб молодшого шкільного віку потребує комплексного підходу, залучення різних осіб (психологів, вчителів, батьків, соціальних працівників) й різноманітних методів і технологій впливу для забезпечення безпечного та підтримуючого середовища їх розвитку [4; 5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Досвід соціальної роботи з делінквентними підлітками в Німеччині. Заступник директора з виховної роботи. URL : http://zastupnik.at.ua/publ/preventivna_robota/profilaktika_pravoporushen_sered_nepovnolitnikh_u_nimechchini/4-1-0-484
2. Каневський В. І. Делінквентна поведінка. URL : <http://wjournal.com.ua/delinkventna-povedinka.html>
3. Парфанович І.І., Трубавіна І.М. «Діагностика і профілактика поведінкових девіацій: поняття, рисунки, таблиці». Навчально-методичний посібник. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 83 с.
4. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Психорозвивальна взаємодія в освітньому процесі та її концептуальні засади. Психологічний часопис. 2020. № 6 (38). Т. 6. С. 9–18.
5. Фурман О.Є., Гірняк А.Н. Розвивальна взаємодія в освітньому закладі як сфера психологічного оргвпливу. Актуальні проблеми психології. Т. І, вип. 55. 2020. С. 66–71.

Оксана Самойленко
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 053 Психологія,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник – Світлана Миколук
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ЦІННІСНОЇ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Соціальна сфера як галузь наукового пізнання належить до соціальних наук. Засобами праці у соціальній сфері виступають компетентність спеціаліста, його знання, вміння та навички. Соціальна робота по своїй суті є комунікативною діяльністю [3]. Фахівцю соціальної сфери у своїй роботі необхідно постійно вирішувати який спосіб впливу необхідно застосувати до клієнта для отримання позитивного результату своєї праці. Невизначеність та нестабільність сучасного суспільства створюють нові виклики для зростання ролі професійних соціальних працівників у вирішенні та подоланні багатьох кризових питань. У вітчизняній науці достатньо уваги приділяється проблемам формування толерантності (К. Гнатковська, С. Миколук, К. Терещенко, О. Шаюк, А. Фурман та ін) [1-6]. Водночас брак комплексності у висвітленні питань психологічних особливостей формування толерантності фахівців соціальної сфери зумовлює потребу в подальшому вивченні цієї проблематики.

Діючи у просторі повсякденного життя клієнта, який перебуває у важкій життєвій ситуації, фахівцю соціальної сфери необхідно працювати зі своїм сприйняттям ситуації яка склалася та адекватно висловлювати власні етичні реакції. Поняття «етична реакція» означає різні форми прояву співчуття, співпереживання, які є ознакою толерантності.

У соціальному контексті, толерантність може тлумачитись, як прийняття інших людей зі своїм стилем життя та поведінкою. Під толерантністю у широкому соціально-філософському сенсі слід розуміти певну соціальну якість міжлюдських стосунків між індивідами та їх групами, що характеризуються бажанням зрозуміти іншу людину, прийняти її традиції, культуру, переконання, вірування, інтереси, цінності тощо.

Коли ми говоримо про толерантне ставлення до «іншого», то маємо на увазі прагнення досягнути взаєморозуміння та реалізації власних цілей шляхом досягнення узгодження своїх дій з діями інших людей без застосування будь-яких заходів насильства, примусу та тиску, а лише за допомогою взаємодискусії, переконання. Толерантному ставленню до «іншого» сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки [1].

Толерантність – це якість особистості, яка є складовою гуманістичного спрямування особистості та визначається її ціннісним ставленням до оточуючих. Коли ми говоримо про толерантну особистість, ми не маємо на увазі відмову від своїх поглядів, ціннісних орієнтацій та ідеалів. Толерантність не повинна

зводиться до індиферентності, утиску власних інтересів, а передбачає з одного боку, стійкість при реалізації своїх особистих позицій, а з другого - гнучкість, як здатність з повагою ставитися до позицій та цінностей інших людей [4].

Фахівці соціальної сфери мають застосовувати у своїй роботі «професійну толерантність», яка включає в себе не тільки терпляче ставлення до існуючих явищ і процесів дійсності, а й здатність фахівця акумулювати в собі систему діючих виробничих та соціальних відносин, які виникають у процесі роботи. Говорячи про людину, що він фахівець своєї справи, ми маємо на увазі, що він володіє всіма необхідними навиками, знаннями, які необхідні для застосування у роботі. Для фахівця соціальної сфери вміння толерантного поводження з клієнтом є необхідною умовою якісного надання соціальних послуг. Саме тому толерантність є ціннісною основою професійної діяльності фахівців соціальної сфери.

Психологічні особливості формування толерантності, як способу впливу на сутність людини з метою вироблення певних якостей, призводить до необхідності застосування певних методів виховання. Методи виховання толерантності, у тому числі і професійної, – це способи формування у фахівців готовності до розуміння інших людей та терпимому ставленню до їх особистісних вчинків. У різних сферах діяльності складові формуванні толерантності різняться. Так, в інтелектуальній сфері необхідно формувати обсяг, глибину, дієвість знань про цінності толерантності: ідеали терпимості, принципи відносин з людьми інших соціальних, національних груп. В емоційній сфері доцільно формувати характер моральних переживань, пов'язаних з нормами, або відхиленнями від норм та ідеалів: жалість, співчуття, довіра, подяка, чуйність, самолюбство, емпатію, сором та ін.

Виховання толерантності приносить плоди тільки у тому випадку, якщо воно відбувається у правильному емоційному стані, якщо вдається поєднати вимогливість та доброту. Методи впливу на емоційну сферу суб'єкта (фахівця), передбачають формування необхідних навичок в управлінні своїми емоціями, конкретними почуттями, розумінню своїх емоційних станів і причин, що їх породжують.

Висновки. Сьогодення вимагає від спеціалістів соціальної сфери нових навичок, пристосування до нових життєвих та професійних викликів. У цей складний для України час виникає потреба у додаткових зусиллях фахівців соціальної сфери, в компетентному обслуговуванні різних верств населення. Особливий акцент ставиться на толерантне відношенні до людей. Підготовка толерантних фахівців соціальної сфери дасть змогу знизити градус напруги у суспільстві. Важливим у цьому питанні є психологічні особливості формування толерантності як ціннісної основи професійної діяльності фахівців соціальної сфери. Тобто розвиток певних рис характеру за допомогою відповідних методів впливу на емоційну сферу самого фахівця для подальшого застосування ним толерантності у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатковська К. С. Інформаційні технології як засіб формування толерантності в сучасному суспільстві. *Освітні обрії*. 2020. №2(51). С.12-14.

2. Гнатковська К. С. Культурологічний підхід як засіб формування толерантності майбутніх фахівців. *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. №23 С. 18-21.
3. Миколук С., Миколук Н. Формування комунікативної компетентності майбутніх психологів та соціальних працівників. *Проблеми гуманітарних наук: Психологія*. 2024. Вип.53. С. 52-57.
4. Терещенко К. В. Толерантність особистості: міждисциплінарний підхід. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Том 1. Вип.52. С.123-127
5. Шаюк О. Я., Фурман, А. В. Методологічні підходи до сутнісного пізнання толерантності у форматі гносеолого-ноуменологічного напрямку філософування. *Вітакультурний млин*. 2018. Вип.20. С. 28–35.
6. Шаюк О., Фурман А. Методологічні підходи до сутнісного пізнання толерантності у рамках психосоціального теоретизування. *Психологія і суспільство*. 2019. Вип.2. С. 5–27.

Елеонора Угрин

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності «Психологія»
Західноукраїнський національний університет*

КОНСУЛЬТУВАННЯ В МЕЖАХ ГЕШТАЛЬТ-ПІДХОДУ

Психологічне консультування – важлива складова професійної діяльності фахівців, пов’язаних з наданням психологічної допомоги людям, які її потребують у вигляді рекомендацій та порад. В енциклопедичному словнику-довіднику «Все про соціальну роботу» консультування розкрито з позицій унікального виду психологічної допомоги, як процес взаємодії двох чи більше людей в атмосфері довіри, де спеціальні знання консультанта спрямовуються на надання психологічної допомоги клієнту для оперативного вирішення його проблеми, виявлення особистісних ресурсів чи створення перспективних програм розвитку [1].

Слід звернути увагу на те, що психологічне консультування є наймолодшою сферою в психологічній практиці, воно не має чітко окреслених меж та означає радити, міркувати. Мета психологічного консультування – надання підтримки особистості, яка перебуває в напружених психологічних умовах, в процесі особистого розвитку та росту [1].

Гештальт-психологія виникла на початку 1920-х р. у Німеччині, що означає образ, цілісна форма, структура, конфігурація [1, с. 125]. Дослідження гештальт-психологів підтвердили, що людське усвідомлення цілого не може бути зведене до суми його частин, а визначається його власною організацією.

Гештальт-психологи створили метод експериментального дослідження думок, який називаю методом «оцінки вголос». Теорія мислення, заснована на засадах гештальт-психології, розпочала свій розвиток у роботах М. Вертхаймера та його послідовників. Спостерігаючи за процесами людського мислення, вони раніше орієнтувалися на переформування образу (нове центрування, реорганізація) заміни логічних операцій, алгоритмів, роздумів тощо [3].

Більшість проблем психологічного і поведінкового характеру, з якими стикаються люди, пов'язані не тільки з їх минулим життями, скільки з їх нездатністю орієнтуватися і адаптуватися до цього. Гештальт-терапевти підтримують повагу до відповідальних процесів, які проходять «тут і тепер».

Мета консультування – допомогти людині в повній реалізації її потенціалу. Процес консультації передбачає роботу як клієнта, так і консультанта, що системою заходів спрямованою на вирішення проблем, які виникають у зв'язку з постійними змінами у житті клієнта. Психологічна консультація складається з наступних етапів [4]: підготовка, діагнозу, планування дій, реалізація та завершення.

Важливу роль у процесі консультації відіграють взаємодії між клієнтом та консультантом, які можуть змінюватись по-різному для визначення результатів та способів реалізації мети. Доречно постулювати в гештальт-терапії, що проблема (з якою клієнт звертається до консультанта) є симптомом життя, яким є притаманний клієнтові (здоровий, шкідливий, пасивний, оптимістичний), і який є активною проблемою. наприклад, спосіб життя – це проблема клієнта.

Взаємодія консультанта та клієнта спостерігається у партнерських засадах, причому учасники цього процесу орієнтовані на ефективний результат, завдяки чому клієнт також має ряд можливостей для рефлексивних оцінок. Клієнт має бути активним учасником діалогу, в якому він має право розуміти ситуацію та усвідомлювати свої дії та рішення. Клієнт має можливість навчитись переходити від раціоналізації до проживання своїх потреб. Таким чином, клієнта не цікавить вербалізація почуттів; важливо бажання та готовність прийняти процес реального переживання ситуації та її вирішення.

Представники гештальт-підходу згодні з висновками психоаналітиків про те, що коріння проблеми клієнта може лежати в минулому, але проблема актуальна і зараз, і до неї можна отримати доступ «тут і тепер». Принцип «тут і тепер» означає, що увага орієнтована не на минуле (як у класичному психоаналізі) і не на майбутньому (як в індивідуальній психології А. Адлера), а на сьогоднішній день, на поточні процеси (водночас ці процеси поєднують і минуле, і майбутнє) [4].

Гештальт-психологи в процесі консультації надають сенсу історіям, які клієнти розповідають про себе. Часто це потрібно, щоб конкретизувати ситуацію та дію. Іноді клієнти починають розмову зі слів: «Я - невдаха». У цьому випадку консультант спостерігає за клієнтом та помічає, коли на перший план виходять конкретні переживання. Решта може призвести до глобальної деталізації самого процесу переживання, що може змінити розвиток тієї чи іншої історії. Подібні зміни можуть допомогти клієнтам самостійно розвивати знання про ті речі, які не такі вже й погані, як здаються.

Отже, психологічне консультування орієнтоване на клінічно здорову людину. Оскільки існує безліч життєвих труднощів у взаємодії з навколишнім середовищем і впоратися з ними самостійно неможливо, використовується допомога фахівців. В процесі роботи з терапевтом людина змінює свою поведінку, усвідомлює свої бажання і потреби, і використовує отримані знання та навички для особистісного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Все про соціальну роботу: Навчально-енциклопедичний словник-довідник / За наук.ред. проф. В.М. Пічі. Вид.2-ге, виправлене, перероблене та доповнене. Львів: «Новий світ 2000». 2013. 616 с.
2. Количева Т.В., Даніл'ян В.О. Гештальт як повсякденність. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2017. Вип. 49. С. 230–238.
3. Магдисюк Л. І. Федоренко Р. П. Основи психологічного консультування : навч. посіб. Луцьк : *Вежа-Друк*, 2022. 360 с.
4. Тахтарова О.В. Психологія візуального сприйняття і застосування принципів гештальта в дизайні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2020. № 18(1). С. 72–75.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

SOCIOCULTURAL AND INFORMATIONAL TRANSFORMATIONS IN THE HUMANITARIAN SPHERE DURING GLOBAL SOCIETAL CHALLENGES

Тетяна Бевз

*доктор історичних наук, професор,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України*

ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ: ДИНАМІКА, ВПЛИВ І ПЕРСПЕКТИВИ

З початком повномасштабної війни, викликані збройною агресією Росії, національна ідентичність України стала ключовим джерелом суспільної стійкості. Екзистенційна загроза об'єднала громадян різних етнічних, мовних та регіональних груп, зміцнюючи відчуття громадянської належності. У супереччі з очікуванням, Україна продемонструвала виняткову стійкість: громадяни, сили оборони, уряд та мешканці окупованих територій згуртувалися в опорі проти вторгнення. Ця стійкість базується на глибоко укоріненішому національному самосприйнятті, де належність до батьківщини переважає над етнічними чи мовними відмінностями. Мова, історія та культура є центральними маркерами цієї ідентичності, а стійкість українського народу під час війни з РФ надихає весь світ. Українці продовжують доводити, що вони є стресостійкою нацією.

Поміркуємо над тим, що є стійкістю. Відповіді можуть бути доволі різноманітні. Зокрема, це здатність людини, спільноти або нації залишатися міцною, стійкою і не зламною під час важких випробувань, стресових ситуацій або кризових подій; це сила єдності, належності і взаємної підтримки; це надія; відчуття цінностей та змісту; вміння впоратися з емоціями та ін. У контексті національної стійкості йдеться про єдність і внутрішню солідарність нації під час екзистенційних загроз і здатність до збереження власної ідентичності та цінностей в умовах внутрішніх або зовнішніх конфліктів.

Тема стійкості зафіксована в низці офіційних міжнародних та державних документів. На саміті НАТО в липні 2016 р., був прийнятий рамковий підхід щодо Стійкості, розроблений як відповідь на низку безпекових викликів, включаючи анексію Криму Росією, нестабільність на Близькому Сході та Північній Африці і зростання кіберзагроз. Використовуючи його як основу, кожна країна-учасник розробила власні стратегії та правила.

Поняття «стійкість» було зафіксовано і у низці законодавчих документів України, зокрема, у «Стратегії національної безпеки України» (2020), Указі Президента України «Про запровадження національної системи стійкості»

(2021). У «Стратегії національної безпеки України» (2020) зазначалося, що, стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей [1]. Концепцію запровадження національної системи стійкості України ухвалено рішенням РНБО 20 серпня 2021 р. та введено в дію Указом Президента України №479 від 27 вересня 2021 р. Документ визначив мету, основні принципи, напрями, механізми, модальності та елементи національної системи стійкості. Згідно із Концепцією, стійкість визначається як здатність держави та суспільства вчасно виявляти загрози і вразливості, оцінювати ризики для національної безпеки, швидко і ефективно реагувати, повністю відновлюватися після загроз, у тому числі гібридних, надзвичайних ситуацій та криз будь-якого характеру [2].

Зазначимо, що 16 лютого 2022 р., у День єднання України, було підписано Указ Президентом України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 р. «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». На жаль, Стратегія не зафіксувала вірогідність повномасштабного вторгнення як головну загрозу для державної безпеки, а також не передбачала конкретні напрями та засоби захисту безпеки держави і громадян.

Ще раз зазначимо, що розуміння «стійкості», зафіксоване у названих документах стосувалося мирного часу. В умовах війни значення «стійкості» набуло нових сенсів. У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022) зафіксовано, що «громадянська стійкість – здатність особи виявляти свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті і в умовах негативних зовнішніх впливів» [3]. Досвід, який отримала Україна щодо стійкості в умовах повномасштабної війни має бути зафіксований у стратегії держави. У листопаді 2023 р. Кабінет Міністрів України затвердив **План заходів із реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року**, який сформовано з урахуванням результатів оцінювання системи стійкості України в умовах війни та наданих рекомендацій з усунення виявлених міжсекторальних вразливостей [4].

Важливість стійкості як основи функціонування держави в умовах постійних криз і катастроф є незаперечною. Україна, набувши перший досвід у цьому напрямі, повинна перетворити стійкість на державну стратегію, подібно до Ізраїлю. В Ізраїлі дійшли висновку, що для зміцнення стійкості її необхідно постійно вимірювати. Цікаво, що основним індикатором національної стійкості – того, скільки ще ізраїльтяни можуть витримати, – стала відвідуваність кінотеатрів. Індикатори національної стійкості в Україні можуть бути: **соціальна згуртованість та громадська активність**; економічна стійкість; психологічна та моральна стійкість; гуманітарна стійкість; інформаційна безпека та медіа; інфраструктурна стійкість.

В умовах повномасштабної війни стійкість українців проявляється у 1) спільній меті – українська перемога і закінчення війни; 2) вірі у Перемогу, понад те, вектор налаштованості на перемогу незмінний; 3) системі цінностей, яка спрямована на виживання, а не на руйнування (81% українців зазначили, що найбільша цінність для них – життя, 79% – гідність); 4) потужна мережа

підтримки у спільноті; 5) довірі до влади; 6) повазі до своєї культури та культури інших; 6) у вмінні впоратися з життєвими викликами (в умовах війни українці навчаються, шукають нові шляхи підтримки власного бізнесу, будують плани); 7) українці відмовляються від російської на користь української мови як символу опору; 8) демократії та свободі. Подальший розвиток демократії – важливий чинник у формулі стійкості.

Порівнюючи результати досліджень рівня стійкості та згуртованості українців за 2023 р. «Формула стійкості України: основні складові під час війни та у поствоєнний період» і 2024 р. «Рівень стійкості та згуртованості українців», варто зазначити, що серед пріоритетів українців – це прагнення миру (56%) [5]. Інші показники змінилися. Якщо, влітку 2023 р. у рейтингу того, чого найбільше не вистачає нашим співгромадянам, другою була стабільність (44%) [5]. У 2024 р. вона лише п'ята за значущістю (26%). Можливо, це свідчить про те, що люди певною мірою адаптувалися до життя в умовах війни. У травні 2024 р. друге місце серед пріоритетів і потреб займав запит на справедливість (40%) [5]. Третім за важливістю був запит на посилення єдності (31%), який актуалізував питання про сенси та цінності, які можуть об'єднати – що саме і як комунікувати в публічному просторі. Адже бекграунд для згуртованості є і залишається доволі міцним [5]. Найбільша зміна – у 2024р.: віру в державу як джерело стійкості назвали 12 % опитаних, а в 2023 р. – 23 % [5]. І це, на нашу думку, досить непростий показник, який може мати вплив на падіння рівня стійкості українського суспільства.

За результатами різноманітних соціологічних досліджень, проведених в умовах війни, визначався рівень стійкості та згуртованості громадян України. **Основні тенденції, які фіксували результати досліджень (детальніше з результатами досліджень можна ознайомитися за посиланням: 6):** 1) важливою ознакою стійкості суспільства під час війни є дієвий патріотизм – проактивна громадянська позиція; 2) *стійкість суспільства безпосередньо пов'язана з його резистентністю, неготовністю йти на поступки агресору навіть в обмін на мир*; 3) стійкість суспільства також залежить від його психологічного стану, зокрема від почуттів, пов'язаних зі своєю країною; 4) стійкість суспільства залежить від його єдності, яка виявляється у почутті соціальної близькості його громадян, зокрема й до представників інших регіонів країни; 5) стійкість суспільства виявляється у ставленні громадян до символічних цінностей, пов'язаних з її державністю, громадянством та культурними традиціями; 6) одним з визначальних критеріїв стійкості суспільства є ставлення громадян до майбутнього; 7) показником стійкості суспільства, пов'язаним з оцінками майбутнього, є бажання переважної більшості громадян будувати це майбутнє у своїй країні [6]. Результати соціологічних досліджень двох з половиною років війни демонструють зменшення рівня стійкості суспільства.

Підсумовуючи зазначимо, що в умовах повномасштабної війни українське суспільство демонструє надзвичайну єдність та солідарність. Незалежно від регіону, мови чи політичних уподобань, українці згуртувалися навколо ідеї захисту своєї держави та її суверенітету. Це сприяє зміцненню національної ідентичності, стійкості та консолідації суспільства.

Війна сприяла розвитку потужного громадянського суспільства, де волонтерські та благодійні організації відіграють ключову роль у підтримці армії та мирного населення. Українське суспільство продемонструвало здатність вистояти перед жахливими випробуваннями, що виражається в готовності відновлювати країну та протистояти агресору.

Динаміка змін стійкості українського суспільства в умовах війни показує, що виклики, які ставить перед собою конфлікт, сприяють не лише зростанню внутрішньої солідарності та ідентичності, але й розвитку нових форм соціальної організації та економічного відновлення. Важливою перспективою є продовження реформ та підтримка громадянського суспільства для забезпечення стійкості та миру в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
2. Концепція забезпечення національної системи стійкості. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11>
3. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року». 10.11.2023. №1025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-kontseptsii-zabezpechennia-natsionalnoi-systemy-stiikosti-do-2025-roku-i101123-1025>
5. Зберігати стійкість українцям найбільше допомагають віра в ЗСУ, родина, робота, віра та волонтерство, – дослідження Info Sapiens. 15.05.2024. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/186113/2024-05-15-zberigaty-stiykist-ukraintsyam-naybilshe-dopomagayut-vira-v-zsu-rodyna-robota-vira-ta-volonterstvo-doslidzhennya-info-sapiens/>
6. Рівень стійкості та згуртованості громадян України (за результатами соціологічних досліджень). 16.10.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/riven-stiykosti-ta-zhurtovanosti-hromadyan-ukrayiny-za-rezultatamy-sotsiolohichnykh>

Юрій Щербяк

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності,
Західноукраїнський національний університет*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ, ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ

Сучасні освітні системи стикаються з великими потенційними викликами: як підготувати здобувачів освіти до конкурентного, освітнього середовища та

нестабільного соціокультурного майбутнього. Ми усвідомлюємо, що живемо в час безпрецедентних динамічних трансформацій і викликів в історії людства.

На нашу думку, освітні зміни потрібні з кількох причин, пов'язаних з розвитком суспільства, технологій і потреб ринку праці. Ось деякі з основних причин, чому потрібні освітні зміни:

1. **Технологічний прогрес:** Технології швидко змінюються, і сучасні школи та університети повинні підготувати студентів до роботи в умовах новітніх технологій, включаючи штучний інтелект, машинне навчання та кібербезпеку.

2. **Ринок праці:** Потреби ринку праці постійно змінюються. З'являються нові професії, які потребують нових навичок і знань, що вимагає адаптації навчальних програм і методів викладання.

3. **Компетентності XXI століття:** Сучасні студенти повинні розвивати критичне мислення, креативність, навички співпраці та комунікації, а також навички вирішення проблем. Ці компетентності важливі для успіху в сучасному світі.

4. **Доступність і інклюзивність:** Освіта повинна бути доступною для всіх, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, фізичних можливостей чи географічного положення. Це вимагає змін у підходах до викладання та надання ресурсів.

5. **Інтернаціоналізація:** Глобалізація вимагає від студентів розуміння різних культур, мов і міжнародних стандартів. Освіта повинна готувати студентів до життя і роботи в глобальному суспільстві.

6. **Особистісний розвиток:** Освіта повинна сприяти всебічному розвитку особистості, включаючи моральні, етичні та емоційні аспекти. Це допоможе формувати відповідальних та самостійних громадян.

7. **Екологічні виклики:** Сучасні екологічні проблеми вимагають від студентів знань і навичок у сфері сталого розвитку та екології. Освіта повинна готувати молодь до розв'язання цих проблем.

8. **Ефективність і якість навчання:** Нові методи викладання і навчання, включаючи інтерактивні технології та індивідуалізований підхід, можуть значно підвищити ефективність і якість освіти [2; 6; 9].

Всі ці фактори свідчать про необхідність постійних змін і адаптацій в освітній системі, щоб забезпечити актуальність, якість та доступність освіти для всіх.

Згідно соціологічного опитування, проведеного Познанським колегіумом да Вінчі (Республіка Польща) у 2023 році, 90% викладачів, 80% менеджерів, 70% вчителів, 44% студентів, 36% учнів вказали на той факт, що зараз є професії, про які 10 років тому ще ніхто не знав, зокрема: [1].

1. Розробник мобільних додатків;
2. Хепінес менеджер (людина на цій посаді має відчувати потреби працівників, вигадувати, як їх задовольнити, а також спостерігати за емоційною атмосферою в колективі);
3. Фахівець із хмарних обчислень;
4. Менеджер стійкості;
5. Аналітик криптофалют;
6. Продюсер подкастів (розробник проектів, сценаріїв, планів тощо);

7. Оператор дрону;
8. Хакер росту (креативна особа, яка забезпечує стрімкий розвиток компанії);
9. Відеоблогер;
10. Інфлюенсер Тік Току (впливова особистість) - це людина, яка має значну аудиторію в соціальних мережах та блогах.

Окрім цього, відзначаємо основні чинники, які кардинально впливають на розвиток освітнього процесу:

- **Технологічний прогрес:** Впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект, віртуальна реальність та онлайн-платформи для навчання, значно змінює методи викладання та навчання.

- **Економічні зміни:** Зміни в глобальній економіці впливають на ринок праці, що, в свою чергу, вимагає від освітніх установ адаптації програм і підготовки студентів до нових професій і навичок.

- **Соціокультурні трансформації:** Зміни в суспільстві, включаючи міграцію, урбанізацію та зміну цінностей, вимагають від освіти адаптації до нових соціальних і культурних умов.

- **Глобалізація:** Інтернаціоналізація освіти сприяє розвитку міжнародних програм і співпраці між різними країнами, що потребує від студентів знання різних мов і культур.

- **Екологічні виклики:** Потреба у вирішенні глобальних екологічних проблем вимагає від освітніх програм інтеграції знань і навичок, пов'язаних зі сталим розвитком і екологією.

- **Зміни в педагогічних підходах:** Впровадження нових методів викладання, таких як проектне навчання, індивідуалізований підхід і використання інтерактивних технологій, впливає на ефективність навчального процесу.

- **Політичні та нормативні зміни:** Освітня політика та законодавство можуть значно змінювати освітній ландшафт, впливаючи на фінансування, стандарти та вимоги до навчальних програм.

- **Інклюзивність і доступність:** Зростаюча увага до інклюзивної освіти вимагає створення умов для навчання всіх студентів, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби.

- **Зміни в потребах і очікуваннях студентів:** Сучасні студенти мають нові очікування від освіти, що вимагає адаптації навчальних методів і програм до їхніх потреб та інтересів [4; 7].

На підставі аналізу фахової літератури, виокремлюємо основні завдання розвитку освіти на сучасному етапі:

1. Створення умов для засвоєння сучасної та значущої інформації;
2. Мотивація дослідницької діяльності;
3. Переосмислення того, ким є / буде «здобувач освіти»;
4. Спрямованість освіти на формування практичних навичок, необхідних у професійній діяльності та реальному житті;
5. Реалізація персоналізованого (індивідуального) підходу до кожного здобувача освіти;
6. Акцентація на формуванні гнучких навичок;

7. Ефективне застосування сучасних технологій та інноваційних підходів у процесі навчання;
8. Введення в освітні програми предметів, які формують інноваційне мислення;
9. Побудова партнерських відносин;
10. Об'єктивна оцінка умінь та здобутих знань.

Наголошуємо на двох **основних тенденції** розвитку системи освіти, які відображають прагнення освітніх систем до адаптації в умовах швидких соціальних, технологічних та економічних змін. По-перше, **діджиталізація**, яку розуміємо як процес інтеграції цифрових технологій у всі аспекти навчання та освітньої діяльності. Вона охоплює використання інтернету, комп'ютерів, мобільних пристроїв, програмного забезпечення та інших цифрових інструментів для покращення навчального процесу та доступу до знань. Майбутнє діджиталізації освіти вбачаємо у:

1. Штучному інтелекту і машинному навчання: Використання AI для створення адаптивних навчальних програм, автоматизації оцінювання та персоналізації навчального процесу.
2. Розширена віртуальна реальність: Розширене використання VR та AR для створення імерсивних навчальних середовищ, де студенти можуть взаємодіяти з віртуальними об'єктами і сценаріями.
3. Гейміфікації: Використання елементів гри для підвищення мотивації і залучення студентів до навчального процесу.
4. Хмарних технологіях: Використання хмарних платформ для зберігання і обміну навчальними матеріалами, а також для забезпечення спільної роботи над проєктами [8].

По друге, **технологізація**, яка вбачається як процес інтеграції сучасних технологій у навчальний процес з метою покращення якості освіти, підвищення ефективності навчання та підготовки студентів до викликів сучасного світу. Вона охоплює широкий спектр інновацій, від цифрових інструментів і онлайн-платформ до використання штучного інтелекту і віртуальної реальності. Майбутнє технологізації освіти це: розширення використання штучного інтелекту для створення ще більш персоналізованих і адаптивних навчальних середовищ; подальше впровадження віртуальної і доповненої реальності для створення імерсивних та інтерактивних навчальних дослідів; збільшення використання мобільних додатків та платформ для навчання, що дозволяє вчитися в будь-який час і в будь-якому місці; використання соціальних мереж та колаборативних платформ для сприяння спільному навчанню і обміну знаннями між студентами та викладачами [3].

Топ компетенціями завтрашнього дня ми визначаємо:

1. Уміння працювати в команді
2. Цифрові та технічні компетенції
3. Уміння аналізувати данні
4. Уміння розв'язувати складні задачі
5. Креативність

Відповідно до топ компетенцій визначаємо такі потенційні напрями розвитку освіти:

1. Гіперперсоналізована освіта
2. Технологічний гуманізм
3. Реактивна адаптація
4. Інноваційність в інклюзивній освіті

Таким чином, ми можемо визначити **визначальні чинники розвитку освітнього процесу**:

– Технологічний прогрес: Інтеграція новітніх технологій, таких як штучний інтелект, віртуальна та доповнена реальність, дозволяє створювати більш інтерактивне та персоналізоване навчання.

– Глобалізація: Відкритий доступ до знань і ресурсів з усього світу сприяє розширенню кругозору учнів і вчителів, полегшуючи обмін досвідом і найкращими практиками.

– Зміни в соціальній структурі: Зміни у суспільстві, такі як урбанізація та зростання різноманітності, вимагають адаптації освітніх програм до нових умов та потреб.

Основними завданнями освітнього процесу є:

– Інклюзивність: Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх соціальних, економічних чи фізичних умов.

– Персоналізація навчання: Використання індивідуального підходу для задоволення потреб кожного учня, враховуючи їхні інтереси, здібності та темпи навчання.

– Розвиток критичного мислення: Стимулювання учнів до самостійного аналізу інформації, формування власних думок та прийняття обґрунтованих рішень.

– Підготовка до життя в цифрову еру: Навчання учнів цифровим навичкам, безпеці в Інтернеті та відповідальному використанню технологій.

Потенційні виклики, з якими може стикнутися освітній процес, включають:

– Фінансування: Недостатність фінансових ресурсів може обмежити впровадження новітніх технологій та модернізацію освітніх закладів.

– Підготовка педагогів: Вчителі потребують постійного професійного розвитку для освоєння нових методів та технологій навчання.

– Супротив змінам: Традиційні підходи до навчання можуть стати перешкодою на шляху до інновацій, викликаючи опір з боку деяких педагогів та адміністрацій.

– Розрив у доступі до технологій: Нерівномірний доступ до інтернету та сучасних пристроїв може створювати розриви в можливостях навчання між міськими та сільськими школами.

Отже, перспективи розвитку освітнього процесу на сучасному етапі залежать від здатності системи освіти адаптуватися до нових умов та викликів, використовуючи технологічні інновації та забезпечуючи рівний доступ до якісної освіти для всіх здобувачів освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. RAPORT KOŃCOWY w ramach projektu Nowoczesny proces szkolenia odpowiedzią na potrzeby rzemiosła i przedsiębiorców w Polsce. URL: <https://www.cpsdialog.gov.pl/index.php/120-dzialanie-2-20>.

2. Бобрицька В. Сучасні освітні реформи в Україні в контурах педагогічної рефлексії. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта: Scientific journal / Poltava V. G. Korolenko Nat. Ped. University*. Полтава, 2022. Вип. 12. С. 18-23.
3. Вишківська В., Патлайчук О., Кінаш, А. Технологізація процесу навчання у ЗВО як засіб фундаменталізації вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 5/213. С 94-99.
4. Кононенко О., Гудімова А., & Курова А. Сучасні тенденції та стратегії розвитку вищої освіти в Україні: аналіз реалізації. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 9 (27).
5. Ляшенко А. Персоналізоване навчання: адаптуйся або «сідай, двійка» URL: <http://blog.ed-era.com/personalizovane-navchannia/>.
6. Пила В. І. Освітні тренди у глобальному вимірі. Побудова інформаційного суспільства: ресурси і технології: *матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 19-20 вересня 2019 р.* / МОН України, УкрІНТЕІ [та ін.]. Київ: УкрІНТЕІ, 2019. С. 286.
7. Сисоева С. Освітні реформи: освітологічний контекст. *Теорія і практика управління соціальними системами*. Харків: Видавничий центр НТУ «ХП», 2013. С. 44-55.
8. Чайка В. М., Шишак А. М. Діджиталізація початкової освіти: сутність та основні напрями ефективного забезпечення. Україна на шляху відновлення: завдання науки і освіти в європеїзації держави: *матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 17–19 травня 2023 року)* / Уклад.: Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. С. 156.
9. Яфонкіна І. П. Сучасні освітні проблеми Українию. *Перспективи розвитку сучасної науки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 5-6 грудня 2014 року)*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 143-145.

Grygorii Tereshchuk

*Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University*

Olena Binytska

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Vice-Rector for Economic Affairs
Khmelnyskyi Humanitarian and Pedagogical Academy*

CREATIVITY AND INNOVATION IN ADVERTISING PSYCHOLOGY HIGHER EDUCATION

The psychology of advertising has firmly established itself in modern science. Nevertheless, the world is moving forward. The world is changing, as are consumer needs and product awareness. Military, environmental, social and political threats are also emerging. Man, thus demands more, more perfect product [5, p. 86]. Faster cars

powered by clean energy, healthier food and affordable, high-tech phones. It is a never-ending race between manufacturers. Such changes are inevitably followed by changes in marketing and advertising psychology. How to choose the channel of information flow in order to reach the most numerous audiences with a certain social and cultural and psychological profile. This is also the background to the race of advertising creators to influence effectively people's cognitive, emotional and behavioural processes [4, pp. 35-36]. How to attract interest, encourage mass media content, arouse interest and positive emotions and persuade to purchase the proposed good or service, as in the case of university advertising campaigns.

It should be stressed that the phenomenon of advertising was and is linked to the existence of the market, to the surplus of certain goods and the consequent desire to exchange them for other goods. Advertising was also a certain form of communicating information, that is, „messages”. These could relate either to the existence of certain material goods or to existing dangers. The exact moment of the birth of advertising is difficult to grasp. One points to ancient Babylon, Egypt and especially Phoenicia, where money was invented, or ancient Greece and Rome [2, pp. 13-14].

Advertising, according to existing accounts in the literature, has its origins in the Middle East, along the Tigris and Euphrates rivers. This is confirmed by finds from Sumerian times; in the vicinity of ancient Babylon, archaeologists have discovered clay tablets with offers (advertisements) from the craftsmen, doctors and bankers there [1, p. 15]

The development of advertising is linked to the association of merchants and craftsmen into guilds, which used emblems, a type of insignia used to signify their distinctiveness and membership of a particular profession. The establishment of post offices and postal tracts was also not insignificant, allowing for a faster exchange of information and increasing the reach of advertisements [2, p. 14].

According to P. Kotler, advertising is any paid form of non-personal representation and endorsement of goods, services or ideas by a specific broadcaster” [6, p. 546]. Z. Roszkowski adds that it serves to improve product sales [8, p. 147]. Above all, advertising builds the image and brand of a product in the buyer's mind by multiplying the message [9, p. 266]. It enables a company to communicate with a large number of buyers at the same time and repeat the same message many times so that the buyer remembers it. Advertising can prove to be a particularly convenient form of getting product information to buyers when the market is large and dispersed [7, p. 269].

Understood in this way, advertising only partially demonstrates what this tool actually is, which is being explored at a scientific level by scholars of psychology, but also of communication, marketing and other sciences. In particular, the extent of the impact of advertising on human cognitive, emotional and behavioural processes should be pointed out. It invites the viewer to take an interest in the content of the advertisement (sound, image, content), here emotions are also aroused, which in turn, according to the originators, should determine certain behaviour. Thus inducing the recipient to purchase the advertised service or product [3, p. 98].

An analysis of selected university advertising campaigns shows their specific characteristics. What ideas they refer to and what values they promote. What is noticeable is the emphasis on tradition, which is intertwined with modernity.

Knowledge as a value is linked to a person's plan for the future, their opportunities in the labour market.

The Jagiellonian University in Kraków refers to tradition in its advertising spot. In the image, the historic building is visible, which reinforces the message about the university's experience, centuries of tradition, but also the university's connection to practice, particularly in the area of research and development.

Source: <https://www.bing.com/images/> (date of downloading: 20.07.2024)

Jagiellonian University's next campaign tones down the content somewhat about the university's history. The almost cartoonish message highlights the importance of science to the development and progress of civilisation. The figure of a scientist reflecting on the development of the world, progress and change, surrounded by drawings and patterns, reinforces the importance of the scientific nature of the university. The content of the advertisement almost screams the power of the institution and its leading role in science and the education of practitioners.

Source: <https://www.bing.com/images/search> (date of downloading: 20.07.2024)

Another advertising campaign concerns the WSB MERITO University. This is a non-public university, unlike Jagiellonian University. The creators of this school's campaign are clearly driven by modernity. The message emphasises the practical nature of the studies, faculties, specialisations and educational content. They correspond to the expectations of the contemporary labour market. The campaigns also emphasise the practical nature of the studies, noting that they are taught by practitioners. Top means not only academics, scientists but additionally practitioners. That is, psychologists who work in mental health clinics, management specialists with managerial functions, marketing specialists who are also responsible for the advertising campaigns of companies.

The spot also communicates that the student does not have to give up anything in life, that studies do not limit him. He or she has time to expand their knowledge as

well as time for personal life and work. In a similar graphic style to that of the Jagiellonian University, it shows that there is only one choice where knowledge and education equip you with knowledge and skills, while here, in the case of the WSB MERITO University, attention is drawn to the innovative way in which content and courses are selected to meet the expectations of employers. At the same time, the practicality of the lecturers and the proposed education is highlighted.

Source: <https://www.bing.com/images/> (date of downloading: 20.07.2024)

It is also significant that WSB MERITO University points to young people in almost every advertisement. They are smiling, happy. There is no traditional student visible here, who, overwhelmed by duties and the hardship of studying, sinks into sadness. Instead, there are happy young people, open to development and ready to work on deepening their knowledge.

Source: <https://www.bing.com/images/search?q> (date of downloading: 20.07.2024)

The presented advertising campaigns of higher education institutions show a trend that persists in this service sector. Not only does the psychology of advertising aspire to inform about fields of study, specialisations, but a trend is particularly evident which, in an almost cartoon-like communication, builds up the identity of the university. It refers to the scientific nature, tradition and knowledge as in the case of the Jagiellonian University or studies that have a practical dimension, are realised not only by scholars but also specialists in a particular field, which is supposed to strengthen the value of these studies. With graphics aiming for a minimalist message, Simple content - a drawing that contains a lot of information This is the contemporary trend in the psychology of college advertising. This is the innovation of this area of marketing communication.

REFERENCES

1. Bajka Z., Zarys Historii reklamy na świecie i w Polsce, w: Zarządzanie reklamą, red. B. Nierenberg, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, p. 15
2. Grzybczyk K., Prawo reklamy, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2012, pp. 13-14
3. Kokiel A., Gręda K., *A psychological perspective on the effectiveness of advertising of pharmaceutical products*, *Globalization 1 (32) 2023, Warna 2023*, p. 98
4. Kokiel A., Personalisation of advertising and marketing communications of banks (psychological approach), *Globalization 2 (32) 2023, Warna 2023*, pp. 35-36
5. Kokiel A., Psychology of banking product advertising in the light of selected campaigns in the financial services sector, *Globalization 1 (32) 2023, Warna 2023*, p. 86
6. Kotler P., Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola, Gebethner & Ska, Warszawa 1994, p. 546
7. Michalski E., Marketing, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017, p. 269
8. Roszkowski Z., Marketing bankowy, Wydawnictwo WSE, Białystok 2002, p. 147
9. Sztucki T., Encyklopedia marketingu, Wydawnictwo Placet, Warszawa 19, p. 266

Галина Дурдас

*кандидат історичних наук,
викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнський національний університет*

Ростислав Сморщок

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 032 Історія та археологія,
Західноукраїнський національний університет*

ВПЛИВ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА МОРАЛЬНИХ ОРІЄНТИРІВ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

В умовах сучасних трансформаційних змін, що відбуваються в Україні, політичні, економічні, соціокультурні реалії відіграють вагоме значення у подальшому становленні нашої держави. Важливими складовими цього процесу є оздоровлення системи цінностей українського суспільства, реформування демократичного ладу, дотримання цінності прав та свобод особистості, орієнтація на здобутки української культури, об'єктивний аналіз громадянами власної історії. Актуальність дослідження обумовлена потребою висвітлення ролі духовних цінностей та моральних орієнтирів як сучасних моделей впливу на формування національної пам'яті.

Національну пам'ять слід визначати як «феномен суспільної свідомості, селективно збережена нацією сукупність знань, уявлень та ціннісних оцінок тих подій минулого, які справили вирішальний вплив на її становлення, самоідентифікацію, державотворчі й цивілізаційні досягнення та консенсусно

сприймаються в суспільстві як найбільш значущі для його самозбереження, консолідованого існування та конструктивного перспективного розвитку» [1]. Зауважимо, що національна пам'ять репрезентує минуле етносу та нації, поглинає різносторонні аспекти їх життя та досвіду, утверджує усталену систему цінностей.

Процес формування національної пам'яті доволі суперечливий та характеризується впливом низки чинників, вагоме місце серед яких займають духовні та соціокультурні сегменти пам'яті. В умовах глобальних суспільних викликів особливо вагомим є осмислення духовної сутності національної пам'яті, яка забезпечує темпоральну цілісність поколінь, їх нерозривний зв'язок крізь століття. Викривлена чи спотворена модель пам'яті може призвести до втрати зв'язку між поколіннями. В той же час національна пам'ять утверджує систему цінностей, які передаються від покоління до покоління та стають взірцями для наслідування.

Духовним цінностям належить особливе місце у формуванні національної пам'яті українського народу. У них нагромаджено характер народу, його ідеали, які примножувалися упродовж історичного розвитку національних традицій. Минуле українського народу закодовано у ціннісних пріоритетах, завдяки яким впродовж багатьох століть вдалося зберегти власну ідентичність, боротися проти іноземного панування, формувати свою національну культуру [2]. Повернення до духовних цінностей наших пращурів, відродження та плекання українських традицій, акумулювання історичних знань допоможе об'єднати Українську державу навколо творення нової ідентичності.

Глобалізація суспільства зумовила переосмислення духовних цінностей, а також формування нових, які відповідають запитам сьогодення. Важливими та актуальними цінностями залишаються фундаментальні – добродійність, істина, людяність, свобода, мир, мораль, родина тощо. Духовні цінності на рівні суспільства та окремої соціальної групи виконують функцію конструювання національної пам'яті та соціокультурного простору.

Важливими ціннісними пріоритетами сучасного українського суспільства є взаєморозуміння, взаємодопомога, духовність, милосердя, національна державність, патріотизм, свобода та ін. Вони не лише формують моральну основу подальшого розвитку Української держави, а й слугують «сміслоутворюючим компонентом соціокультурної ідентичності як окремої особистості, так і соціуму в цілому» [3, с. 116].

Моральні орієнтири відображають аксіологічний аспект дійсності, відповідають певному рівню розвитку суспільства, а також надають змогу індивідам керуватися системою вимог, норм та правил соціуму для схвального вибору своєї поведінки. Втрата у суспільстві моральних імперативів може стати причиною загострення проблеми дегуманізації та ускладнює формування у громадян об'єктивного розуміння власної історії, єдиної моделі соціокультурної ідентичності в українському соціумі.

Об'єднання громадян навколо тлумачення минулого історичного досвіду можливе у соціумах із односпрямованими ціннісними настановами. Ключовими серед них можна виділити гуманістичні цінності, які надають змогу об'єктивно

розглядати минуле, висвітлюють події через призму цінностей демократії, свободи, поваги до людини, людської гідності тощо [4, с.147].

Упровадження політики збереження національної пам'яті має на меті сформуванню у суспільстві спільні цінності та культурну єдність, які відображають ідею національної ідентичності. Переосмислення свого історичного минулого через власний досвід творить єдиний національний наратив і зміцнює національну єдність.

Таким чином, система духовно-моральних цінностей відіграє значну роль у формуванні національної пам'яті та конструюванні нової соціокультурної ідентичності. Моральні орієнтири та зміцнення духовних основ життя консолідують українське суспільство у переосмисленні минулого, впливають на формування самосвідомості народу і творення самобутньої історії та культури в умовах трансформацій сучасного соціуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. С. 239.
2. Духовні цінності українського народу. URL: <https://lib.if.ua/litprem/1342013503.html> (дата звернення: 10.06.2024).
3. Стасевська О. А. Духовні цінності та соціокультурна ідентичність: проблема взаємообумовленості. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19181/1/113-122.pdf> (дата звернення: 12.06.2024).
4. Василевська Т. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/7_Vasylevska.pdf (дата звернення: 12.06.2024).

Едуард Маляр

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту,
Західноукраїнський національний університет*

Неля Маляр

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту,
Західноукраїнський національний університет*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЛІМПІЙСЬКОГО СПОРТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

«Головним об'єднуючим елементом міжнародного спорту є Олімпійські ігри. Як і раніше, актуальні ідеї миру, доброзичливої атмосфери змагань, ненасильства та співпраці. Ще до нашої ери у Стародавній Греції зародилася традиція встановлювати перемир'я на час Олімпіади. Сьогодні, «миротворча функція» як етичний аспект та індикатор генофонду конкретної держави, альтернатива війні» не реалізується у тому розумінні, у якому воно спочатку задумано» [2].

Відомим прикладом, не дотримання етичних норм Олімпійського спорту є війна Грузії з Осетією під час XXIX літніх Олімпійських ігор у Пекіні;

громадянські збройні конфлікти у Сирії, які припинялися під час проведення ХХХ літньої Олімпіади у Лондоні: афганська кампанія СРСР у 1980 році під час Олімпіади у Москві і як наслідок бойкот 65 країн цієї Олімпіади; і звичайно підступна війна росії проти України протягом останніх 10 років під час проведення Олімпійських ігор [1].

Водночас, порушенням всіх правил та етичних норм Олімпійського руху є сучасне рішення МОК на чолі з президентом Томасом Бахом «...про допуск російських та білоруських спортсменів до участі в Олімпійських Іграх в Парижі в 2024 році під нейтральним статусом, незважаючи на воєнні дії росії проти України, і як наслідок небажання української фехтувальниці Ольги Харлан та українських тенісисток тиснути руки білоруським та російським спортсменам під час проведення міжнародних змагань» [2].

Однією з функцій етики є «...регуляція відносин між суб'єктами діяльності, тому спортивна етика повинна забезпечувати створення, підтримку і зміцнення спортивних відносин, в тому числі і спортивної поведінки, спрямовуючи їх на досягнення вищих результатів. Норми спортивної етики передбачають шанобливе ставлення до партнерів, вболівальників та глядачів і це є необхідною умовою професійної діяльності» [1].

Недопустимим є і обман між учасниками спортивного процесу, хоча технічні і технологічні секрети можуть мати місце в сферах високоефективної виробничої, комерційної діяльності, якою є спорт. Однією з вимог спортивної етики є необхідність дотримання корпоративної честі, що передбачає гідне представлення свого клубу, організації, публічну демонстрацію їхнього престижу [2].

«Солідарність як етична засада спорту полягає у захисті прав та інтересів колег і товаришів по професії, незалежно від їхньої національної, релігійної чи клубної приналежності. Спортивна етика забороняє використання цінностей спорту (слави, імені, кольорів, знаків клубу) в злочинних, антигромадських чи антигуманістичних цілях. На початкових етапах розвитку спорт характеризувався глибокою гуманістичною спрямованістю» [2].

На жаль, сьогодні спостерігається «...девальвація духовно-моральних цінностей в спорті, а особливо в спорті вищих досягнень. Основною цінністю спорту стала перемога, яку можна розцінювати як спосіб отримання прибутку і забезпечення матеріального достатку» [1].

Таким чином, відбулася комерціалізація спорту, в першу чергу професійного. Тому в країнах, де професійний спорт є офіційно визнаним, спортсмени займають чітко визначене місце в суспільному розподілі праці та позицію в ієрархії суспільного престижу. А норми кодексу праці забезпечують їм відповідний юридичний захист. В Україні, на жаль, відсутні відповідні умови для організації і функціонування професійних клубів і секцій. Спорт не фінансується належним чином, кадрові резерви залишають бажати кращого, а тому у глядачів не виникає інтересу до спортивних змагань [3].

«Це змушує перспективних спортсменів шукати роботу за кордоном. Решта - заявляють типові для професійного спорту суперечки, але надалі репрезентують типову ментальність для аматорів. Тому доцільно вживати термін «спортсмен-контрактник»» [1].

Міжнародна напруженість, ескалація перегонів озброєнь і, тим більше, військові дії створюють величезні перешкоди реалізації етичних норм та миротворчої функції Олімпійського спорту, завдають істотних збитків, інколи ж призводять до катастрофічних наслідків для міжнародного спорту [2].

Проте, наказом Міністерства молоді та спорту України «Про деякі питання проведення всеукраїнських спортивних заходів в умовах воєнного стану» №1587 від 28 травня 2022. «...дозволено організацію проведення в окремих місцевостях України з дотриманням умов безпеки, передбачених законодавством про воєнний стан» [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маляр Н.С., Маляр Е.І. Етичні аспекти сучасного спорту: Методичні рекомендації / Тернопіль, ЗУНУ: Економічна думка, 2024. 17 с.
2. Маляр Е.І., Маляр Н.С. Негативні фактори, які впливають на реалізацію миротворчої функції олімпійського спорту Олімпійський рух на теренах України – минуле та сьогодні. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. За заг.ред. Огністого, А.В., Огніста К.М. Тернопіль: В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 151-155.
3. Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про деякі питання проведення всеукраїнських спортивних заходів в умовах воєнного стану» №1587 від 28 травня 2022.

Інна Марків

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності,
Західноукраїнський національний університет*

ОЦИФРУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ У ВИКЛИКАХ ВІЙНИ

Оцифрування документів архівними установами як спосіб копіювання, масово застосовують з початку ХХІ ст. Це дозволяє спростити роботу архівістів та пришвидшити пошук необхідних документів. Світова тенденція, що сьогодні активно підтримується фінансово, – це створення цифрової архівної спадщини. Багато архівних служб світу вже оцифрували значну кількість архівних документів. На часі – диджиталізація документів НАФ України, яку слід розглядати як стратегію забезпечення збереженості національної культурної спадщини або частини культурного надбання українського народу.

Як відомо, Росія систематично обкрадає українські архіви з ХVІІІ ст. Сучасна війна Росії проти України надзвичайно негативно вплинула на українські архіви. У 2014 році абсолютна більшість архівних документів на Донеччині та Луганщині була захоплена. І лише незначну їх частину вдалося вивезти. На Харківщині були неодноразово пошкоджені будівлі, але немає фактів викрадення чи знищення документів. А в Херсоні склалася найкритичніша ситуація, тому що дуже швидко сталося захоплення міста й, відповідно, державного архіву області, а отже, за період тимчасової окупації росіяни великою мірою пограбували архіви – викрадено до 40% архівних фондів.

Документально підтверджено, що втрати Національного архівного фонду від початку повномасштабного вторгнення РФ – на рівні 0,3% від стану фонду на 1 січня 2022 року. Невідома ситуація на окупованих територіях чи в сірій зоні, але втрати можуть бути максимум 1,5%. Це набагато менше, ніж у 2014 році, коли почалася агресія Росії у Криму й на Донбасі. Тоді Україна втратила 8% Національного архівного фонду.

Тобто російсько-українська війна кардинально змінила ситуацію в архівній галузі України. В умовах війни питання збереження та удоступнення документів загострилися. Та попри все, український досвід є достатньо позитивним. Державна архівна служба України навіть реалізувала спільно з Міжнародною радою архівів проєкт з оцифрування та створення методичних рекомендацій, як взагалі архівам діяти під час війни. І цей досвід може бути релевантним для всього світу. Тобто Міжнародна рада архівів вважає, що так, як діяли українські архівісти, може бути корисним для інших країн.

Саме завдяки міжнародній діяльності українська архівна справа як галузь культури працює і навіть розвивається під час війни. У 2023 році система державних архівів України встановила абсолютний рекорд із темпів оцифрування. За два роки війни українські архіви оцифрували більше, ніж за всю попередню історію свого розвитку. Якщо конкретно, то у 2023 році було створено 21 млн. цифрових копій документів (це понад 500 тис. справ), що вважається надзвичайно багато. Тобто темпи оцифрування за період початку 2020 – початку 2024 років зросли у 15 разів. Зараз Україна має усі шанси увійти у топ-5 країн щодо темпів оцифрування. Це можливо лише завдяки міжнародній підтримці.

Слід врахувати, що до 2019 року оцифрування архівних інформаційних ресурсів відбувалося повільними темпами, українські архіви залишалися одними з аутсайдерів в Європі з оцифрування документальної архівної спадщини. Щоб пришвидшити оцифрування (а відповідної державної програми для цього не існує), Державна архівна служба України й американська корпорація FamilySearch International у червні 2020 року уклали меморандум про співробітництво, метою якого є оцифрування документів Національного архівного фонду України генеалогічного характеру та створення фонду користування на такі документи. Станом на кінець 2023 року 22 державні архіви також уклали угоди з цією компанією. FamilySearch International – некомерційна генеалогічна та сімейно-історична організація, що має колекцію записів, ресурсів і послуг, покликаних допомогти людям більше дізнатися про історію своєї родини. На сайті товариства є доступ до величезних генеалогічних ресурсів, скопійованих з архівів та бібліотек усього світу, в тому числі й з України. Всі, хто цікавиться історією своєї сім'ї, досліджує життя своїх попередників можуть увійти у систему найбільшого в світі онлайн ресурсу родинної історії, створеному також українською мовою: <https://www.familysearch.org/uk/>.

Упродовж 2021 року Державна архівна служба розробила програму оцифрування архівів на 2022–2025 роки. Її затвердили наприкінці 2021 року. У програмі беруть участь усі центральні державні архіви, державні архіви областей, столиці, галузеві державні архіви Міністерства оборони України й Міністерства закордонних справ України. Разом із державними архівами оцифруванням також займаються Державний центр збереження документів

Національного архівного фонду, Благодійний фонд «Меморіал Голокосту «Бабин Яр», Мукачівська греко-католицька єпархія тощо.

Згідно з даними Державної архівної служби, станом на 1 січня 2024 року державні архіви оцифрували 3,5 % документів і 47 % описів справ на документи Національного архівного фонду, що зберігаються у 7 центральних державних архівах України та 25 державних архівах областей й Києві. Лідерами з оцифрування архівних інформаційних ресурсів є Державні архіви Полтавської, Хмельницької, Кіровоградської, Київської та Чернівецької областей. Серед центральних державних архівів активно цифровізується Центральний державний історичний архів у м. Київ та Центральний державний історичний архів у м. Львів.

Варто зазначити, що Державній архівній службі допомагають й українські компанії. Зокрема, «Архівні інформаційні системи» – перша та єдина в Україні компанія, яка професійно й системно працює в галузі масового оцифрування архівних та бібліотечних колекцій, а також впроваджує інформаційні технології у цих галузях. Вона є представником німецької компанії Zeutschel, що спеціалізується на професійному обладнанні для сканування.

AIC має унікальний досвід та можливості, за 15 років діяльності – мільйони копій, десятки проектів, клієнтів і партнерів в Україні та за її межами, найбільший парк професійного обладнання в Україні, сотні тисяч сторінок удоступнених онлайн архівних та бібліотечних колекцій. AIC, як і інші українські компанії, як правило, виступає підрядником, до якого заходять грантові кошти, а у відповідь компанія надає обладнання у рамках тристоронніх угод.

Також «Архівні інформаційні системи» розробили власну систему для комплексної інформатизації архівів ARCHIUM. Це програмний комплекс, який дозволяє створювати та представляти онлайн окремі документальні колекції, а також формувати комплексні електронні ресурси державних архівів значного обсягу. Створені в результаті оцифрування високоякісні зображення документів (так звані майстер-копії), оптимізуються для онлайн-перегляду та завантажуються до ARCHIUM. Ці документи і можуть переглядати користувачі електронного архіву у вільному доступі.

Користування електронним архівом значно спрощує та пришвидшує процес пошуку необхідних матеріалів. Раніше в архів потрібно було прийти фізично, замовити документи і повернутися через деякий час, щоб попрацювати з ними у читальній залі архіву. Інколи навіть виникала необхідність поїхати в архів, який знаходиться в іншому місті. На це могли йти місяці. Тепер на пошуки йдуть хвилини завдяки повнотекстовому довідковому апарату. Люди з будь-якого куточка планети та в будь-який час можуть знайти оцифровані та представлені на ресурсах архівів необхідні документи чи замовити їх до читальної зали.

У 2022 році Державна архівна служба України запустила пілотний проєкт: на базі онлайн платформи ARCHIUM було презентовано програму Міжархівний пошуковий портал – це інтегруюча система з об'єднання платформ, які реалізують окремі державні архіви. Програма дає можливість доступу через єдине вікно до цифрових ресурсів архівів в режимі 24/7. Цей вебсайт об'єднує у єдиному пошуковому просторі електронні ресурси державних архівів, а також окремі тематичні цифрові колекції документів. Пошук має гнучкі налаштування,

є морфологічним та здійснюється за повними текстами довідкового апарату, представленого на локальних ресурсах, а саме: за назвами фондів, історичними довідками до них, анотаціями до фондів та описів, заголовками справ і документів, а також серед позицій покажчиків, що є аналогами традиційних архівних каталогів. Проект створено компанією «Архівні інформаційні системи» у співпраці з Державною архівною службою України.

Наразі система ARCHIUM впроваджена у восьми архівних установах, які долучені до Міжархівного пошукового порталу. Усі ресурси останнього розміщено у хмарі GigaCloud. Переваги збереження резервної копії за допомогою хмарних технологій очевидні, йдеться про ліцензованого провайдера, а отже про КСЗІ не слід турбуватися (КСЗІ – комплексна система захисту інформації – вимоги, які встановлюються адміністрацією Держспецзв'язку щодо захисту інформаційних державних ресурсів). Станом на зараз за хмару архіви сплачують кошти, які вони отримують від реалізації міжнародних проектів з оцифрування. Коли більшість українських архівів доєднаються до хмарного репрезентаційного проекту, держава має взяти на себе зобов'язання щодо щорічної оплати послуг розміщення у хмарі. Інша копія оцифрованих архівних документів зберігається у міжнародних партнерів, як гарантія надійності (зокрема, у компанії FamilySearch International). Третя копія – на жорстких дисках або інших носіях безпосередньо в архіві.

Отже, оцифрування забезпечує збереженість архівних документів, покращує матеріально-технічну базу архівів внаслідок співпраці з міжнародними партнерами та пришвидшує удоступнення інформаційних ресурсів, адже оцифрування без цифрової репрезентації у сучасному світі немає сенсу. У наш час найбільше актуалізується проблема збереження архівної інформації в умовах загроз. Війна – це квінтесенція всіх видів небезпек, ризиків і викликів (мілітарного, адміністративного, кліматичного характеру тощо), які можуть загрожувати збереженню національної культурної спадщини загалом, і архівів зокрема. Диджиталізація – єдиний спосіб убезпечити архівні колекції від втрати, навіть у разі знищення оригіналів через обстріли, розкрадання або інші форс-мажори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. У 2023 році держані архіви оцифрували у 15 разів більше документів, ніж у 2018. URL: <https://bit.ly/3XKdnIO>
2. Україна може увійти у топ-5 країн щодо темпів оцифрування архівних документів — Хромов. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=104092>
3. Анатолій Хромов провів лекцію для студентів Львівської політехніки (youtube.com). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=N6laskL28GQ>
4. Архівні інформаційні системи. URL: <https://arinsy.com/>
5. FamilySearch. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/FamilySearch>
6. Міжархівний пошуковий портал URL: <https://ukrgenealogy.com.ua/viewtopic.php?t=11805>

Олександра Патряк
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності,
Західноукраїнський національний університет*

ЕТИЧНІ ВИМІРИ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Світ стрімко змінюється під впливом цифрових технологій, які проникають у всі сфери життя. Це призводить до трансформації операційних процесів, бізнес-моделей, продуктів і послуг, а також культури організацій. Цифрова трансформація впливає на економічну, політичну, соціальну та культурну сфери.

За даними агентства We Are Social та сервісу Hootsuite у світі налічувалося понад 5,31 млрд. унікальних мобільних користувачів (це 67% всього населення Землі), світова аудиторія інтернету становила 4,95 млрд. осіб, у соціальних мережах було зареєстровано 4,62 млрд. користувачів (58,4% населення планети) [1]. Такий рівень залученості світового суспільства в цифрове середовище свідчить про глобальний характер інформатизації та цифровізації.

Швидкий розвиток штучного інтелекту, аналітики великих даних, Інтернету речей, хмарних обчислень та інших передових технологій відкриває нові горизонти для інновацій, ефективності та зростання. Вони можуть докорінно змінити способи ведення бізнесу, навчання, охорони здоров'я та взаємодії людей. Так, розвиток електронної комерції призвів до зростання попиту на роботу в цифровому маркетингу, веб-розробці та кібербезпеці [2], натомість зростання штучного інтелекту та машинного навчання створило нові посади в аналітиці даних і науці про дані.

О.Ю. Гусева та С.В. Легомінова, відзначають: «діджиталізація формує плато конкурентних переваг підприємства: високий рівень конкурентоздатності; спрощення роботи з масивом інформації; економію коштів; лояльність клієнтів; позитивне ставлення до іміджу підприємства» [3].

Незважаючи на численні переваги, цифрова трансформація також породжує низку етичних та соціальних викликів, які потребують ретельного розгляду та управління. Питання конфіденційності даних, безпеки, впливу на ринок праці, цифрової нерівності та зміни культурних цінностей викликають занепокоєння. Тому важливо критично оцінити етичні та соціальні виміри цифрової трансформації, щоб сформувати баланс між технологічним прогресом та забезпеченням добробуту людини.

Одним із найбільших етичних питань цифрової трансформації є захист приватного життя та конфіденційність особистих даних. Із зростанням використання цифрових технологій величезні обсяги інформації про людей збираються та обробляються різними організаціями. Хоча ці дані можуть використовуватися для надання кращих послуг та покращення користувацького досвіду, існують ризики порушення приватності та зловживання конфіденційною інформацією. Відповідна нормативна база та практики забезпечення конфіденційності даних є вкрай необхідними. Безпека також є серйозним викликом із зростанням кіберзагроз. Хакерські атаки, крадіжки даних

та інші кібер-інциденти можуть завдати значної шкоди бізнесу, державним установам і окремим громадянам. Забезпечення безпеки цифрових систем, захист критичної інфраструктури та підвищення обізнаності користувачів мають першочергове значення. Розвиток штучного інтелекту та автоматизації породжує етичні питання щодо передбачуваності, прозорості та підзвітності. Проблема полягає у тому, що штучний інтелект може виконувати певні дії, але відповідальність за виконання таких дій не визначена. Це породжує спектр етичних проблем [4;5], адже якщо штучний інтелект нестиме відповідальність за свої дії, це підтверджуватиме його суб'єктність. В такому випадку, штучний інтелект повинен мати свої права та обов'язки, які мають бути конкретно визначені. Системи штучного інтелекту можуть приймати рішення, що суттєво впливають на людей, тому важливо, щоб ці рішення були зрозумілими та неупередженими.

Окремі нові технології, наприклад, системи розпізнавання облич, також становлять етичну дилему. Хоча такі системи можуть допомагати у правоохоронній діяльності, вони також можуть порушувати права людини та сприяти масовому спостереженню. Нарешті, цифрова нерівність та нерівноправний доступ до цифрових технологій є ще одним викликом. Існують групи населення, які через економічні, освітні чи географічні бар'єри не мають можливості повною мірою користуватися перевагами цифрових технологій, що створює цифровий розрив.

Проаналізуємо соціальні наслідки цифрової трансформації:

Вплив на ринок праці та зміна потрібних навичок. Автоматизація та штучний інтелект можуть замінити багато рутинних робочих місць, що призведе до зростання безробіття в певних галузях. Водночас зростатиме попит на нові професії, пов'язані з цифровими технологіями, такі як аналітики даних, розробники програмного забезпечення тощо. Це вимагатиме від працівників постійного навчання та перекваліфікації для набуття відповідних навичок.

Соціальна ізоляція та залежність від цифрових технологій. Надмірне використання гаджетів, соціальних мереж та онлайн-сервісів може призвести до зменшення безпосереднього людського спілкування, соціальної ізоляції та проблем із психічним здоров'ям. Крім того, може виникнути залежність від цифрових пристроїв та сервісів.

Зміна моделей комунікації та взаємодії. Соціальні медіа, месенджери та онлайн-платформи змінюють способи комунікації між людьми. Комунікація стає більш опосередкованою і асинхронною. Це може вплинути на якість спілкування та навички міжособистісної взаємодії.

Вплив на демократію та поширення дезінформації. З одного боку, цифрові технології сприяють поширенню інформації та залученню громадян до політичних процесів. Проте вони також можуть бути інструментом маніпуляцій, пропаганди та поширення дезінформації з метою впливу на суспільну думку.

Культурні зміни та трансформація цінностей. Цифрові технології змінюють спосіб життя людей, їхні звички, поведінку та цінності. Виникають нові форми культури, такі як кіберкультура, інтернет-меми тощо. Змінюються і традиційні культурні практики - способи навчання, дозвілля, споживання.

Отже, поряд з величезним потенціалом використання технологій для покращення життя, потрібно ретельно керувати його розвитком та впровадженням, для максимізації переваг та мінімізації ризиків. Це вимагатиме глобального співробітництва, відповідальної політики, етичних підходів та підготовки громадян до реалій цифрового світу. Необхідні регулювання, етичні рамки, навчання кадрів та активне залучення всього суспільства для безпечної та інклюзивної цифрової трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Digital 2022 Global Overview Report. 2022. URL: <https://wearesocial.com/cn/wp-content/uploads/sites/8/2022/01/DataReportal-GDR002-20220126-Digital-2022-Global-Overview-Report-Essentials-v02.pdf>
2. Червона О. Ю. Тенденції розвитку електронної комерції. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2020. № 39, 65-68.
3. Гусєва О. Ю. та Легомінова С. В., 2018. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*, № 1, С. 33-39.
4. Kazim E., Hanna R.A. Philosophical foundations for digital ethics and AI Ethics: a dignitarian approach. *AI and Ethics*. 2021. 1(9), pp. 1-19. DOI:10.1007/s43681-021-00040-9
5. Kazim E., Koshiyama A.S. A high-level overview of AI ethics. *Cell Press*. 2021. *Patterns* 2. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.patter.2021.100314>

Ольга Лужецька

*кандидат філологічних наук, доцент,
директор Навчально-наукового центру з вивчення іноземних мов,
Західноукраїнський національний університет*

ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ГАРАНТІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ

Актуальність проблеми. З 24 лютого 2022 року сфера освіти в Україні, як і решта сфер суспільного життя, зазнала суттєвих змін в умовах воєнного стану. Одна частина учасників освітнього процесу продовжує здобувати освіту на всіх рівнях і далі в Україні, але за нових умов, інша вимушено перемістилася в межах нашої країни або за кордон, у зв'язку з веденням бойових дій та тимчасової окупації окремих територій, потребуючи як державної, так і міжнародної підтримки для забезпечення безперервності здобуття освіти.

До сьогодні діючий воєнний стан в Україні унеможливорює організацію освітнього процесу для здобувачів усіх рівнів освіти, передусім дошкільної, базової та повної загальної середньої освіти, у звичному форматі. Більшість вітчизняних закладів освіти змушені змінити очну форму навчання на дистанційну або змішану. Значно збільшилася кількість дітей, які надали перевагу сімейній формі навчання. Все більшого значення набуває й екстернат, тобто самостійне опанування загальноосвітніх програм базової та повної

загальної середньої освіти з подальшою атестацією у відповідному закладі освіти.

Мета нашої наукової розвідки – з'ясувати можливості здобуття освіти, зокрема базової та повної загальної середньої освіти за умов воєнного стану в Україні, з урахуванням державних гарантій та рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про освіту», статті 57 щодо державних гарантій та наказів МОН України № 563 від 15.05.2023 року та № 836 (із внесеними змінами) від 13.06. 2024 року зазначено, що в умовах воєнного стану необхідно забезпечити права дітей, які вимушено опинилися за межами України, дітей з населених пунктів на лінії зіткнення та звільнених від окупації територій, на продовження здобуття освіти; надати можливість українським дітям, які перебувають далеко від своєї Батьківщини, навчатись надалі за українськими освітніми програмами [1; 2]. Як підкреслюється, важливо сприяти тому, щоб українська молодь не втрачала зв'язок із Вітчизною та продовжувала навчання в Україні у майбутньому.

Для цього запропоновано такі варіанти здобуття освіти за умов воєнного стану в Україні:

- обирати тільки очну форму навчання у закладі освіти країни перебування учня/учениці;
- поєднувати очну форму навчання у закладі освіти країни перебування з однією із можливих форм навчання (дистанційна, сімейна (домашня), або екстернат) у закладі загальної середньої освіти України;
- здобувати освіту лише в Україні за однією із зазначених вище форм навчання, передбачених чинним законодавством, якщо це не суперечить чинному законодавству країни перебування [2].

Варто підкреслити, що порядок навчання у закладах освіти за кордоном та здобуття освіти на усіх рівнях регулюється лише національною нормативно-правовою базою держави. Крім цього, згідно із законодавством України дитина може бути зарахована тільки до одного вітчизняного закладу загальної середньої освіти.

Щодо дітей, які навчаються одночасно як у закордонних, так й у вітчизняних закладах освіти, то необхідно взяти до уваги, що вони одночасно опановують дві освітні програми, що зумовлює збільшення навчального навантаження та може спричинити погіршення їхнього стану здоров'я [2].

Рекомендовано МОН України закладам освіти, у яких діти - громадяни України дистанційно здобувають освіту, оскільки очно навчаються за межами нашої країни, за можливості, вжити усіх необхідних заходів для оптимізації освітнього процесу та врахування показників успішності з тих предметів, які учень/учениця опановує у школі за кордоном, а саме:

- складати розклад уроків в онлайн-форматі з урахуванням зайнятості учнів упродовж дня у закладах освіти країн перебування, якщо можливо;
- не вносити до розкладу уроків в онлайн-форматі ті навчальні предмети, опанування яких передбачено у закордонній школі, або предмети (курси) вибіркового освітнього компоненту;
- надавати перевагу, якщо можливо, асинхронному навчанню із залученням відеозаписів уроків;

- якщо в закладі освіти навчається певна кількість представників одного класу, які одночасно здобувають освіту як в Україні, так і за її межами, то можна організовувати для них навчальний процес на платформі «Всеукраїнська школа онлайн» (далі - ВШО), тощо.

Для забезпечення індивідуального підходу учневі / учениці, у випадку необхідності, пропонується індивідуальний навчальний план, який може містити деякі відхилення від визначених освітньою програмою української школи освітніх компонентів. Варто також брати до уваги освітню програму та навчальний план закладу освіти за кордоном, де навчається дитина, і т.д. [2].

Після завершення здобуття базової або повної загальної середньої освіти в закладах освіти за кордоном й отримання відповідних підтверджень здійснюється процедура їх визнання, яка відбувається в установленому законодавством України порядку. Свідоцтво про здобуття базової або повної загальної середньої освіти єдиного державного зразка України видається дітям, які, будучи за межами нашої країни, здобували освіту й у вітчизняному ліцензованому навчально-виховному комплексі.

Крім цього, усім учням / ученицям випускних класів, які навчались за кордоном або проживали (проживають) деякий час на відповідній території України, та, за певних обставин, не змогли отримати документ про здобуття певного рівня освіти, надається доступ до проходження річного оцінювання в одному із вітчизняних закладів освіти як екстернам з метою отримання документа державного зразка та продовження здобуття освіти як в Україні, так і за її межами надалі [2].

Висновки. Не зважаючи на такі складні умови сьогодення, за підтримки нашої держави, як і міжнародної спільноти, кожна молода людина в Україні має можливість здобути якісну освіту на всіх її рівнях, передусім базову та повну загальну середню освіту, для своєї подальшої професійної та особистісної самореалізації.

Перспективу наших подальших наукових пошуків вбачаємо у здійсненні ґрунтовного порівняльного аналізу освітнього процесу у вітчизняних та закордонних закладах загальної середньої освіти для оптимізації навчально-виховного процесу в українській школі та кращій її адаптації до нових викликів у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 року (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 3482-ІХ від 21.11.2023 року).
2. Накази МОН України № 563 від 15 травня 2023 року та № 836 (зі змінами) від 13.06. 2024 року. Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні.

Оксана Рудакевич
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

АКСІОПСИХОЛОГІЧНЕ ТА ІДЕОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022-2024РР.

Найважливішою аксіопсихологічною системою вартостей, що формує духовне обличчя як окремої особистості, так і обличчя конкретного народу, є релігійний світогляд. Саме комплекс релігійних ідеалів дає відповіді на питання сенсу існування, ставлення до світу, до держави, в якій проживає дана особистість. Враховуючи, що релігія є найбільш дієвою інституцією за психологічним впливом через свій засадничий соціальний консерватизм та глибоку вкоріненість в емоційно-вольову сферу людини, доцільно розглянути характерні риси Російської православної церкви (РПЦ) задля розуміння трагічних та історичних подій російсько-української війни (2022–2024 рр.). Відповідь на ці питання формулює унікальна книга «Проблеми української релігійної свідомості» засновника етнології релігії в українському релігієзнавстві Арсена Річинського (1892–1956) [8], [6].

Першою характерною особливістю РПЦ А. Річинський назвав «Союз церкви і держави (цезаропапізм)», що відповідало не лише запитам російських правлячих еліт упродовж багатьох століть, а й самосвідомості корінного населення. Ця теорія виправдовувала всі дії можновладців, позбавлених «любові до ближнього». У свідомості населення плекався культ богообраності влади та фальшивого патріотизму, а «страждущий та алчущий московит», нападаючи та загарбуючи чужі території, стверджував, що «визволяв чужі народи», а «російське православ'я – єдино чисте та спасенне» [6]. Ось чому російська месіанська ідея, за визначенням А. Річинського, містила два моменти: політичне ослаблення сусідів, а потім їх асиміляцію за допомогою православної культури. Це мало забезпечити кінцеву мету розбійницької експансії: з інородця створити «топологічний гібрид общероса», що, на жаль, співзвучно з нашими днями, коли йдеться про «русскоязычное население» та гібридну війну.

А. Річинський зробив загальний висновок, що за своєю суттю світогляд росіян є нігілістичним. У ньому «світло й тінь міняються у змісті віри: від життя у царстві Божому до переваг і достатньої цінності матеріального життя, відкидаючи будь-яку мораль і зобов'язуючі норми» [8]. В апокаліптичних сподіваннях росіян і українців, – наголошує А. Річинський, – на перший погляд існує подібність, але насправді проглядається чи не найбільша різниця релігійного світогляду обох народів. У росіян «преображение мира» – це чудо, що прийде колись незалежно від морального стану людей, в українців – це перманентний світовий процес, який відбувається вже нині і триватиме вічно, як вічно дух оживляє матерію. Звідси два погляди на месіанську ідею і ставлення до прийдешнього світу: росіяни – як на історичну подію, українці ж схильні розуміти її як психічний процес; росіяни чекають Воскресіння, українці святкують Народження. Звідси понурий світогляд москалів, негація світу та

втеча від нього, а з іншого боку – радість життя і віра в позитивну вартість праці («сам Бог ріллю обробляє...») в українців [6].

Сьогодні аксіопсихологічні особливості росіян, виховані релігійними інституціями РПЦ, представляє ідеологічна конструкція «Русский мир». Саме ця доктрина, найбільш дієвими трансляторами якої є гуманітарні чинники – релігія, мова, освіта та культура, формує засадничі світоглядні та ціннісні установки росіянина як особистості та соціуму загалом. Ідеологічна доктрина «Русский мир» (далі – РМ) виникла, а згодом стала традиційною для російських еліт як теорія та практика культивування патріотизму – єдиної запоруки міцності державного організму (спочатку Російської імперії, а пізніше і СРСР). На момент проголошення нової держави – Російської Федерації – інтелігенція констатувала достатньо тривожні факти суспільного буття: передусім це прояви духовної спустошеності та низької культури росіян. Тому була сформульована теза про те, що причиною цих явищ стала втрата патріотизму як основної з духовних цінностей народу [1].

Патріарх РПЦ Кіріл у промові 3 листопада 2009 р. виклав власне бачення РМ, яке відрізняється від офіційного світського акцентом на православ'ї як на головній об'єднавчій основі, крім того, більш чіткими формулюваннями моментів, пов'язаних із народами колишніх слов'янських республік СРСР. Патріарх Кіріл зазначив: «Ядром русского мира сегодня являются Россия, Украина, Белоруссия. И святой преподобный Лаврентий Черниговский выразил эту идею известной фразой: Россия, Украина, Беларусь – это и есть святая Русь. Именно это понимание "Русского мира" заложено в современном самоназвании нашей Церкви. Церковь называется Русской не по этническому признаку. Это наименование указывает на то, что Русская православная церковь исполняет пастырскую миссию среди народов, принимающих русскую духовную и культурную традицию как основу своей национальной идентичности, или, по крайней мере, как её существенную часть. Вот почему в этом смысле мы и Молдову считаем частью этого Русского мира <...> В основе Русского мира лежит православная вера, которую мы обрели в общей Киевской купели крещения» [5].

Разом з православ'ям «опорами» РМ патріарх Кіріл називає «російську культуру й мову» та «спільну історичну пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток». Політологи зазначають, що РПЦ використовує маніпулятивні тактичні прийоми насадження політтехнології РМ в Україні:

1. Регулярні (починаючи з 2009 р.) візити в Україну предстоятеля Російської православної церкви, що вирізняються політико-пропагандистським спрямуванням, незважаючи на постійно анонсований пастирський характер. У розмірковуваннях патріарха Кіріла на богословські теми, в коментарях і роздумах щодо головних проблем сучасності, у спілкуванні з віруючими обов'язково присутні фрази про те, що Україна є невід'ємною частиною східно-православної цивілізації, яка сформувалася на історичному просторі Святої Русі. 28 липня 2009 року, перебуваючи в Україні, виступаючи у прямому ефірі телеканалу «Інтер», патріарх Кіріл критично висловився на адресу євроінтеграційної перспективи України. Первоієрарх РПЦ вважає, що шлях у Європу означає відмову від власної ціннісної основи, прийняття заздалегідь

відведеної другорядної ролі на міжнародній арені. Отже, висновок російського первоієрарха однозначний: «Я думаю, что наше единство – это единство духовного пространства Святой Руси, исторической Руси, это огромной силы цивилизационный проект, и он не предназначен для того, чтобы быть ведомым. Он предназначен для того, чтобы генерировать идеи, и это сейчас происходит; он предназначен для того, чтобы бросать мировоззренческие вызовы, на которые другим потребуется ответить» [5].

Агресивно-пропагандистською була проповідь патріарха Кіріла на Донеччині, де він знову не обійшов увагою тему спільності історичної долі Росії та України. У кафедральному соборі м. Горлівки він зауважив: «Здесь, на священной земле Донбасса, я не могу не сказать об отношениях России и Украины. Это единое пространство Святой Руси, как и Беларусь, как и многие другие страны. Мы единый народ, вышедший из купели Киевского крещения. Существуют различия в языках, в обычаях, в темпераменте, но мы живем одними ценностями...» [7]. За риторикою очільника Московського патріархату очевидно є спроба міфологізувати історію, легітимізувавши таким чином уявлення про тисячолітню державність Росії та її претензії на спадок Київської Русі.

2. Відверта протидія РПЦ усамостійненню Української православної церкви та утворенню у будь-якому форматі Української помісної православної церкви. Така позиція мотивована низкою причин, а саме:

а) автокефалія українського православ'я позбавить Кремль одного з дієвих інструментів впливу на Україну, сприятиме поступовому дистанціюванню Української держави від участі в імперських проєктах Росії в євразійському регіоні;

б) автокефалія українського православ'я неминуче призведе до серйозних втрат РПЦ (матеріальних, фінансових, кадрових, майже вдвічі зменшиться кількість послідовників), що кардинально послабить позиції Московського патріархату і в самій Росії, і у світовому релігійному середовищі, особливо у Вселенському православ'ї; незалежність Української православної церкви – це відверта дискредитація всієї ідеологічної конструкції РМ з її базовим постулатом про непорушну духовну єдність двох братніх народів;

в) це опора на агресивний клерикалізм громадських рухів, пов'язаних із церквою. Йдеться передусім про організації, що діють у системі координат РМ і використовують релігійну риторіку в політико-маніпулятивних цілях або задля дестабілізації суспільної ситуації. Найбільш відомими з них є Союз православних громадян України «Єдине Отечество», Союз православних братств України, Всеукраїнське православне братство Олександра Невського, Всеукраїнське громадське об'єднання «Православний вибір». Специфічними рисами цих організацій є: сповідування русофільської ідеології, протидія автокефалії УПЦ МП, нівелювання євроінтеграційного курсу України, зв'язок із російськими православними об'єднаннями, що обстоюють ідею неподільності «Святої Русі», заполітизованість, нетерпимість до українства та інакомислення. Демонстрацією антиукраїнськості вказаних квазіцерковних об'єднань є їх регулярні виступи за скасування самостійності УПЦ;

г) це ініціювання проєктів і заходів, покликаних продемонструвати широкому суспільному загалу наявність у України та Росії спільної справи, генеалогії, спільного духовного спадку та майбутнього. Наприклад, РПЦ є одним із промоутерів фестивалю «Слов'янська єдність», який традиційно відбувається неподалік с. Нові Юрковичі Брянської обл., на місці перетину кордонів України, Росії та Білорусі біля монумента Дружби, відомого також під символічною назвою «Три сестри». У липні 2012 р. участь у заході взяв патріарх Кіріл. Він помолився про мирний розвиток відносин трьох народів і висловився у притаманному йому стилі: «Сьогодні три незалежні держави, що суверенно визначають шляхи свого розвитку, належать одна одній через спільність братніх народів. Ця спільність сформована всією тисячолітньою історією, вона підтримана і просякнута єдиною православною вірою, однією культурою, спільними духовними і моральними цінностями. Дай Боже, щоб подальший суверенний розвиток братніх держав супроводжувався збереженням тієї спільності, без якої ми не будемо мати успіху в майбутньому, тому що від спільного кореня і походить наша сила». РПЦ безпосередньо причетна до створення Міжнародної громадської організації «День Хрещення Русі». Із 2007 р. це об'єднання проводить щорічні урочисті заходи з нагоди свята у містах Москві, Києві та Мінську. У 2013 р. організація реалізувала масштабний формат святкування християнізації Русі – від Камчатки до м. Ужгорода. У вересні 2012 р. РПЦ виступила з ініціативою збору підписів за проведення всенародного референдуму про воз'єднання Росії, Білорусі та України [1].

Починаючи з 2014 року, РПЦ активно підтримує вторгнення Росії на територію України, благословляючи росіян на вбивства і катування не лише українських військових, а й мирних жителів. «Діяльність Московського патріархату, попри голослівні заяви про власну аполітичність, навпаки, засвідчує солідарність РПЦ з диктаторським режимом В. Путіна та зростання ролі релігії в сучасній політиці, на що необхідно зважати» [5], – вважає відомий український релігієзнавець С. Здіорук.

Українські первоієрархи найбільших християнських конфесій – Православної Церкви України (ПЦУ) та Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) – протиставляють ідеям «Русского мира» свої аксіопсихологічні та ідеологічні конструкції. Зокрема, верховний архієпископ УГКЦ Святослав Шевчук висловив ідею «Українського світу». За його словами, «для нас, українців, бути собою – означає будувати "Український світ". Ця концепція не є протистоянням комусь: "Український світ" – це світ вільної людини, народу, який народився понад дві тисячі років тому під час хрещення Русі» [2]. На зустрічі з молоддю в Одесі у грудні 2011 р. він виклав своє бачення «Українського світу» так: «Я розумію український світ як єдність та солідарність українців в Україні та в усьому світі. Будувати український світ – означає дбати про свою культуру та любити український народ, а також піклуватися, щоб гідність українців поважали інші народи» [2].

Дослідивши питання аксіопсихологічних та ідеологічних засад війни, яка сьогодні знекровлює українську державу, маємо створити обґрунтовану систему патріотичного виховання молоді задля щасливого майбутнього держави Україна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнасевич Н.В., Рудакевич О. М. Ідеологічна основа українсько-російських інформаційних воєн. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*, 2017-№ 14. С.3-15.
2. Греко-католики готують альтернативу «Русському миру». URL: http://religion.ng.ru/facts/2013-02-20/1_grekokatoliki
3. Грушевський М. Історія України – Руси: В 10 т. 12 кн. Т.1. К: Наукова думка, 1991. 648 с.
4. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть? К: Знання, 1991. 240 с.
5. Україна та проект «Русского мира»./ С. Здіорук та ін. К: НІСД, 2014. 80 с.
6. Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. Т: 2002. 325 с.
7. Окара А. Русский Мир . С. Градиловский о Рус Мире – на берегу Руського (т.е. Чорного) моря: Русские – это искусственно сконструированная идентичность под с верхзадачу Госстроя. URL: http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/newidea/russkie
8. Умланд А. «Евразийские» проекты Путина и Дугина – сходства и различия / Андреас Умланд // «Geopolitika». Литва, 2012. 22 июня.
9. Филипович Л. Етнологія релігія. К: 2000. 368 с.

Ганна Твердохліб

*кандидат педагогічних наук, докторантка 1 року навчання
кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*

ЦИФРОВЕ ЧИТАННЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Війна в Україні внесла негативний вплив на систему освіти. Це перехід на дистанційне навчання, навантаження на вчителів та здобувачі, несистемність освітнього процесу у зв'язку з відсутністю світла, Інтернету, можливостей для навчання тощо. З'явилися нові проблеми, а саме освітні втрати, низький рівень читацької компетентності та відсутність мотивації до навчання. Аналіз моніторингових, результатів міжнародних досліджень (PISA) свідчить про низький рівень читацької компетентності, а саме вміння цифрового читання (або читання з екрана, читання електронних текстів). Технології цифрового читання вдосконалюються, а читання електронних книг стає все більш популярним.

Зазначимо, що науковці Ю.Бойчук, І.Гавриш, Л.Ткаченко, Т.Собченко та інші у своїх дослідженнях зазначають, що навчання учнів ефективному читанню цифрового контенту та взаємодії з електронними ресурсами призводить до кращого розуміння та підвищення впевненості у навчанні. Цифрове читання відкриває унікальні можливості для дистанційного та змішаного навчання. Практикою підтверджено, що цифровий контент має унікальні переваги перед друкованими матеріалами завдяки можливостям впровадження інтерактиву та миттєвого оцінювання. Доведено, що більшість здобувачів освіти під час навчання використовують цифровим контентом, ніж друкований, тому що

електронні тести створені за простим, уніфікованим макетом з навігаційними засобами, що зменшує когнітивне навантаження та підвищує ефективність читання.

Електронні книги, онлайн-підручники – це не лише цифрові копії друкованих підручників, це спеціальні сервіси, які розроблені для цифрового читання та схожі на традиційний друкований текст. Цифровий контент може включати інтерактивну технологію, яка «оживляє» матеріал та перетворює його на динамічне цифрове медіа (відео). Деякі цифрові формати мають інструменти для маркування тексту, для створення нотатків у тексті, для прослуховування тексту або його перекладу.

Визначають ознаки ефективного цифрового контенту: 1) сумісність із різними пристроями, тобто доступність до контенту як з ноутбука, так і з планшетів, мобільних телефонів тощо; 2) сегментований текст. Щоб зменшити когнітивне навантаження, короткі фрагменти тексту потрібно сегментувати візуальним контентом, таким як відео, графіки та зображення; 3) навігаційні засоби. Контент повинен мати інструменти для навігації по тексту та можливістю його форматувати.

Науковці наголошують на суттєвих відмінностях між друкованим та цифровим читанням. По-перше, в мережі Інтернет знаходиться великий обсяг інформації. Оскільки онлайн-читачі мають легкий доступ до великої кількості джерел, вони повинні вміти перевіряти сайт, чи є він безпечним. По-друге, велика кількість інформації в Інтернеті не перевіряється, тому подані факти можуть бути фейковими [2].

Таким чином, в цифровому просторі читачам особливо важливо вміти критично оцінювати інформацію та підвищувати рівень розвитку цифрового читання. Для цього потрібно розробити спеціальні методичні рекомендації, курси з розвитку навичок цифрового читання. Зазначені проблеми є перспективними напрямками подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук Ю., Гавриш І. Якість освіти в контексті постнекласичної парадигми як відповідь на виклики сьогодення. Вісник НАПН України. 2021. 3(2), С.2-9. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-11-4>
2. Собченко Т. М. Змішане навчання студентів філологічних спеціальностей у закладах вищої освіти: історія, теорія, практика, перспективи: монографія. Харків: СГ НТМ «Новий курс». 2021. 374 с.
3. Ткаченко Л. П. Шляхи розбудови ефективного освітнього середовища початкової школи у період воєнного стану. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 986–987.

Ірина Цідило
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності,
Західноукраїнський національний університет*

Христина Цідило
*здобувачка спеціальності Комп'ютерні науки (Digital-аналітика),
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

МЕТОДИ ДИЗАЙНЕРСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЕКТУВАННЯ БРЕНДУ

У практиці графічного дизайну технологія проектування бренду має чітко визначений алгоритм. Методи дизайнерського дослідження є ключовим інструментом алгоритму проектування бренду на етапах дослідження та висунення гіпотези. Результати дизайнерського дослідження є основою формулювання метафори бренду. Вироблені нами ідеї та операціоналізовані конкретні речі розглянутої технології визначають навчальні результати змістового модуля «Фірмовий стиль» з дизайн-проектування для студентів спеціальності «Графічний дизайн».

Вивчення сучасної практики графічного дизайну показало, що технологія проектування бренду має чітко визначений алгоритм (Рис. 1). Першим кроком алгоритму є вивчення самого бізнесу для якого розробляється фірмовий стиль. Наступним етапом є дослідження продукту, споживачів, конкурентів, ринку та трендів даного сегменту бізнесу. Результати дослідження підсумовуються у загальних висновках, які відображають головну ідею бренду – гіпотезу позиціонування товару чи послуги. Тут мають на увазі основні обіцянки та заяви продукту. Формулювання метафори бренду переводить сутність бренду в образну площину сприйняття, розкриття світу метафори через аналогії з бізнесом. Наступним етапом алгоритму є формулювання платформи бренду через позиціонування його цінностей, характеру, місії та бачення майбутнього. Позиціонування бренду – це ніша, яку займає товар чи послуга у свідомості споживачів. Подальший крок алгоритму – це вербальна та візуальна ідентифікація бренду, яка визначатиме розробку всієї системи бренд-дизайну та її застосування через комунікаційну стратегію.

У практичному впровадженні даної технології нас найбільше цікавив етап дослідження. Необхідно було визначити методи дизайнерського дослідження, які дадуть уявлення про гіпотезу – головну ідею бренду. Студентам пропонувалось застосувати методи знайомі їм вже з основ наукових досліджень. Для пропозиційного дослідження було вибрано методи сучасної практики графічного дизайну – мапування думок та генерування ідей через латеральне мислення [3]. Аналітичне дослідження проблеми проектування здійснювалось запозиченим методом методології семіотично-дискурсивного моделювання – створенням семіотичного поля теми [5].

Цей метод передбачав володіння студентами теоретичними відомостями та практичними навичками з семіотики, таких, як ітерація, денотація, конотація. Ці методи були апробовані нами в практиці педагогічної діяльності [1].

Рис. 1. Алгоритм проектування бренду

Вироблення ідеї досліджуваного питання та вивчення методів дизайнерського дослідження у графічному дизайні дозволило нам визначити методи дослідження продукту, для якого проектується бренд, а також запропонувати операціоналізовані конкретні речі [2-4].

Ми пропонуємо включити методи описового, пропозиційного та аналітичного дизайнерського дослідження в алгоритм проектування бренду на етапах дослідження та гіпотези (Рис. 2). Запропоновані методи дизайнерського дослідження дозволяють виявити споживчі характеристики продукту бренду, ціновий сегмент, його емоційні та раціональні переваги. Стосовно споживачів дизайнерське дослідження виявляє потенційну та цільову аудиторію, її ядро. Відносно конкурентів – конкурентне середовище, потенційних та основних конкурентів, позиціонування самого бренду. Також дизайнерське дослідження показує огляд та динаміку ринку, можливості зростання, тренди. Методи дизайнерського дослідження ефективно виявляють метафору бренду для креативного вирішення графічного дизайн-образу.

Рис. 2. Методи дизайнерського дослідження на етапах дослідження та гіпотези в алгоритмі проектування бренду

Метафора бренду формулюється на основі загальних висновків дизайнерського дослідження (Рис. 1-2). Результати опитування та анкетування виявляють основні цінності бренду, його переваги та особливості. Мапа думок допомагає визначити центральну цінність чи перевагу бренду, латеральне мислення допомагає побачити це під іншим нетрадиційним кутом зору. Стягнуте семіотичне поле ресурсів налаштовує свідомість дизайнера на виявлення в цій площині графічного дизайн-образу. Етап формулювання гіпотези позиціонування товару чи послуг на ринку через основні заявки та обіцянки бренду конкретизують метафоричне формулювання дизайн-образу.

Результати дослідження дозволили нам структурувати зміст навчального матеріалу змістового модулю «Фірмовий стиль» з дисципліни «Дизайн-проекування» освітньої-професійної програми «Графічний дизайн».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tsidylo I. I., Tsidylo Kh. I. Encoding and decoding visual information using computer graphics. *Modern digital technologies and innovative teaching methods: experience, trends, perspectives*. Materials of the IX International Scientific and Practical Internet Conference, November 10-11, Ternopil, 2022. P. 65-68. http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27481/3/Tsidylo_Tsidylo.pdf
2. Емброуз Г., Оно-Білсон Н. Основи. Графічний дизайн 01: Підхід і мова. Київ: ArtHuss, 2019. 192 с.
3. Леонардо Н., Емброуз Г. Основи. Графічний дизайн 02: Дизайнерське дослідження. Київ: Art Huss, 2019. 192 с.
4. Леонардо Н., Емброуз Г. Основи. Графічний дизайн 03: Генерування ідей. Київ: Art Huss, 2019. 192 с.
5. Цідило І. Дизайн соціальної реклами у професійній підготовці графічних дизайнерів. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного дизайну» Київ: КНУТД, 2021. С. 95-98. <http://designconference.knutd.edu.ua/>

Dmytro Kostenko,
*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor
of the Department of Foreign languages for Mathematical Faculties
Educational and Scientific Institute of Philology of
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

CREATIVITY AND INNOVATION IN MARKETING COMMUNICATION CREATING THE LIFESTYLE OF THE MODERN MAN

Man absorbs countless amounts of information every day, plus the rush of work - time pressure is a sign of the modern age. The expectations of the social environment, the need to appear, to create an image, to win the favour of employers. All this leads to modern man losing his independence and individualism. Conformism wins, which on the one hand is appropriate, as it regulates social processes and harmonises relationships. On the other hand, however, it deprives of decision-making, Man becomes a hostage, a puppet of the surrounding reality. It is others who say what to eat, how to rest, how to dress, how to behave.

In this context, advertising and the marketing message begin to play a leading role. It influences the cognitive processes of the human being, who begins to define the world under their influence, arouses emotions and the desire to possess. It therefore changes behavioural processes. A re-evaluation takes place, a decision to change behaviour emerges [5, p. 86].

It should be emphasised that advertising psychology is a well-known area of knowledge for modern science. It is of interest to disciplines such as psychology, but also communication, marketing and management. Increasingly, it also includes neuroscience. It addresses human biological issues. It seeks new tools of influence, thus improving advertising tools [4, p. 35]. A creative and innovative approach seems to be the right way to go in this respect. Advertising creators are looking for perfect tools. They are looking for the perfect tool, one that will reach a wide audience with specific personal and sociological characteristics. Not every advertising message is specific to every social category. This selection is linked to the choice of advertising for a potential customer.

The very concept of marketing communication is inextricably linked to the processes of information flow that a company or institution intends to transmit to and receive from different audiences in accordance with its marketing objectives [1, p. 175].

Marketing communication can be approached in a narrow or broad sense. In a narrow sense, marketing communication is regarded as promotion and means a one-way interaction of the institution with the market. More often, however, marketing communication is understood more broadly than simply sending information to the environment and is identified with dialogue, with the exchange of information, with the feedback that takes place between the institution and its target audience. Marketing communication in financial institutions has a special role, as it allows them not only to communicate to their audiences about themselves and their offerings, but also to obtain feedback from them, allowing the institution to better understand and meet emerging needs [2, p. 42].

Marketing communication is most often defined as the set of information (signals) that a company emits from various sources towards not only its customers, but also:

- 1) other actors in the marketing environment - suppliers, intermediaries, competitors, opinion leaders, etc.,
- 2) the information the company gathers from the market - megatrends, needs, buyer preferences, development trends of the economy.

Marketing communication is therefore an informational and real-world process within and by the company in its market environment. It is a kind of interaction and dialogue process between the company and its target market [7, p. 264].

The primary objective of marketing communication is to shape needs and stimulate demand by sending information to specific target markets. When an institution communicates with its environment, it always has clearly defined objectives and, through the messages it issues, it interacts with its target markets in such a way as to achieve these objectives [2, p. 42]

So marketing communication flowing from advertising informs by influencing people's cognitive processes. It helps define reality. It triggers emotions and shapes views, attitudes, thus changing the behavioural repertoire of the human being [3, p. 26], who seeks to satisfy consumer needs. It shapes the conviction of the need to have the advertised thing.

The adverts almost scream. They indicate what to eat. As in the case of a well-known restaurant brand. Mc No Illusions lettuce sandwich suggests that it is a healthy meal. It directs the customer. It suggests how to start the day, every day. They suggest where to drink coffee, what music to listen to.

Source: <https://www.bing.com/images/search> (date of downloading 12.06.2024)

Advertisements and marketing messages also suggest how a modern man should look. How to take care of one's appearance, what cosmetics to use to stay young, healthy, beautiful. This fiction, however, works. As is the case with the advertising campaigns of cosmetic companies.

Source: <https://www.bing.com/images/search?view> (date of downloading 12.06.2024)

Health, youth, the issue of appearance in the broadest sense is the number one issue in advertising and marketing messages. The problem of old age, a pervasive social problem, is relegated to the background. Even old age is shown as an important active and joyful phase of life. Companies sell vitality. We learn that dietary supplements are salutary for maintaining health, fitness and beauty. Just like in advertisements for dietary supplements, vitamin substances or minerals. The message is unambiguous you want to be healthy, young, physically and intellectually fit it is necessary to take these substances.

Source: <https://www.bing.com/images/search> (date of downloading 12.06.2024)

Advertising messages also indicate the need to take care of one's appearance. They tell how to dress to be socially accepted, to succeed, to get a job, a raise. The messages say that this makes a person happy.

Source: <https://www.bing.com/images/search?vie>(date of downloading 12.06.2024)

The psychology of advertising including the advertising message through its power to influence human cognitive, emotional and behavioural processes. It not only informs about a product or service, arouses emotions but also changes behaviour [6, pp. 97-98].

This publication makes it clear what a special form of influence we are dealing with in relation to advertising. It affects every area of human life. It tells us how to live, what to eat, how to dress, what lifestyle to promote, what values to uphold, what to study, what medicines will ensure good health, what cosmetics will guarantee eternal youth. It is a formidable tool whose influence seems to be not only a lever of commerce but especially a creator of human behaviour. This topic, due to its importance, calls for extensive in-depth research. So as to ensure ethics and transparency in advertising and marketing communication. So that advertising fulfils its function as information and not as propaganda.

REFERENCES

1. Czarnecki A., Strategie komunikacji marketingowej, w: Strategie marketingowe, red. W. Wrzosek, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2004, p. 175
2. Jakubowska A., Public relations w kształtowaniu wizerunku instytucji finansowych, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2010, p. 42
3. Kokieli A., Kostenko D.V., Binytska O.P. The role of persuasion in advertising messages, *Актуальні питання у сучасній науці*, 7 (25) 2024, Kyiv 2024, p. 26
4. Kokieli A., Personalisation of advertising and marketing communications of banks (psychological approach), *Globalization 2 (32) 2023, Warna 2023*, p. 35
5. Kokieli A., Psychology of banking product advertising in the light of selected campaigns in the financial services sector, *Globalization 1 (32) 2023, Warna 2023*, p. 86
6. Kokieli A., Gręda K., *A psychological perspective on the effectiveness of advertising of pharmaceutical products*, *Globalization 1 (32) 2023, Warna 2023*, pp. 97-98
7. Pilarczyk B., Sposoby komunikacji masowej, w: Marketing. Koncepcje, strategie, trendy, H. Mruk, B. Pilarczyk, M. Sławińska, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań 2020, p. 264

Андрій Цуп

*викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності,
Західноукраїнський національний університет*

ЖИВОПИС, ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ. ХУДОЖНЬО – ОБРАЗНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЙНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мистецтво, як і багато інших сфер життя, не могло уникнути впливу повномасштабної війни в Україні. Саме у мистецтві ми спостерігаємо

відображення та переосмислення реальності того часу, коли воно народжується. Воєнні рефлексії сьогодні мають вираження не лише у новітніх мистецьких жанрах, але й проникають у більш консервативні і традиційні – такі, як живопис.

«Те, що ми зазвичай розуміємо під мистецтвом, має тонші сенси. Це дуже інтелектуальні роботи, складні посили, коли роботу треба відчувати, розшифровувати. В час війни митці почали робити дуже просту рефлексію на подію. Не існує складних сенсів, є відверта агресія Росії, яка вимагає від митців такої ж прямої реакції», - переконана Олена Афанасьєва [1].

Будь-яке мистецтво, як форма суспільної свідомості, передбачає собою художньо-образне відображення життя. Народившись із потреб життя, воно покликане давати вірне відображення дійсності та відповідати емоційним запитам людини. У художньому образі, як правило, виражаються загальні риси багатьох явищ, але, відображаючи світ, художник втілює у творах свої думки, почуття, прагнення, естетичні ідеали, надає образу явищам природи, пояснює їх сутність і зміст, висловлює своє розуміння світу. Так створюються твори всіх видів мистецтва, зокрема і образотворчого.

Твори мистецтва живопису теж несуть у собі певну концепцію. Але структура художнього образу та форма його вираження мають тут свою специфіку: вони є візуально достовірними. Живописець відбиває сутність і красу життя у формах самого життя, в багатстві їх пластичних і колористичних якостей, які він пізнає у спілкуванні з природою, із самим життям. Війна впливає на усі без винятку сфери життя українців, а творчість як найбільш чутлива з них, реагує на пережите найбільш емоційно.

Художня образність у живописі не досягається прямим візуально достовірним зображенням предметів та об'єктів природи. Створюючи картину, художник, звичайно, опирається на натуру, виходить з неї як у загальному задумі, так і у формах висловлювання. Однак за змістом картина є результатом багатьох спостережень та роздумів. Її створенню передують, замальовки, етюди, ескізи, у яких художник не просто фіксує окремі явища, а збирає матеріал, шукає основу композиції та колориту картини.

Через творчість митець може працювати з думками і почуттями, як позитивного так і негативного характеру. Іноді невербальний засіб виявляється єдиним інструментом, що розкриває й проясняє інтенсивні почуття та емоції.

Емоційна сфера, як будь яке багатогранне явище, може бути окреслена в різних аспектах. Аналіз досліджень питання художньо обдарованої особистості свідчить, що емоції та емоційна стабільність виступають в якості регулятивних процесів і домінуючих мотивів в її структурі [2].

Отже, твори живопису створюється на основі соціального, емоційного та професійного досвіду: образного мислення, уяви, спостережливості, вміння живописними засобами правдиво відтворити натуру, передавати її конструктивні, об'ємні, просторові, тонально-колористичні складові. Без єдності цих складових елементів творчого процесу та професійної майстерності повноцінні мистецькі твори живопису створити неможливо, до якого б жанру ми не звернулися.

Сильні потрясіння в житті митці втілюють саме у своїх творах. Так, саме зараз, підчас військових дій в Україні виникає так званий новий пласт культури і мистецтва, що породжує виникнення нових трендів. Набуває розвитку швидке мистецтво, швидкий живопис, арт-діджитал, постери та плакати, мурали на воєнну тематику.

Мистецтвознавець Роман Яців зазначає, що перші творчі реакції художників на емоційні потрясіння є ситуативні, у творчості багато публіцистичності, ще не було прискіпливої роботи над образом, формою, тому вона буде оцінена пізніше. Професор вважає, що має пройти певний час, щоб знайшлася більш адекватна форма для виразу естетичного і сильного в мистецькому еквіваленті.

Роман Яців додає, що зараз малюють і багато аматорів, ці спроби мають певну психотерапевтичну функцію. Особливо діти більш гостро і адекватно виражають свій біль і страх. На думку професора, вони творять дивовижні речі, спонтанні пластичні образні реакції. Дитяча свідомість проявляється через екзистенцію і найбільш точно може сформулювати те, що відбувається.

«Ми ще не бачимо виявів творчості в тих місцях, де люди найбільше потерпають, там можуть бути найгостріші і найсильніші творчі рефлексії. Ми про них можемо просто не знати зараз», – пояснює доктор історичних наук Роман Яців.

Навіть за таких обставин ніколи не зупинявся творчий потік. Безліч міжнародних інституцій, арт-резиденцій, культурних фондів, приватних галерей сьогодні готові прийти на підтримку українських митців. На цьогорічному Венеціанському бієнале були представлені роботи українських митців. [3]

Мистецтво, а зокрема живопис, завжди було засобом впливу на суспільну свідомість, віддзеркалювало не лише реалії життя, а й внутрішній світ людини, що особливо відчутно під час війни. Українські митці активно заявляють про себе з метою збереження та поширення української культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамович Н. Палаючий кремль та “жорстокий” півник: як мистецтво під час війни відтворює реальність та допомагає виживати. Зміна інфо. URL: [37https://zmina.info/articles/palayuchy-kreml'-ta-zhorstokyy-pivnyk-yak-mystetstvopid-chas-viyny-vidtvoryuye-real'nist'-ta-dopomahaye-vyzhyvaty/](https://zmina.info/articles/palayuchy-kreml'-ta-zhorstokyy-pivnyk-yak-mystetstvopid-chas-viyny-vidtvoryuye-real'nist'-ta-dopomahaye-vyzhyvaty/)
2. Прокопович Т. Емоційна стабільність як умова прояву соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості : дис. канд. псих. наук : 19.00.1 / Прокопович Тетяна. Луцьк, 2015. 208 с.
3. Котубей О. Never Again Gallery: Українські художники переосмислили плакати часів Другої світової війни [Електронний ресурс] / Олесь Котубей // Суспільне Культура. 2022. Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/225197-never-again-gallery-ukrainski-hudoznikereosmislili-plakati-casiv-drugoi-svitovoi-vijni/>.

Yaroslav Ostapchuk

*Postgraduate student at the
Department of Information and Socio-Cultural Activities,
West Ukrainian National University*

Tetiana Lebid

*Postgraduate student at the
Department of Information and Socio-Cultural Activities,
West Ukrainian National University*

TRANSFORMATION OF MUSEUM SPACE FOR INCLUSIVE EDUCATION

In June 2024, the National Strategy for the Development of Inclusive Education until 2029 was approved [1]. We are convinced that educational institutions and cultural heritage preservation institutions should play an essential role in achieving strategic goals, including recognition of human diversity by Ukrainian society and paying attention to the needs of all participants in the educational process. Especially since the Law of Ukraine on Museums and Museum Affairs states that “the needs of children, disabled person and elderly should be taken into account during the design and operation of museum premises” [2], despite the institutional standards of inclusiveness are not defined. We think that using information and communication technologies in museum practice makes it possible to consider the needs of people with disabilities and war veterans.

Scientists define ICT as the system of information technologies, including computers, software, storage, and audiovisual systems, with telecommunications, such as telephone lines and wireless connections. These technologies enable the creation, access, storage, transmission, and modification of information. The forms of ICT use include the application of hardware, software, and alternative forms of communication to support the individual educational needs of students with special needs. It helps to ensure full involvement in communication and interaction, to realize an individual educational trajectory, and improve personal development and inclusion in the learning and social environment [3, 4].

To study the development of museum practice for people with special needs, we interviewed 50% of museum workers in the Ternopil region (a total of 288 persons as of the end of 2022) [5]. The respondents were 46.7% of employees aged 45-55, 23.3% - 35-45, 20% - 20-35, 10% - 55-60; 76.7% of women and 23.3% of men. 58.3% of them confirmed the use of inclusive technologies in the museum practice of the Ternopil region. Of course, only some elements of the museum's inclusive space are in use. We can see these in the possibilities of mobile movement, the use of Internet services, the functioning of websites, mobile applications, etc. For example, at the beginning of the war, the Ternopil Regional Museum of Local Lore converted a freight elevator and installed an elevator for people with disabilities [6].

As international practice shows, using information and communication technologies (ICT) in museum practice significantly improves exhibition design and presentation of artifacts and content. These include information kiosks, audio and smartguides, interactive displays, 3D technologies, holography, virtual and augmented reality, webpages, and virtual museums. These tools allow for the effective presentation of museum content and educational activities via social media and web platforms,

which promotes better audience engagement before and after the visit. Being used for electronic records, restoration, and conservation technologies, ICTs also play a crucial role in museum management. Mobile technologies give access to museum collections and exhibitions at anytime from anywhere. It makes museum visits more personalized and enjoyable. In addition, outside of the museum, ICT creates a platform for continuous communication, which contributes to the formation of deeper personal relationships between visitors and the development of the museum community.

Mobile technologies greatly simplify access and increase the effectiveness of communication platforms of other online museums, including virtual ones. People with disabilities often have difficulty moving around museum buildings and accessing works of art. Using audio guides, audio and video projections, interactive tables and screens, virtual and augmented reality technologies, 3D and holography, tablets, apps, and QR codes creates a barrier-free museum environment that supports people with disabilities. It is an effective and successful way to facilitate and improve the provision of educational services and make cultural heritage accessible to all segments of society. In addition, the combination of ICT with theories and models of metacognition, attention, meditation and emotional intelligence, art therapy, as well as environmental factors and nutrition, contributes to a rapid and significant improvement in learning outcomes that goes beyond traditional educational and supportive practices [7, p. 269, 277].

Internet access is an essential part of life for visually impaired or blind people. Special inclusive mobile applications provide access to museums and their works of art for this audience. Traditionally, museums focused on visual perception, which limits the ability to interact with exhibitions using other senses besides sight. It is difficult for people with disabilities to access information and exhibits, which limits their mobility in the museum space as well. Assistive technologies help to overcome these barriers.

Often used are the inclusive mobile application *MusA*, created to help visually impaired people access museums and their works of art; the interactive audiovisual experience *The Oregon Project*, which uses proximal sound to interpret two-dimensional images; the program “*Using of Color-Concept Directed Scent*” for visually impaired people to get acquainted with paintings, which is basing on the assumption that each scent has its connection with color and concept, which the researchers called color and concept directionality, respectively; the *Blind Museum Tourer* technological tool, which was developed for the Museum of the Lighthouse for the Blind in Greece, the National Archaeological Museum and the Acropolis Museum and used for physical access and navigation in their premises; 3D printing devices that allow tactile familiarization with museum exhibits, given the possibility of a non-absolute identity of the object and its model [7, p. 269, 277].

The museum space of the Louvre Art Museum in Paris is barrier-free, with parking spaces; an elevator in the interior of the facility, folding chairs and wheelchairs; specialized guides for people with physical disabilities; free tactile booklets featuring several prominent works in relief and Braille; an audio tour and subtitled video about the exhibition. The Albertina Art Museum in Vienna offers a tour in sign language. The National Gallery in London offers VR tours created using 3D camera technology. The National Museum of Singapore offers specialized sensory bags for autistic children [8].

“Inclusivity is not about any particular group of people, but about everyone being included in society equally,” says Kateryna Hotsalo, a researcher at the Khanenko Museum, where they began developing the inclusion agenda in 2008. The target audience is people with special needs: people with mental disabilities, blind and visually impaired people, people in wheelchairs, etc. The museum has updated its website, added a panel that allows you to adjust the contrast to facilitate the perception of information, and provided images with original alt-texts that can be read by special programs for blind people [8]. This museum has created tactile copies of works of art. There is enough staff to provide wheelchair support. Special programs, such as the *Museumhane*, are aimed at supporting families with children who have learning and communication problems, including those with autism spectrum disorders (ASD) and Down syndrome [8].

Using computers and assistive devices strengthens the independence and socialization of people with special needs. The inclusive use of ICT in museums helps to bridge the gap in access to cultural heritage between different segments of the population and social groups. It helps to create a more accessible and inclusive cultural environment where everyone can use museum resources and works of art as freely and comfortably as possible. Thus, the inclusion of the museum environment aims to realize an important task: to create equal conditions for all members of society, regardless of their age, gender, health status, or place of residence, using ICT.

REFERENCES

1. The National Strategy for the Development of Inclusive Education for up to 2029 (In Ukrainian). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-rozvytku-inkliuzyvnoho-navchannia-na-period-do-2029-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-na-20242026-roky-527r-070624> (Date of application: 13.06.2024).
2. On museums and museum affairs. Law of Ukraine of 29.06.1995 № 249/95-BP (In Ukrainian). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (Date of application: 15.06.2024).
3. Zaporozhchenko Y. G. Use of ICT tools to improve the quality of inclusive education. *Information Technologies in Education: Collection of scientific papers*. Kherson: HDU, 2013. No 15. P. 138–145. (In Ukrainian).
4. Kademia M. Y., Hordiichuk G. B. Use of ICT for inclusive education. (In Ukrainian). URL: http://ito.vspu.net/repozitarij/Kademiia/stati/%D0%9Aademia_Hordiutchyk_Vuk_IKT_16.pdf (Date of application: 11.06.2024).
5. The Summarised Report of the Department of Culture and Tourism of the Ternopil Regional Military Administration for 2022. (In Ukrainian).
6. An elevator for people with disabilities installed in the Ternopil Regional Museum of Local Lore. (In Ukrainian). URL: https://suspilne.media/ternopil/723831-v-odnomu-z-muzeiv-ternopola-vstanovili-lift-dla-ludej-z-invalidnistu/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR3I6jEmbBec8-OzAmSzW6RN697e6sJzdMbX5DwB8zXIX-ECBEmcEnTWbgU_aem_LxMYmqbHxZ7qHdKsERI_8Q (Date of application: 13.06.2024).

7. Vasilakou P., Mineiko S., Hasioti T. M., Gavriilidou Z., Drigas A. The accessibility of visually impaired people to museums and art through ICTs. *Technium Social Sciences Journal*. 2022. Vol. 35. Pp. 263–284. URL: https://www.researchgate.net/publication/363421201_The_accessibility_of_visually_impaired_people_to_museums_and_art_through ICTs (Date of application: 16.06.2024).
8. **The Ukrainian experience. Inclusive programs of the Khanenko Museum.** (In Ukrainian). URL: <http://korydor.in.ua/ua/opinions/muzei-bez-pereshkod.html> (Date of application: 11. 06.2024).

Роман Блажевський

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 032 Історія та археологія,
Західноукраїнський національний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ВІРТУАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ ПЕРІОДУ СУСПІЛЬНИХ ЗЛАМІВ

Сучасний світ, насичений інформаційними технологіями, стає ареною для нових типів конфліктів, які відбуваються у віртуальному просторі. Віртуальні конфлікти набули особливого значення у періоди суспільних зламів, коли суспільства переживають значні зміни та нестабільність. Така ситуація потребує глибокого аналізу та розуміння, оскільки віртуальні конфлікти можуть мати серйозні наслідки для соціальної та політичної стабільності. Ця тема є надзвичайно актуальною, оскільки сучасні інформаційні технології відіграють ключову роль у формуванні громадської думки, поширенні інформації та мобілізації громадськості.

Інтернет і соціальні мережі стали основними платформами для комунікації, де інформація розповсюджується з неймовірною швидкістю. Це призводить до того, що навіть незначні події можуть перетворюватися на масштабні конфлікти, залучаючи до них велику кількість людей. У цьому контексті важливо досліджувати специфічні риси віртуальних конфліктів, їхні причини та наслідки, а також розробляти ефективні стратегії для їхнього управління та вирішення.

Важливо також зрозуміти, як віртуальні конфлікти взаємодіють з реальними соціальними процесами, як вони впливають на громадську думку, політичні рішення та суспільні настрої. У періоди суспільних зламів, коли соціальна напруга зростає, віртуальні конфлікти можуть підсилювати поляризацію, створювати додаткові джерела нестабільності та навіть провокувати реальні протистояння. Тому вивчення цієї теми має не лише теоретичне, але й практичне значення, допомагаючи знаходити шляхи для підтримання миру та злагоди в суспільстві.

Однією з ключових особливостей віртуальних конфліктів є їх швидке поширення. Сучасні засоби комунікації, такі як соціальні мережі, миттєві месенджери та онлайн-платформи, дозволяють інформації розповсюджуватися миттєво. Це створює умови для швидкого ескалації конфліктів, коли один

інцидент може за лічені хвилини перетворитися на масове обговорення та залучити велику кількість учасників.

Іншою важливою характеристикою є анонімність учасників віртуальних конфліктів. Інтернет дозволяє людям виражати свої думки та брати участь у дискусіях, залишаючись при цьому анонімними. Це може стимулювати агресивну поведінку, оскільки відсутність персональної відповідальності знижує стримуючі фактори. Анонімність також ускладнює процес виявлення та притягнення до відповідальності тих, хто ініціює та підсилює конфлікти.

Важливо також відзначити, що віртуальні конфлікти часто базуються на маніпуляціях та дезінформації. У періоди суспільних зламів різні групи можуть використовувати віртуальний простір для поширення фейкових новин та пропаганди, що підсилює напругу та поляризацію суспільства. Використання ботів та автоматизованих акаунтів для поширення дезінформації робить конфлікти ще більш складними для контролю.

Емоційний аспект також відіграє важливу роль у віртуальних конфліктах. Люди схильні до емоційної реакції на інформацію, особливо якщо вона стосується їхніх цінностей та переконань. Це призводить до того, що віртуальні конфлікти часто набувають дуже інтенсивного емоційного забарвлення, що робить їх важкими для врегулювання.

Віртуальні конфлікти впливають на реальне життя та можуть мати серйозні соціальні наслідки. Вони здатні викликати реальні протести, загострювати соціальну напругу та навіть призводити до насильства. Тому важливо розробляти стратегії для їхнього моніторингу та врегулювання.

Зокрема, необхідно підвищувати цифрову грамотність населення, щоб люди могли критично оцінювати інформацію, що потрапляє до них через інтернет. Крім того, варто удосконалювати механізми виявлення та блокування дезінформації, а також розробляти правові рамки для боротьби з кіберзлочинністю та маніпуляціями у віртуальному просторі.

Віртуальні конфлікти є невід'ємною частиною сучасного інформаційного суспільства. Вони мають свої унікальні риси та вимагають спеціальних підходів для їхнього розуміння та врегулювання. У періоди суспільних зламів ці конфлікти можуть набувати особливої гостроти та впливати на стабільність та безпеку в суспільстві. Тому вивчення та ефективне управління віртуальними конфліктами є важливим завданням для дослідників, політиків та громадських діячів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малашкевич Т. Ю. Проблема виникнення та розгортання конфліктів у мережі інтернет. Соціологічні дискурси: Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції молодих учених (м. Дніпро, 11 грудня 2019 року), 2020. С. 104-106
2. Манько І. В. Особливості віртуальних конфліктів. Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914-2014: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 27-28 листопада 2014 р.), 2014. С.107.

ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

На сьогоднішній день проблема трансформації цінностей в інформаційну епоху набуває все більшої актуальності. Швидкий розвиток новітніх технологій та зростання обсягу інформаційних потоків значно змінюють спосіб, у який ми отримуємо та обробляємо знання. Це має прямий вплив на формування нових ціннісних орієнтирів у суспільстві.

Швидкий розвиток інформаційних технологій, таких як Інтернет, соціальні мережі та мобільні додатки, забезпечує безпрецедентний доступ до великої кількості інформації. Люди мають можливість миттєво отримувати новини, наукові відкриття, освітні матеріали та розважальний контент з будь-якої точки світу. Це робить традиційні цінності, пов'язані з важливістю авторитетних джерел та класичної освіти, менш значущими, оскільки сучасне суспільство все більше орієнтується на швидкість і доступність інформації.

Цей процес також впливає на сприйняття таких понять, як правда та довіра. У світі, де фейкові новини та дезінформація поширюються з надзвичайною швидкістю, формування критичного мислення стає ключовим завданням для забезпечення відповідального споживання інформації. Новітні технології створюють середовище, в якому традиційні цінності піддаються випробуванню, змушуючи суспільство адаптуватися до нових викликів та формувати нові, більш гнучкі та адаптивні ціннісні орієнтири.

Крім того, інформаційна епоха сприяє формуванню нових підходів до освіти та самоосвіти. Завдяки доступу до онлайн-ресурсів і навчальних платформ, учні та студенти можуть самостійно обирати теми для вивчення, що сприяє розвитку індивідуальної відповідальності та мотивації до навчання. Це піднімає питання про те, як ці нові можливості впливають на традиційні освітні цінності та як освітні заклади можуть адаптувати свої програми до нових реалій.

Не менш важливою є проблема зміни цінностей в контексті соціальних мереж. Вони значно впливають на соціальні взаємодії та поведінкові моделі. Соціальні мережі створюють нові платформи для вираження думок і позицій, але водночас сприяють формуванню культури швидкоплинного сприйняття та поверхневих суджень.

Нарешті, варто згадати про зміну трудових цінностей. У інформаційну епоху виникають нові форми праці та зайнятості, що веде до переосмислення цінностей, пов'язаних з роботою, кар'єрою та професійним розвитком. Автоматизація та цифровізація робочих процесів викликають необхідність в нових компетенціях та адаптації до змінюваних умов ринку праці.

Трансформація цінностей також впливає на соціальну поведінку та взаємодію. Наприклад, зростання значення індивідуалізму та самовираження стало помітним трендом в сучасному суспільстві. Соціальні медіа платформи стимулюють самопрезентацію та створюють нові стандарти соціальної

значущості, що базуються на кількості підписників та вподобань. Це може призводити до зміни пріоритетів у молоді, яка прагне визнання та успіху у віртуальному світі, іноді на шкоду традиційним соціальним та сімейним цінностям.

Економічні цінності також зазнають змін. В умовах глобалізації та цифровізації економіки зростає значення знань та інновацій, що підвищує цінність освіти та професійного розвитку. Водночас, традиційні уявлення про стабільність та безпеку роботи змінюються через поширення концепції фрілансу та проектної роботи. Це вимагає від індивідів постійного навчання та адаптації до нових умов праці.

Інформаційна епоха кардинально змінює цінності сучасного суспільства. Інформаційні технології роблять знання більш доступними, але одночасно ускладнюють процес відбору достовірної інформації. Суспільство змушене адаптуватися до нових викликів, формуючи нові ціннісні орієнтири, які враховують швидкість змін та необхідність критичного мислення. Важливо розуміти ці трансформації та враховувати їх у процесах освіти, соціалізації та професійного розвитку, щоб забезпечити гармонійний розвиток суспільства в умовах інформаційної епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Сучасна війна: трансформація сенсу в епоху інформаційних технологій. Інформація і право. № 4(43)/2022. С. 9-22.
2. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Трансформації цінностей в інформаційному суспільстві: багатовимірність та різнопорядковість. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія. 2020. № 3 (46). С. 28-43.
3. Фірсова О. Д. Інформаційні технології як фактор соціальної трансформації суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 9. URL: <https://bit.ly/3Sf7vER>

Ігор Бодасюк

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 011 Освітні педагогічні науки,
Західноукраїнський національний університет*

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА В УМОВАХ ВІЙНИ

Ми живемо у складний та буремний час, коли наша країна стикається з небаченими раніше викликами. Російсько-українська війна впливає на всі аспекти життя суспільства, включаючи медіа. Сьогодні це питання набуває особливої ваги, оскільки саме регіональні медіа стають голосом своїх громад, доносячи правду та допомагаючи людям орієнтуватися у складних реаліях сьогодення.

Війна, зокрема в Україні, поставила перед регіональними медіа серйозні виклики. У першу чергу, це фізична безпека журналістів. У багатьох регіонах, де ведуться бойові дії, журналісти ризикують своїм життям, намагаючись

інформувати громадськість про події. Вони стикаються з обстрілами, викраденнями, затриманнями та іншими небезпеками.

Іншим важливим аспектом є економічні труднощі. Війна руйнує інфраструктуру, знищує рекламний ринок та скорочує можливості фінансування медіа. Багато регіональних видань змушені закриватися або скорочувати штат, що негативно впливає на якість та обсяг інформації, що надається.

Трансформація регіональних медіа в умовах війни також вимагає нових підходів до контенту. Інформаційні потреби аудиторії змінюються: люди хочуть отримувати оперативну, правдиву та перевірену інформацію. Це вимагає від медіа швидкої реакції на події, використання нових технологій для збору та передачі інформації, а також високих стандартів журналістики.

Особливо важливою стає роль соціальних мереж та цифрових платформ. У багатьох випадках вони стають основним джерелом інформації для населення. Це з одного боку розширює можливості для медіа, але з іншого – ставить нові виклики, пов'язані з боротьбою проти дезінформації та фейкових новин.

Незважаючи на всі ці труднощі, регіональні медіа в умовах війни демонструють стійкість і адаптивність. Вони знаходять нові моделі фінансування, використовують волонтерські ресурси, співпрацюють з міжнародними організаціями та фондами. Ці медіа відіграють ключову роль у підтримці громадянської свідомості, забезпеченні прозорості та підзвітності влади, а також у збереженні національної ідентичності та культурних цінностей.

Підсумовуючи, трансформація регіональних медіа в умовах війни – це складний, але необхідний процес. Він вимагає від медіа не лише професійної майстерності, але й відваги, інноваційності та готовності до співпраці. Регіональні медіа мають великий потенціал для внесення вагомого вкладу у подолання викликів, що стоять перед суспільством у цей складний час.

Для забезпечення успішної трансформації, важливо враховувати декілька ключових аспектів. Перш за все, необхідно продовжувати розвивати професійні навички журналістів, особливо в умовах, коли доступ до інформації стає обмеженим, а ризики для життя збільшуються. Навчання та тренінги з безпеки, використання сучасних технологій для збору та поширення інформації мають бути пріоритетними.

По-друге, потрібно активно залучати громадськість до процесу створення контенту. Громадянська журналістика та волонтерські ініціативи можуть значно підсилити регіональні медіа, забезпечуючи доступ до інформації з перших рук. Це також сприяє зростанню довіри до медіа, оскільки люди бачать, що їхній голос почутий і врахований.

Третій важливий аспект – це співпраця з міжнародними організаціями та фондами, які можуть надати фінансову та технічну підтримку. Це допоможе медіа не лише вижити у складних умовах, але й продовжувати розвиватися, залишаючись незалежними та професійними.

Регіональні медіа є важливим елементом демократичного суспільства. Вони не лише інформують, але й об'єднують громади, сприяють діалогу та взаєморозумінню. У часи війни їхня роль стає ще більш значущою, адже вони допомагають зберегти єдність та стійкість нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блінов Є. Вплив повномасштабної війни на розвиток українських регіональних медіа. *The Facets of History*, 2023, № 5 (13), С. 219-229.
2. Будило В. Д. Соціальний контент регіональних медіа в умовах воєнного часу : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 061 "Журналістика" / наук. керівник О. В. Усманова. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 60 с.
3. Федотенко К. А. Засоби протидії маніпулятивному впливу медіа в умовах російсько-української війни: роль державної інформаційної політики. *Регіональні студії*, 2023, № 39. С.39–45
4. Чалапко, В. Інформаційна безпека українського суспільства в умовах війни: необхідність трансформації. *Сучасна війна: гуманітарний аспект*, 2023, № 68. С.68–70

Роман Бодасюк

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 011 Освітні педагогічні науки,
Західноукраїнський національний університет*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ НА ПРИКЛАДІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасний світ переживає значні зміни, які впливають на цінності та орієнтації молоді. Ціннісні орієнтації молоді представляють собою систему пріоритетів, переконань та ідеалів, які визначають їхнє ставлення до різних аспектів життя: освіти, праці, сім'ї, дозвілля, громадської діяльності та ін. Вони формуються під впливом соціальних, культурних, економічних та політичних факторів, а також особистісного досвіду та взаємодії з оточуючими.

Формування ціннісних орієнтацій молоді залежить від багатьох чинників. До найважливіших належать:

1. **Сім'я:** Основний інститут соціалізації, де відбувається первинне формування ціннісних установок.
2. **Освіта:** Школа та вищі навчальні заклади відіграють значну роль у формуванні світогляду та ціннісних пріоритетів молоді.
3. **Соціальне середовище:** Друзі, колеги, соціальні мережі та медіа впливають на формування та зміну ціннісних орієнтацій.
4. **Культура:** Традиції, національні та релігійні цінності впливають на формування уявлень про добро, справедливість, успіх та щастя.

Українські університети та інші заклади вищої освіти відіграють значну роль у формуванні ціннісних орієнтацій молодих людей. Вони не лише передають знання, але й впливають на розвиток світогляду, формування соціальних навичок та професійних компетенцій.

На сьогоднішній день в Україні відбуваються значні зміни у системі вищої освіти, що впливає на трансформацію цінностей молоді. З одного боку, вплив західних освітніх моделей сприяє формуванню у молодих людей цінностей, пов'язаних із самостійністю, критичним мисленням та інноваційним підходом до вирішення проблем. Вони все більше орієнтуються на особистісний розвиток,

професійний успіх та самореалізацію. Такі цінності стають домінуючими у середовищі студентів, які прагнуть отримати якісну освіту, знайти себе у професії та досягти високих результатів у житті.

З іншого боку, українські традиції та культурні цінності залишаються важливими складовими системи ціннісних орієнтацій молоді. Це проявляється у збереженні поваги до родини, національної культури та історії. Важливість підтримки близьких, взаємодопомоги та солідарності залишається важливим елементом світогляду української молоді.

Окрім цього, в сучасних умовах українська молодь все більше звертає увагу на питання громадянської активності та соціальної відповідальності. Військові дії на сході країни, політичні зміни та економічні труднощі формують у молодих людей нові цінності, пов'язані з патріотизмом, боротьбою за незалежність та прагненням до соціальної справедливості. Це особливо яскраво проявляється у студентських рухах та ініціативах, спрямованих на підтримку армії, волонтерської діяльності та громадянської участі у суспільному житті.

Підтримка національної ідентичності та патріотизму також є ключовим завданням закладів вищої освіти в Україні. Цей аспект виховання орієнтований на збереження та популяризацію української культури, історії та традицій серед молоді. Студентам надається можливість брати участь у культурних заходах, історичних екскурсіях, науково-дослідницьких проектах, пов'язаних з вивченням національної спадщини. Викладачі активно інтегрують у навчальні програми матеріали, що сприяють розвитку патріотичних почуттів та гордості за свою країну. Підтримка національної ідентичності також включає вивчення української мови, літератури та мистецтва, що допомагає студентам краще усвідомити свою культурну приналежність та важливість збереження національних цінностей у глобалізованому світі.

Таким чином, трансформація цінностей української молоді на прикладі закладів вищої освіти є складним та багатограним процесом. Вона включає в себе вплив як західних освітніх моделей, так і національних традицій та культурних цінностей. Результатом цього процесу є формування нової системи ціннісних орієнтацій, що поєднує в собі прагнення до самореалізації та професійного успіху з повагою до родини, національної культури та громадянської активності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Н.О. Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищого педагогічного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.О. Антонова. К., 2003. 21 с.
2. Каменщук Т. Д. Сучасні ціннісні орієнтації молоді. О-13 Обдаровані діти–скарб нації: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 574 с.
3. Дзюба Т. С., Похилюк О. М. Духовна криза й ціннісні орієнтації молоді сучасної України. URL: <https://ol.world-ontology.org/wp-content/uploads/2024/06/%D0%97%D0%B1.-VI-202411->

Володимир Бойчук

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 032 Історія та археологія,
Західноукраїнський національний університет*

СОЮЗ УКРАЇНОК АМЕРИКИ: СПІВПРАЦЯ З УКРАЇНОЮ (2014-2024)

Події російсько-української війни загострили відчуття української ідентичності серед тих, хто змушений був покинути Україну за різних обставин ще до 2014 року. З іншого боку, вибуття українців за кордон з України у часі війни особливо активізувало діяльність діаспорних інституцій. За даними МЗС України «...на 21 червня 2023 року за кордоном перебували 8 млн 177 тис. українців. Порівняно з даними на 1 лютого 2023 року? тобто за неповні 5 місяців, ця кількість зросла на майже 188 тис. осіб. Понад половина українців перебуває лише в трьох країнах: Польщі – 22%, Німеччині – 14,6% та США – 11%.» [1]. Розуміємо, що лівова частка тих, хто залишив Україну в часі війни – це представники жіночої статті.

Великою підмогою для українського жіноцтва є Союз українок Америки, організація із тривалою історією, потужним списком добрих справ, спрямованих на збереження української ідентичності. В умовах російсько-української війни розширилися напрямки його діяльності, особливо авторитетно сьогодні звучить слово української діаспори у розвінчуванні міфів про спільну історичну спадщину з росією, про «нацизм» в Україні, цілий ряд інших стереотипів щодо величі російської культури тощо. Союз українок Америки є потужним комунікатором для українців у світі, амбасадором культурної дипломатії, що створює нові можливості та піднімає рейтинги Української держави.

Культурна дипломатія союзіанок формує сприятливий ґрунт для поширення інформації про українську культуру зусиллями десяти відділів, котрі об'єднують жінок різного віку, різних хвиль еміграції. Традиції українського жіночого руху, який бере початок з батьківської землі, бажання жити в організованому гурті, суспільно-товариська вдача українки, почуття відповідальності перед нацією визначають напрямки діяльності СУА, який розпочав свою діяльність ще у 1918 році, у нелегкий час у житті українців на батьківщині [2, 162].

Союз Українок Америки об'єднує 70 відділів у США, працюючи виключно на волонтерських засадах. Його меценатами є громадяни США, представники бізнесу, банки та фонди США тощо. Організацію очолює Маріянна Заяць. Діяльність СУА охоплює різноманітні ініціативи, включаючи різні проекти [3].

З 2014 р. СУА продовжує свої довголітні соціальні проекти: матеріальну підтримку дитячих будинків і дітей-сиріт України, соціально вразливих сімей, які не можуть дозволити собі необхідну медичну допомогу, а також літні та різдвяні табори для потребуючих [3].

Зауважимо, що популяризацію української спадщини скеровано на благодійні проєкти. Так, ще у 2019 році у Нью-Йорку та Монктлері відбулись благодійні покази колекції української модельєрки Оксани Караванської. Виручені кошти у сумі 5 тис. доларів один із відділів США передав команді навчально-реабілітаційного центру «Джерело» для розвитку та навчання персоналу [4].

Зазначимо, що помітним мистецьким проєктом США у 2023 році стало створення онлайн-каталогу українсько-американських митців. Довідник надає платформу, де професійні художники та аматори можуть демонструвати свою творчість у різних категоріях. На веб-сторінці довідника можна знайти необхідну інформацію англійською та українською мовами, здійснювати пошук за іменем, а також переглядати контактні дані, веб-сайти, посилання на соціальні мережі та місцезнаходження митців. [5].

У 2023 р. США звернувся до світової спільноти фінансово підтримати Україну через купівлю унікальних цифрових колекцій «Писанки надії» художника Ентоні Фатато, що презентує три писанки, створені за мотивами робіт відомої етнографіні, писанкарки Софії Зелік. «Продаж має на меті зібрати кошти для українських гуманітарних ініціатив, підвищити обізнаність про поточні потреби України та дати надію українцям, які страждають від наслідків жорстокої російської агресії» [5].

Левову частку діяльності займає матеріальна допомога сім'ям загиблих у війні, скерування коштів на літні табори для дітей учасників бойових дій, фінансування медичної допомоги, зокрема доставка необхідних препаратів для семи лікарень по Україні, фінансова підтримка сімей переселенців, психологічна допомога та консультивання постраждалих у часі війни, лікування демобілізованих воїнів. Загальна сума витрат на гуманітарну допомогу за тільки за січень-червень 2023 року склала 375 807 тис. дол. [5].

Активною є співпраця США із окремими закладами вищої освіти в Україні. США став головним жертводавцем Інституту психічного здоров'я при Українському католицькому університеті. Є чимало потрібних соціальних проєктів: «Суспільна Опіка», «Стипендія Акція США», «Лекторій Жіночих Студій в Українському Католицькому Університеті», «Фонд ім. Петра і Лесі Ковалевих», «Всеукраїнський конкурс Шекспірознавчих досліджень», «Лікарі об'єднуються заради допомоги дітям» на чолі з доктором Геннадієм Фузайловим, «Адаптуй сім'ю загиблого героя», «Допомога жертвам української війни Гідності» та ін., що морально та матеріально підтримують бойовий дух українців.

Через діяльність свого Адвокаційного комітету США лобіює прийняття Конгресом США резолюції про засудження незаконного викрадення дітей з України до росії, кваліфікуючи такі дії геноцидом. [5]. Щомісячно союзіанки проводять різноманітні активності у напрямку підтримки України у боротьби проти росії. Так, у березні 2023 року участь в адвокаційній програмі «Українські дні», організованій Українською національною інформаційною службою (УНІС), створили умови для зустрічі із співробітниками Конгресу та лобіювання безпекової підтримки України; «...збільшення кількості санкцій проти росії; визнання росії державою-спонсором тероризму, визнання нинішньої війни та

Голодомору геноцидом, визнання вагнерівського угруповання іноземною терористичною організацією (ІТО)». [5].

Маємо відзначити, що діяльність Адвокаційного комітету СУА є достатньо багатогранною. Так, розроблено бібліотечний інструментарій, який надає ресурси для співпраці з бібліотеками з метою організації закупівлі книжок про Україну, включаючи україномовні видання, до бібліотечного фонду. [5].

Отже, аналіз співпраці СУА з Україною вкотре підтверджує спадкоємність традицій усіх поколінь союзінок у підтримці українців на батьківщині. Кожен період діяльності мав свої виклики і був глибоко пов'язаний із суспільно-політичною ситуацією в Україні. СУА опікувався не лише матеріальними та фінансовими потребами українського населення, а й розгорнув національно-культурну, виховну, соціальну та благодійну діяльність, будучи осередком збереження української ідентичності. Організація допомагала і продовжує допомагати українським громадам будувати церкви, школи, народні будинки; через часопис “Наше життя” поширює інформацію про українське буття. Участь у різноманітних міжнародних організаціях дає змогу відстоювати права українського народу та популяризувати здобутки української культури. Особливо важлива народна та культурна дипломатія СУА у часі війни з Росією, як і неоціненна фінансова допомога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html> (дата звернення 13.06.2024).
2. Балагура Марія. Початки й розвоєві фази Українського жіночого руху в ЗСА (Минуле, сучасне й майбутнє СУА). *Альманах Українського Народного Союзу*. Вид-во “Свобода”. Джерзі Ситі – Нью-Йорк, 1992.
3. Союз Українок Америки – переможці національного конкурсу «Благодійна Україна». URL: <https://1.zt.ua/news/podiyi/soyuz-ukrayinok-ameriki-peremozhtsi-natsionalnogo-konkursu-blagodiyna-ukrayina-foto.html> (дата звернення 15.06.2024).
4. Союз Українок Америки уже кілька років допомагає Навчально-реабілітаційному центру «Джерело» у розвитку та навчанні персоналу. URL: <https://dzherelocentre.org.ua/blog/2020/02/07/yak-ukrayinky-za-kordonom-dopomagayut-rozvyvaty-tsentr-reabilitatsiyi-na-batktivshhyni/> (дата звернення 15.06.2024).
5. Звіт СУА за січень-червень 2023. URL: <https://unwla.org/news/impact-report-january-june-2023-ua/> дата звернення 15.06.2024).

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реорганізація освітньої мережі в умовах воєнного стану передбачає адаптацію навчальних закладів до нових реалій, зокрема забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, зміна формату навчання, розвиток дистанційної освіти, а також інтеграція психологічної підтримки для учнів і педагогів. Важливим аспектом є координація дій з місцевими органами влади та міжнародними організаціями для забезпечення доступу до якісної освіти в умовах кризи.

Україна, як країна, що переживає війну, стикається з викликами та необхідністю адаптувати освітню систему до непередбачуваних обставин. Реорганізація освітньої мережі є однією з важливих завдань, яке вимагає уваги та спільних зусиль від усіх сторін.

1. Потреба у реорганізації освітньої мережі:

- Оптимізація шкільної мережі допоможе покращити якість освіти всіх учнів.
- Зменшення освітньої нерівності та забезпечення рівного доступу до освіти на всій території України.

2. Особливості реорганізації освітньої мережі в умовах воєнного стану:

- Правовий режим воєнного стану не створює спеціальних обмежень на реорганізацію закладів освіти.
- Важливо забезпечити права учасників освітнього процесу під час реорганізації.

3. Дії територіальних громад:

- Затвердження планів формування мережі закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти.
- Створення та оснащення ліцеїв необхідною матеріально-технічною базою.

Реорганізація освітньої мережі в умовах воєнного стану включає кілька ключових напрямків. Насамперед, необхідно забезпечити безпеку, що передбачає облаштування навчальних закладів укриттями або бомбосховищами, проведення регулярних тренувань з евакуації та надання першої допомоги, а також встановлення систем оповіщення та моніторингу загроз.

Одним з важливих кроків є перехід на дистанційне навчання. Це вимагає впровадження онлайн-платформ для навчання та комунікації між учнями і викладачами, забезпечення учнів і педагогів необхідним технічним обладнанням і доступом до інтернету, а також проведення тренінгів для педагогів з використання цифрових технологій у навчанні.

Окрема увага приділяється підтримці учнів з особливими освітніми потребами. Для цього розробляються адаптивні програми і матеріали для дистанційного навчання, залучаються спеціалісти для індивідуальної підтримки таких учнів. Психологічна підтримка також є невід'ємною частиною процесу реорганізації. Організуються психологічні консультації для учнів і педагогів,

впроваджуються програми з психологічного відновлення і розвитку резильєнтності.

Співпраця з місцевими та міжнародними організаціями відіграє важливу роль у реорганізації освітньої мережі. Це дозволяє залучити гранти і фінансування для підтримки освітніх ініціатив, а також обмінятися досвідом з іншими регіонами та країнами, що мають подібний досвід.

Моніторинг та оцінка ефективності впроваджених заходів є необхідними для успішної реорганізації. Регулярний аналіз результатів дозволяє коригувати стратегії на основі отриманих даних та зворотного зв'язку від учасників освітнього процесу.

Реорганізація освітньої мережі в умовах воєнного стану потребує гнучкого підходу та тісної співпраці між усіма зацікавленими сторонами. Це дозволяє не лише забезпечити безперервність навчання, але й сприяти розвитку нових форм і методів освіти, що можуть бути корисними і в мирний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарасенко О.М. Реформування системи освіти в Україні : кваліф. робота магістра зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. 98 с.
2. Топузов О., Данко А. Система освітнього партнерства закладу загальної середньої освіти України в умовах війни. Український Педагогічний журнал, (3), 2023. С. 5–12. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-5-12>
3. Клепак А. Освіта в умовах війни: ціннісно-сміслові орієнтири перемоги України. Сіверянський літопис. 2023. № 6. С.142–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sl_2023_6_21.
4. Рахманіна А. С., Кучай О. В. Організація дистанційного навчання у ЗВО в умовах війни. Трансформація системи міжнародних відносин в умовах російсько-української війни. 23 лютого, 2023, м. Київ, Україна. С.163-164

Олександр Тимчишин

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 011 Освітні педагогічні науки,
Західноукраїнський національний університет*

ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЧАСІ ВІЙНИ: ОСВІТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Війна в Україні внесла суттєві зміни в функціонування закладів вищої освіти, примусивши їх швидко адаптуватися до нових реалій. Одна з основних трансформацій стосується переходу до дистанційного та змішаного навчання. Цей перехід вимагав від університетів впровадження сучасних технологій, платформ для онлайн-навчання та нових методик викладання, що дозволяє зберігати безперервність навчального процесу навіть у найскладніших умовах.

Війна також вплинула на зміст освітніх програм, змусивши заклади вищої освіти переглянути навчальні плани, акцентуючи увагу на дисциплінах, пов'язаних з безпекою, психологічною підтримкою та управлінням в кризових ситуаціях. Викладачі та студенти стали активніше залучатися до дослідницьких

проектів, що стосуються актуальних проблем війни, гуманітарної допомоги та відбудови країни.

Крім того, багато університетів розробили спеціальні програми підтримки для студентів та співробітників, які постраждали від війни. Це включає психологічну підтримку, фінансову допомогу, тимчасове житло та стипендії. Заклади вищої освіти також активно співпрацюють з міжнародними партнерами, отримуючи допомогу та підтримку, що сприяє збереженню освітнього процесу та підвищенню його якості.

Значні зміни зазнала й система управління закладами вищої освіти, де керівництво змушене оперативно реагувати на виклики та загрози, забезпечуючи безпеку студентів та персоналу. Університети розробляють та впроваджують плани евакуації, організовують навчання з питань цивільної оборони та безпеки.

Одним з важливих аспектів трансформації закладів вищої освіти під час війни є зміцнення міжнародного співробітництва. Українські університети активніше шукають партнерів за кордоном для реалізації спільних освітніх та наукових проектів, а також для обміну досвідом у кризових ситуаціях. Багато європейських та світових університетів надають підтримку українським колегам, включаючи гуманітарну допомогу, надання стипендій для студентів та викладачів, а також організацію тимчасового навчання українських студентів за кордоном.

Заклади вищої освіти також зосереджують зусилля на розвитку волонтерських ініціатив серед студентів та викладачів. Студенти активно долучаються до волонтерської діяльності, надаючи допомогу постраждалим від війни, займаючись збором та розподілом гуманітарної допомоги, а також участю в інформаційних кампаніях для підтримки бойового духу та суспільної свідомості.

В умовах війни актуальним стає питання збереження та відновлення інфраструктури закладів вищої освіти, які зазнали руйнувань. Багато університетів розпочали активні роботи з відбудови зруйнованих корпусів, лабораторій та гуртожитків, залучаючи кошти від міжнародних донорів та благодійних організацій.

Крім того, війна вплинула на науково-дослідну діяльність університетів, змусивши їх переорієнтуватися на дослідження, що мають безпосереднє значення для військових та післявоєнних потреб країни. Вчені активно працюють над проектами, спрямованими на відновлення інфраструктури, розробку нових технологій у сфері медицини, енергетики та будівництва, а також вивчення соціальних та психологічних аспектів життя в умовах війни.

Не менш важливою є підтримка психологічного здоров'я студентів та викладачів. Війна спричинила значний стрес та психологічні травми, тому університети організовують спеціальні програми з психологічної допомоги, тренінги з подолання стресу та адаптації до умов війни.

Загалом, заклади вищої освіти в Україні демонструють високу ступінь адаптивності та стійкості в умовах війни. Вони не тільки зберігають навчальний процес, але й активно впроваджують інноваційні підходи, розвивають міжнародне співробітництво та підтримують своїх студентів і викладачів. Війна

стала викликом, який спонукає університети до кардинальних змін та модернізації, сприяючи розвитку нових форм освіти та підвищенню її якості.

Павло Франасюк

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 011 Освітні педагогічні науки,
Західноукраїнський національний університет*

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток цифрової грамотності вчителів під час воєнного стану є важливим аспектом забезпечення якісного та безперервного освітнього процесу. По-перше, в умовах воєнного стану необхідно забезпечити вчителів доступом до сучасних цифрових технологій та інструментів для дистанційного навчання. Це включає впровадження онлайн-платформ, навчальних програм та електронних ресурсів, які дозволяють ефективно організувати навчальний процес, незалежно від місця перебування учасників.

Навчання вчителів користуванню цифровими інструментами є невід'ємною частиною розвитку їх цифрової грамотності. Для цього проводяться спеціалізовані тренінги та вебіари, де вчителі можуть ознайомитися з основними програмами та платформами, такими як Google Classroom, Zoom, Microsoft Teams та іншими інструментами для онлайн-викладання. Ці навчальні заходи спрямовані на покращення навичок використання цифрових ресурсів, створення інтерактивних уроків та забезпечення зворотного зв'язку з учнями.

Підтримка та консультації для вчителів також є важливою складовою розвитку їх цифрової грамотності. У цей період створюються спеціальні центри та онлайн-спільноти, де вчителі можуть отримати допомогу та консультації з технічних питань, обмінюватися досвідом та ідеями, а також отримувати підтримку від колег та експертів.

Стимулювання професійного зростання та підвищення кваліфікації вчителів також відіграють важливу роль. У рамках програм підвищення кваліфікації вчителів розробляються спеціалізовані курси з цифрової грамотності, які спрямовані на вдосконалення навичок роботи з цифровими технологіями, інтеграцію цих технологій у навчальний процес та використання їх для розвитку творчих та критичних навичок учнів.

Психологічна підтримка для вчителів також є важливою, оскільки освоєння нових технологій у стресових умовах вимагає додаткових зусиль. Організуються тренінги та вебіари з питань управління стресом, підтримки ментального здоров'я та розвитку навичок самоорганізації.

Зрештою, постійний моніторинг і оцінка рівня цифрової грамотності вчителів дозволяють визначити потреби та проблеми, з якими стикаються вчителі під час використання цифрових технологій. Це дозволяє своєчасно вносити корективи в навчальні програми та надавати необхідну підтримку для подальшого розвитку цифрової грамотності.

Розвиток цифрової грамотності вчителів під час воєнного стану є ключовим фактором забезпечення стабільності та ефективності освітнього процесу, а також сприяє підвищенню якості освіти в умовах кризових ситуацій. Стимулювання професійного зростання, створення онлайн-спільнот і надання психологічної підтримки допомагають вчителям освоювати нові технології в умовах стресу. Постійний моніторинг та оцінка рівня цифрової грамотності дозволяють вчасно виявляти проблеми та надавати необхідну допомогу.

Таким чином, розвиток цифрової грамотності вчителів під час воєнного стану не тільки забезпечує стабільність освітнього процесу, але й сприяє підвищенню загальної якості освіти. Це створює умови для розвитку творчих та критичних навичок учнів, а також підвищує їхню мотивацію до навчання. Впровадження інноваційних підходів до навчання, заснованих на цифрових технологіях, є важливим кроком у майбутнє, де освіта може адаптуватися до будь-яких викликів та забезпечувати високий рівень підготовки учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонченко М.О., Павленко І.М. Роль цифрової компетентності та цифрової грамотності в сучасній освіті. Scientific Collection «InterConf»,(187): with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research» (February 6-8, 2024; Hamburg, Germany)/ comp. by LLC SPC «InterConf». Hamburg: Busse Verlag GmbH, 2024. С 59-66. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.2024.187>
2. Гермак О. Розвиток цифрової компетентності викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах форсмажору. 2024. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/handle/123456789/8167>
3. Германсон Г. Розвиток цифрової культури педагогів. Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics, 18(35), 2024. URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-18\(35\)-08](https://doi.org/10.33296/2707-0255-18(35)-08)

Zhang Yanfang,

Master Degree Student of West Ukrainian National University (China)

TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN SOCIAL AND HUMANITARIAN EDUCATION OF MODERN UKRAINE IN THE CONTEXT OF WAR: CHALLENGES, PROBLEMS, AND PROSPECTS

The ongoing conflict in Ukraine has not only reshaped the geopolitical landscape but has also triggered a profound transformation in the realm of social and humanitarian education. As the nation grapples with the immediate and long-term effects of war, the educational system is at the forefront of addressing the challenges, identifying problems, and exploring prospects for a resilient and inclusive society.

The war has introduced a myriad of challenges to Ukraine's educational landscape. Displacement and destruction of infrastructure have disrupted the continuity of learning for millions of students. The psychological impact of violence has necessitated a reevaluation of pedagogical approaches to cater to the emotional and mental well-being of learners. Furthermore, the influx of international aid and the

integration of global educational standards have introduced new dynamics that must be harmoniously aligned with local needs and traditions.

While the transformation aims to strengthen resilience and foster a sense of unity, it is not without its complexities. The rapid influx of external resources and ideas can sometimes overshadow indigenous knowledge and practices. There is also a risk of creating a dependency on foreign aid, which might undermine the development of sustainable, homegrown solutions. Additionally, the urgency of the situation can lead to hasty decisions that may overlook the nuanced needs of different communities.

Despite the difficulties, the transformation presents opportunities for innovation and growth. The integration of technology in education can bridge gaps caused by physical displacement, offering remote learning opportunities and connecting students with a global network of knowledge. The emphasis on humanitarian values can cultivate a generation that is empathetic, tolerant, and equipped to navigate complex socio-political issues. Moreover, the current situation calls for a pedagogical shift towards critical thinking and problem-solving skills, preparing students to contribute to rebuilding efforts and fostering a sense of agency. The education system can also play a crucial role in preserving cultural identity amidst change, ensuring that the youth remain connected to their heritage while embracing new ideas.

The success of these transformational processes hinges on the collaborative efforts of various stakeholders. The government must provide a stable framework that supports educational reform without compromising local values. Educators play a pivotal role in adapting curricula to address the psychosocial needs of students and in facilitating a learning environment that promotes inclusivity and diversity.

International organizations and NGOs can offer valuable support through resource sharing, expertise, and advocacy for educational rights. However, it is imperative that these entities respect the autonomy and leadership of local educational initiatives, ensuring that their interventions are complementary and not prescriptive.

The transformational processes in social and humanitarian education in modern Ukraine, set against the backdrop of war, represent a complex interplay of challenges and opportunities. While the path forward is fraught with difficulties, the potential for a more inclusive, resilient, and forward-looking educational system is within reach. It is through the collective efforts of all stakeholders, grounded in a deep understanding of the context and needs of the Ukrainian society, that the prospects for a transformed educational landscape can be realized.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ : ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SECONDARY AND HIGHER EDUCATION IN UKRAINE IN WARTIME: FROM TRADITION TO INNOVATION

Лілія Ребуха

*завідувач кафедри освітології і педагогіки,
доктор педагогічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет*

АДАПТАЦІЯ УЧНІВ-БІЖЕНЦІВ З УКРАЇНИ У РЕЗУЛЬТАТІ ВІЙНИ ДО НАВЧАННЯ В ПОЛЬСЬКИХ ШКОЛАХ

Від початку російської військової агресії в Україні минуло більше двох років. За цей період країну змушені були покинути мільйони наших земляків. Нині вони перебувають у країнах Європи та Америки й отримали статус біженців. Однак більшість з них опинялися у цей час й залишилися понині у Республіці Польща, яка виявила свою солідарність, підтримку, теплоту і любов. Надання підтримки прибулим українським жінкам з дітьми, крім державних структур, відбувалося звичайними громадяни Польщі, зокрема вони забезпечували житлом, харчували та направляли у центри соціальної допомоги. Польська влада до сьогоднішнього дня підтримує українців у необхідності надання освітніх послуг, власного ринку праці, послуг з охорони здоров'я, знаходження житла мільйонам біженців з України.

Найважливішим питанням нині є забезпечення безпеки біженців та створення умов для їх інтеграції у польське суспільство. Вирішення означених проблемних ситуацій є надзвичайно складаним питанням як для них самих, так і для польського суспільства в цілому [2, с. 19-21].

Досліджуючи проблеми освітньої адаптації біженців з України у Польщі, зупинимося нині на менш захищених особах – дітях. Проведення Польщею кампанії «Школа для усіх» мала за мету привернути увагу польського суспільства до проблем супроводу учнів-біженців у польських школах. Уряд Польщі зробив усе можливе та найнеобхідніше щоби діти і молодь з України мали однакові можливості в освітніх закладах та сповна скористалися правом на освіту. На сьогоднішній день у Польщі перебуває понад 200 тис. українських дітей. Це стало справжнім викликом, як для польської системи освіти, їхніх учителів, так і для самих українських дітей та батьків. Розглянемо конкретніше найважливіші проблеми адаптації учнів-біженців з України до навчання в польських школах.

Першою проблемою є мовні та культурні бар'єри. Незнання польської мови та культури стало викликом для багатьох українських учнів, які

спричинили додаткове навантаження у молоді, котра переживає травму війни. З перших днів перебування українських дітей на території Польщі, польське суспільство постало перед проблемою відповідальності стосовно забезпечення освітнього процесу українським дітям. Тоді у кожній громаді було організовано курси з вивчення польської мови для школярів різних вікових груп, оскільки всі розуміли, що саме мова є один із найважливіших чинників інтеграції особистості у будь-яке освітнє середовище.

Другою проблемою адаптації стало освоєння польської освітньої програми учнями-біженцями. Її вирішення частково нівелює проблему інтегрування дітей польське суспільство. На заняттях, які відвідують діти різних вікових категорій опановуються не лише конкретні вміння і навички, але й творче проведення часу, що сприяє формуванню власної поваги та гідності.

Нині батьки переважно обирають інтеграційні класи, або польські, де учитель працює зі спеціальним помічником - україномовним педагогом-біженцем. Великі проблеми виникають у дітей випускних класів, котрі повинні в кінці року здати єдиний випускний іспит (матура), до якого, у більшості, польські старшокласники підготовлюються 2-3 р. Якщо дитина приєдналася до школи в 10 чи 11 кл., їй неможливо успішно скласти цей іспит, якщо у неї немає ні відповідної підготовки, ні знання мови, а це у свою чергу викликає в українських дітей великий стрес. Стрес, пов'язаний із невизначеністю навчання негативно позначається на освітніх успіхах українських дітей.

Третя проблема адаптації учнів до польської школи пов'язана з їх адаптацією до школярів іншомовного класу як носіїв польської культури. Одним із шляхів задоволення освітніх потреб учнів-біженців з України стало відкриття центрів комплексної підтримки в Польщі, які пропонують допомогу психологів, педагогів, соціальних працівників для налагодження стосунків з учнями, вчителями, громадою для підтримки інтеграційних процесів. Центри підтримки виявився природнім простором, який створив сприятливі умови для налагодження контактів і створення відносин на паритетних засадах між членами приймаючої спільноти і біженцями, в тому числі дітьми. Результатом такої роботи стало залучення українських дітей до участі в різноманітних освітніх та культурних заходах, спортивних змаганнях в межах територіальних громад.

Четверта проблема адаптації учнів-біженців з України до навчання в польських школах полягала тому, що польські вчителі спочатку масового зарахування дітей у школи не відчували себе достатньо підготовленими до роботи з мультикультурному класі. Така різноманітність спричинювала індивідуальні труднощі в польських вчителів щодо оцінювання учнів із врахуванням їхніх особливих потреб та культурного походження.

Тому наступна п'ята проблема пов'язана із упередженим ставленням до дітей-біженців, що потребує впровадження у навчання учнів польських шкіл міжкультурної та антидискримінаційної освіти на рівні додаткових занять чи факультативів. Так, міжнародні правові документи зобов'язують польський уряд опікуватися дітьми, котрі вимушено покинути Україну через війну. Таке піклування полягає підготовці дитини до життя у вільному суспільстві, «у душі зрозуміння, спокою, толерантності, статевої рівності, а також приязні між усіма

народами, етнічними групами, різного віросповідання» [1]. Відповідно основні аспекти правового регулювання міжнародних положень уведено в Закон Республіки Польща про допомогу громадянам України у зв'язку із активним введенням збройного конфлікту на території нашої країни від 12 березня 2022 р.

Виконання цього закону сприяло наданню українцям-біженцям посиленої соціальної допомоги, в тому числі освітньої, спрямованої на можливість школярям-біженцям з України та їх сім'ям подолати складні освітні проблемні ситуації з якими вони не можуть справитися власними силами, ресурсами та можливостями.

Щоб пришвидшити здійснення процесу адаптації дітей у польські школи й тим самим забезпечити їм впевненість у завтрашньому дні та для того, щоб дітям з України було легше вчитися і ніколи у них не виникало відчуття чужості у Польщі, на нашу думку, необхідно:

1. Продовжити проводити додаткові курси польської мови, збільшити кількість підготовчих класів та підвищити рівень психологічної підтримки потребуючим дітям.
2. Послабити процедуру щодо визнання правомірними атестатів та оцінок, які видані українськими школами відповідно до запиту польських закладів освіти.
3. Прийняти на рівні держави простіші процедури щодо сертифікації українських вчителів з метою їх активного залучення до роботи у школах.
4. При закладах освіти відкрити курси для польських вчителів що стосуються всебічного вивчення особливостей роботи з дітьми, котрі навчаються у міжкультурних класах (проведення тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, внесення змін в освітні програми закладів вищої освіти майбутніх вчителів та ін.).

Дані зауваги рекомендаційного характеру, однак їх врахування певною мірою сприяло успішній адаптації учнів-біженців з України до навчання в польських школах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кількість українців, які виїхали до Польщі перевищила 5 мільйонів осіб. 2022. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/727/thenumber-of-ukrainians-who-left-for-poland-exceeded-5-million-people>
2. Нестайко І., Сеньовська Н. Соціальна адаптація дітей-біженців у результаті війни в польському суспільстві. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи : історичні та психологічні наслідки*: матер. III Міжнар. наук. конф. (м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 19–21.
3. Ребуха Л. З., Брик Р. С. Інформаційно-освітній простір закладу освіти: структурно-функціональні особливості освітнього веб-сайту. *Гуманітарні студії : історія та педагогіка*. 2021. № 2. С. 103–114.

Liliya Rebukha

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Head of the Department of Educology and Pedagogy
West Ukrainian National University*

Han Liu

*PHD student of the Department of Pedagogy and Educology,
West Ukrainian National University*

ESSENCE OF THE PECULIARITIES OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORT

Communication is an important component of the professional activity. It has three main functions, namely:

1. Communicative. It includes the exchange of information.
2. Interactive. Involves the organization of interaction.
3. Perceptual. Reflects the process of perception, and thus the formation of the image of another person and the establishment of interaction between them.

Scientists characterize communicative competence as the ability of a person to establish and maintain the necessary contact with others, the ability to predict a communicative situation and, based on this action, to implement or adjust a plan of communicative interaction, and to evaluate its effectiveness. At the same time, the analysis of scientific literature has shown that the communicative competence of future specialists in physical education and sports has its characteristics.

According to scientists O. Lakhtadyr [1], and N. Stetsenko [2], they are due to the wide range of their activities in the field of physical education and sports and the diversity of objects of professional activity. These include physical education of children and student youth; sports training of young and adult athletes; physical education and health work with the population at the place of residence, study and professional activity, recreation; physical rehabilitation of patients; organizational and managerial work in the field of physical education and sports. Accordingly, the tasks to be solved by future specialists differ in nature and content, and professional activity involves interaction with people of different ages and statuses: students, athletes, consumers of tourist services, etc. In addition, the professional activity of these specialists takes place in rather specific conditions, unlike the professional activity of teachers of other subject areas.

Scientists include the following specific conditions

- conditions of mental tension (noise in the gym, shouts of those engaged in physical education, the need to switch from one age group to another, a significant load on the speech apparatus, responsibility for the life and health of those engaged);
- conditions of physical activity (the need to show physical exercises, insurance of those involved, physical activity, especially in hiking, and skiing);
- conditions related to external environmental factors (climatic and weather conditions, sanitary and hygienic conditions of sports halls and grounds).

In turn, scientists associate the specifics of the activity of a physical education and sports specialist with the peculiarities of training activities: the lack of time allocated for verbal explanation, the connection of words with speech-motor

coordination, the acoustic features of training rooms, the use of gymnastic terminology, etc. This leads to the predominance of non-verbal means of communication for those, engaged in the training about verbal ones [1].

In this regard, significant differences in the language of a specialist in physical education and sports are associated with his/her speech behaviour, which includes

- improvisation (the need to select the necessary thoughts and words in the shortest possible time, rather than reading a pre-written text);
- the ability to use non-verbal means of communication (facial expressions, gestures, speaker's posture, movements, voice intonation);
- ability to establish contact with the audience.

Therefore, the professional activity of physical education and sports specialists is quite specific, characterized by situations of communication with both students and clients (consumers of services), which involves identifying their needs and presenting the services they are interested in. In addition, specialists have different status positions (teacher, coach, instructor, methodologist, etc.) and, accordingly, different goals and norms of communication.

REFERENCES

1. Лахтадир, О. В. (2017). Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту (Doctoral dissertation, Національна Академія педагогічних наук України інститут психології імені ГС Костюка).

2. Стеценко, Н. М. (2016). Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Педагогічний альманах*, (29), 185-191.

Лілія Ребуха

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет*

Назар Цибульський

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
Західноукраїнський національний університет*

ЗНАЧИМІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасне суспільство цілеспрямовано швидкими темпами впроваджує інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ). ІКТ – це узагальнююче поняття, що характеризує усілякі пристрої, механізми, методи, алгоритми обробки інформації та ін. Найважливішим сучасним пристроями ІКТ є комп'ютер, з відповідним програмним забезпеченням і засоби телекомунікацій разом із розміщеною ними інформацією [1; 2]. Сфера освіти тут не є винятком. ІКТ в освіті включають наступні аспекти:

- технологізацію індивідуалізованої освіти;
- інтелектуальну навчальну сферу та мотивацію навчання;

- організацію освітнього процесу;
- комплексне регулювання освітнього процесу;
- глобалізацію вищої освіти;
- створення нових форм спілкування між здобувачами освіти та викладачем, де спілкування відбувається у спеціально-організованому електронному середовищі.

Головною причиною з'яви електронної освіти є великий потік інформації. Сучасний світ розвивається дуже швидко, відбуваються зміни як на рівні окремої галузі, країни, усього світу. Це пов'язано, наприклад, із змінами нормативних документів: додаються нові та редагуються вже існуючі. Так, при стандартному освітньому процесі знання студентів до кінця навчання можуть стати застарілими, отже, виникає необхідність постійного оновлення професійних знань. Нині студенти повинні навчитися знаходити потрібну їм інформацію та вміти проводити її аналіз, тобто зрозуміти суть процесу здобуття знань. Інтернет є середовищем, в якому є як хибна, так і правильна інформація. І дуже важливо вміти розрізнити їх між собою.

Великого значення нині набуває електронна освіта, що нерозривно пов'язана із дистанційними освітніми технологіями. Дистанційні освітні технології (ДОТ) – це освітні технології, які реалізуються в основному з використанням ІКТ при взаємодії здобувачів освіти та викладачів на відстані [1]. Тому за COVID-19, а зараз під час війни в Україні викладачами ЗВО активно використовується віртуальне освітнє середовище Moodle у роботі зі студентами. Moodle – це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, в якому здійснюється взаємодія між суб'єктами освітнього процесу на відстані [2].

У цьому середовищі розміщуються лекційний матеріал, тести для самоперевірки, індивідуальні та групові завдання. Індивідуальні завдання кожен студент виконує самостійно, а групові завдання спрямований працювати у групі. При виконанні групового завдання студенти бачать відповіді своїх колег, а також можуть їх виправляти, якщо вважають цю відповідь невірною. Робота в цьому середовищі є дуже зручною як для студентів, так і для викладачів. У середовищі Moodle є форум, в якому здобувачі освіти можуть ставити запитання та отримувати на них відповіді від викладача.

Отже, значимість інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі ЗВО полягає в тому, що він має низку переваг, а саме такий процес характеризується: мобільністю (завжди є доступ до освітніх програм за допомогою мережі Інтернет); інтерактивністю (залучає необмежену кількість здобувачів освіти, які активно спілкуються між собою); неформальністю (відсутність необхідності відвідувати освітній заклад); високим рівнем технологічності (як здатність здійснювати запис та відтворювати навчальні матеріали).

Тому зважаючи на обставини, в яких перебувають ЗВО України (більшість з них працюють за змішаною чи дистанційною формами навчання), нині є нагальна потреба в інтенсивному розвитку ІКТ з урахуванням основних світових трендів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ребенок В., Торубара О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій майбутніми викладачами в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2023. №1(1). С. 29–35.
2. Ребуха Л. З. Характеристика засобів інноваційних технологій для фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*: зб. наук. праць. Львів, 2018. № 17. С. 156–161.

Наталія Безпалова

*кандидат біологічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри фізичної реабілітації і спорту
Західноукраїнський національний університет*

ДОЛІКАРСЬКА ТА ЛІКАРСЬКА ДОПОМОГА ПРИ ПЕРЕЛОМАХ КІСТОК

Заняття спортом часто супроводжуються різними видами травм. Одним з таких видів є переломи кісток. При підозрі перелому у потерпілого тренер або спортивний лікар проводить такі заходи:

1. Оцінює тяжкість стану потерпілого. У разі виникнення ускладнень насамперед починає боротися з найбільш небезпечними для життя. Найчастіші ускладнення - шок і крововтрата.

2. Проводить диференційний діагноз, переконується, що наявна травма є саме переломом, а не вивихом, розтягненням чи забоєм.

3. За клінічного підтвердження діагнозу та купірування станів, що загрожують життю, проводить максимально ефективну в наявних умовах іммобілізацію пошкодженої ділянки.

4. «Після здійснення адекватної іммобілізації ухвалює рішення про необхідність госпіталізації потерпілого в стаціонар або про проведення амбулаторного лікування» [2].

Особливо важливим є здійснення транспортної (тимчасової) іммобілізації кінцівок. Людина, яка здійснює її, має дотримуватися таких правил:

а) Фіксувати кінцівку в тому положенні, в якому вона перебуває після травми, але не намагатися вправити кістку на місце.

б) Фіксувати мінімум 2 суглоби (вище і нижче перелому). У разі травми стегна і плеча фіксувати 3 суглоби.

в) При накладанні шини та наявності ран спочатку обробити рани та зупинити кровотечу [1].

Кваліфікована медична допомога особливо потрібна в разі складних осколкових переломів, коли утримання кісткових уламків у правильному положенні ускладнене або неможливе без спеціалізованих методів лікування.

При лікуванні переломів як консервативним, так і оперативним методом кожні 5-7 днів проводять рентген-контроль - оцінюють ефективність репозиції та регенерації.

Лікування переломів може включати в себе такі заходи:

1. Анестезія та знеболення.

Прояви болю - сигнал пошкодження, але після перевищення певного порога він стає небезпечним. Тому за будь-якої травми, зокрема й переломів, потрібно контролювати інтенсивність больових відчуттів. У разі переломів ефективне знеболювання може бути досягнуто тільки поєднанням препаратів для загальної та місцевої анестезії. «Кожен із цих методів має свої переваги і недоліки: загальна анестезія простіша у виконанні, але більш токсична і менш вибіркова; місцева анестезія за переломів вимагає відточеної техніки виконання, особливо в складних локалізаціях, наприклад, за переломів хребта. Так само слід зазначити, що підтримувати місцеву анестезію складніше і трудомісткіше, ніж загальне знеболення» [4].

2. Консервативне лікування.

Різні методи консервативного лікування переломів відомі людству з давніх-давен і практично не змінилися з античних часів. Їх можна умовно розділити на три групи:

1. Імобілізаційні методи

2. Тракційні методи

3. Функціональні методи

Оперативне лікування. Найчастіше переломи губчастих кісток не можуть бути адекватно відновлені консервативними методами лікування. Так, наприклад, переломи кісток склепіння черепа потребують проведення металоостеосинтезу, а переломи верхньої або нижньої щелепи для адекватного репонування часто потребують апаратів зовнішньої фіксації.

1. Закрита репозиція і черезшкірний металостеосинтез. Фіксація кісткових уламків за допомогою спиць або пластин, що проводяться через шкіру.

2. Малоінвазивний металостеосинтез. Фіксація кісткових уламків пластиною, що фіксується в кістках гвинтами і розташована підшкірно.

3. Відкрита репозиція. Ручне репонування кісткових уламків з подальшою фіксацією штифтами, скобами або пластинами (залежно від ситуації) під час операції.

2. «Накладення апарату позавогнищевого компресійно-дистракційного остеосинтезу. Фіксація кісткових уламків за допомогою апарату зовнішньої фіксації (наприклад, апарату Ілізарова)» [3].

У разі неадекватності відновлення кістки після проведеного лікування допускається повторна репозиція. В умовах операційної проводиться акуратне руйнування кістки, що неправильно зрослася, і застосовується один із хірургічних методів лікування. Вибір методики здійснюється лікарем залежно від локалізації перелому, стану пацієнта і багатьох інших чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григус І.М., Романишин М.Я. Перша медична допомога. Львів : Новий Світ-2000, 2020. 176с.

2. Калина-Іващенко Н.Л. Домедична допомога. Методичний посібник. Полтава : 2020. 68с.

3. Консервативне лікування переломів дистального метаепіфізу кісток кисті / Тарасевич Т.Ю., Трубніков В.І. ActaBiomedicaScientifica : 2020 р. - № 5. С. 136-139.
4. Шилов Д.В. Спортивна травматологія – К.: Медицина та фізкультура, 1986. – 788 с.

Любомира Ілійчук

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти,*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Інтеграція України в міжнародний простір вимагає значних змін у всіх сферах людської діяльності, включаючи освітню галузь. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки визначає ключові напрями розвитку вищої освіти в сучасну епоху суспільного та економічного розвитку країни, а також її ключові характеристики. Ця Стратегія, базуючись на прагненні України стати рівноправним членом європейської спільноти, визначає як пріоритетні такі стратегічні та операційні цілі, як реформування і модернізація системи вищої освіти, підвищення якості та значущості вищої освіти, сприяння зближенню вищої освіти в рамках Болонського процесу, поглиблення співпраці між закладами вищої освіти й розширення їхньої автономії, активізація академічної мобільності здобувачів освіти та викладачів [4].

Реформування і модернізація освітньої галузі викликали потребу у впровадженні інноваційних підходів до організації освітнього процесу в закладах вищої освіти. Використання інновацій у підготовці майбутніх фахівців підвищує якість навчання, розширює доступ до інформації, сприяє формуванню компетентностей, які відповідають сучасним вимогам ринку праці. Інновації в освіті включають створення та впровадження нових ідей, педагогічних й управлінських технологій у практиці освіти, що веде до переходу освітньої системи на якісно новий рівень. З огляду на це, інноваційний розвиток сучасного освітнього закладу – це систематичний і незворотний процес, спрямований на створення якісних змін і підвищення рівня якості освіти.

Створення і впровадження інновацій у системі освіти зумовлюється низкою об'єктивних факторів, таких як впровадження державних стандартів освіти, профілювання та індивідуалізація освітнього процесу, створення авторських навчальних програм, підручників і посібників, розвиток інноваційних технологій, реалізація варіативних систем навчання, діалогова форма спілкування учасників освітнього процесу, рейтингова система оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, модернізація змісту, форм і методів управлінської діяльності керівників закладів освіти, створення варіативних моделей структури управління та поява авторських навчальних закладів [2]. Проте, реалізація інновацій в освітніх закладах стикається з певними викликами, зокрема через низку суперечностей. Однією з таких суперечностей є

розрив між системним, випереджувально-творчим характером інноваційних процесів в освіті та переважно локальним, емпірично-репродуктивним рівнем нововведень у системі сучасної освіти. Крім того, існує суперечність між ключовою роллю педагогів як основних ініціаторів й реалізаторів освітніх інновацій та недостатньо сформованим рівнем їхньої інноваційної компетентності [1, с. 53].

Інновації в освітній сфері відзначаються динамічністю та відображають загальні суспільні тенденції, процеси глобалізації та інтеграції. Впровадження інновацій допомагає вирішити протиріччя між традиційною системою освіти та потребою в якісно новій освіті. Серед інноваційних підходів до організації освітнього процесу в закладах вищої освіти слід відзначити:

- застосування комп'ютерних технологій для розробки електронних підручників та навчальних програм, що дозволяють здійснювати інтерактивну взаємодію зі здобувачами освіти;
- організація освітнього процесу за допомогою відеоконференцій, освітніх платформ та інших дистанційних технологій, що дає змогу здобувачам освіти навчатися у зручний для них час у будь-якому місці;
- використання в освітньому процесі технологій віртуальної реальності та спеціальних пристроїв для створення іммерсивного середовища;
- впровадження технологій для створення навчальних програм, які адаптовані до потреб і особливостей кожного учасника освітнього процесу;
- використання мобільних пристроїв і додатків для забезпечення доступу до навчальних матеріалів у зручний для здобувачів освіти час [3].

Отже, трансформаційні процеси в сучасній освіті, які викликані новими соціальними потребами і суспільними цінностями, передбачають модернізацію цілей, змісту та результатів навчання, що веде до поширення інноваційних процесів у системі освіти. Інноваційні підходи до організації освітнього процесу у закладах освіти є ключовим фактором вдосконалення системи вищої освіти. Впровадження інноваційних технологій відкриває широкі можливості для підвищення якості освіти та адаптації її до сучасних вимог. Для успішного використання інновацій в галузі освіти необхідна системна підтримка з боку усіх учасників освітнього процесу, а також готовність викладачів до постійного удосконалення методик і технологій навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вознюк О., Дубасенюк О. Перспективні напрямки підготовки майбутніх вчителів до інноваційної педагогічної діяльності. *Нові технології навчання : збірник наукових праць*. 2020. № 93. С. 50–57.
2. Коновальчук І. І. Особистісні характеристики учителя як суб'єкта інноваційної діяльності. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти : зб. наук.-метод. праць*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 52–57.
3. Михайлова Л. М., Семенишина І. В., Краснощок І. П., Ступеньков С. О. Гейміфікація як інноваційний кейс професійної підготовки педагогічних працівників ЗВО в умовах дистанційного навчання. *Академічні візії*. 2023. Вип. 18. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7795391>

4. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2024 р.).

Віктор Кавецький
*кандидат педагогічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти,
Тернопільський обласний комунальний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ БАЗОВОГО КОМПОНЕНТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Реалізація освітніх завдань в умовах воєнного стану потребує від педагогів якісно нових підходів до організації навчання усіх здобувачів освіти. Ці зміни стосуються і дошкільної ланки, адже саме на цьому етапі закладається фундамент розвитку особистості. Тому необхідно зробити нові акценти при організації підвищення кваліфікації вихователів ЗДО, підготувати їх до взаємодії з дітьми в умовах нових суспільних викликів.

Нормативною основою організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти є Базовий компонент дошкільної освіти, нову редакцію якого затверджено у 2021 році. Оскільки даний документ опрацьований ще до початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну необхідно проаналізувати особливості його реалізації в умовах сьогодення. При висвітленні даного питання під час навчання педагогічних працівників ЗДО в системі післядипломної освіти слід дотримуватися андрагогічних принципів, а саме:

- пріоритет самостійності навчання;
- спільну проєктивну діяльність слухача і викладача з планування, реалізації, оцінки і корекції процесу навчання;
- опору на соціально-професійний досвід слухачів в процесі підвищення їх кваліфікації;
- індивідуалізацію навчання;
- системність навчання як відповідність мети, змісту, форм, методів, умов навчання і оцінки результатів навчання;
- актуалізацію результатів навчання;
- ефективність навчання;
- розвиток освітніх потреб;
- усвідомлене навчання[2].

Важливо долучити слухачів до активного обговорення особливостей формування відповідних компетентностей в дітей ураховуючи нові вимоги до розвитку особистості маленького громадянина України, спонукати їх ділитися власним досвідом щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, заохочувати до налагодження партнерської взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу в умовах нових суспільних викликів. Ключовим поняттям у

критеріях оцінки ефективності дошкільної освіти визначено сформовані у дитини компетентності, що вказують на можливість активно проявляти особистісні надбання в різних самостійних та організованих за підтримки дорослого видах діяльності [3]. У Базовому компоненті дошкільної освіти окреслено освітні напрями і відповідні компетентності, які необхідно сформувати у вихованців. Зокрема, в інваріантному складнику стандарту дошкільної освіти це такі:

- освітній напрям «Особистість дитини»: рухова, здоров'язбережувальна, особистісна компетентності;
- освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»: предметно-практична, технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька компетентності;
- освітній напрям «Дитина в природному довкіллі»: природничо-екологічна компетентність з навичками, що орієнтовані на сталий розвиток;
- освітній напрям «Гра дитини»: ігрова компетентність;
- освітній напрям «Дитина в соціумі»: соціально-громадянська компетентність;
- освітній напрям «Мовлення дитини» мовленнєва, комунікативна художньо-мовленнєва компетентності;
- освітній напрям «Дитина у світі мистецтва»: мистецько-творча компетентність [1].

Розглянемо детальніше, які акценти слід зробити в підготовці вихователів до формування відповідних компетентностей у дітей з урахуванням сучасних суспільних викликів. Однією з найважливіших є особистісна компетентність, що проявляється у позитивному ставленні до себе і до інших, адекватній самооцінці, умінні конструктивно взаємодіяти з іншими, проявляти емпатію і умінні самостійно розв'язувати посильні для дитини життєві ситуації. Не просто сформувати в дитини позитивне бачення світу в умовах існуючих небезпек, перманентних повітряних тривог і реальних загроз, але повага і безумовне сприйняття дитини з боку вихователя, створення безпечного простору, підтримка, а, головне, особистий позитивний приклад педагога сприятимуть досягненню поставленого завдання. Формування і підтримка інтересу до правил безпеки життєдіяльності є однією з головних умов розвитку здоров'язбережувальної компетентності, тож вихователі повинні акцентувати увагу дітей на розумінні важливості здоров'я, необхідності вести здоровий спосіб життя і дотримуватися правил безпечної поведінки.

Ефективне пізнання дитиною навколишнього світу забезпечується високим рівнем розвитку предметно-практичної, технологічної, сенсорно-пізнавальної, логіко-математичної і дослідницької компетентностей. В умовах турбулентності світу, мінливих життєвих обставин важливо сформувати позитивне емоційно-ціннісне ставлення дитини до пізнання світу. Для досягнення даної мети вихователь повинен вміти створити інтерактивне розвивальне середовище в закладі освіти.

Активні бойові дії, що ведуться на території України вже завдали і продовжують завдавати величезну шкоду довкіллю. Тому важливо в

дошкільників сформувати ціннісне ставлення до природи, установку на її збереження і примноження природних багатств. Знищення агресорами енергетичної інфраструктури України загострює проблему збереження ресурсів, тож вихователям необхідно спонукати дітей виконувати дії для сталого розвитку, зокрема, раціонально споживати енергію і воду, зменшувати марні втрати сировини.

Уважається, що серед усіх видів діяльності саме ігрова формує унікальні якості людини – здатність до свободи вибору, автономність, сприяє розвитку соціальної єдності. Саме гра надає можливість врахувати власні життєві цілі та потреби, забезпечує зв'язок дитини з середовищем [3]. Діти в грі моделюють ситуації з власного життя і нині, нерідко, це події пов'язані з війною. Водночас ігри виконують терапевтичну функцію, оскільки через програвання певної ситуації відбувається емоційне відреагування на травмівну подію, що сприяє нормалізації емоційного стану дитини, тож важливо використовувати і цей ресурс провідного виду діяльності дошкільників.

Формування соціально-громадянської компетентності, в основі якої лежить любов до Батьківщини, – пріоритетне завдання сучасної освіти. Необхідно виховувати любов до Батьківщини, сформувати ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, а також здатність проявляти соціальну активність і ініціативу, конструктивно взаємодіяти з іншими людьми.

У Базовому компоненті дошкільної освіти мовленнєву компетентність визначено як здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів [1]. Водночас важливо сформувати в дитини розуміння краси рідної мови, уміння насолоджуватися її милозвучністю, що сприятиме розвитку української ідентичності дитини. Досягненню даної мети сприятиме і формування мистецько-творчої компетентності, в основі якої забезпечення обізнаності дитини щодо особливостей різних видів мистецтва, ціннісне ставлення до мистецької діяльності. Важливо привертати увагу дітей до краси і самобутності українського мистецтва, що сприятиме розвитку патріотичних почуттів.

Активне обговорення з педагогічними працівниками ЗДО особливостей реалізації завдань БКДО в умовах нових суспільних викликів сприятиме оптимізації їхньої професійної діяльності. Готовність вихователів формувати необхідні компетентності є важливою умовою ефективного навчання і виховання дошкільників у реаліях сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Авторська група: Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнеєва О.Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М.А., Мордоус І.О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О.Д., Шевчук А. С. Під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України – Піроженко Т. О. 2021. URL:

2. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 12.06.2024).
3. Ларіна Н. Б. Інноваційні моделі підвищення кваліфікації управлінських кадрів: навч.-метод. матеріали. Київ: НАДУ, 2013. 52 с.
4. Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти: лист Міністерства освіти і науки України від 16.03.2021 №1/9-148. URL: <https://mon.gov.ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 13.06.2024).

Неля Маляр

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту,
Західноукраїнський національний університет*

Едуард Маляр

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту,
Західноукраїнський національний університет*

СУТНІСТЬ СУЧАСНОГО СПОРТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Спортивний менеджмент в умовах воєнного часу піддається трансформації, оскільки воєнні конфлікти створюють унікальні виклики та обмеження для управлінських процес. «Тому необхідно вивчати процес трансформації менеджменту в умовах війни та визначення набору навичок, методів та стратегій, які є вирішальними для успішного управління в цих умовах» [5].

В умовах війни підприємства втрачають здатність до ефективного планування, а тому повинні бути більш гнучкими, що відображається на менеджменті [1].

Аналіз дослідження прикладів ефективного менеджменту показали ключові напрями трансформації в умовах: «...зміни підходів до командної роботи, безпека персонал, управління перебоями у виробництві, підтримка членів команди, управління очікуваннями клієнтів, жорсткі організаційні структури, децентралізоване прийняття рішень для управління можливостями, чіткість виробничих процесів» [5].

Сутність спортивного менеджменту як управління всіма спортивними процесами в контексті викликів глобального розвитку цивілізації та інформаційного суспільства – «...у цілеспрямованому впливові суб'єкта управління на об'єкт управління для забезпечення переведення об'єкт у новий якісний стан, тобто з висхідного, початкового стану у бажаний, запланований. Загальна мета спортивного менеджменту - у забезпеченні ефективного функціонування фізкультурно-спортивних організацій в сучасних ринкових умовах України» [4].

Задача спортивного менеджменту – «...пізнання закономірностей функціонування соціального розвитку фізкультурно-спортивних явищ в суспільстві і вироблення цілеспрямованого ефективного управління всіма спортивними процесами в умовах глобального розвитку цивілізації» [3].

Спортивний менеджмент як управління всіма спортивними процесами в контексті викликів глобального розвитку цивілізації та інформаційного суспільства - це один з видів галузевого спеціального менеджменту; теорія і практика ефективного управління організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості країни в умовах глобалізації [2].

«Об'єктом спортивного менеджменту як самостійної науки є сукупність організацій фізкультурно-спортивної спрямованості країни, тобто певна сукупність фізкультурно-спортивних організацій - спортивних шкіл, спортивних клубів, спортивних команд (згідно з видами спорту), стадіонів, спортивно-оздоровчих центрів, спортивних регіонів» [4].

Продуктом діяльності спортивно-оздоровчих центрів є «...виробництво фізкультурно-спортивних послуг, тобто організовані форми спортивних занять, що потребує удосконалення управління спортом, включаючи програми спортивного тренування, спортивні акції тощо»[2].

Предметом спортивного менеджменту в умовах війни є «...трансформаційні управлінські відносини, що формуються у процесі взаємодії суб'єкта і об'єкта управління всередині спортивних організацій фізкультурно-спортивної спрямованості і взаємодії цих організацій з зовнішнім середовищем у процесі виробництва і надання спортивних послуг» [4].

Мета спортивного менеджменту як управління всіма спортивними процесами – «...виявити цивілізаційно-гуманістичні засади спорту, в центрі якого була б спортивна людина як «міра всіх речей», визначення тих детермінант управління, що сприяють гармонізації відносин на основі врахування інтересів спортивної спільноти та досягнення спортсменами самих високих результатів» [3].

Спортивний менеджмент в умовах війни базується на засадах гуманізму, протидіє глобалізаційним тенденціям сучасного світу, сприяє зближенню спортивної спільноти різних країн через формування єдиної міжнародної спортивної культури і стандартів, формує нове спортивне мислення, адекватне умовам глобалізації [3].

«Спортивний менеджмент як управління всіма спортивними процесами в контексті свого розвитку в контексті викликів глобалізації використовує три основні інструменти: ієрархію, організаційну (корпоративну) культуру, ринок» [2].

«Спортивний менеджмент забезпечує безперервний прямий і зворотний зв'язок між керуючою системою (суб'єктом управління) і керованою підсистемою (об'єктом управління)» [3].

Управління у воєнний час вимагає унікального набору навичок і підходів, які відрізняються від звичайного антикризового спортивного менеджменту. «Вміння швидко приймати ефективні рішення, адаптуватися до мінливих обставин і підтримувати прозорі канали комунікації з командою є вирішальними для успіху.

Дотримання основоположних принципів дозволяє керівникам орієнтуватися в умовах війни та спрямовувати свої організації до стійкості та успіху» [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України : матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 571 с.
2. Грибан Г.П. Управління у сфері фізичної культури і спорту. Житомир: Вид-во «Рута», 2022. 124 с.
3. Криштанович С. Спортивний менеджмент : навч. посіб. / Львів : ЛДУФК, 2020. 208 с.
4. Маляр Е.І., Маляр Н.С. Основи організації та управління у сфері фізичної культури і спорту: Методичні рекомендації / Тернопіль, ЗУНУ: Економічна думка, 2024. 24 с.
5. Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти: матеріали-науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 13 травня 2022 року). Львів : ЛьвДУВС, 2022. 348 с.

Надія Олійник

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови,
Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України*

РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

При побудові правової європейської держави гостро стоїть питання підготовки фахівців, будівничих її демократичного устрою, повноцінних особистостей з багатим внутрішнім світом, котрим небайдуже майбутнє своєї країни. У Законі України «Про освіту» прописано, що метою освіти є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [1]. Саме тому, вищі навчальні заклади будь-якого спрямування покликані готувати здобувачів освіти, які сповідуватимуть загальнолюдські, національні, моральнодуховні цінності, впливатимуть на розбудову демократичного суспільства. У Розділі 1, Статті 1, пункті 13 Закону «Про освіту» фахова компетентність, яка має бути досягнута в результаті навчання у вищому навчальному закладі, трактується як «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей» [1]. Забезпечити вказану ціннісно-світоглядну складову компетентності покликані дисципліни гуманітарного профілю, адже освітній і

виховний процеси повинні бути спрямовані не тільки на передачу знань, формування вмінь і навичок, але й опиратися на загальнокультурні цінності, формування моральностійкої, духовнобагатої особистості. «Професійна підготовка майбутніх медичних фахівців не може обмежуватися комплексом медичних знань, умінь, навичок, розвитком особистісних якостей, які відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності, вона передбачає і розвиток самої особистості, а це можливо лише при залученні її до системи гуманістичних, загальнолюдських цінностей. У зв'язку з цим, однією з найактуальніших проблем діяльності медичних закладів вищої освіти є гармонійне поєднання гуманістичної підготовки майбутніх фахівців із професійним становленням» [2].

Сьогодні кафедра української мови ТНМУ у своєму арсеналі має низку нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, які мають великі можливості для гуманізації навчального процесу, покликані підготувати майбутнього медика до володіння рідною мовою і використання мовлення у його професійній діяльності: «Українська мова за професійним спрямування», «Професійна медична комунікація лікаря з пацієнтом», «Культура медичної професійної мови і спілкування», «Академічне письмо», «Основи медичних комунікацій», «Основи української медичної термінології» та ін. Розробка нових дисциплін триває, адже однією з передумов формування професійної компетентності є формування її комунікативної складової, оскільки мова є одним із основних інструментів діяльності медичного працівника. Сучасний висококваліфікований спеціаліст повинен мати глибокі фахові знання, високу загальну і мовну культуру, уміти спілкуватися з людьми, висловлюватися правильно, точно, чітко, логічно, уміти грамотно писати і знати основні вимоги до ведення ділової і професійної документації. У вищезазначених дисциплін, окрім основної навчальної мети – опанування нормами писемного і усного мовлення, удосконалення правописних навичок, оволодіння медичною термінологією і т.д., є потужна виховна складова, адже передбачає широке ознайомлення здобувачів вищої освіти з відомими українськими вченими, письменниками і поетами, важливими фактами історії України, матеріалами з народознавства, краєзнавства тощо. Гуманізація навчального процесу реалізується через змістовно складений дидактичний матеріал: тексти, розмовні теми, вправи, тестові завдання та ін.

Дієвим засобом гуманізації навчального процесу на кафедрі української мови вважаємо відзначення разом зі студентами визначних дат в історії України, днів народження і вшанування пам'яті видатних українських письменників, історичних постатей. Традиційними є проведення на кафедрі Дня української мови, Шевченківських днів, Свята вишиванки та ін. Ці заходи сприяють вихованню почуття патріотизму, національної гідності, любові до своєї країни, поваги до кращих надбань національної культури, рідної мови.

Професія лікаря – одна із найгуманніших професій у світі. Тому вважаємо, що при підготовці майбутнього медичного працівника до якісного виконання ним професійних обов'язків потрібно звертати особливу увагу на його духовний, моральний, інтелектуальний розвиток, загальнолюдські цінності і культуру, виховання почуття національної гідності громадянина України, тобто

гуманізація освітнього процесу повинна бути важливою складовою фахової підготовки медика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» : прийнятий 16.07.2019р. № 10-р/2019. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Кульчицький В. Й. Роль гуманітарних дисциплін у досягненні інтегральних результатів за умов змішаного навчання під час підготовки майбутніх фахівців медичної галузі. Медсестринство. 2022. № 2. С. 8-10. URL: <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2022.2.12894>.

Світлана Бойко

*кандидат філософських наук, старший дослідник,
завідувач сектору авторського педагогічного новаторства
відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи,
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВІЙНИ

Воєнний стан в Україні суттєво відображається на всіх аспектах суспільного життя, включаючи й систему освіти. В умовах російсько-української війни завданням закладів загальної середньої освіти стає не лише забезпечення якісної освіти, а й зміна стратегій, щоб забезпечити сталість освітнього процесу та відповідати викликам часу. Впровадження інноваційних технологій у таких умовах неминує стикається з рядом викликів та обмежень, які пов'язані з забезпеченням доступу до необхідних ресурсів та збереженням безпеки даних здобувачів освіти, розробкою нових навчальних програм, наближених до потреб сучасного суспільства в умовах війни, вдосконаленням освітнього процесу в умовах війни тощо.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблемі впровадження інновацій в освіту, пошуку нових ефективних способів її організації та здійснення присвячені праці учених: В. Андрущенко, Т. Бережної, В. Бикова, І. Дичківської, О. Кіян, С. Кириленко, С. Литвинової, О. Мариновської, О. Пометун та ін.

Частина науковців вважають, що якість навчання значно підвищиться за умови використання нових освітніх технологій, які сприятимуть впровадженню дистанційного або змішаного навчання, зможуть створити різні сучасні моделі навчання, зокрема: e-learning (електронне навчання), m-learning (мобільне навчання), blended-learning (змішане навчання), flipped-learning (перевернуте навчання), ubiquitous learning (всепроникаюче навчання) тощо.

Як зазначає начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» С. Кириленко, в умовах сучасних викликів, що стоять перед українською освітою, актуальність впровадження інноваційних технологій в освітній процес набуває особливого значення [2]. Умови війни вимагають від науковців і освітян не лише відповідального ставлення до безпеки здобувачів

освіти та педагогів, але й глибокої готовності до швидкого адаптування до змін, які зумовлені воєнним станом.

Мета публікації – дослідження практичних здобутків щодо впровадження інноваційних освітніх технологій в умовах війни Російської Федерації (далі – РФ) проти України.

Методи і підходи: аналіз наукових праць, нормативно-правових документів, науково-методичної літератури та результатів експериментів та інноваційних освітніх проєктів, що проводилися або проводяться на всеукраїнському рівні й координуються Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти».

Під поняттям «інноваційні технології в освіті» розуміємо нові методи, способи взаємодії педагога та здобувача освіти, що забезпечують ефективне досягнення результатів педагогічної діяльності.

Впровадження інноваційних технологій у закладах загальної середньої освіти в умовах війни є необхідним кроком для забезпечення якісної освіти та безпеки учасників освітнього процесу. Інноваційні технології (особистісно орієнтовані, ігрові, інтеграційні, проєктні, інформаційні, колективної дії, дистанційного та змішаного навчання тощо) не лише зміцнюють інфраструктуру закладів освіти, але й дозволяють адаптуватися до нових реалій та викликів, що виникають в умовах війни (див. Табл. 1).

Таблиця 1

**Критерії впровадження інноваційних технологій в освітній процес
в умовах війни**

Назва критерію	Змістова складова
Забезпечення безпеки та зв'язку	1) Використання систем моніторингу і безпеки для забезпечення безпеки учасників освітнього процесу. 2) Впровадження технологій для підтримки зв'язку та оперативного сповіщення в разі виникнення небезпеки.
Дистанційна та змішана форми навчання	1) Розвиток платформ для дистанційного навчання, що дозволяють продовжувати освітній процес у разі обмежень на очне навчання через військову діяльність. 2) Використання змішаних форм навчання для забезпечення неперервності освітнього процесу.
Інформаційна безпека	Впровадження заходів з кіберзахисту для захисту закладів освіти від кібератак та інших інформаційних загроз.
Підтримка психологічного стану учасників освітнього процесу	Використання віртуальної реальності та інших інноваційних технологій для психологічної підтримки здобувачів освіти та педагогічного колективу в умовах стресу, пов'язаного з війною.

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження.

Впровадження інноваційних технологій в освітній процес, не дивлячись на війну РФ проти України, характеризується ще більш інтенсивним пошуком нових підходів до навчання та впровадженням нових ідей, ніж у довоєнний період. Про це свідчить інноваційна освітня діяльність, яка здійснюється в рамках проведення експериментів та реалізації інноваційних освітніх проєктів на всеукраїнському рівні, що координуються Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» під керівництвом Міністерства освіти і науки України. Але є одна принципова відмінність між довоєнним часом і періодом в умовах воєнного стану: нині заклади освіти більш активно об'єднуються, згуртовуються у вирішенні загальних проблем, шукаючи спільно альтернативу існуючим технологіям, які є застарілими і неефективними в умовах війни, діляться своїми ефективними методами і технологіями навчання в умовах війни.

Така згуртованість навколо певних питань простежується у збільшенні кількості інноваційних освітніх проєктів на всеукраїнському рівні, які передбачають одночасне об'єднання закладів освіти з різних областей України, в той час, як експеримент може проводитися на базі одного закладу освіти в супроводі з обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. Так, станом на 01 лютого 2020 р. на всеукраїнському рівні проводились 107 експериментів, 7 інноваційних освітніх проєктів та 2 міжнародних освітніх проєкта [1]. Станом на 01 січня 2024 року на всеукраїнському рівні проводились 36 експериментів та 23 інноваційні освітні проєкти.

В умовах війни збільшились акценти на дослідження з таких напрямів: організаційно-педагогічні умови створення безпечного та здорового середовища із використанням інформаційно-цифрових технологій; організаційно-педагогічні умови формування життєціннісного середовища учасників освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти; професійна орієнтація у Новій українській школі; впровадження в освітній процес педагогічної технології «Росток» в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти; створення моделі адаптивного інформаційно-освітнього середовища початкової школи; організаційно-педагогічні умови впровадження змішаного формату навчання здобувачів закладів загальної середньої освіти; система моніторингу ресурсного забезпечення закладу загальної середньої освіти відповідно до державної освітньої політики тощо [3; 4].

Загострилася увага й до таких напрямів, як: психолого-педагогічні умови формування національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти; створення й упровадження моделі національного освітнього технопарку з підвищення якості дошкільної та загальної середньої освіти за участі закладів освіти, які працюють за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України; організаційно-педагогічні умови розвитку системи освітнього менеджменту в багатопротипових закладах позашкільної освіти; організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання; моделювання інтегрованого цифрового освітнього середовища в малокомплектних закладах загальної середньої освіти; організаційно-педагогічні умови освітнього процесу з академічно здібними учнями ліцею; організаційно-педагогічні умови формування самоєфективності

суб'єктів освітнього процесу засобами вальдорфської педагогіки; організаційні та науково-методичні умови створення STEM-центрів; тьюторський супровід розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів та інші.

Продовжується робота щодо розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення, зокрема: до модельної навчальної програми «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» (О. Аркуша, В. Дяків, М. Мудрий та ін.) для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти», досліджуються теоретико-методичні засади інтеграції змісту предметів художньо-естетичного циклу в Новій українській школі; розвиток підприємницької компетентності у здобувачів освіти та інші.

Заклади освіти, як і система освіти загалом зазнають значного впливу через війну, яку Росія веде проти України. У таких умовах виникає необхідність в упровадженні інноваційних технологій, які б дозволили забезпечити якісну освіту для молодого покоління та зміцнити національну свідомість.

Підсумовуючи, зауважимо, що впровадження інноваційних технологій в умовах війни вимагає від педагогів високого рівня гнучкості, вміння адаптуватися до швидкозмінних умов та постійно вдосконалювати свої методи та підходи. Тільки таким чином ми зможемо забезпечити високу якість освіти та підготувати молоде покоління до викликів сучасності та майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дослідно-експериментальна робота всеукраїнського рівня у закладах освіти України: інформаційно-аналітичний довідник / Упорядники: С. М. Бойко, Л. М. Павлова, О. І. Кіян, Г. Е. Самойленко, І. Д. Кондратюк та ін. / За заг. ред. Ю. І. Завалевського, С. В. Кириленко. Київ: редакційно-видавничий центр Київського Палацу дітей та юнацтва, 2020. 72 с.
2. Кириленко С. Інноваційні технології в забезпеченні розвитку сучасного навчального закладу. *Проблеми освіти*. 2022. № 1(96). С. 158-169.
3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
4. Berezhna T., Vazhenkov Ie. Aspects of Health Care Activities of Primary School Teachers in the Implementation of the Ideas of the «New Ukrainian School». *Global academics: International journal of advance researches*, 2022. № 1 (15), March. Pp. 38-53 URL: <https://www.i-journal.org/upload/15.pdf>

Ольга Поворознюк

*начальник служби зв'язків з громадськістю,
143 Об'єднаний навчально-тренувальний центр «Поділля» Сил підтримки
Збройних Сил України*

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ КУРСАНТІВ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ЦЕНТРУ

В умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України, активного реформування Збройних сил України (далі – ЗСУ) згідно зі стандартами країн-членів НАТО, повсюдного застосування у військовій сфері

сучасних інформаційних технологій, стрімкого осучаснення озброєння і військової техніки актуалізується необхідність модернізації та інновації підготовки курсантів, зокрема й у межах навчально-тренувального центру. Технологічні інновації безперервно трансформують арсенал військових засобів, роблячи інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та електронні системи наріжним каменем бойової ефективності. Саме ІКТ зрівняли сили технологічно розвиненішої Росії (як супротивника) із нечисленними, але мотивованими ЗСУ.

Сучасний загальновійськовий бій вимагає від військовослужбовців та військ, які беруть в ньому участь, постійного ведення розвідувальних операцій, досвідченого використання озброєння, техніки, засобів захисту та маскування, значної фізичної активності та організованості, абсолютної напруги всіх моральних та фізичних сил, непохитної волі до перемоги, залізної дисципліни та бойової згуртованості [1]. Саме тому впровадження інноваційних освітніх технологій у військовій підготовці курсантів залишається надзвичайно актуальною та значущою.

Ключовий показник оцінки якості навчання – вміння військовослужбовця, рядового фахівця професійно діяти в реальних умовах оперативно-бойової обстановки [4, с. 27]. Водночас, донині існує низка проблем, пов'язаних з інформатизацією військової підготовки:

- консервативність військової освітньої системи, проблеми застосування інновацій, а також недостатнє впровадження нових методів у підборі кадрів на викладацькі посади;

- відсутність цілісної системи та методики впровадження інформаційних технологій у процес військової підготовки курсантів [3, с. 69];

- слабка взаємодія військових навчальних закладів та навчально-тренувальних центрів між собою та з іншими установами освіти;

- готовність інструкторсько-викладацького складу до впровадження та використання інформаційних технологій підготовці курсантів перебуває на недостатньому рівні;

- військові навчальні заклади та навчально-тренувальні центри оснащені недостатньою кількістю необхідної обчислювальної та мультимедійної техніки, а також програмного забезпечення, необхідного для навчання.

Використання інноваційних технологій у військовій підготовці курсантів в межах навчально-тренувального центру передбачає інтеграцію різних предметних сфер з інформатикою, що зумовлює інформатизацію свідомості військовослужбовців та усвідомлення ними процесів інформатизації в реальних умовах службово-бойової діяльності. Розвиток комп'ютерних телекомунікацій у військовій освіті ініціювало виникнення нових освітніх практик, що, водночас, сприяло змінам освітньої концепції загалом. Задля результативного застосування інноваційних технологій в освіті необхідно окреслити їхні властивості та функції. Так, сучасні інноваційні освітні технології дають можливість досягати стимулювання пізнавальної діяльності, підвищення ефективності військової підготовки, адаптувати навчальний матеріал до потреб військовослужбовців [2].

З огляду на це, основні напрями імплементації інноваційних освітніх технологій у військовій підготовці курсантів необхідно фокусувати на досягненні таких завдань: підвищення рівня підготовки військовослужбовців на

основі інформаційних технологій у частині проведення комплексу процедур організаційного, методичного та забезпечувального характеру; створення умов для оптимізації якості військової підготовки в навчально-тренувальному центрі шляхом упровадження інноваційних методів та форм навчання, заснованих на нових інформаційних освітніх технологіях. Тому створення та використання інформаційних технологій повинні займати пріоритетне місце у системі військової освіти, і як наслідок – розширювати межі можливостей самої освітньої системи. Інноваційні інформаційні освітні технології однозначно необхідно розглядати не в якості технічних засобів та програмного забезпечення, а в комплексі скоординованого в організаційному, технічному, методичному напрямках діяльності процесу, що охоплює всі складові військової підготовки курсантів та спрямованого на досягнення максимальної якості підготовленості майбутніх фахівців для військ.

Таким чином, впровадження інноваційних освітніх технологій у військовій підготовці курсантів в навчально-тренувальних центрах базується на сукупності компонентів та передбачає такі заходи:

- 1) навчальна електронна література, посібники та тестові завдання для навчання курсантів;
- 2) єдина мережа електронних бібліотек, банків та баз даних;
- 3) комплекс системотехнічних мережевих рішень, спеціального навчального інтерактивного інтерфейсу та інших засобів;
- 4) комплекс директивних документів, зокрема й ті, що відображені у наказах та організаційно-методичних вказівках щодо організації бойової та оперативної підготовки, у планах бойової та оперативної підготовки військ;
- 5) розробка комп'ютерних моделей, симуляторів та тренажерів; застосування результатів досліджень у науково-дослідних роботах, винахідницькій роботі.

Для якісної підготовки курсантів в умовах навчально-тренувального центру доцільним є використання мультимедійного обладнання, класів та презентацій, розрізних макетів зразків техніки, електротехнічних засобів, електронних навчально-методичних комплексів, навчальних фільмів, тренажерів, віртуальних тренажерів, наочних посібників, технічних засобів навчання та контролю у спеціалізованих навчальних аудиторіях.

Отже, можемо стверджувати, що завдання щодо підвищення якості підготовки військових фахівців вирішуються шляхом застосування інноваційних освітніх технологій у галузі військової освіти. Водночас це не заперечує необхідності обміну передовим досвідом та міжнародного співробітництва. В умовах воєнного стану саме такі комплексні рішення полегшують та покращують підготовку військовослужбовців для ЗСУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобарчук О. А. Застосування мультимедійних технологій для створення системи початкової підготовки бійців ЗСУ. *«Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики»*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14-15 листоп. 2020 р.). Том 3. Київ: Національний авіаційний університет, 2020. С.130–142.

2. Зміївський Г., Горбунов В. Особливості впровадження мультимедійних технологій у військову освіту. *Новий колегіум*. 2021. Вип. 166. С. 36–40.
3. Кравченко О. І. *Формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України у процесі професійної підготовки*. Дис. ...канд. пед. наук зі спеціальності 13.00.04. ПВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, Хмельницький, 2020. 269 с.
4. Моца А. А. Інноваційні технології навчання у вищій військовій освіті України: практичне застосування. *Воєнні науки. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 5(27). С. 26–34.

Володимир Родіков

кандидат педагогічних наук,

начальник 143 Об'єднаного навчально-тренувального центру «ПОДІЛЛЯ»

Сил підтримки Збройних Сил України

ПОНЯТІЙНИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК

Актуальність військово-професійної підготовки зумовлена повномасштабною війною в нашій країні та необхідністю збільшення чисельності, структури та функцій Збройних Сил України (ЗСУ), станом і витратами реформування військово-професійної освіти. Одним з основних пріоритетів Концепція військової кадрової політики Міністерства оборони України на період до 2025 року визначає вдосконалення систем військової освіти та виховання, підготовки кадрів, воєнної науки; підготовки високопрофесійних, відданих Батьківщині військовослужбовців [5]. З огляду на це підвищуються вимоги до підготовки військових фахівців, зокрема й фахівців інженерних військ, які навчаються у військових закладах освіти та навчально-тренувальних центрах. Саме тому одним із завдань військової освіти є підготовка курсантів, які володіють сучасним рівнем професійної компетентності, здатні забезпечувати боєздатність армії, самостійно приймати обґрунтовані рішення у нестандартних ситуаціях, готових до безперервного самовдосконалення.

Успішність службово-бойової діяльності фахівців інженерних військ значною мірою визначається сформованими під час навчання професійними компетентностями. Підготовка майбутніх фахівців інженерних військ до здійснення ефективних дій за умов модернізації ЗСУ здійснюється в освітньому та навчально-тренувальному процесі шляхом інтеграції кращих традицій військової освіти та сучасних методологічних підходів та освітніх парадигм, з урахуванням динамічно мінливих умов для вирішення завдань захисту нашої держави [2, с. 63]. Саме тому проблема формування професійних компетентностей військових фахівців набуває особливої актуальності.

Її розробка зумовлена не лише перетвореннями в сучасній українській армії, що передбачають адекватні зміни в системі військової освіти, а й необхідністю усунення існуючих суперечностей між зростаючими вимогами до

професійної підготовленості випускників та їхньою реальною підготовленістю до ефективної службово-бойової діяльності, між існуючим змістом, формами та методами навчання курсантів та необхідністю оновлення змісту навчальних дисциплін, використання інноваційних освітніх технологій з урахуванням реальних можливостей освітнього середовища військових навчальних закладів. Вирішення окреслених суперечностей можливе шляхом розробки та реалізації в діяльність військових навчальних закладів компетентнісного підходу.

У сучасній освітній практиці компетентнісний підхід є ключовим і зумовлений інтеграцією української та європейської освіти [1, с. 28]. З позиції компетентнісного підходу підготовка майбутніх фахівців інженерних військ визначається з урахуванням вимог службово-професійної діяльності, сформованих компетентностей, що забезпечують ефективність службової діяльності у військовій сфері [6, с. 130].

Тому актуальність компетентнісного підходу в системі військової освіти зумовлюється такими чинниками:

- високі темпи вдосконалення військової техніки та озброєння, і як наслідок, підвищення вимог до фахівців;
- обмежена кількість навчальних годин, що виділяються на вивчення військово-професійних дисциплін, що вимагає більшої практичної спрямованості в навчанні [3, с. 111];
- сформована сукупність знань, умінь та труднощі їхньої реалізації на практиці, що передбачає використання знань для вирішення конкретних завдань або проблемних ситуацій, алгоритми вирішення яких не вироблені.

Реалізація компетентнісного підходу у військовій освіті зумовлений її особливостями середовища військових навчальних закладів та відомств – закритість, таємність, наявність інформації лише службового користування тощо. Окрім того, на формування професійно значущих для військової служби особистісних якостей впливають казармові умови проживання, неухильна субординація у відносинах з командирами, підпорядкованість старшим за званням та посадою [4, с. 192]. Відтак, сформованість професійних компетентностей фахівців інженерних спеціальностей є одним із основних освітніх результатів їхньої підготовки, зумовленим специфічними характеристиками службово-бойової діяльності.

Узагальнено представимо істотні для навчання майбутніх фахівців інженерних військ складові компетентнісного підходу:

- 1) прообразом сучасних уявлень компетентнісного підходу є ідеї особистісного і професійного розвитку, сформульовані в контексті реалізованих педагогічних концепцій і теорій;
- 2) категоріально-понятійна база компетентнісного підходу безпосередньо пов'язана з ідеєю цілеспрямованості і «цілезаданості» освітнього процесу, у якому компетентності задають вищий, узагальнений рівень умінь і навичок майбутніх фахівців інженерних військ;
- 3) прогностична спрямованість компетентнісного підходу, що забезпечує розвиток у майбутніх фахівців інженерних військ навичок і здібностей прогнозування, аналізу, передбачення розвитку подій і вміння їхнього застосування у військово-професійній діяльності.

Таким чином, успішна реалізація компетентнісного підходу у підготовці майбутніх фахівців інженерних спеціальностей залежить від низки чинників. Серед них варто відзначити загальну консервативність освітньої системи, зайву етатичну завантаженість діяльності (стандартизація та регламентація). Водночас, у навчанні майбутніх фахівців інженерних військ спостерігається відсутність чітко вираженої системи уявлень про результати освітньої діяльності («моделі компетентностей випускника» [2]), що є певним ідеалізованим об'єктом, який не має співвіднесеності ні зі змістом підготовки, ні з майбутньою службово-бойовою діяльністю.

Водночас, реалізація компетентнісного підходу передбачає широке використання у навчально-тренувальному та освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців інженерних військ інтерактивних форм проведення занять з метою формування та розвитку професійних навичок курсантів. Соціальне замовлення суспільства на підготовку військових фахівців в умовах воєнного стану вимагає від військової освіти активної інтелектуальної, високопрофесійної особистості, здатної швидко, продуктивно та компетентно вирішувати різноманітні завдання повсякденної службово-бойової діяльності. І ключовими характеристиками сучасних фахівців інженерних військ є їхня компетентність та мобільність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артамощенко В. Розвиток системи військової освіти. Розроблення програмного документу Кабінету Міністрів України. *Наука і оборона*. 2021. Вип. 4. С. 26–33.
2. Галкіна, В. Д. (2014). Компетентнісний підхід як методологічна основа професійної підготовки військових фахівців. *Військова освіта*, 1, 59–65.
3. Зайцев І. Підготовка майбутніх офіцерів Збройних Сил за кордоном: досвід та перспективи для української системи військової освіти. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. Вип. 6 (110). С. 104–119.
4. Мішенюк Р. М. Педагогічні технології у загальновійськовій підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників: реалії та перспективи. *Теорія і методика професійної освіти*. 2022. Вип. 45. С. 192–195.
5. Про затвердження Концепції військової кадрової політики Міністерства оборони України на період до 2025 року. *Наказ Міністерства оборони України № 280 від 14.09.2021 р.* Взято з https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2021/280_nm.PDF
6. Шевченко Р. І. Готовність майбутнього офіцера ВМС ЗСУ як інтегративний результат їх професійної підготовки. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 7. С. 129–136.

**THE CHALLENGES AND COUNTERMEASURES FACING
NATIONAL DEFENSE EDUCATION IN HIGH SCHOOLS UNDER THE
BACKGROUND OF INFORMATION WARFARE**

To establish a new concept of information-based national defense and build an information-based national defense has become an important task in today's national defense modernization. All countries in the world, especially developed countries, regard information-based national defense as the development goal of national defense construction. While improving the information-based degree of national defense construction, they also accelerate the development and utilization of national defense information resources. In recent years, the rapid development and wide application of high and new technologies with information technology as the core have brought about revolutionary changes in all fields of human society. The wave of educational informatization triggered in the field of education is profoundly changing the face of education, and the wave of military information is also changing the face of war and the army. The advent of information-based war has brought great impact on national defense education in colleges and universities. Facing information-based war, national defense education in colleges and universities is faced with a series of challenges, and national defense education in colleges and universities has to find the only way to adapt to the new situation.

At present, the ideological understanding of the importance of national defense education in some university leaders is biased, the goal is not clear, the task of military education, training goals, how to adapt military education to quality education, and future oriented education reform and other issues are not deep understanding. As a result, the comprehensive function of national defense education in colleges and universities under the background of information technology can not be fully utilized in the education of colleges and universities. Some colleges and universities have not yet taken it as a necessary link in the ideological and political education of college students, but only regard military training as the whole content of college students' national defense education in a narrow sense, and believe that students' military training is to receive national defense education, and the school's national defense education has completed its task. Some college leaders even believe that national defense education is a military division, the Ministry of Human resources and military academies, the military personnel needed for the modernization of national defense should be trained by military academies, local ordinary colleges and universities can simply engage in a little military training, set up a little military theory courses, there is no need to invest a lot of manpower and material resources. Although the general colleges and universities all over the country are required to set up military training courses and theoretical courses, but there are still many colleges and universities have not set up a "military teaching and research section" and other special functional organizations, although some colleges and universities have, but only hang a card. Some colleges and universities do not have full-time military teachers, they hire teachers from military colleges and

universities to teach military theory every year, which leads to many problems in teaching effect and teaching management. Most of the national defense education activities in colleges and universities lack of planned, step-by-step and purposeful implementation, "teaching" for the sake of "teaching", and its comprehensive education function has not been fully developed[1].

To win local wars under information conditions and safeguard national security and interests, we need not only a standing army with modern high technology, but also a strong and high-quality defense reserve force. The training of modern national defense talents is far from enough only by military schools, and ordinary colleges and universities must shoulder the heavy responsibility of training modern national defense talents. The key to the construction of national defense education informatization talents in colleges and universities is teachers. Teachers engaged in national defense education must, on the one hand, have considerable academic qualifications, certain military work and life experience, understand military, be familiar with theories, and have high military quality. On the other hand, they must have corresponding information awareness, information quality and information education ability. However, some teachers do not know enough about the importance of national defense education under the background of information-based war, so they have little initiative and enthusiasm in theoretical innovation and few theoretical achievements. Although the theory of information-based war has been put forward for more than 10 years, how to instill the concept of information-based war in students has not been enough thought. The advent of information-based war poses new challenges to military teachers in the collection, evaluation and utilization of information, which requires military teachers to maintain a strong sensitivity to information and information technology, timely understand and master the development and dynamics of information technology, master the cutting-edge knowledge and technology of scientific development, and timely add to the teaching process. Actively mining information, collecting information and using information, mastering the means of information and information technology processing; To predict the forward-looking information, improve the application ability of information technology, and be able to freely apply various information tools to teaching work, and play the role of knowledge disseminator, student learning guide, organizer and information technology education leader [2].

National defense education under the background of information-based war should be under the unified leadership and deployment of the Party and the state, the education department should take the lead and push, and establish and improve a series of relevant rules and regulations, in order to ensure that national defense education can achieve effective results. At present, from the point of view of the national, provincial and other education authorities, there is a lack of unified understanding and clear planning of national defense education under the background of information war. Although colleges and universities have always adhered to the "Military Teaching Outline of Colleges and Universities" and "Regulations on Military Training for Students" when implementing national defense education, the national defense education in colleges and universities under the background of information technology has not been taken as an important content of ideological education for college students, and the national defense teaching in

colleges and universities has not reflected The Times, which requires an operational implementation rules and supervision and restriction mechanism. National defense education under the information war should enable students to understand as many forms and methods of future information war as possible and establish modern concepts while having modern national defense concepts. The need of the situation forces colleges and universities to strengthen the construction of information technology. College leaders should observe the problem from the strategic and overall perspective, clarify the task and training goal of military education, and give full play to the role of national defense education in college education [3; 4].

In the new era, the informatization construction of national defense education in colleges and universities should constantly establish and strengthen students' national defense concepts and national defense awareness under the conditions of informatization, and improve students' national sovereignty, national interest and national security awareness through the education of students' national sovereignty, national interest and national security. In the field of military teaching, the construction of network infrastructure and online teaching resources is developing rapidly, and national defense education in colleges and universities should also make great strides along with the informatization construction of national defense construction itself. However, due to the interdisciplinary teaching content of national defense education, involving multiple technical aspects and other factors, The task of informatization education in colleges and universities is more urgent, but also a little powerless. Therefore, using modern educational means and military teaching resources to build a campus defense education network platform is an inevitable trend to adapt to informatization war. On the one hand, the college national defense education network platform should give full play to the advantages of information resources, take information education as an important carrier to improve the quality of college national defense education, realize the fundamental reform of teaching methods, methods and means, and enhance the effectiveness of college national defense education. On the other hand, it can be directly linked to some mass media. The online platform can transmit the latest Chinese and foreign military knowledge, international situation, military commentary and other relevant content through authoritative columns and newspapers such as National Defense Space Time, Military Channel, National Defense Daily, Minuteman, etc., which not only enables college students to understand the latest national defense system and national defense development strategy, but also enables them to learn more about national defense development strategies. It is also possible to train reserve officers and various reserve technical personnel under the background of information-based warfare, laying a certain foundation for the mobilization of soldiers in wartime, and helping to improve the overall quality of building the national reserve forces.

REFERENCES

1. Zhang Jie. Focus on information-based warfare to cultivate high-quality national defense reserve personnel. *Management*, 2008.12, (12):164-165.
2. Li Lei. Some reflections on how to carry out national defense education in colleges and universities in the new era. *Science and Education Trends*, 2008, (19), VOL18, (4):98-101.

- 3.Zhang Yiteng. Development countermeasures of national defense education in colleges and universities in the new era. *Journal of Jiangxi Youth Vocational College*, 2008.12:31-35.
- 4.Chu Kuolin, GONG Yanli, YAN Zhonglin. Teaching methods and means of national defense education in colleges and universities. *Literature and Education Materials*, 2009.6 (last ten days):69-72.

Oleksandr Homotiuk

*PhD student of the Department of Educology and Pedagogy
West Ukrainian National University*

Tetyana Lebid

*PhD student of the Information and Sociocultural Department
West Ukrainian National University*

INFORMATION - EDUCATIONAL SPACE TRANSFORMATION CHANGES OF THE MODERN MUSEUM UNDER THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE

Culture has become a part of international relations, promoting intercultural dialogue and strengthening cooperation in cultural heritage. It, in turn, emphasizes the essential role of cultural institutions in Ukrainian society during the war because they help preserve the unity and national identity of Ukrainians, as well as their resilience and ability to work ahead of the curve. The modern museum environment demonstrates a vivid example of sustainability. It is manifested in social organization, volunteerism, the formation of an attractive image of the regional socio-cultural potential, and care for internally displaced persons.

Did the functions of the museum change at the same time? Of course not. However, we can state about transformational changes in the forms and methods of its activity given the introduction of information and communication technologies, the formation of interactive space for educational and educational work, the formation of museum sites for volunteer work, the expansion of tools in the performance of immediate tasks and responses to the challenges of war.

In the conditions of war, and the destruction of cultural heritage, including in museums, its digitization acquires special importance. Digitization of cultural heritage promotes global access to unique objects, preserving them for future generations and promoting the exchange of knowledge and cultural experience. Digitization of monuments makes it possible to translate information about museum objects into an electronic format, which ensures their better preservation and enables a wide audience to study and explore monuments. The use of digital technologies allows the creation of virtual exhibitions that enable museum visitors to explore the collection online.

In global practice, we observe the integration of visitors into joint activities and encouragement of communication, which creates conditions for global public spaces of communication, which under certain circumstances contribute to innovation and rapid dissemination of information. Multi-sensory surfaces, for example, allow information to be condensed in a small space, increasing the exhibition without

overcrowding the physical space, and enabling scenarios of co-living, sharing and collaboration. Interactive projections, on the other hand, can provide immersion in the learning process throughout the space. Virtual reality, in the future, will introduce and simulate new multi-sensory environments related to cultural heritage and allow visitors to fully immerse themselves in the exhibition, giving them a sense of real presence in time and space.

Mobile applications complement exhibition materials, create gaming experiences, facilitate dialogue between visitors and museum staff, and assist in creating educational content. Also, mobile applications make it easier to conduct tours and navigate through the museum. Because people want to see real objects in a museum, tactile user interfaces can combine them with digital content, ensuring a combination of details and other educational content. In addition, when museum objects cannot be directly touched (due to concerns about preservation, damage, theft, etc.), digitization and 3D printing, for example, play a vital role as they allow direct interaction with duplicate exhibition pieces that would otherwise be inaccessible.

In addition, digitized content can facilitate the formation of partnerships and collaborations between museums, for example by increasing access to objects for members of the public who are unable to visit these institutions. Digitization of cultural heritage in museums is an important step in preservation and interaction with the public. This process opens up new opportunities for access, research and promotion of cultural values, ensuring their long-term exposure and study.

In the conditions of martial law, transformational changes occur in the content and form of museum activity. The socio-cultural mission of the museum is special, which acquires new meanings and contexts in the perception of the new socio-cultural reality associated with military actions. As O. Salata notes, people's views and stereotypes are changing; domestic value orientations and national vectors of historical memory have been updated [1].

According to the Resolution of the CMU of December 2, 2021 No. 1388 "On approval of the list of museums and reserves in which museum objects that are state property and belong to the state part of the Museum Fund of Ukraine are stored" [2], there are 31 museums in Ternopil Oblast, including 9 - of regional importance.

Flexibility and mobility become a feature of museum informational and educational activities in the conditions of war. The combination of traditional forms of work with the latest practices is decisive in military conditions. Citizens of Ukraine who left their homes during the war are at the center of attention of the museum's informational and educational work. For the most part, museums organize master classes and cultural and educational lectures for internally displaced persons. In addition, there are online projects aimed at preserving the national heritage of Ukraine. Virtual tours, scientific events, contests and celebrations make the museum a unique media resource that influences the formation of public opinion, fosters a sense of patriotism and supports a high level of culture, which in turn serves unity and active interregional communication.

The analysis of the information and educational space of the museums of the Ternopil region allows us to note that the use of information and communication technologies attracts attention with publications in social networks with a patriotic direction. Hashtags such as #все_буде_україна or #україна_єдина,

#Культурный_фронт, etc. are noted under the posts. The unity of Ukraine, the unity around the national cultural heritage forms a reliable foundation for victory and, accordingly, museums play a prominent role in the preservation of the Ukrainian state. In collaboration with educational centres and information institutions, the museum is transformed into an interactive platform for the preservation of national identity, fulfils a social mission, in particular psychological support of refugees, and creates conditions for their creative self-realization in the conditions of war.

Virtual processes in the conditions of martial law are relevant practices capable of preserving museum values and assets, integrating them into the world space and preserving cultural memory. For example, in July 2022, the Ternopil Regional Museum of Local Lore hosted an exhibition entitled "Exhibition with a Noble Purpose and Mission...". The organizers of the art event presented the results of the plein air held in Zaliztsy, Ternopil district. This plein air united artists, and internally displaced persons from Kharkiv, Kyiv, as well as from Terebovla and Ternopil. The motto of the plein air was: "Touch with your heart and learn the secrets of the old Hrazozets ruins..." [3]. Each painting presented at the exhibition was sold at an auction organized by the Zalozet Museum of Local History. Photos of the paintings are displayed on the museum's Facebook page, and you can offer your price in the comments. The proceeds were transferred to the needs of the Armed Forces [3].

Museums of Ternopil Oblast play an active role in national and cultural life. According to open sources, the Berezhany Museum of Local Lore has taken a clear national-patriotic position since the first days of the war. In May 2022, the museum implemented the "Museum no School" project, in which more than 30 children of immigrants and residents of Berezhany participated in classes at various locations: master classes in museums, bird watching through binoculars at the Berezhany pond, local history walks, philosophical discussions at nature. Some children's works became museum exhibits. Volunteers from the "Berezhany" centre handed over their works, created during the master classes of Oksana Muravlyova from Kramatorsk, among which are dolls, charms, drawings and various amulets. Such products were also sent to the front.

The stamp "Russian warship, go..." has become a real rarity and a very desirable collector's item. The Berezhany Museum of Local History keeps two envelopes with a special redemption of these stamps, which started the section "Philately" in the exhibition about the Russian-Ukrainian war. The museum is actively forming a collection of oral history, recording the memories of combatants and volunteers, and collecting physical exhibits and photographs. Fragments of bullets, soldiers' rations and personal belongings of defenders together with the memories of direct participants in hostilities form the historical memory of Ukrainians [4, p. 206-208].

The Yulius Slovacky Museum in Kremenets, Ternopil Oblast, aims to help internally displaced persons overcome the consequences of stress, as well as to deepen knowledge of the humanities and arts, and to build the resilience of Ukrainian society. Special attention is paid to the provision of information to the forced guests of the city about the region and its multiculturalism. The nature of the Kremenech region, rich in relict and endemic plants, as well as the local botanical garden, provide an opportunity to expand knowledge of botany. The museum and the botanical garden have created a joint route that includes eco-collections and drawing workshops for children. Artist

Svitlana Tkachuk conducts mini-lectures on the history of Ukrainian decorative and applied arts, including "Magic petri dish". At classes on the making of motanka dolls (master Lyudmila Blyshchak), children learn about the centuries-old tradition of Ukrainian motanka dolls and create charm dolls with their own hands. Master of decorative and applied arts Olga Shevchuk conducts workshops with a patriotic theme, where children make two products: one for themselves, and the other for the soldiers of the Armed Forces. To raise morale, 20 "I love Ukraine" badges and 28 guardian angels were handed over. The museum also holds classes on artistic decoration and painting of ecoshoppers [4, p. 128-133].

The museum organizes "literary gatherings" for refugees from the war zone. For the youngest visitors, the beauty of the Ukrainian word is revealed through fairy tales that have a therapeutic effect, helping children overcome fears, and phobias and understand their needs. On the traditional "Holiday piano", which is usually held in May, the museum invites performers from other cities, such as Ternopil, Rivne and Lutsk [4, p. 128-133].

Modern museums play a significant role in preserving historical memory. In June 2024, on the occasion of the Day of Remembrance of Children who died as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the exhibition "Childhood Killed by War" was opened in the Ternopil Regional Museum of Local History. It presents photo reproductions of images of children's playgrounds, schools, kindergartens and other places destroyed and destroyed by the war. One of the exhibits is an ammunition box donated to the museum by the Logistic Center for Assistance to ATO/OSS fighters, which contains fragments of artillery shells, hailstones, and bullet casings. Also on display are military-themed carvings by the well-known master of folk art, Halyna Dudar. On June 4, 2021, for the first time, Ukraine officially celebrated the Day of Remembrance of Children who died as a result of the armed aggression of the Russian Federation. This day was started to honour the little Ukrainians who have been suffering at the hands of the aggressor since 2014. The map of Ukraine is symbolic, on which visitors can hang yellow bells in memory of the dead children.

It can be stated that practically all museums of the Ternopil region have reoriented themselves to military sphere. The main functions are performed through the transformation of forms and methods of work. The social and cultural mission occupies the lion's share of the modern museum's activity; social rehabilitation activities are mostly focused on work with internally displaced persons, and war veterans. The cultural and educational direction of museum practice defines its tasks as interregional communication, strengthening of national identity and preservation of historical memory. The use of ICT facilitates and modernizes museum work, and creates a basis for intellectual and moral solidarity of society, ensuring equal access to education for all members of society.

REFERENCES

1. Салата О. О. Еволюція музею як соціокультурного інституту в умовах процесу глобалізації. *Сумська старовина*. 2013. № XL. С. 150–157.
2. Про затвердження переліку музеїв та заповідників, в яких зберігаються музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України. Постанова Кабінету міністрів України від 2 грудня

2021 р. № 1388. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1388-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.06.2024)

3. У Тернополі відкрилась виставка, яка має благородну мету. URL: <https://ochevydets.te.ua/2994/> (дата звернення 15.06.2024)

4. Проців М. Конспект першого уроку 2022-2023 навчального року «Україна – країна переможців». *Музейна педагогіка в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів Міжнародного круглого столу, м. Київ, 26 травня 2022 р. /за наук. ред. С. О. Довгого. - Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2022. - 424 с.

5. Гаськевич О. Музей Словацького як культурно-освітній центр для дітей, тимчасово переміщених із зони бойових дій (із досвіду роботи) *Музейна педагогіка в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів Міжнародного круглого столу, м. Київ, 26 травня 2022 р. /за наук. ред. С. О. Довгого. - Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2022. - 424 с.

6. «Дитинство, вбите війною»: Тернопільський обласний краєзнавчий музей запрошує відвідати виставку . URL: <https://tor.gov.ua/list/?type=view&id=19987> (дата звернення 15.06.2024)

Chen Zehua

2-nd year Master Student

*Department of Educology and Pedagogy, Faculty of Humanities and Social Sciences,
West Ukrainian National University*

Supervisor – Olha Luzhetska

*PhD in Philology, Associate Professor of Educology and Pedagogy Department,
West Ukrainian National University*

ARGUMENTATIVE TEACHING FOR COLLEGE CLASSROOMS IN A BLENDED LEARNING ENVIRONMENT IN THE CHINA'S HIGHER EDUCATION SYSTEM

In the China's higher education system, argumentative teaching is very important to improve critical thinking. Both domestic and international policies emphasize the development of this capacity, such as UNESCO, the 21st Century Learning Alliance of the United States, and the Outline of the National Medium - and Long-Term Education Reform and Development Plan of China. As we know, critical thinking not only promotes innovation and creativity, but also increases academic self-efficacy, problem solving, classroom engagement, etc. However, the critical skills of college students still need to be improved, and the high order thinking ability of students under the traditional teaching mode is limited [1; 4].

Blended teaching is an important method that encourages students to evaluate information, make claims and debate, and promotes critical thinking development. Studies have shown that mixed teaching is effective in improving college students' critical thinking, professional knowledge and debating skills. The Internet and visualization technologies provide equal access, flexible engagement times, reduce the awkwardness of direct rebuttals, and promote deep thinking and rational dialogue. Online visualization tools enhance argument clarity, facilitate asynchronous

collaboration, and improve interaction and argument quality. At the same time, the teaching supported by technology can comprehensively record students' participation and speech, which helps to reflect and improve the objectivity of teaching effect evaluation, and thus improve students' critical thinking skills and argumentative ability.

However, domestic empirical research and instructional design research is relatively insufficient, this study aims to deepen the research in this field.

The factual basis of our work is the domestic regulatory framework, which determines the principles, reports of research centers and institutions, as well as monographs and other publications of domestic and foreign authors on actual issues. The detailed analysis of blended learning as a pedagogical process is connected to the reviews of many European and American researches and scientists, mentioned in this article.

Research object is the influence of argumentative teaching in a blended learning environment on the development of student's critical thinking ability in the China's higher education system.

To enhance argumentative teaching in a mixed learning setting in higher education, we have developed a "Framework for Argumentative Teaching in College Classrooms in a Blended Learning Environment" integrating the ICAP framework, Critical Discussion Model, Toulmin Argumentation Model, Argumentative Teaching Approach, and key elements of the Three-Node Argumentative Learning Framework.

Guided by this system, the study conducts three argumentative teaching practices: synchronous online-offline teaching on teacher-assigned theses, online visual teaching on group-chosen theses, and online visual teaching on individually-selected ideas.

In general, this framework outlines seven steps: teacher instruction, thesis development, position selection, argument preparation, construction, presentation feedback, and evaluation. Evaluation focuses on students' critical thinking, argumentation skills, professional knowledge, and attitudes towards argumentative teaching [1; 3; 4].

Under such circumstances, collaborative argumentation teaching shows its unique advantages. Firstly, in the teaching stage, educators represent professional knowledge and demonstrate skills through multimedia means, and students can choose to passively absorb or actively record learning points. Next, they enter the thesis creation stage, where students submit the first draft of the paper online and further improve the quality of the paper through the online review and guidance of the teacher. In the paper selection stage, all members are required to summarize knowledge points according to classroom content and share them online, and choose their own thesis direction or participate in discussions. In this process, students not only learn actively, but also carry out constructive and interactive learning with their peers through online platforms [2; 4].

In the argument preparation phase, students can use an online collaboration platform to prepare argument materials together, sharing resources and perspectives through interactive learning. In the stage of argument construction, young people engage in multiple online interactions under the guidance of critical discussion model and Toulmin's argument model to deepen their understanding and support of arguments, which fully demonstrates interactive learning among students.

In the presentation and feedback phase, students assess peers' arguments or show their own, fostering constructive learning. The evaluation stage focuses on critical thinking, argumentation skills, professional knowledge, and attitudes, utilizing retrospective content analysis to enhance objectivity.

In such a way, students' critical thinking skills improved in all three studies according to their continual engagement in the argumentation process. They exercised their critical ability by supporting or rebutting ideas. In the second and third studies, they engaged in asynchronous visual argumentation, further strengthening their critical thinking. They applied their knowledge in supporting or refuting arguments, and presented arguments based on the content, contributing to their expertise development.

Through the research of these three teaching modes, our paper discusses the steps and contents of argumentative teaching in detail, as well as students' learning style, and summarizes the teaching effect based on practice. Finally, this study sums up the key points of the design and implementation of argumentative teaching in college classrooms under a blended learning environment, which provides valuable reference and inspiration in the China's higher education.

REFERENCES

1. Sheng Qunli, Ding Xu, Teng Meifang. (2017). Participation is Competence: A Taxonomy of ICAP Learning Styles. A Review of Research and Value Analysis. *Open Education Research*, P. 46-54.
2. Junhui Shi. (2017). Research on problem-oriented learning mode of flipped classroom based on critical thinking cultivation. *China Adult Education*, P. 102-104.
3. A study of development - an analysis based on interactive texts. *Research on Electrochemical Education*. P. 66 -73.
4. Wang J., Wang M.D. (2013). Issues of teaching reform in university classrooms: a life world theory perspective. *Higher Educational Research*. P. 77-83.

Ni Dong

*Hunan Mass Media Vocational and Technical College, China
PhD degree student of West Ukrainian National University*

Liliya Rebukha

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Head of the Department of Educology and Pedagogy
West Ukrainian National University*

PRACTICAL APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGY IN THE TEACHING AND LEARNING PROCESS IN CHINA

With the rapid development of Internet technology, digital technology has become an important part of modern education [1, p. 11]. As the world's largest developing country, China is vigorously promoting the construction of education informatisation in order to improve the equity and quality of education. This paper will explore the specific applications of digital technology in the teaching and learning process in China, including online education platforms, interactive technologies and games, virtual reality technology, and artificial intelligence. The application of digital

technologies not only enriches the means of teaching, but also provides students with a more personalised and interactive learning experience.

Online education platforms are the most intuitive embodiment of digital technology in teaching [2]. Online education platforms represented by "China National Higher Education Intelligent Education Platform", «China University MOOC Online Course Learning Platform», "Super Star Online Learning Platform", etc., provide students with a huge amount of learning materials. These platforms provide students with a huge amount of learning resources and courses. These platforms not only cover a wide range of subjects from primary school to university, but also provide students with flexible learning modes through live courses, recorded videos, virtual simulations and online question-and-answer sessions.

The use of interactive technologies and gamified learning in teaching and learning is emerging as an effective means of addressing difficult and focused student learning issues[3]. By introducing interactive technologies, teachers can create a more dynamic and participatory teaching environment. For example, using interactive learning software, teachers can interact with students in real time to demonstrate and practice knowledge points and help students better understand complex concepts. Gamified learning, on the other hand, makes learning more fun and challenging by incorporating game elements into the teaching and learning process. Students are motivated to learn and solve problems actively through game levels and reward mechanisms. This way of learning not only improves students' interest and motivation, but also helps students gradually overcome learning difficulties and master key knowledge in the game through instant feedback and challenge mechanisms. In addition, educational games can also automatically adjust the difficulty level according to students' learning progress and performance, providing a personalised learning experience and thus supporting students' learning development more effectively. Overall, the application of interactive technology and gamified learning is providing students with a more flexible, engaging and interesting way of learning, which helps to enhance learning effectiveness and knowledge mastery.

The application of virtual reality (VR) technology in teaching greatly enhances the intuitiveness and interactivity of teaching. For example, through VR technology, students can visit historical sites, conduct scientific experiments, and even conduct virtual internships. This immersive learning experience helps to stimulate students' interest in learning and hands-on ability.

The application of Artificial Intelligence (AI) technology in personalised teaching is gradually gaining popularity. AI can provide personalised learning solutions based on intelligent analysis of students' learning data. For example, an intelligent question bank system can automatically recommend practice questions suitable for a student's level based on his or her answers, thus improving learning efficiency. In addition AI technology empowers students to do what they could not do in traditional teaching in the past. AI is a superb tool to stimulate students' creative potential, a tool that allows dreams, ideas, and ideas to flourish, and a faithful companion that empowers us to be more powerful and brings more possibilities, helping students to eliminate professional boundaries and enabling them to innovate and think on an unprecedented scale and at an unprecedented speed, and providing students with a

Provides a transformative experience that eliminates the need for a plethora of related expertise and knowledge, allowing us to focus more on learning and creating.

The impact of digital technology on the teaching and learning process encompasses the following aspects:

1. Improvement of teaching efficiency

The application of digital technology has greatly improved teaching efficiency. Teachers can use digital tools to quickly prepare teaching materials and courseware, reducing repetitive labour. In addition, the application of online platforms and AI technology has led to a more efficient use of teaching resources.

2. Promoting teaching equity

Digital technology helps narrow the urban-rural gap in educational resources. Through the online education platform, students in remote areas can also enjoy high-quality educational resources. In addition, the development of personalised teaching programmes enables each student to receive attention, which promotes educational equity.

3. Stimulate Learning Interests

The application of virtual reality and interactive teaching tools has greatly stimulated students' interest in learning. Vivid image of the teaching content, so that students no longer feel boring in the learning process, thus improving the learning enthusiasm and initiative.

4. Enhance the ability of teachers

Digital technology is not only beneficial to students, but also provides new ways for teachers' professional development. Through online training and educational resource sharing platforms, teachers can learn and further their studies anytime and anywhere, and continuously improve their teaching ability and level.

Of course, digital technologies pose challenges to innovation and reform in education. The first is the issue of building technological equipment and network infrastructure, especially in remote and rural areas, which still requires significant investment. Second is the need to continuously improve teachers' digital literacy and their ability to apply technology. In addition, how to protect students' privacy and data security is also an important issue.

In the future, with the continuous development of technology, the application of digital technology in teaching will be more extensive and in-depth. We can expect that education will become smarter and more efficient through the application of emerging technologies such as AI, 5G, IoT, blockchain and big data [4, p.11].

All in all, the practical application of digital technologies in China's teaching and learning process is driving innovation and change in the education model. Through the application of technologies such as online education platforms, interactive technologies, virtual reality, artificial intelligence and big data analytics, not only does it improve the efficiency and quality of teaching, but also promotes fairness and personalised development in education. Despite some challenges, the application of digital technology in education will have broader prospects as technology advances and education informatisation continues.

REFERENCES

1. Chen, W., Li, G. (2020). Research on the application of digital technology in education. *Educational Research and Practice*, 45(2), 33-45.

2. Ting, W. (2019). Application of virtual reality technology in teaching in primary and secondary schools. *Modern Educational Technology*, 29(3), 77-82.
3. Li, M. (2021). Applications and challenges of artificial intelligence in education. *Educational Informatization*, 37(1), 15-23.
4. Li, Z., Yang, L. (2022). The application of big data in education management. *Educational Management and Research*, 40(4), 56-64.

Ni Dong

*Hunan Mass Media Vocational and Technical College, China
PhD degree student of West Ukrainian National University*

Liliya Rebukha

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Head of the Department of Educology and Pedagogy
West Ukrainian National University*

EXPLORATION AND PRACTICE OF INNOVATIVE SIGN LANGUAGE TEACHING BASED ON LEAP MOTION SOMATIC GESTURE RECOGNITION TECHNOLOGY

Globally, the causes of the problem of hearing impairment are varied, and in addition to congenital hearing impairment, there are many cases of hearing loss due to external factors such as war and accidental injury. In recent years, due to the frequent occurrence of local conflicts and wars, many countries and regions have seen a large number of patients with hearing impairment caused by bombings, shootings and other factors. In addition, traffic accidents, industrial accidents and other unintentional injuries have caused various cases in terms of hearing impairment. These people who are deaf due to external factors are in urgent need of effective sign language teaching methods to help them re-establish a bridge of communication with the society. However, traditional sign language teaching methods have many limitations such as lack of interactivity, personalization and immediate feedback [1]. These limitations make the learning process boring and inefficient, making it difficult to meet the needs of diverse learners. Students often find it difficult to receive adequate individualized instruction and timely corrective feedback in the classroom [2], which directly affects their learning effectiveness and self-confidence. Meanwhile, the lack of teaching resources and single teaching method also limit the popularization and promotion of sign language education.

With the advancement of technology, new possibilities for teaching sign language have been opened up with the advent of somatosensory technology, especially the Leap Motion controller, a high-precision gesture-recognition device that captures the user's hand movements and provides real-time feedback[3]. This technology is not only capable of recognizing complex gesture movements, but can also be combined with Virtual Reality (VR) and Augmented Reality (AR) technology to provide an immersive learning experience [4]. This creates an interactive, dynamic and engaging learning environment for sign language learners, making the learning process more lively and fun.

We explore how to use Leap Motion somatic gesture technology to improve the effect of sign language teaching and conduct preliminary experimental verification. We investigate in detail the specific applications of Leap Motion technology in sign language teaching, including the design of gesture recognition algorithms, the development of teaching content, and the optimization of user experience [5,6]. The experimental data and user feedback also show that the use of Leap Motion technology can significantly improve learners' sign language mastery level and learning motivation. Through our study, we hope to promote technological innovation in sign language teaching, to benefit more hearing impaired people and sign language learners, and to promote the widespread use and recognition of sign language in society.

In our study, we adopt Leap Motion controller to capture the user's hand movements and combine it with machine learning algorithms for gesture recognition. The high-precision sensors of Leap Motion controller can track the hand position and movement trajectory in real time to ensure the accuracy and sensitivity of gesture recognition. We have developed a Leap Motion-based sign language teaching system, which can detect and feedback the user's sign language movements in real time, provide instant corrections and guidance, and enhance the user's learning interest, comprehension, and expression skills through games.

In order to evaluate the value of Leap Motion technology in sign language teaching, we designed a detailed experiment. The experiment is divided into two stages: the first stage is the traditional teaching method, which mainly relies on face-to-face teaching and textbook learning by the teacher to assess the learners' progress in this mode; the second stage is the Leap Motion-assisted teaching method, which enhances the learning effect through the interactivity and instant feedback of the somatosensory technology. In the second stage, learners use Leap Motion controllers to interact with the system to enhance their understanding and memorization of sign language actions through visual and haptic feedback mechanisms.

We recorded the progress of each learner in detail in our experiments, including data on gesture accuracy, learning time and error rate. By comparing the learning effects of the two phases, we found that the Leap Motion-assisted teaching method has significant advantages in improving learners' gesture accuracy and fluency. In addition, we also collected learners' subjective feedback on their experience of using the Leap Motion system through questionnaires and interviews. Most learners said that the interactivity and instant feedback features of the Leap Motion system greatly enhanced their interest and motivation in learning, making the learning process more lively and interesting. The learners also felt that the system's personalized content and flexible learning mode helped them to better master their sign language skills. By comparing the effects of traditional and Leap Motion-assisted teaching methods, we evaluated the value of Leap Motion technology in sign language teaching and provided valuable experimental data and user feedback for the future development of sign language teaching technology.

The experimental results showed that sign language learners using the Leap Motion technology significantly improved both accuracy and fluency compared to traditional teaching methods. In addition, learners rated the experience of using the Leap Motion system highly, saying that the system enhanced interactivity and fun, and significantly increased motivation to learn.

Leap Motion somatic gesture technology has revolutionized the teaching of sign language. It not only improves learners' sign language proficiency, but also enhances the interactivity and fun of the teaching process. Although there are still some challenges to overcome, the application of Leap Motion in sign language teaching is promising. Future research should further explore how to optimize the technology to achieve a more efficient and accurate sign language teaching system that can better serve the hearing impaired and sign language learners.

REFERENCES

1. Liu Qiqi. Research on dynamic gesture recognition technology based on Leap Motion[D]. Harbin Engineering University, 2023, DOI:10.27060/d.cnki.ghbcu.2023.002577.
2. Hu Fali,Gao Quanli,Wang Xihan et al. Leap Motion-based gesture interaction method for virtual classroom[J]. Computer System Applications, 2022, 31(08): 160-168. DOI:10.15888/j.cnki.csa.008626.
3. Xiang Rongrong,Li Bo,Zhao Qiao. A three-dimensional interaction system based on Leap Motion gesture recognition[J]. Electronic Design Engineering, 2024, 32(01): 44-48. DOI:10.14022/j.issn1674-6236.2024.01.010.
4. Ma Yuche. Three-dimensional somatosensory interactive commercial display space design based on Leap Motion technology[J]. Sichuan Cement,2023(11):130-132+173.
5. ZHANG Mingwei. Research on multi-person gesture interaction based on Leap Motion in large screen environment[D]. Hangzhou University of Electronic Science and Technology, 2023. DOI:10.27075/d.cnki.ghzdc.2023.000108.
6. Fu Guanbin. Research and application of Leap Motion-based gesture interaction in interaction design[D]. Nanjing Art Institute, 2022. DOI:10.27250/d.cnki.gnjyc.2022.000253.

Song Mengjia

*2-nd year Master Student Department of Educology and Pedagogy,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
West Ukrainian National University*

Supervisor – Olha Luzhetska

*PhD in Philology, Associate Professor of Educology and Pedagogy Department,
West Ukrainian National University*

MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE CHINA'S HIGHER EDUCATION SYSTEM

The application of modern innovative technology in the China's higher education system has become an important force to promote educational reform and improve the quality of teaching [1; 3]. Firstly, the popularization of information technology provides rich digital resources and advanced teaching tools for higher education, such as online courses, virtual laboratories and intelligent classrooms, making educational resources more open and shared. In addition, big data and artificial intelligence technology play an important role in education management and teaching evaluation.

Through data analysis and intelligent management, the scientific and accurate nature of education decision-making is improved [1; 4]. The development and application of intelligent education platform make personalized teaching possible, and provide customized learning programs and resources according to students' learning habits and needs, which greatly improves the learning efficiency. Secondly, the application of virtual reality and augmented reality technology in practical teaching provides students with a more intuitive and vivid learning experience, and makes up for the lack of practical conditions in traditional teaching.

In addition, the wide application of Internet technology has promoted the exchanges and cooperation between universities, and realized cross-university and cross-regional resource sharing and collaborative innovation [2]. Through online discussion, remote experiment and virtual communication, the boundary of time and space of education has been expanded.

Finally, the application of modern innovative technology in the higher education also promotes the transformation of educators' teaching mode. Teachers are the organizers and guides of learning, stimulating students' interest in learning and innovative thinking through technical means.

In general, the deep integration of modern innovative technologies in the China's higher education system not only improves the quality and efficiency of education, but also provides a strong support for the fair and sustainable development of education.

REFERENCES

1. Zhao Min. The prospect of blockchain technology in educational certification. *Open Education Research*, 2021, P. 23-30.
2. Li Jing. Application of cloud computing technology in resource management in Higher Education. *Computer Education*, 2020, P. 56-64.
3. Wang Lei. The current situation and prospect of intelligent Campus construction. *Modernization of Education*, 2019, P. 91-98.
4. Innovation and development of the online education platform. - *Journal of Distance Education*, 2021, P. 77-85.

Zhang Pengfei

Master degree student of West Ukrainian National University

Oksana Krychkivska

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

West Ukrainian National University (Ukraine)

ICT-LED TRANSFORMATION: REINVENTING HIGHER AND HUMANITARIAN EDUCATION IN WAR-TORN UKRAINE

As the Russian-Ukrainian conflict continues, Ukrainian society and humanitarian education are facing unprecedented challenges. However, in the midst of this war, the use of ICTs offers significant transformational opportunities for higher education and humanitarian education. This paper will explore the use of ICTs in Ukrainian higher education and how they can contribute to the transformation of humanitarian education in the context of war.

In war-torn Ukraine, higher education institutions have been at the forefront of challenge and change. In this land of uncertainty, the traditional model of education has suffered unprecedented impact. However, it is against this backdrop that the introduction and application of information and communication technologies (ICTs) have injected new vigour into higher education in Ukraine and achieved an important transformation in teaching and learning methods. Firstly, the establishment of distance learning platforms became one of the key measures for Ukrainian higher education institutions to meet the challenges of war. These platforms, connected via the Internet, broke down geographical constraints and enabled teachers and students in war zones to continue teaching and learning activities from a safe location, such as their homes or shelters. This not only guarantees continuity of learning, but also provides a stable learning environment for students to maintain their pursuit of knowledge in the midst of chaos. At the same time, these distance education platforms also provide a wealth of teaching resources and learning tools. Teachers can upload courseware, assign homework, conduct online tests, etc. through the platform, while students can watch video lessons, participate in online discussions, submit homework, etc. through the platform. This flexible and diverse teaching method not only improves the efficiency of teaching, but also stimulates students' interest in learning. In addition to distance learning platforms, the application of virtual reality (VR) and augmented reality (AR) technologies has revolutionised higher education in Ukraine. During the war, many laboratories and teaching facilities were damaged, making traditional laboratory teaching impossible. However, through virtual reality and augmented reality technologies, students can perform hands-on exercises in a virtual environment, making up for the shortcomings of traditional laboratories.

In addition, virtual reality and augmented reality technologies can bring more innovative opportunities to higher education in Ukraine. Teachers can use these technologies to design richer and more varied teaching scenarios and experimental tasks to stimulate students' learning interest and creativity. At the same time, students can also use these technologies to conduct independent learning and inquiry-based learning, expanding their knowledge horizons and thinking skills.

Information and communication technologies drive the transformation of humanitarian education. In the context of war, the importance of humanitarian education has become even more pronounced. The application of information and communication technologies provides new possibilities and means for humanitarian education. Firstly, through online education platforms, educational resources from the international community can be more easily delivered to Ukrainian students, providing them with the necessary knowledge and skills. Secondly, the widespread use of social media and communication tools has also strengthened communication and cooperation in the international community, facilitating the timely and effective delivery of humanitarian assistance. In addition, big data analytics can help humanitarian organisations better understand the needs and situation in war-affected areas and provide a scientific basis for relief efforts.

Transformational Challenges and Opportunities in the Context of War. While the application of ICTs has brought transformational opportunities for higher and humanitarian education in Ukraine, it has also faced a number of challenges. Firstly, war-induced power disruptions and poor communications have limited the use of ICTs.

Secondly, cybersecurity issues have also become increasingly prominent, requiring greater protection and management of online learning platforms. However, these challenges have also prompted Ukrainian higher education institutions and humanitarian organisations to be more active in exploring and innovating ways of applying ICTs to the specific needs of the war context.

Looking ahead, it seems to me that as more and more countries call for an end to the war, I believe that in the near future, with the efforts of many international parties, the war will soon come to an end, and with the end of the war and the advancement of reconstruction work, higher education and humanitarian education in Ukraine will have new opportunities for development. Firstly, the application of information and communication technologies will continue to penetrate the field of education, promoting innovations in teaching methods and the optimal allocation of educational resources. Secondly, the international community will continue to strengthen its support and assistance to Ukraine's educational endeavours, injecting new vitality and impetus into the country's educational endeavours. Lastly, the Ukrainian Government will continue to strengthen its investment in and management of education, providing strong guarantees for the stable development and innovation of education.

In conclusion, the widespread use of ICTs has had a profound impact on the fields of higher education and humanitarian education in Ukraine, providing solid technological support for the transformation of both fields in the context of the war. In the face of the challenges posed by the war, Ukrainian higher education institutions and humanitarian organisations have demonstrated incredible resilience and innovation, actively introducing and exploring the use of ICTs in teaching, learning, resource allocation and aid delivery.

Looking ahead, the role of ICTs in the field of higher education and humanitarian education in Ukraine will become even more prominent as technologies continue to advance and their applications expand. They will continue to provide strong support and impetus for education and promote its prosperity and development. At the same time, Ukrainian institutions of higher education and humanitarian organisations will continue to strengthen their cooperation and exchanges with the international community in order to jointly meet the challenges and difficulties posed by the war and to contribute more to the cause of education and humanitarianism in Ukraine.

Павло Барладин

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
Західноукраїнський національний університет*

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У сучасних умовах кожен фахівець повинен володіти необхідним рівнем фахової підготовки, що дозволить йому орієнтуватися, розуміти і управляти майбутньою діяльністю, перетворювати її з метою більш ефективної реалізації професійних завдань. Вміння прогнозувати, планувати, проектувати свою

діяльність, приймати та обґрунтовувати рішення, що пронизують усі сфери людської діяльності, є одними з найважливіших професійно значущих умінь – основою формування та розвитку професійної компетентності.

Відповідно нині система вищої освіти характеризується інформатизацією загалом, так і її окремих складових. При цьому особлива увага приділяється орієнтації освітнього процесу на розвиток професійної компетентності майбутнього фахівця. Інформаційні технології, спеціалізоване програмне забезпечення, електронні освітні об'єкти використовуються студентами та педагогами щодо практично всіх дисциплін загальноосвітньої та спеціальної підготовки. Очевидно, що у такому разі вивчення можливого впливу використання інтеграції інформаційних та педагогічних технологій у системі фахової підготовки є актуальним педагогічним завданням.

Про вплив інформатизації на основні освітні об'єкти – навчальний процес, методичну систему навчання, освітню траєкторію – зазначається багатьма науковцями. Обґрунтовано, що інтеграція інформаційних та педагогічних технологій дозволяє якісно змінити зміст, методи та організаційні форми навчання [1]. При цьому під інформатизацією навчального процесу ми розуміємо застосування технологій навчання, наукових досліджень та управління, що базуються на застосуванні комп'ютерної техніки та спеціального програмного, інформаційного та методичного забезпечення.

Метою інформатизації навчального процесу є розвиток інтелектуального потенціалу студентів у новому інформатизованому суспільстві, а також гуманізація, індивідуалізація та інтенсифікація процесу навчання та підвищення якості навчання за допомогою розвитку професійної компетентності.

Інтеграція інформаційних та педагогічних технологій сприяє створенню гуманістичного освітнього середовища, в якому розвивається особистість активна, яка вміє набувати знання та застосовувати їх, генерувати власні ідеї. Разом з тим, використання інформаційних технологій в освітньому процесі ставить багато проблем: це якість та критерії оцінки освітніх ресурсів, вплив освітніх інформаційних ресурсів на якість навчання, технологія створення електронних освітніх об'єктів, каталогізація та систематизація існуючих розробок, консолідація зусиль учасників освітнього процесу та ін.

Особливість сучасного педагогічного процесу полягає в тому, що на відміну від традиційної освіти, де центральною фігурою є викладач, центр тяжкості при використанні нових інформаційних технологій поступово переноситься на студента, який навчається, який активно будує свій навчальний процес, обираючи індивідуальну траєкторію професійного становлення у спроектованому освітньому середовищі. Важлива функція викладача – підтримати того, хто навчається в його діяльності: сприяти його успішному просуванню в морі навчальної інформації, полегшити вирішення проблем, зробити комфортним освоєння необхідного спектра професійно значущої інформації [2].

Усі перелічені проблеми знаходять коректне рішення за умови реалізації принципів інтеграції інформаційних та педагогічних технологій: принцип парадигмального підходу; принцип адекватного відображення – інтерпретація форм та засобів навчання при взаємозворотних переходах від дидактичних

технологій до комп'ютерних та назад; принцип системності; принцип функціональності як результат інтеграції класичних та нових інформаційних технологій; принцип саморозвитку; принцип уніфікації педагогічних та комп'ютерних технологій.

Досвід навчання студентів, наукові дослідження в галузі інформатизації навчання та використовувані методики викладання фахових дисциплін дозволяють нам зробити деякі узагальнення щодо інтеграції інформаційних та педагогічних технологій у системі підготовки майбутніх фахівців: інтеграція інформаційних та педагогічних технологій забезпечує реалізацію дидактичних принципів (принципи наочності, інформативності, доступності, адаптивності, інтегративності, системності, цілісності), враховує особистісні фактори, що впливають на процес пізнання (сприйняття, увага, уява), послуговується фізіологічними особливостями сприйняття графічної та текстової інформації, бере до уваги окреслені викладачем вимоги до розробки електронних продуктів та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гурська О.О. Формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців з інформаційних технологій в освітньому середовищі технічного університету. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти (01 Освіта / Педагогіка). Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 320 с.
2. Ребуха Л. З., Ковальчук В. В. Інтеграція педагогічних технологій: понятійне поле. Інновації в освіті: перспективи розвитку: матеріали I Міжнародної наук.-практ. конференції. (Тернопіль, 20 трав. 2021 р.) Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 52–55.

Максим Богуш

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
Західноукраїнський національний університет*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Одним із з пріоритетних напрямків удосконалення професійної освіти у ЗВО є компетентнісний підхід, який акцентує увагу викладача на результатах навчання із врахуванням як засвоєних знань, так і здатності особистості професійно зростати у майбутньому, ефективно діяти у різних проблемних ситуаціях та ін. Відповідно безпосереднім результатом навчання у ЗВО є формування компетенцій у здобувачів освіти [3].

У тлумачному словнику української мови зазначається, що компетентність – це обізнаність, авторитетність; компетенція, тобто окреслене коло питань, у яких особа характеризується авторитетністю, досвідом, високим рівнем кваліфікації [1]. Поняття компетентність включає фундаментальні знання, фахові уміння, навички та ставлення, котрі дозволяють особистості ефективно

вчиняти, а також виконувати певні функції, спрямовані на досягнення професійних стандартів у спеціальній галузі чи певній діяльності.

Відтак формування кожної фахової компетентності поєднує пізнавальні та практичні навички, особистісно-професійні цінності, фахові поведінкові компоненти, знання та уміння і все те, що здатне мобілізувати майбутнього фахівця до активно-результативної дії.

Науковець В. Овчарук. вважає, що формування загальної компетентності складається із сукупності ключових компетентностей, які успішно інтегруються особистістю. Така якість-характеристика повинна сформуватися у процесі навчання та включати знання, уміння, ставлення до діяльності, досвідні і поведінкові моделі фахівця [2].

Впровадженню компетентнісного підходу в освіту (бере свій початок у 2000 р.) ґрунтується на розумінні того, що прогресивне зростання людства безпосередньо залежить як від економічного зростання, так і від рівня розвитку особистості. А це означає необхідність переходу від кваліфікації (в минулому стверджувалося, що фахівець отримує кваліфікацію один раз в житті і назавжди) до набуття компетентності (дозволяє мобільно змінювати професійну діяльність, спричинену соціально-економічними змінами, сучасним ринком праці, освітньою концепцією Болонського процесу).

Побудова освітнього процесу на основі компетентнісного підходу є ефективною для забезпечення підготовки фахівців у ЗВО згідно із сучасними вимогами суспільства. У той же час переосмислення змістового наповнення освіти та придбання ключових компетентностей зумовлює посилення гуманістичної спрямованості освітнього процесу та концентрує увагу на формуванні у фахівця особистісної самоцінності та напрямку на саморозвиток.

Отже, професійна підготовка здобувачів освіти у ЗВО за компетентнісним підходом спрямовується на формування та розвиток у них компетенцій шляхом створення певних педагогічних умов у освітньому процесі, які сповна забезпечують формування умінь ефективно вирішувати професійні завдання у діяльнісному майбутньому та набуття здатностей щодо творчої самореалізації як актуальної професійної якості фахівця сфери освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: *Бібліотека з освітньої політики* / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с. URL: http://www.undp.org.ua/files/en_33582maket_competence_eng_ost.pdf
3. Ребуха Л., Зварич Г. Навчання у вищій школі: формування управлінської компетентності у майбутніх педагогів. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 2023. №1(05). С. 114–124. DOI : <https://doi.org/10.35774/gsip2023.01.114>

ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ

В сучасний період йде активна робота з впровадження та розвитку дистанційної освіти в Україні. Це зумовлено багатьма факторами. Основний поштовх на впровадження дистанційної освіти дала пандемія, що змусила перейти не тільки Україну, а і весь світ на дистанційну форму діяльності в усіх сферах життя. Після пандемії, війна представила новий виклик для розвитку дистанційної освіти в Україні. Крім цього, необхідність удосконалення дистанційної освіти та впровадження цифрової системи вищої освіти України виникає також у результаті удосконалення та масштабування цього напрямку у інших країнах, що у свою чергу зумовлює до розвитку, для того щоб відповідати сучасним вимогам та бути конкурентоспроможними на міжнародному ринку у сфері вищої освіти [1].

На даний момент, варто зазначити, використовуються ряд платформ та інструментів, які надають можливість організувати дистанційне навчання в Україні. До таких платформ можемо віднести наступні: Moodle, Microsoft Teams, Google Classroom, Viber, Telegram, Zoom [2]. Проте, вищевказані платформи не надають комплексних можливостей для повноцінної організації цифрового навчального процесу. Наприклад, Moodle є основною платформою, яка надає базові елементи для організації дистанційного навчання, такі як можливість створення закладами освіти віртуальних навчальних середовищ, оцінка знань, можливість завантаження практичних робіт та матеріалів для навчального курсу, розкладу занять, організації тестових завдань і таке інше [3]. Проте ця платформа, у свою чергу є застарілою на даний момент, дещо складною у розумінні та використанні студентами.

Для вирішення зазначених вище питань, необхідно розробляти та впроваджувати навчальні платформи, які поєднуюватимуть у собі основні інструменти для організації навчального процесу, матимуть сучасний дизайн та зрозумілу структуру, для швидкого освоєння як студентами так і викладачами. Створення такої системи потребуватиме значних фінансових інвестицій, залучення значної кількості людей та організації самого процесу діяльності цієї системи. Проте, варто додати, що для початку можна використати таку платформу, як Discord. Discord поєднує у собі ряд інструментів, які дозволять організувати навчальний процес та віртуальне навчальне середовище у одному місці без необхідності використання інших засобів. Додатково, можна використовувати різноманітні елементи гейміфікації у процесі навчання [4]. До можливостей Discord можемо віднести наступні:

- більшість функцій, які присутні на платформу Moodle, проте у зручнішому застосунку та з покращеним дизайном(сам дизайн можна стилізувати індивідуально відповідно до побажань кожного закладу освіти чи окремих його підрозділів);

- можливість створення каналів(віртуальних навчальних середовищ) для кожного закладу освіти. Можна також створювати окреме навчальне середовище і для кафедр чи факультетів чи окремої навчальної групи;
- можливість створення відео каналів для проведення навчальних занять з можливістю трансляції відео чи презентації, без необхідності використання додаткових інструментів, таких як Zoom;
- можливість розміщення навчальних курсів, надсилання практичних завдань, а також можливість спілкування у форматі чату, без необхідності використання додаткових інструментів, таких як Viber чи Telegram;
- також значною перевагою є розвинений застосунок, що дозволяє значно полегшити процес навчання, оскільки не вимагає присутності за стаціонарним комп'ютером чи ноутбуком. До того ж, можна поєднувати як і звичайну платформу так і застосунок у процесі навчання, що покращує мобільність та оперативність у взаємодії студента та викладача;
- можливість використовувати теги для різних учасників, встановлювати різноманітні розширення, що дозволить запровадити технологію гейміфікації у процес навчання [4]. Наприклад, можна розробити систему оцінки, рівнів, та інших деталей, що зробить навчальний процес цікавим для студентів.

Зважаючи на вищезазначене, можемо сказати, що платформа Discord на даний момент є чудовим напрямком для удосконалення сучасної дистанційної освіти та тимчасовим перехідним і підготовчим етапом до цифрової системи дистанційної освіти, яку можна буде розробити в майбутньому. Для цього необхідно буде залучити достатнє фінансування, сформувати компетентну команду та організувати певні стратегічні аспекти для ефективного функціонування цієї платформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наливайко Л.Р., Марценюк Л.В. Сучасний погляд на перспективи розвитку дистанційного навчання у вищій освіті. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: право.* Ужгород, 2020. № 62. – С. 57-64. – URL: <https://crust.ust.edu.ua/server/api/core/bitstreams/85a5e6f7-d3d8-4e63-b5b4-6993bd7c88d6/content>.
2. Ляска О., Чаграк Н., Стриженко Т. Оцінювання ефективності технологій викладання в умовах дистанційної освіти. *Український педагогічний журнал.* Київ, 2021. № 3. – С. 106-115. – URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/234/184>.
3. Кашина Г.С., Громоздова Л.В., Косяк І.В. Організації інтерактивної системи управління процесами навчальної діяльності у вищій освіті на базі платформи Moodle. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* Кропивницький, 2024. №213. – С. 17–21. – URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1730/1700>.
4. Заруцька В.О. Гейміфікація у освітньому процесі вищої школи: переваги та ризики. *Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23–24 квіт. 2021 р.* Київ, 2021. С. 21–30. URL: <https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2021/04/IntScRes-Kyiv-Apr2021.pdf#page=21>.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Найважливішим елементом розвитку цифрової економіки є впровадження системи цифрової освіти [2, с. 208] та підготовка компетентних кадрів. З огляду на це, одним із актуальних питань на сучасному етапі є впровадження змішаного навчання, заснованого на одночасному використанні у освітньому процесі технологій класичного навчання з елементами on-line освіти [3, с. 250]. В освіті, зокрема у вищій, змішане навчання дає змогу вдосконалити освітній процес та процес отримання знань, доповнюючи сильні та слабкі аспекти очної форми здобуття освіти та керованої самостійної роботи [5].

Змішане навчання (blended learning) розглядається науковцями як комплексна освітня технологія, що поєднує традиційну форму очного навчання в аудиторії під керівництвом викладача в режимі реального часу та навчання за допомогою цифрового освітнього середовища [4, с. 20], що дає змогу вибудовувати освітній процес згідно сучасних вимог до випускників ЗВО.

Існує кілька моделей використання технології змішаного навчання:

– модель face-to-face driver передбачає навчання у традиційному форматі в аудиторії, водночас робота на онлайн платформах, зокрема й під час заняття, використовується за потреби як допоміжний елемент;

– ротаційна модель (rotational model) передбачає чергування традиційної форми навчання в аудиторії та самостійного онлайн навчання;

– гнучка модель (flex model), за якої навчання відбувається самостійно в основному на онлайн-платформі. Викладач виступає в ролі координатора, виокремлює найскладніші теми, щоб надалі обговорити їх зі студентами під час аудиторних занять індивідуально чи в групі [5];

– під час реалізації моделі online driver студенти освоюють навчальний матеріал віддалено, але є можливість отримання особистої консультації та підтримки з боку викладача в аудиторії;

– онлайн лабораторія (online lab) – модель змішаного навчання, яка передбачає викладання всього курсу дисципліни за допомогою онлайн платформ, але навчання відбувається в аудиторії за підтримки та безпосередньої участі викладача;

– модель self-blended реалізується у форматі очних занять в аудиторії, але студенти мають можливість використовувати додаткові онлайн ресурси для поглибленішого вивчення окремих тем, що викликали особливий інтерес.

Змішане навчання є потужною стратегією мотивації студентів. Якщо така стратегія добре спланована, вона охоплює широке коло методів навчання, сприяє підвищенню мотивації та формуванню фахової компетентності бакалаврів сфери комп'ютерних технологій.

Мета змішаного навчання – це формування та використання навичок та умінь для самостійного планування та організації своєї діяльності, спрямованої на кінцевий результат. Студенти навчаються приймати рішення, здійснювати свідомий вибір та відповідати за нього. Вони здобувають навички та вміння роботи в інформаційному просторі, самостійного пошуку, відбору та аналізу інформації, подання результату з використанням різних сучасних технологій. Змішане навчання у формуванні фахової компетентності бакалаврів сфери комп'ютерних технологій дає змогу посилити ефективність навчання та створити оптимальні умови для практичного оволодіння необхідними компетентностями, якщо в процесі навчання: викладач враховує інтереси та вимоги студентів, динаміку їхнього мислення; враховує мотивацію студентів, яка зумовлена професійним пізнавальним інтересом [1, с. 25]; перенесення акценту з вироблення рецептивних умінь та навичок на вироблення продуктивних умінь та навичок; навчальний матеріал є цікавим, інформативним, різноманітним, із залученням мультимедійних засобів, водночас подача такого матеріалу має бути дозованою.

Компетентно реалізована модель змішаного навчання забезпечує найкращу (порівняно з іншими моделями навчання) збалансованість дистанційного та живого спілкування, що створює можливості для поступового розвитку у студентів компетентностей самостійного навчання у цифровому освітньому середовищі [3]. Підвищення різноманітності джерел навчальної інформації, мультиформатність подачі навчального матеріалу, гнучкість режиму навчальної роботи підвищує навчальну мотивацію та результативність навчання бакалаврів сфери комп'ютерних технологій. Насправді модель змішаного навчання не нівелює все те корисне, що є у традиційній моделі, а швидше вдосконалює її можливості.

Формат (модель) змішаного навчання сприяє формуванню фахової компетентності бакалаврів сфери комп'ютерних технологій на основі використання таких видів діяльності:

1) проведення круглих столів та форумів за участю та без участі практикуючих фахівців сфери комп'ютерних технологій та педагогів професійного навчання. Застосування платформ для відеозв'язку (Zoom, Microsoft Teams, відеодзвінки в Telegram, Skype та Viber) дають змогу значно розширити коло учасників заходів наукової та практичної спрямованості;

2) впровадження ігрових комп'ютерних елементів освітнього процесу підвищує мотивацію студентів і знижує психологічну напругу під час занять, і навіть позитивно впливає на процес формування фахової компетентності бакалаврів сфери комп'ютерних технологій. Збільшення кількості рольових ігор за допомогою платформ для відеозв'язку сприяє залученню студентів в активну квазіпрофесійну діяльність;

3) участь у проектах. У контексті формування фахової компетентності проектна діяльність розвиває в студентів вміння інтерпретувати отриману інформацію з урахуванням наявної квазіпрофесійної ситуації та коректно визначати стратегію взаємодії під час роботи в команді, здатність вибудовувати конструктивний діалог під час професійного спілкування, а також навички презентації та самопрезентації.

Відтак, найефективнішими напрямми формування фахової компетентності бакалаврів сфери комп'ютерних технологій та мотивації студентів є проведення круглих столів та форумів із залученням практикуючих фахівців, впровадження ігрових елементів, інтенсифікація проєктної діяльності, розширене використання цифрових засобів візуалізації, аудіо- та відеоматеріалів.

В сучасному освітньому процесі змішане навчання демонструє свою ефективність та можливість використання різних методів під час вирішення завдань формування фахової компетентності бакалаврів сфери комп'ютерних технологій. Загалом змішаний підхід до навчання дає більше інтерактивності та стимулює активне навчання, мотивує студентів до навчально-пізнавальної діяльності, що дає змогу сформувати навички самостійного навчання, сприяє розвитку творчого мислення та пошуку нестандартних рішень. Студенти стають активними ініціаторами власної самостійної навчальної діяльності, внаслідок чого підвищується їхня самосвідомість та самооцінка, виникає стимул до подальшої роботи та досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барна О. В. Технологія змішаного навчання в курсі методики навчання інформатики. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету*. 2016. Вип. 2. С. 24–37.
2. Беседін Б., Вагнер Г. Навчальні технології XXI століття: змішане навчання. *Збірник наукових праць Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2017. Вип. 5 (85). С. 208–217.
3. Кадемія М. Ю., Кізім С. С., Люльчак С. Ю., Савчук І. В. Реалізація змішаного навчання засобами цифрового освітнього середовища. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 62. С. 249–256.
4. Кривонос О. М., Коротун О. В. Змішане навчання як основа формування ІКТ-компетентності вчителя. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка]. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2015. Вип. 8 (II). С. 19–23.
5. Ткачук Г.В. Змішане навчання та особливості використання ротаційної моделі у навчальному процесі. *Інформаційні технології в освіті*. 2017. Вип. 4 (33). С. 143–156.

Тарас Демчук

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
Західноукраїнський національний університет*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ : ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ФУНКЦІЇ

Компетентісний підхід в освіті нині розуміється як інноваційний процес оскільки він відповідає прийнятій розвиненими країнами загальній концепції освітнього стандарту та прямо пов'язаний із переходом на систему компетентностей. Науковці описують основні причини орієнтації освіти на

компетентнісний підхід. До них належать: інтеграція та глобалізація світової економіки; необхідність гармонізувати європейську систему вищої освіти до основних засад Болонського процесу; швидка зміна освітньої парадигми, що має місце останнім часом та ін. [5-6].

Слово «компетентний» (від латів. *competens* – належний), тобто знаючий, обізнаний у певній сфері; особа наділена такими характеристиками має право узгоджено та відповідно до своїх знань або повноважень вчиняти / вирішувати будь-що, надавати оцінку будь-кому; володіє знаннями, навичками та досвідом.

Радою Європи визначено п'ять ключових компетенцій, які мають мати всі європейські громадяни: політичні та соціальні компетенції; компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві; компетенції, що належать до володіння усною та письмовою комунікацією; компетенції, пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства; здатність навчатися протягом життя як основа безперервного навчання у контексті як особистого професійного, так і соціального життя [3].

Науковці вважають, що ключові компетенції виконують три функції:

- допомагають здобувачам освіти навчатися;
- дозволяють фахівцям бути більш гнучкими і відповідати запитам роботодавців;
- допомагають бути успішнішими в подальшому житті [2].

Відповідно компетенції є важливим результатом освіти, тому мають бути сформовані в усіх здобувачів освіти, пронизувати всі навчальні дисципліни та рівні освіти і розроблятися високому рівні. У цьому аспекті ключові компетенції – не окрема частина навчального плану, вони інтегровані у зміст кожної дисципліни.

Слід зазначити, що формування компетентностей є строго індивідуальним для кожної групи професій і вимагає в кожному окремому випадку свого набору компетентностей, виявлення яких, у свою чергу, передбачає аналіз діяльності представників цих професій з метою визначення ключових і конкретних професійних компетентностей. Перехід до компетентнісної освіти в цілому не може здійснюватися за допомогою будь-яких адміністративно-емпіричних проб, адже це дуже вагома робота і повинна опиратися на розвинену та визнану освітньою спільнотою психолого-педагогічну теорію, накопичений інноваційний професійний досвід [1].

Отже, в освітньому процесі потрібно враховувати той факт, що формування компетентнісного підходу навіть у країнах з розвиненою системою освіти зустрічаються певні труднощі. Для їх подолання необхідне значне інвестування в освіту, достатньо тривалий процес всебічних експериментів та дослідницьких розробок й опрацювання їх результатів, прийняття та зреалізування науково-обґрунтованих та адміністративно-зважених рішень за активної участі наукової та педагогічної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н. Компетентнісний підхід у системі вищої освіти. *Сучасна наука та освіта: стан, проблеми, перспективи*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 20-21 бер. 2023 р.). Полтава: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. 26–29.

2. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. 2011. №8. С. 224–233.
3. Княжева, І. А. Компетентнісний підхід як домінанта сучасної професійно-педагогічної освіти в умовах євроінтеграції. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. Праць. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Том 1. С. 150–153.
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Ребуха Л. З., Боршуляк Н. С. Професійна компетентність фахівців: сутнісні ознаки та розвиткові умови. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 22. Т. 3. С. 87–90. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-3.17>
6. Ребуха Л. З. Вплив ціннісних орієнтацій на формування професійної компетентності у майбутніх фахівців-психологів. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. 2019 №9. Електронне наукове фахове видання. URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/358>

Любомир Данилюк

вчитель німецької мови,

комунальна установа «Гімназія с. Новосілка»

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Нині важливою є професійна освіта. На її якість впливають такі показники: висококваліфіковані вчителі; вільний доступ до підручників та професійної літератури, до сучасних навчальних матеріалів та додаткової інформації; матеріально-технічна база, тобто добре обладнані навчальні класи та лекторії; здатність здобувачів освіти задовольняти вимоги сучасного суспільства. Використання ІКТ сприяє реалізації даних показників, що забезпечують якість професійної освіти.

Розглянемо перший показник – висококваліфіковані вчителі. Слід зазначити, що багатьох педагогів нині цікавлять питання використання засобів інформаційних та комунікаційних технологій в освітньому процесі. Сьогодні необхідно не лише постачати до професійних установ сучасне обладнання та програмне забезпечення, електронні засоби навчального та освітнього призначення, а й організувати спеціальну підготовку працівників системи освіти у галузі створення та використання електронних освітніх ресурсів у педагогічній діяльності. Необхідність цієї підготовки обумовлена тим, що сучасний вчитель повинен не тільки мати фундаментальні знання у своїй предметній галузі, не тільки вміти донести ці знання до здобувачів освіти, а й знати про унікальні можливості ІКТ та вміти застосовувати їх у навчальному процесі, використовувати їх як засіб навчання. Отже, педагог професійної установи має бути не просто кваліфікованим, критично мислячим, а компетентнісним фахівцем [1].

Розглянемо другий показник – вільний доступ до підручників та професійної літератури, до сучасних навчальних матеріалів та додаткової інформації. Сучасний рівень розвитку ІКТ розширює доступ до освітніх та професійних ресурсів, сприяє інтеграції національної системи освіти у світову мережу, значно полегшує доступ до міжнародних ресурсів у галузі освіти, науки та культури. Інформаційні та комунікаційні технології не лише сприяють оновленню навчального процесу в закладах професійної освіти, а й використовуються з метою реорганізації навчального процесу в освітніх закладах для створення освітніх мереж, об'єднання їх у освітні спільноти. Викладачі мають вирішальний голос при розробці та впровадженні навчальних методик та програм у професійних навчальних закладах. Тому для них створення освітніх угруповань має велике значення, відкриваючи можливість обміну досвідом, участі у професійних дискусіях, а це включає роботу з пошуку предметної інформації на освітніх порталах та сайтах.

Розглянемо третій показник – матеріально-технічна база, добре обладнані навчальні класи та лекторії. Застосування ІКТ допомагає навчальним установам краще засвоювати інформацію, оскільки дозволяє використовувати інформаційно насичені об'єкти: малюнки, відеофрагменти, складні структури даних та їх комбінації, доступні через Інтернет та інші інтелектуальні комп'ютерні мережі. ІКТ значно розширюють можливості зорового сприйняття, роблячи реальними зображення невидимого, а також предметів, що змінюють колір та форму. Експоненційний характер розвитку інформаційних та комунікаційних технологій визначає актуальність вивчення питань їх використання у системі освіти. Помітно активізувалася робота у напрямку створення для системи освіти різноманітних програмних продуктів та комплексів на базі технологій мультимедіа, гіпермедіа та телекомунікації. Технологія мультимедіа дозволяє об'єднати в інформаційній системі візуальну інформацію (текст, графіку, анімацію, відео) та звуковий супровід (аудіоінформацію). Як показує практика та спеціальні дослідження, підвищення ефективності навчання з використанням технології мультимедіа досягається за рахунок опори на всю тріаду сприйняття: «бачу, чую, пишу». Для того, щоб педагог мав можливість застосовувати у своїй діяльності технології мультимедіа, телекомунікацій, його робоче місце має бути обладнане комп'ютерною технікою. Для демонстрації презентацій потрібно мати проектор. Це мінімум комп'ютерних засобів, які повинен мати викладач, щоб передати навчальну інформацію здобувачам освіти [2].

Розглянемо четвертий показник – здатність учня задовольняти вимоги сучасного суспільства. Було б помилкою вважати, що застосування ІКТ автоматично підвищує якість професійної освіти. Незважаючи на все різноманіття інформаційних джерел, педагогічних методик, що перетворюють інформацію на знання, існує тільки один шлях перетворення знань на освіту. Ця трансформація відбувається у свідомості здобувача освіти, внаслідок чого формується та розвивається особистість [3]. Науково-технічний прогрес призводить до появи нових виробничих та інформаційних технологій, тому потрібна безперервна освіта з метою здобуття нових знань та їх застосування у професійній діяльності. Здобувачі освіти потребують як нових практичних

навичок і теоретичних знань, так і здатності постійно їх удосконалювати, навчаючись [2, с. 35-36].

Отже, нині необхідно розвивати культуру безперервного навчання та навчання впродовж усього життя. Таким чином ІКТ руйнують рамки традиційного освітнього процесу, тому їх використання веде до подолання вікових, часових та просторових бар'єрів. Зараз повсюдно і в різних умовах люди різного віку і професій постійно вчаться, формуючи суспільство XXI ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колеснікова М. С. Критичне мислення майбутнього вчителя історії як показник якості професійної підготовки. *Дидактика*. 2020. № 20. С. 101-104.
2. Ребуха Л.З. Інноваційні процеси вищої школи: технологічний аспект. *Теорія і практика розвитку наукових знань: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 груд. 2017 р.)*. Київ: МЦНД, 2017. Ч. III. С. 35–36.
3. Рогова Т. В. Теоретичні питання оцінювання якості вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т ; [редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2020. № 68, Т. 2. С. 156–160.

Генадій Власюк

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет*

Науковий керівник – Лілія Ребуха

*завідувач кафедри освітології і педагогіки,
доктор педагогічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет*

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Здійснення аналізу проведених освітніх реформ в Україні говорить про те, що система підвищення кваліфікації освітян, в тому числі керівників освітніх закладів, вимагає свого вирішення. У педагогічній літературі нині обговорюються різні форми підвищення кваліфікації. До них відносять: досвід організації відкритих конкурсів на проведення курсових заходів для різних категорій освітян; організацію підвищення кваліфікації та перепідготовки на основі освітніх нормативних документів; моделі взаємодії наукових установ, ЗВО, Інститутів підвищення кваліфікації та ін.

Виникає необхідність розгортання різноманітних форм та структур додаткової професійної освіти. Відповідно додаткова професійна освіта здатна оптимізувати перепідготовку управлінських освітніх кадрів, розширити сферу перепідготовки за рахунок активного включення до неї відповідних структур різних форм власності, яка може бути скоординована самими залученими до навчання управлінцями; сприяє розвитку мережевих та інноваційних моделей безперервної професійної освіти з метою підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців з управління.

Об'єктивними умовами оновлення системи безперервної додаткової професійної освіти педагогічних та управлінських кадрів слугує інтенсивна динаміка соціально-економічних, інформаційно-технологічних змін, що відбуваються у суспільстві, а також прискорене оновлення знань та вимог до компетенцій. До інструментальних перетворень системи підвищення кваліфікації відносяться:

- розвитковість різноманіття форм, видів та рівнів додаткової педагогічної освіти з метою індивідуалізації та спеціалізації професійної підготовки педагогів відповідно до потреб інноваційного розвитку освіти;

- надання Інститутам післядипломної педагогічної освіти функції координаторів програм додаткової педагогічної освіти;

- проведення педагогічної перепідготовки та сертифікації фахівців із вищою освітою для залучення їх до освітньої діяльності, особливо для задоволення потреб шкіл у освоєнні нових спеціалізацій;

- впровадження нових освітніх технологій та принципів організації навчального процесу, що забезпечують ефективну реалізацію нових моделей та змісту безперервної професійної освіти, у тому числі з використанням ІКТ та ін.

Ще одним важливим механізмом, який може сприяти реформуванню освіти, слід виділити курсову підготовку керівників освіти. Ще нещодавно управління освітньою установою вважалося галуззю педагогіки. Нині ж відбувається крок у бік управління. І тому зміст більшості програм навчання керівників освіти повинен ґрунтуватися на теорії менеджменту, а не на педагогічній науці. Тим самим забезпечується ширша, більш універсальна освіта керівників, що дозволяє розглядати курсову підготовку керівників освітніх установ як механізм зміни власного закладу освіти.

Головною функцією системи підвищення кваліфікації є розвиток у керівника освітньої установи потенціалу менеджера, готового не тільки застосовувати нові педагогічні знання та технології стратегічного менеджменту, а й розробляти їх.

Отже, нині кваліфікація пов'язана із безперервним процесом саморозвитку особистості керівника. Раніше в системі підвищення кваліфікації практика в основному зводилася до необхідності вдосконалення фахівця з управління в конкретному напрямку, професійного зростання та поглиблення спеціалізації. Сьогодні з тимчасовими моделями підвищення кваліфікації стають моделі, провідним принципом яких є принцип особистісного розвитку педагога-керівника. У таких моделях, зокрема, керівник системи освіти навчається технології процесу, механізму дії та мислення у логіці стратегічного менеджменту. Тут набуваються здібності діяти, вибудовувати власні дії, створювати проекти дій, використовувати інтелектуальні засоби самоорганізації діяльності. Провідною формою при цьому виступає моделювання індивідуальної та соціально-організованої управлінської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мосюра А. І. Проблеми підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення у контексті подолання кризи ринку праці:*

матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ)/уклад.: ЛМ Капченко та ін., 2015, 303-308.

2. Олійник В. В., Кириченко М. О., Отич О. М., Сорочан Т. М., Бондарчук О. І., Діденко Н. Г., Скрипник М. І. Проблеми і перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах розбудови Нової української школи. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*, 2017. С. 382–391.

3. Ребуха, Л., Зварич, Г. (2023). Навчання у вищій школі: формування управлінської компетентності у майбутніх педагогів. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 1(05), 114–124. DOI : <https://doi.org/10.35774/gsip2023.01.114>

4. Ребуха Л. З. Професійна підготовка майбутніх фахівців управління закладами освіти на засадах міждисциплінарної інтеграції. *Гуманітарні студії*, 2021. № 1. С. 113–123.

5. Чугаєвський В. Г. Керівник навчального закладу: проблеми підготовки. [Електронний ресурс]. URL : Mnf_2010_2_22%20(1).pdf

Ольга Гриньку

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет*

Науковий керівник – Ганна Зварич

*доктор філософії (PhD) з освітніх, педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет*

ПОДОЛАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ В УПРАВЛІНСЬКОМУ СПІЛКУВАННІ

Здійснюючи аналіз процесу спілкування, ми щораз переконаємося, що спілкування – це дієва комунікація, в котрій здійснюється обмін думками, переживаннями, міркуваннями, настроями, бажаннями та ін. [1; 5]. В даному випадку під спілкуванням розуміється процес обміну. Насправді інформація яка передається має здатність формуватися, уточнюватися та розвиватися. Однак у процесі спілкування часто виникають труднощі, нерозуміння. Причиною цього можуть бути комунікативні бар'єри, що виникають у процесі управлінського спілкування [3]. Так, під час ділового спілкування можливим є виникнення принаймні трьох комунікативних бар'єрів та їх різних модифікацій, де перші два забезпечують захист від джерела інформації, останній – захист від повідомлення.

Розкриємо їхнє сутнісне значення:

1. Бар'єр «авторитет». Поділ усіх індивідів на авторитетних та неавторитетних, особа довіряє лише першим і відмовляє у довірі іншим. Відповідно довіра і недовіра ніби персоніфікуються і залежать не від особливостей інформації, що передається, а від того, хто її проговорює.

2. Бар'єр «уникнення». Особа уникає джерел впливу, ухиляється від контакту із співрозмовником. Однак, якщо це зробити неможливо, то вона намагається докласти всіх зусиль, щоб не сприймати дане повідомлення, що

проявляється у її неухважності, не слуханні, тому часто навіть не дивиться на співрозмовника й послуговується будь-яким приводом для завершення розмови.

3. Бар'єр «нерозуміння». Нерідко джерело інформації (співрозмовник) заслуговує на довіру, є авторитетним для особи, проте інформація не сповна видається зрозумілою й почуте не постає дохідливим (не чуємо, не бачимо, не розуміємо).

Нині науковці виділяють чотири бар'єри нерозуміння: фонетичний (фонема – звук), семантичний (семантика – смислове значення слів), стилістичний (стилістика – стиль викладу, відповідність форми та змісту), логічний. Фонетичний бар'єр нерозуміння виникає у таких випадках: коли розмовляють іноземною мовою; використовують велику кількість іноземних слів чи спеціальну термінологію; коли говорять швидко, невиразно та з акцентом. Семантичний бар'єр нерозуміння виникає, коли фонетично мову сприймаємо як «нашу», але за змістом вона нам видається «чужою». Стилiстичний бар'єр нерозуміння виникає тоді, коли особа зобов'язана зрозуміти зміст спілкування, але коли відбувається невідповідність між формою та змістом, тоді саме виникає даний бар'єр. Бар'єр логічного нерозуміння виникає в особі за умови, якщо інша людина говорить чи робить щось у протиріччі з правилами логіки, тоді особа не лише відмовляється це зрозуміти, але й емоційно сприймає озвучені слова негативно. У цьому випадку логіка є лише одна правильна – наша [2; 4; 7].

Таким чином, бар'єри у спілкуванні управлінця закладом освіти з підлеглими не є результатом свідомого, довільного та спрямованого захисту від впливу інформації. Система бар'єрів є своєрідною автоматизованою охороною, що автоматично перекриває підступи до людини. В іншому випадку психіка особи просто б не витримала й не опрацювала великої кількості нової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гораш І. А. «Комунікативний потенціал управлінської діяльності». *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*, 2024. № 3. С. 6–8. URL : <https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15415>.
2. Кривобок К. В., Котельникова Ю. М., Кінас І. О. Міжкультурні особливості в процесі управлінських комунікацій. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. Всеукраїнський науковий журнал*, 2023. № 1-2. С. 18 – 24.
3. Мартинець Л. А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу: навч. посіб. / ДонНУ імені Василя Стуса. Вінниця : Твори, 2018. 196 с.
4. Ребуха Л. З., Мазурик Н. Ю. Педагогічні умови формування управлінської комунікативної толерантності у майбутніх фахівців закладів освіти. Інновації в освіті: перспективи розвитку: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції. (Тернопіль, 20 трав. 2021 р.) Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 193–195.
5. Ребуха Л. З., Рудакевич О. М. Особливості міжкультурної комунікації у практиці соціальної роботи в умовах поліетнічного регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»* : зб. наук. пр. 2020. Вип. 1 (11). С. 207–210.

6. Штурхецький С. В. Комунікативний потенціал місцевого самоврядування в Україні: монографія. Рівне : ТОВ «Овід», 2017. 146 с.
7. Braslauskas J. Effective creative intercultural communication in the context of business interaction: theoretical and practical aspects. *Creativity studies*, 2020. Vol 13. №1.

Ольга Кулік

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет*

Науковий керівник – Ганна Зварич

*доктор філософії (PhD) з освітніх, педагогічних наук,
доцент кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Істотну роль у забезпеченні професійної роботи керівників закладів освіти відіграє контроль та використання соціально-психологічного потенціалу колективу. Це має враховуватись при комплектуванні кафедр, в індивідуально-виховній роботі та професійній підготовці педагогів, а також при виборі оптимальних стилів та методів керівництва залежно від рівня розвитку педагогічного колективу, результатів адаптації всіх його членів до вимог професії та особливостей міжособистісних взаємин.

Для досягнення високого рівня результативності у педагогічній діяльності необхідні соціально-психологічна компетентність та ефективність в управлінській діяльності керівника закладу освіти, а також його здатність враховувати умови та фактори у цілісному взаємозв'язку, змога виявляти пріоритетні напрямки управлінської діяльності та ефективно реалізовувати в них свою соціально-психологічну підготовку та компетентність [1–2].

Тому обрання керівних кадрів, їх підготовка, перепідготовка та подальший контроль за їх просуванням, відіграють вирішальний вплив на всі процеси управління педагогічним колективом.

У свою чергу управлінська діяльність багатогранна та здійснюється за багатьма напрямками. Тут задіяні педагоги, знання, інформація, технічні засоби. Усе це разом утворює комплексне соціально-психологічне середовище, де можна отримати великий обсяг інформації і при цьому не вміти її досліджувати. Тоді як виважене, збалансоване введення у дію всіх елементів управлінської діяльності здатне надавати цьому середовищу раціональність та ефективність. Тим самим комплексність соціально-психологічної компетентності розглядаємо як найважливішу спільну рису управлінської діяльності.

У контексті питання про складові компетентності керівника часто виділяють таку важливу категорію, як «загальна здатність до управління», під

якою розуміємо його здатність до інтегрування всієї сукупності специфічних якостей (здібностей) особистості. Йдеться про професійно-управлінські (психологічні) здібності, знання, вміння і навички, тобто про знання, які забезпечують ефективність управлінської діяльності. У цьому аспекті управлінська компетентність постає як система внутрішніх ресурсів керівника, необхідна організація ефективного керівництва підлеглими [3, с. 264].

Отже, сутнісна значимість соціально-психологічної компетентності керівника закладу освіти полягає у професійній готовності управлінця закладом освіти усвідомлено, своєчасно та творчо розв'язувати багатоманітні управлінські завдання. Саме керівник повинен бути наділеним результативними здатностями щодо адекватної міжособистісної взаємодії та оптимально поєднувати різні стилі і прийоми управління. Відповідно діяльність керівника закладу освіти має багатоаспектний характер, здійснюється під впливом різних зовнішніх і внутрішніх факторів та в умовах невизначеності, що вимагає від нього високої управлінської компетентності й необхідності у психологічній підтримці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кірдан О., Кудла М., Прищеп С. Формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи та керівників закладів освіти у сучасному науковому дискурсі. *Перспективи та інновації науки*, 2023. №11(29).
2. Ребуха Л., Зварич Г. Навчання у вищій школі: формування управлінської компетентності у майбутніх педагогів. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 2023. №1(05). С. 114–124.
3. Ребуха Л., Шегда В. Управлінська культура викладача. Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. (Тернопіль, 11 травн. 2023 р.) Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 264–266.

Олеся Литвиненко

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет*

Науковий керівник – Лілія Ребуха

*завідувач кафедри освітології і педагогіки,
доктор педагогічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Інформатизація у сфері освіти супроводжується впровадженням засобів інформаційних та комунікаційних технологій у професійну діяльність педагогів. Дослідження впливу інформаційно-комунікаційних технологій (далі ІКТ) на якість професійної освіти залишається однією з важливих проблем [1, с. 263; 4].

В даний час освіта розглядається як фактор зростання соціального та економічного добробуту, конкурентоспроможності країни. Однак часто констатують невідповідність рівня професійної освіти до потреб економіки.

Сьогодні слід говорити про те, що особливої ролі набуває інформатизація всіх сфер життєдіяльності людини: науки, виробництва, освіти. Інформатизація у сфері освіти супроводжується впровадженням засобів інформаційних та комунікаційних технологій у предметні галузі, професійну діяльність педагогів та організацію управління навчально-виховним процесом. Однак використання ІКТ в освітній та управлінській практиці професійної освіти має епізодичний характер, тому вивчення їх впливу на якість професійної освіти залишається важливою проблемою [2; 4].

Якість освіти – інтегральна характеристика освітнього процесу та її результатів, що виражає міру їх відповідності поширеним у суспільстві уявленням у тому, яким має бути освітній процес і яким цілям він має служити. Оскільки думки з цього приводу розходяться, трактування терміну різняться. У словнику узгоджених термінів та визначень у галузі освіти визначається, з одного боку, як відповідність освіти (результату, процесу, соціальної системи) різноманітним потребам, інтересам особистості, суспільства, держави, з іншого – як сукупність споживчих властивостей освітньої послуги, що забезпечує можливість задоволення комплексу потреб із всебічного розвитку особистості учня (студента) [2].

До факторів, умов та показників якості освіти, необхідних та достатніх умов досягнення якості освіти належать:

- висококваліфіковані викладачі та мотивація викладацького складу;
- навчально-методичне забезпечення – вільний доступ до підручників та професійної літератури, до сучасних навчальних матеріалів та додаткових інформації;
- матеріально-технічна база – добре обладнані навчальні класи та лекторії, стан матеріально-технічної бази навчального закладу;
- інтелектуальний потенціал навчального закладу, інноваційна активність керівництва, впровадження інноваційних процесів;
- студенти (учні) та випускники, здатність учня та конкурентоспроможність випускників на ринку праці, досягнення випускників та ін.

Таким чином, практика впровадження інноваційних моделей освіти та нових форм навчального процесу базується на використанні передових ІКТ, мережевих сервісів та засобів. Особливість застосування інформаційних та комунікаційних технологій обумовлена їхньою каталітичною (прискорювальною) функцією. Вони реалізуються у складі інтерактивного освітнього середовища, що інтегрує контент з навчальних предметів та сучасні педагогічні технології, забезпечуючи зв'язність змістовних, методичних та технологічних компонентів навчання та реальну можливість підвищення якості освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Литвин А. В., Руденко Л. А., Козяр М. М. Інтегрування інформаційно-комунікаційних та освітніх технологій у вищій школі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 60. С. 263–271.

2. Литвин А., Перегуда Н. Проектування педагогічних програмних засобів для професійно-технічних навчальних закладів : концептуальні засади. *Професійно-технічна освіта*. 2016. № 4 (73). С. 7–11.
3. Ребуха Л. З., Кізима Т. О., Гомотюк О. Є. Професійна освіта: принципи формування професійної грамотності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Випуск 25, Том 2. С. 153–156.
4. Ребуха Л.З. Інноваційні процеси вищої школи: технологічний аспект. *Теорія і практика розвитку наукових знань: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 груд. 2017 р.)*. Київ: МЦНД, 2017. Ч. III. С. 35–36.

Максим Рисан

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник – Лілія Ребуха
завідувач кафедри освітології і педагогіки,
доктор педагогічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет*

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ: МОЖЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасна наука розвивається з неймовірною швидкістю, розповсюджуючи свої досягнення у всі сфери життєдіяльності людини. Загальна інформатизація відбилася у сфері освіти, починаючи з дошкільної, закінчуючи вузівською, а також додатковою. Так, серед глобальних трендів на ринку праці, які визначають систему освіти сьогодні, є: фрілансинг, робота поза офісом чи виробничими приміщеннями; зміна засобів комунікацій між працівниками; зміна процесів, інструментів та методів управління робочими процесами; взаємодія людини та робота, людини та штучного інтелекту; зростання швидкості прийняття рішень та технологій обробки даних; багатозадачність [1].

В даний час можна спостерігати, що освітні організації, як і раніше, перебувають у стані подолання традиційних проблем індустріальної парадигми освіти [2]. Навчання в основному пов'язане з індивідуальною роботою, індивідуальною системою оцінювання, видачею готових завдань та вихідних даних, відсутністю багатозадачності та фокусом на правильному, єдино можливому вирішенні поставленої проблеми. Навчання на основі компетенцій, у тому числі компетенцій майбутнього, не може будуватися на освітніх технологіях минулого, які були максимально ефективними та доцільними для підготовки фахівців в умовах індустріальної епохи ХХ ст. Перехід до нової освітньої моделі можливий лише за умови повної інтеграції освітньої системи у цифрове середовище [2; 3].

До глобальних змін, що стосуються сучасної освітньої системи, можна віднести наступне: зміна методів та способів доставки інформації та освітнього контенту; зміна характеру, методів доступу до освітнього контенту; зміна характеру взаємодії суб'єктів освітнього процесу; зміст освітнього контенту. За

останні десятиліття освітні технології зазнали значних змін, перейшовши від пасивних до активних, від простого використання комп'ютерів для друку до заміни роботами педагогів, запровадженням сучасних інформаційних технологій та цифровізацією інформаційного контенту загалом.

Інформаційна технологія у загальному сенсі трактується як процес накопичення, обробки, подання та використання інформації за допомогою електронних засобів [1]. У сфері освіти інформаційні технології вивчаються у контексті терміна «інформаційні та комунікаційні технології» (скорочено – ІКТ), оскільки педагог передає інформацію у вигляді комунікації (найчастіше – через комп'ютерні засоби) із здобувачами освіти. Ми вважаємо, що поняття «інформаційні технології» в умовах прогресивного розвитку техніки значно ширше за поняття «комп'ютерні технології», оскільки комп'ютер є не єдиним засобом застосування інформаційних технологій: сучасні здобувачі освіти користуються різноманітними гаджетами (телефони, планшети тощо), включені в соціальні мережі, що може бути адаптовано під мети навчання.

Застосування сучасних цифрових та інформаційних технологій в освіті дозволить удосконалювати роль педагога та навчається у процесі навчання. Той, хто навчається, стає більш активним учасником освітнього процесу, сам певною мірою ним керує, ставить для себе цілі, навчається оперувати великим обсягом різноманітної інформації та перетворювати її. Позиція педагога стає не стільки пасивною, скільки допомагаючою, що супроводжує, курирує. Спільно застосування інформаційних технологій у сфері освіти робить навчальний процес ефективнішим.

Нині широке застосування інформаційні технології отримали у різних відомих напрямках педагогічної діяльності.

Даний перелік можна доповнити технологіями доповненої та віртуальної реальності, Інтернет-платформами для реалізації дистанційного навчання, які набули останнім часом особливої актуальності. У цілому нині сучасні реалії як поширення коронавірусної інфекції та війни в Україні показали значимість володіння як педагогами, і самими інформаційними технологіями, що навчаються. Не має сенсу порівнювати ефективність очного та дистанційного навчання, оскільки кожне з них має свою специфіку та переваги, проте цілком точно найсучаснішою формою навчання стає їхнє поєднання в освітньому процесі.

Інфраструктура сучасного освітнього цифрового середовища складається з наступних компонентів: web-додатки та Інтернет; hardware та software; мобільні додатки; Big Data; Learning Management System; сучасні засоби ІКТ; технології візуалізації інформації і т. д. Розглянемо можливості інформаційних освітніх технологій при проектуванні та реалізації освітнього процесу:

1. Змішане навчання (blended learning). Залежно від ступеня впровадження коштів ІКТ в освітній процес розрізняють 6 моделей: face-to-face driver, rotation, flex, online lab, self-blend, online driver (як показує практика, в системі освіти використовуються всі моделі).

2. Проектне навчання (project-based learning): передбачає повне занурення того, хто навчається в освітній процес при виконанні проекту з використанням

засобів ІКТ та інформаційних платформ (Defined Learning (formerly Defined STEM)).

3. Ментальні карти (mindmapping): технологія візуалізації великого обсягу інформації як схем, малюнків, ключових слів. Для створення ментальних карт зазвичай використовуються такі безкоштовні програми: XMind, Freemind, BubblUs, WiseMapping.

4. «Наскрізні» іммерсивні технології (технології доповненої -AR і віртуальної -VR реальності): покликані полегшити сприйняття і візуалізувати абстрактні поняття, підвищити мотивацію здобувачів освіти при вивченні складних дисциплін, сформувати початкові навички при виконанні логічних завдань або фізичних дій, полегшити навчальне середовище (Google Expeditions Kit; Near Sighted VR Augmented Aid; CanonMreal).

5. Цифрові інструменти (Miro; Kahoot; Mentimeter; Zoom; Google Meet та ін): спрямовані на організацію дистанційного інтерактивного навчання [4].

Отже, зазначимо, що інформатизація та цифровізація системи освіти є безперервним процесом та неминучою тенденцією розвитку сучасної освіти. Відповідно інформаційні технології – це один із базових методів та форм навчання, які в майбутньому мають великий освітній та виховний потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубасенюк О., Вознюк О. Сучасні тенденції впровадження інформаційних технологій у процес підготовки майбутніх педагогів: досвід та перспективи. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2022. С. 20-30.

2. Ребуха Л., Дрогоберецька К. Електронні освітні ресурси: види та технології створення. Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. (Тернопіль, 11 травн. 2023 р.) Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 257–261.

3. Ребуха Л. З. Методологічні засади інноваційних технологій навчання у вищій школі. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти: моногр. / за наук. ред. Ребухи Л.З. [Ребуха Л.З., Білоус І.І, Дем'янюк А.В., Кричківська О.В., Савицька В.В., Брик Р.С., Кавецький В.Є.]. Тернопіль, ЗУНУ. 2022. 145 с.

4. Edwards J. S. Are the knowledge management times «a-changin»? *Proceedings of the European Conference on Knowledge Management, ECKM*. Reading, UK: Academic Conferences and Publishing International Limited, 2020. P. 212–221. DOI: <https://doi.org/10.34190/EKM.20.056>

Лілія Черевка
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник – Лілія Ребуха
завідувач кафедри освітології і педагогіки,
доктор педагогічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ: ЗНАЧИМІСТЬ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інновації в освіті – це актуальні і системно самоорганізовані інновації, що виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, які відбуваються в освіті. Основа соціальних інновацій – модернізація та інформатизація освіти. Головною метою модернізації освіти є створення механізму сталого розвитку системи освіти, забезпечення її відповідності викликам ХХІ ст., соціально-економічним потребам розвитку країни, потребам особистості, суспільства і держави [1; 2]. Модернізація освіти – це інноваційний процес перетворення всієї системи освіти, спрямований на максимальне задоволення освітніх потреб здобувачів освіти в найширшому спектрі спеціальностей, рівнів освіти, освітніх установ та інформаційно-освітніх ресурсів. При цьому освіта повинна давати очікуваний ефект, незалежно від місця знаходження як здобувача освіти, так і освітнього ресурсу або послуги, які йому потрібні, здійснюватися з використанням найсучасніших інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ). Результатом модернізації є досягнення нової якості освіти, яка визначається поточними і майбутніми потребами сучасного життя країни.

Освітні технології включають в себе сукупність дій, пов'язаних з будь-якими освітніми процесами (управління системою освіти, розвиток навчального закладу, формування педагогічного колективу та ін.). Структура освітніх технологій включає в себе такі компоненти, як цілепокладання, моніторинг і оцінку, при цьому ІКТ є основою сучасної системи освіти так як створює усі можливості для спілкування між людьми незалежно від відстані і державних кордонів й забезпечує реальний вихід у світовий освітній простір [3].

Таким чином в межах освітньо-інформаційного середовища відбувається формування і розвиток відкритої системи освіти, забезпеченої організаційно-педагогічними та інформаційними технологіями. У цьому середовищі відбувається обмін інформацією з метою забезпечення мобільності, стабільності, ефективності та ін. переваг, що досягаються шляхом створення відкритих систем. Система відкритої освіти являє собою сукупність дидактичних, технічних, інформаційних та організаційних підходів.

Впровадження дистанційного навчання у ЗВО має як переваги перед традиційними формами навчання, так і свої особливості, пред'являючи певні специфічні вимоги як до педагога, так і до здобувача освіти. Сама система дистанційного навчання здійснюється за допомогою інформаційно-освітнього порталу, який забезпечує управління навчальним закладом та містить всю необхідну інформацію про науково-методичні інформаційні ресурси, державні

освітні стандарти та будь-яку іншу інформацію, засновану на сучасних технологіях навчання.

Отже, модернізація національної системи освіти і впровадження ІКТ в освітній процес, особливо за умов впровадження дистанційного навчання, спрямована на інтенсивну самостійну роботу здобувачів освіти, які можуть навчатися в зручному місці, за індивідуальним графіком, маючи набір спеціальних засобів навчання та обумовлену можливість зв'язатися з викладачем по телефону, електронній пошті та ін., а також за допомогою особистого контакту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бужина І. В., Імерідзе М. Б., Кузьменко О. Г. Використання інноваційних технологій у вищій освіті: проблеми та перспективи. *Перспективи та інновації науки*, 2023. №14(32). С. 51–61. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/6892/6932>
2. Волотовська Т. П., Єпик Л. І., Лемешева Н. В. Роль ІКТ та інновацій у підготовці майбутніх фахівців в системі вищої освіти. *Академічні візії*, 2024. №28) URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/906>
3. Ребуха Л. З. Освітні інноваційні технології: класифікація та змістове наповнення. *Інновації в освіті: перспективи розвитку*: матеріали І Міжнародної наук.-практ. конференції. (Тернопіль, 20 трав. 2021 р.) Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 48–52.

Максим Шкабара

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності «Управління закладами освіти»,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник – Лілія Ребуха
завідувач кафедри освітології і педагогіки,
доктор педагогічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ДЛЯ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Модернізація освіти на етапі покликана розробити умови і механізми виходу нове якість. Результатом роботи сучасної школи має стати набір ключових, загальнопредметних та предметних компетенцій, які навчаються в інтелектуальній, інформаційній та комунікаційній, цивільно-правовій сферах тощо. Інформатизація освіти є процес забезпечення сфери освіти методологією та практикою розробки та застосування засобів ІКТ, орієнтованих на реалізацію цілей навчання та виховання. Однак є причини, що знижують ефективність застосування засобів ІКТ в освітніх закладах:

- недостатня увага до інформаційного забезпечення;
- невпорядкованість інформаційних потоків;

- перевантаженість керівників освітніх установ роботою з різними видами інформації;
- нечітка постановка діловодства;
- застосування «застарілих» комунікаційних засобів;
- низький рівень інформаційної культури та ін. [1].

Застосування засобів ІКТ в освіті обумовлено, насамперед:

- складністю системи, безліччю різнорідних взаємозалежних об'єктів, великою кількістю різних показників;
- значною кількістю зацікавлених осіб із різними інформаційними запитами; сутністю поняття «якість».

При цьому ІКТ дозволяють:

- інтегрувати різні якісні та кількісні показники;
- забезпечувати об'єктивність комплексної оцінки, єдність методик розрахунку, зіставлення та порівняння окремих показників;
- здійснювати вибірку показників залежно від інформаційного запиту;
- мінімізувати ресурсні витрати;
- ефективно використовувати бази даних;
- забезпечити відкритість процедур, механізмів та результатів комплексної оцінки якості освіти.

Важливими індикаторами ефективності роботи освітнього закладу є показники, пов'язані з комплексною оцінкою внутрішньо-освітнього середовища, внутрішньо-освітнього устрою, соціального та культурного клімату тощо. У зв'язку з тим, що з всебічної об'єктивної оцінки внутрішньо-освітньої системи якості освіти потрібні як механізми оцінки, і інструменти процесу [3]. Тому таким інструментом можна вважати комплексну оцінку якості освіти, завданням якої стане поточний контроль та безпосередньо оцінка:

- організаційної структури освітньої організації: зобов'язання, повноваження та взаємовідносини всіх суб'єктів освітнього процесу;
- методик, що відображають цілі та сферу діяльності освітньої організації в цілому та кожного з підрозділів;
- процесів, здійснюваних у межах діяльності освітньої організації;
- ресурсів освітньої організації – матеріальних, ІКТ, організаційних, людських, контролюючих, оцінюючих та інших.;
- процеси мережевої взаємодії, діяльності щодо підвищення рівня складності реальної структури закладу освіти;
- результативності освітньої діяльності, у тому числі поточної та підсумкової атестації здобувачів освіти;
- діяльності з поліпшення якості заходів усередині освітньої організації та ін.

У сучасну концепцію застосування інформаційних систем для комплексної оцінки якості освіти закладено принципи професіоналізму, об'єктивності, гласності, прозорості, періодичності та спадкоємності, що спираються на теорію педагогічних вимірів та моніторинг. При цьому комплексна оцінка якості освіти передбачає використання:

- сучасних технологій інформаційного забезпечення, програмних засобів та технологій тестування;

- формалізованих контрольних вимірювальних матеріалів, надійної стандартизованої системи проведення контролю;
- програмно-інструментальних засобів;
- інформаційних засобів обробки результатів тощо. [1; 2; 3].

На всіх рівнях освітньої системи зміст та методи навчання модернізуються на основі ефективного використання можливостей засобів інформаційних та комунікаційних технологій, у тому числі спеціалізованих інформаційних систем. На даний момент, коли ЗНО стало одним з основних факторів оцінки якості освіти (для ЗЗСО) та, відповідно, оцінки якості роботи вчителя та школи в цілому, набуває актуальності проблема впровадження нових внутрішніх комплексних оціночних механізмів у загальноосвітній установі. Такі механізми орієнтовані на постійне системне проведення внутрішнього моніторингу якості навчання здобувачів освіти відповідно до державних освітніх стандартів на всіх рівнях, починаючи з початкової школи. Отож, сучасні електронні засоби масової інформації повинні також технологічно використовуватися при проведенні дистанційної оцінки якості навчання в освітній установі.

На підставі вищевикладеного матеріалу можна сказати, що:

- інформаційні та комунікаційні технології, що застосовуються для внутрішньо-шкільної системи комплексної оцінки якості освіти, дозволяють проводити всебічний контроль та об'єктивну оцінку якості освіти за всіма параметрами освітньої системи на базі загальних вимог;
- сучасні інформаційні системи при проведенні внутрішньо-шкільного моніторингу якості навчання відповідно до державних освітніх стандартів моніторингу якості освіти надійні та працездатні, а також доступні в експлуатації у шкільних умовах;
- інформаційні технології характеризуються оперативністю отримання результату, незалежністю та об'єктивністю, наявністю можливості для педагога самостійно сформулювати план моніторингу для відповідної контрольної процедури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриловський С. О. Модель управління науково-дослідницькою діяльністю майбутніх керівників закладів освіти засобами ІКТ: проблеми і перспективи застосування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2019. № 67. Т.1. С. 18–23.
2. Ребуха Л. З., Зварич Г. В. Навчання у вищій школі: формування управлінської компетентності у майбутніх педагогів. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 2023 Вип. 1(05). С. 114–124.
3. Ребуха Л. З. Професійна підготовка майбутніх фахівців управління закладами освіти на засадах міждисциплінарної інтеграції. *Гуманітарні студії*, 2021. Вип.1. С. 113–123.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ДОСВІД

CURRENT ISSUES IN PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION: DOMESTIC AND FOREIGN INNOVATIVE EXPERIENCE

Volodymyr Chaika

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of Department of Educology and Pedagogy
West Ukrainian National University*

Andriana Shyshak

*PHD student of the Faculty of Pedagogics and Psychology,
Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University*

CREATING THE EDUCATIONAL AND DEVELOPMENTAL ENVIRONMENT OF PRIMARY SCHOOL AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR THE FORMATION OF INFORMATION AND DIGITAL SKILLS IN JUNIOR PUPILS

In the process of digital transformation of social spheres, the issue of developing information and digital skills in primary school students is becoming increasingly important. It is the availability of these skills that is the key to successful and safe orientation of students in the large flows of information with which they interact on a daily basis. An important role in the formation of information and digital skills of primary school students is played by the creation of an educational and developmental environment of primary school. This is due to the fact that everything that surrounds the individual (people, processes, objects, etc.) has a direct and indirect impact on him/her, stimulating the development of the relevant neoplasms necessary for life.

The purpose of the report is to substantiate the creation of an educational and developmental environment of primary school as a pedagogical condition for the formation of information and digital skills in primary school students.

Educational and developmental environment is "a system of influences and conditions of personality formation, as well as opportunities for its development, contained in spatial-subject, social-communication, psychological-didactic and cognitive-motivational components" [3, p. 42]. In order to create an educational and developmental environment of primary school, favourable for the formation of information and digital skills in primary schoolchildren, it is necessary to ensure its quality functioning in this direction at the following levels: state and regional; a specific educational institution and classroom [2, p. 234].

The state and regional level covers the implementation of regulatory documents, the content of which provides for the implementation of state policy aimed at improving the level of information and digital skills of primary school students. This may include the purchase of equipment, professional development of teaching staff, development of methodological recommendations for the organisation of the

educational process for the first level of all general secondary education institutions within the framework of the NUS reform and the implementation of the State Standard of Primary Education in general [5].

The level of a particular educational institution and class covers specifically those means that contribute to the development of information and digital skills in primary education students and interaction with them. These are digital technology tools (computer, smartphone, printer, photocopier, etc., their software and online services), as well as accompanying information and didactic materials (posters, tables, diagrams, video, audio, etc.) that are located directly in the classroom or in the common areas of the GSEI. The main teaching materials used by teachers in primary school lessons include the following: "online resources (applications) for the educational process, computer didactic games, electronic educational game resources, online test environments and message chats" [4, p. 164]. It is important to note that it is not only necessary to have these tools or have access to them, but also to create algorithmic steps for their use, given the need to organise interaction between all participants in the educational process (teacher, students and individual students) to develop in younger students the ability to search for and critically evaluate digital information, choose and use digital tools to meet needs, interact ethically and safely on the Internet, and solve basic technical problems [5].

Pedagogical condition is a specially designed general factor of influence on external and internal circumstances of the educational process and personal parameters of all its participants. The creation of an educational and developmental environment of primary school as a pedagogical condition for the formation of information and digital skills in primary schoolchildren is characterised by the features of this general definition [1, p. 56]. In particular:

- determining the results of individual learning: acquiring knowledge in the environment of digital tools and those that allow to enhance their educational impact, algorithmic organisation of work with them during the interaction of students determine the formation of information and digital skills in primary education students;
- objective provision of the possibility of improving the results of mastering thematic abilities: a purposefully and successfully organised educational and developmental environment stimulates a higher level of information and digital skills in primary school students than one that does not specifically provide for such a goal;
- application of modern methods and technologies for acquiring competences: creating an educational and developmental environment of primary school requires the use of computer technologies, interactive methods, digital tools (online tools and device software) and innovative approaches to their use in the educational process;
- Implementation of the best ideas of pedagogical experience: to create an educational and developmental environment in a school of the first stage, aimed at developing the abilities of younger students, it is advisable to borrow effective methods or their elements developed by practicing teachers.

The creation of an educational and developmental environment of primary school at the state and regional levels is determined by the content of decisions of state and local authorities, and at the level of a particular educational institution and classroom - by the administration and the teacher. Only in this interconnection is it possible to provide a set of conditions for the qualitative formation of information and

digital skills in primary schoolchildren. After all, implementing the first level will only provide a theoretical basis for mastering these abilities, while it is the activities at the second level that contribute to the practical results of individual students.

Thus, the creation of an educational and developmental environment of primary school, which is carried out at the state and regional levels, at the level of a particular educational institution and class, is a pedagogical condition for the formation of information and digital skills in primary schoolchildren. This is substantiated by the essence of the proposed thesis, as well as its compliance with the general features of pedagogical conditions.

REFERENCES

1. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». Педагогіка і психологія професійної освіти. 2013. № 4. С. 43–63.
2. Макара Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013. Вип. 30 (83). С. 229–236.
3. Писарчук О. Освітньо-розвивальне середовище як фактор підвищення якості підготовки майбутніх учителів. Партнерство взаємодії як фактор підвищення якості освіти : матеріали міжнародного науково-практичного семінару (м. Тернопіль, 18 лютого 2020 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 42–44.
4. Чикурова О. Я. Освітньо-розвивальне середовище початкової школи в умовах комп'ютеризації освітнього процесу. Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія : Педагогічні науки. Київ : Гельветика, 2022. Вип. 153. С. 154–165.
5. Шишак А. М. Педагогічні умови формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти. Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічна. Львів, 2024. Вип. 40. С. 24–39.

Ірина Білоус

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО ВІДВІДУВАННЯ ДИТЯЧОГО САДКА

Адаптація дітей до дитячого садка є критично важливим етапом у їхньому розвитку, що потребує відповідної підтримки з боку педагогів і психологів. Процес адаптації дітей до відвідування дитячого садка – це поступове звикання дитини до нових умов життя, що включають нове оточення, розпорядок дня, вихователів, правила поведінки, а також взаємодію з іншими дітьми. Цей процес є важливим етапом у житті дитини, який впливає на її емоційний стан, соціальні навички та загальний розвиток. Успішна адаптація є важливою для подальшого розвитку дитини, тому педагоги та психологи повинні створити умови, що сприятимуть цьому процесу.

Адаптація дітей до відвідування дитячого садка є складним процесом, який включає психологічні, соціальні та фізіологічні аспекти. Психологічний аспект охоплює емоційні реакції дитини, такі як тривога, страх і збудження, а також поведінкові зміни, як-от зниження апетиту і порушення сну. Соціальний аспект передбачає навчання дитини взаємодії з однолітками та формування довіри до вихователів, що є ключовими для комфортного перебування в садку. Фізіологічний аспект стосується адаптації до нового розпорядку дня та можливих змін у стані здоров'я, включаючи тимчасове зниження імунітету.

Забезпечення успішної адаптації вимагає комплексного підходу, що включає підтримку з боку батьків і вихователів, створення сприятливого середовища, а також увагу до індивідуальних потреб кожної дитини. Це дозволяє знизити стрес і забезпечити комфортний перехід дитини до нових умов життя, сприяючи її подальшому розвитку і благополуччю.

Варто відмітити, що адаптація дитини до дитячого садка є поетапним процесом, що включає кілька ключових етапів:

1. Підготовчий етап передбачає знайомство дитини та її батьків із новим середовищем через відвідування днів відкритих дверей та попередні бесіди з вихователями, що допомагає зменшити стрес та тривогу перед початком відвідування садка.
2. Початковий етап охоплює перші дні або тижні, коли дитина поступово звикає до нового середовища. Важливо обмежити час перебування дитини в садку та забезпечити їй емоційну підтримку, щоб уникнути перевантаження та сприяти формуванню початкового почуття безпеки.
3. Основний етап характеризується поступовим звиканням до розпорядку дня, встановленням соціальних контактів з іншими дітьми та вихователями. Дитина починає відчувати себе більш комфортно та захищено.
4. Завершальний етап свідчить про повну адаптацію дитини до нових умов. Її емоційний стан стабілізується, вона активно бере участь у житті групи та проявляє позитивні емоції щодо відвідування садка.

Варто відмітити, що чітке дотримання етапів адаптації та створення сприятливих умов для дитини сприяє її успішному переходу до нового етапу життя, зменшуючи стрес і забезпечуючи комфортне та безпечне середовище для її подальшого розвитку.

Адаптація дитини до дитячого садка залежить від ряду факторів, які впливають на процес звикання та впровадження у нове середовище. Індивідуальні особливості дитини, такі як темперамент, рівень розвитку, здатність до адаптації та попередній досвід розлуки з батьками, відіграють значну роль у визначенні швидкості та успішності адаптації. Підтримка з боку сім'ї, у тому числі позитивний настрій батьків та їх емоційна підтримка, також є важливими факторами, що сприяють успішній адаптації дитини. Професійна компетентність вихователів є ключовою у формуванні сприятливого середовища для адаптації. Вміння створювати доброзичливу атмосферу, використовувати індивідуальний підхід до кожної дитини та забезпечувати емоційну підтримку сприяє успішній адаптації. Соціальне середовище, а саме атмосфера в групі,

взаємини з однолітками та умови перебування в садку, впливають на комфорт та безпеку дитини, що також важливо для успішної адаптації.

Врахування цих факторів та створення сприятливих умов допомагає знизити стрес та забезпечити успішну адаптацію дитини до дитячого садка, сприяючи її подальшому розвитку та благополуччю.

Варто відмітити, що ефективна адаптація дітей до дитячого садка вимагає комплексного підходу та психолого-педагогічних умов, спрямованих на створення сприятливого середовища для їхнього звикання та розвитку. Перш за все, необхідно розпочати підготовчий етап задовго до першого дня, забезпечивши інформаційну підтримку батькам та організацію днів відкритих дверей.

Як вже зазначалося вище, організація адаптаційного періоду передбачає поступове звикання дітей до нових умов, обмеження часу перебування в садку та індивідуальний підхід до кожної дитини. Важливим елементом успішної адаптації є психологічна підтримка дитини з боку вихователів, створення емоційно безпечного середовища та сприяння позитивному спілкуванню між дітьми. Співпраця з батьками включає надання їм рекомендацій щодо підтримки дитини та активну участь у процесі адаптації. Створення комфортного та безпечного фізичного середовища є важливим аспектом адаптації, який включає організацію ігрових зон та спальних місць. Педагогічна підтримка передбачає наявність вихователів з відповідною підготовкою та здатністю створювати доброзичливу атмосферу для дітей. Моніторинг адаптаційного процесу дозволяє вчасно виявляти проблеми та знаходити шляхи їх вирішення, що є важливою складовою процесу адаптації дітей до дитячого садка.

Враховуючи всі наведені психолого-педагогічні умови адаптації дітей до дитячого садка, можна зробити висновок про необхідність комплексного підходу та системної роботи з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини. Спільна праця педагогів та батьків, створення сприятливого емоційного та фізичного середовища, а також професійна підтримка вихователів відіграють важливу роль у успішному проходженні дітьми адаптаційного періоду та формуванні позитивного ставлення до навчального закладу. Адаптація дітей до відвідування дитячого садка є важливим етапом, який потребує ретельної підготовки та підтримки. Забезпечення відповідних психолого-педагогічних умов сприяє успішній адаптації дітей, що позитивно впливає на їх подальший розвиток.

Ольга Главацька

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет*

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Дошкільне дитинство є найважливішим періодом формування особистості дитини, а дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною

системи безперервної освіти в Україні, концептуальні аспекти якої висвітлені у законах «Про освіту» [5], «Про дошкільну освіту» [4]. У державному документі «Про дошкільну освіту» особливо наголошується на значущості розвитку пізнавальної активності дітей, яка є необхідною умовою самостійності, успішності, ініціативності, творчості, сприяє гармонійному становленню дитини [4].

Проблема розвитку пізнавальної активності особистості розглядається в працях різних учених. Я. Коменський, К. Ушинський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо визначали пізнавальну активність як природне намагання дитини до пізнання. А. Маркова, В. Лозова, Ж. Тельнова, Г. Щукіна та ін. вивчали особливості пізнавальної діяльності та способи її активізації у дітей дошкільного віку. Цій проблематиці присвячена значна кількість праць українського класика В. Сухомлинського. Ми солідарні із вченим, що дошкільне дитинство, як найважливіший період життя, визначає майбутнє людини.

Реалії сьогодення актуалізують проблему розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку і спонукають до пошуку педагогічно доцільних шляхів її вирішення.

Метою наукового пошуку є висвітлення особливостей розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Поняття «пізнавальна активність» науковці пов'язують з розглядом діяльності, в якій, пізнаючи навколишній світ, дитина як активний суб'єкт хоче показати свою індивідуальність, самостійність, волю, зосередити енергію та дії на позитивне досягнення результату [2; 7].

Науковці по-різному визначають види пізнавальної активності. Зокрема, В. Лозова виокремлює зовнішню і внутрішню, функціонуючу і потенційну, інтегральну і ситуативну, усвідомлену й імпульсивну, реконструктивну і репродуктивну, творчу пізнавальну активність [6].

К. Крутій виділяє такі види пізнавальної активності дітей дошкільного віку: перцептивно-мнемічна; наочно-практична; операційно-дієва; творчо-пізнавальна; мотиваційна. В. Лозова і К. Крутій форми прояву пізнавальної активності вбачають в умінні самостійно характеризувати пізнавальні завдання; складати план та обирати засоби вирішення завдань із застосуванням ефективних прийомів; досягати позитивних результатів і розуміти необхідність їх перевірки [6].

Наголосимо на тому, що в усіх розділах чинних освітніх програм [2; 8; 12] значна увага приділяється розвитку пізнавальних інтересів дітей у освітньому процесі закладу дошкільної освіти, а навчанню в ігровій формі відводиться особливе значення. Дитячі ігри сприяють розвитку уваги, сприймання, мислення, пам'яті, творчих здібностей, зосереджені на загальний розумовий розвиток дошкільника. Науковець Л. Артемова вважає, що потребу в грі і бажання гратися у дітей слід спрямовувати та використовувати задля здійснення певних освітніх завдань. Тоді гра буде засобом навчання і виховання, коли буде включена у цілісний освітній процес закладу дошкільної освіти. Організуючи життя дітей у грі, керуючи нею, вихователь впливає на усі аспекти розвитку дитини: свідомість, волю, почуття і поведінку. Тобто, сутність гри полягає у тому, що в

ній вагомим є сам процес переживань, які чітко пов'язані з ігровими діями [3; 10].

Варто вказати структурну модель ігрового навчання, яка поєднує у собі такі чотири важливі складові: суб'єкт та об'єкт педагогічної взаємодії, предмет сумісної їх діяльності, мету навчання, засоби ігрової комунікації. Саме під вмільм і правильним керівництвом дорослого ігрова навчальна діяльність дошкільників сприяє розвитку їх пізнавальної активності [10].

Можна з упевненістю говорити про те, що ігри (рухливі, дидактичні, сюжетно-рольові та ін.) завжди викликають задоволення та гарний настрій у дітей, адже вони створені задля розвитку:

- фізичних якостей дітей: влучності спритності, витривалості, швидкості тощо;
- розумових якостей: самостійність і логічність суджень, глибина і гнучкість, ініціативність і творчість;
- пізнавальної активності, що викликає бажання у дітей до різних самостійних суджень, доказів і умовиводів [1; 11].

Особливу увагу слід зосередити на використанні Lego-технологій у роботі з дошкільниками, який є ідеальним засобом для всебічного розвитку дошкільників (пізнавального, креативного, комунікативно-мовленнєвого, фізичного) і сприяє реалізації підходу «навчання через гру» [9].

На основі узагальнення напрацювань науковців [7; 8; 10], особливостями розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності є:

- розвиток мислення, пам'яті, уваги;
- навчання орієнтуванню у просторі, часі;
- розвиток дрібної моторики рук (Lego-конструктори та ін.), що спонукає у подальшому загальний мовленнєвий розвиток та розумові здібності;
- формування математичних знань про форму, кількість, симетрію та ін.;
- розширення уявлень про навколишній світ, ландшафт, архітектуру та ін.;
- розвиток творчого мислення, уяви;
- опанування вмінням подумки збирати з частин ціле та розділяти предмет на складові частини;
- навчання спілкування та взаєморозуміння;
- виховання поваги до праці і людей праці.

У підсумку зазначимо, що пізнавальна активність є одним із головних чинників розвитку дитини. Її бажання пізнати щось нове, заглибитись у сутність предметів і явищ, обґрунтувати незрозуміле підтверджує наявність у дитини пізнавальних інтересів. Пізнавальна активність дітей сприяє розвитку важливих пізнавальних психічних процесів, таких як: мислення, мовлення, відчуття, пам'ять, сприймання, уява, представлення. Успішність розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку релевантна із активізацією їх навчально-пізнавальної діяльності завдяки чіткій реалізації дидактичних принципів – активності, свідомості, творчості, самостійності, врахування індивідуальних та вікових особливостей дітей в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Суттєвими факторами у розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку

є педагогічна майстерність вихователя та його доброзичливе спілкування з дитиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Авторська група : Байер О.М., Безсонова О.К., Брежнєва О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л.П., Косенчук О. Г., Корнеєва О.Л., Лисенко Г.М., Левінець Н.В., Машовець М.А., Мордоус І.О., Нерянова С.І., Піроженко Т.О., Половіна О.А., Рейпольська О.Д., Шевчук А.С. / під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України Піроженко Т.О. 2021. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Білан О., Возна Л., Максименко О., Овчаренко Л., Руханська Л., Самсін В. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» Тернопіль : Мандрівець, 2019. 264 с.
3. Валентьєва Т.І., Богдан Т.М. Педагогіка дошкільна: практичний курс. Навчальний посібник. Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2017. 92 с.
4. Закон України «Про дошкільну освіту». Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. Дата оновлення: 31.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
5. Закон України «Про освіту». Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 24.03.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top>
6. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Харків : ОВС. 2000. 200 с.
7. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-ге вид., переробл. Київ : ВЦ «Академія», 2018. 408 с.
8. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.Білан, Вид. 2-ге зі зм. і доп. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.
9. Рожок Т.Л., Костецька О.А. Від маленької цеглинки – до розумної дитинки. Дидактично-ігровий посібник. Вінниця : КУ «ММК». 2018. 15 с.
10. Рома О.Ю., Близнюк В.Ю., Борук О.П. Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO®», The LEGO® Foundation. 2016. 140 с.
11. Суржанська В.А. Підготовчий етап розвивальної методики формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами творчих завдань. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Бердянськ: БДПУ. 2005. № 2. С. 27–33.
12. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / наук. кер. О.Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 448 с.

Антоніна Дем'янюк
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет*
Валентина Лесів
*директор Тернопільського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 5
Тернопільської міської ради*

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В останні роки технології дистанційного навчання стали невід'ємною частиною освітнього процесу на всіх рівнях, включаючи дошкільну освіту. Цей процес був значно прискорений пандемією COVID-19 в світі та воєнним станом в Україні, що змусило заклади освіти шукати альтернативні методи навчання для забезпечення безпеки й безперервності освіти. Отже, сучасні умови вимагають гнучкості та адаптивності в усіх сферах життя, включаючи освіту. Традиційні методи навчання в дошкільних закладах не завжди можуть забезпечити необхідний рівень інтерактивності та індивідуального підходу до кожної дитини. Технології дистанційного навчання дозволяють створити більш різноманітне, гнучке та безпечне освітнє середовище, яке може адаптуватися до індивідуальних потреб кожної дитини, забезпечуючи їй оптимальні умови для розвитку. У зв'язку з цим, дослідження і впровадження в практичну діяльність технологій дистанційного навчання в закладах дошкільної освіти набуло нової актуальності та важливості.

Сутність дистанційної організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти полягає у забезпеченні взаємодії між вихователями, дітьми та батьками. Це дозволяє враховувати індивідуальні особливості дітей, сприяти їх всебічному розвитку та підготувати до навчання в Новій українській школі, залучаючи батьків до процесу навчання і виховання [3]. Важливо відмітити, що в Україні з метою розвитку дистанційної освіти розроблено та законодавчо регламентовано засади її організації, що можна систематизувати наступним чином [1; 2]:

- Закон України «Про освіту» (2017). У статті 9 визначено, що однією з форм здобуття освіти є дистанційна форма, яка передбачає індивідуалізований процес навчання за допомогою сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.
- Лист МОНУ № 1/9-666 (27.09.2010) «Про організацію роботи з дітьми п'ятирічного віку» наголошує на важливості розроблення та запровадження медіа-освіти, створення інформаційних дошкільних програм, включаючи «Електронну пошту для батьків» з питань розвитку дітей п'ятирічного віку.
- Положення МОНмолодьспорт про електронні освітні ресурси (01.10.2012) регулює використання електронних освітніх ресурсів в освітньому процесі.
- Положення про дистанційне навчання (2013). Встановлено основні принципи та підходи до організації дистанційного навчання в освітніх закладах України.
- Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України № 234 та зареєстрований в

Міністерстві юстиції України 14 квітня 2016 № 563/28693. Регулює вимоги до розпорядку дня, навчання, організації життєдіяльності та рухової активності дітей. Зокрема, перегляд розважальних телепередач, мультфільмів і діафільмів для дітей дошкільного віку допускається не частіше одного разу на день, з тривалістю не більше 20 хвилин для дітей 3–4 років і 30 хвилин для дітей 5–6 років.

- Лист МОНУ № 1/9-546 (11.10.2017) «Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців» зазначає, що оперативно обмінюватися інформацією з батьками найзручніше через Інтернет. Рекомендується використання сторінок сайтів закладів дошкільної освіти, електронне листування, онлайн-спілкування у закритих групах в соціальних мережах тощо.

- Методичні рекомендації МОН щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану (02.04.2022). Визначено, що під час воєнного стану в організації освітнього процесу з дітьми будь-якої вікової групи наскрізною має бути ідея солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти та інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей раннього і дошкільного віку. Особливо актуальним є налагодження зв'язків та підтримка педагогічного партнерства закладів дошкільної освіти з батьками вихованців та представниками територіальних громад.

Отже, дистанційне навчання в закладах дошкільної освіти реалізується різними способами. У дошкільних закладах взаємодія з родинами при впровадженні дистанційної освіти можлива у форматі «педагог – батьки – дитина». Це обумовлено тим, що у дітей ще не сформовані багато навичок, таких як самостійне читання, робота з інформаційно-комунікаційними технологіями і самоорганізація.

Технології дистанційного навчання передбачають застосування різноманітних інструментів для ефективного спілкування та навчання дітей. Кожен з інструментів має свої переваги та особливості, що дозволяють адаптувати освітній процес до потреб дітей дошкільного віку. Використання технологій дистанційного навчання сприяє створенню інтерактивного та різноманітного освітнього середовища, яке підтримує активну взаємодію між педагогами, батьками та дітьми, забезпечуючи при цьому індивідуальний підхід і підтримку освітнього процесу на високому рівні та групуються наступним чином [2; 4]:

- Електронна пошта забезпечує передавання повідомлень у формі тексту, графіки, звуків та відео. Вона використовується для обміну інформацією між педагогами та батьками, надсилання навчальних матеріалів та отримання зворотного зв'язку щодо виконання завдань дітьми.

- Форум є платформою для обговорень, де модератор стимулює дискусії, задає питання і надає нову інформацію. Він дозволяє приєднувати файли певного розміру та об'єднувати кілька тематичних обговорень в один великий простір. Це ефективний спосіб обміну думками між педагогами, батьками та фахівцями.

- Чат забезпечує спілкування користувачів у режимі реального часу. Існує кілька різновидів чатів: текстовий, голосовий, аудіо- та відеочат. Це дозволяє педагогам оперативно спілкуватися з батьками і дітьми, проводити онлайн-уроки та консультації.

- Відеоконференція проводиться у визначений день і час в режимі реального часу. Вона дозволяє проводити заняття у віддаленому форматі, де вихователь і діти можуть бачити один одного, що забезпечує ефект присутності та інтерактивну взаємодію.

- Блог є формою спілкування, де право на публікацію належить одній особі або групі людей. Для дошкільних закладів блог може стати платформою для педагогів, де вони діляться навчальними матеріалами, порадами та методиками, а також отримують зворотний зв'язок від батьків.

- Соціальні мережі дозволяють створювати закриті та відкриті канали, групи та чати для обговорення тем, завдань, проблем та обміну інформацією. Вони забезпечують швидке і зручне спілкування між педагогами, батьками та дітьми.

- Платформи для розміщення та перегляду відеоконтенту. Вихователі можуть створювати навчальні відео, які діти переглядатимуть у зручний для них час. Це дозволяє забезпечити гнучкість у навчанні та доступ до різноманітного контенту.

- Онлайн-платформи для створення інтерактивних ігор та вікторин (Kahoot, Quizizz). Використовуються для навчання через гру, що підходить для дітей дошкільного віку, залучаючи їх до активного навчання через ігрові елементи.

- Освітні вебсайти та додатки (ABCmouse, Starfall), які пропонують інтерактивні уроки, ігри та завдання для дошкільнят. Це дозволяє розвивати базові навички у дітей через інтерактивні заняття.

- Онлайн-дошки для спільної роботи (Padlet, Jamboard), де вихователі та діти можуть додавати нотатки, малюнки, зображення та інші матеріали. Це сприяє спільній роботі та візуалізації навчального матеріалу.

- Мобільні додатки (Learning Apps, Duolingo Kids), що пропонують навчальні ігри та завдання для дітей дошкільного віку. Це зручно для використання на різних пристроях та допомагає розвивати специфічні навички.

- Аудіоформат для навчання та розваги дітей (Storynory, Kids Listen). Вихователі можуть рекомендувати аудіокниги та подкасти для розвитку мовлення та слухового сприйняття.

Таким чином, застосування у практичній діяльності технологій дистанційного навчання в закладах дошкільної освіти забезпечує інтерактивність, доступність та індивідуальний підхід до навчання в безпечних умовах. Це сприяє активній взаємодії між педагогами, батьками та дітьми, підтримуючи освітній процес на високому рівні.

Отже, доцільно виокремити наступні технологічні та психологічні переваги застосування технологій дистанційного навчання в закладах дошкільної освіти:

- Технології дистанційного навчання відкривають доступ до широкого спектру освітніх ресурсів та інструментів, які можуть покращити освітній

процес. Використання інтерактивних платформ, відеоуроків, електронних книг та ігор сприяє розвитку когнітивних, мовних та соціальних навичок у дітей. Крім того, такі технології дозволяють легко відстежувати прогрес кожної дитини та своєчасно вносити необхідні корективи в освітній процес.

- Дистанційне навчання може також мати позитивний вплив на психологічний стан дітей. Зручне домашнє середовище може знизити рівень стресу та тривожності, які іноді виникають у дітей під час відвідування дитячих садків. Це, в свою чергу, сприяє більш ефективному засвоєнню знань та розвитку особистісних якостей.

Незважаючи на значні переваги, впровадження та розвиток дистанційного навчання в дошкільних закладах пов'язане з певними викликами. Одним із головних є забезпечення рівного доступу до технологій для всіх дітей, незалежно від соціально-економічного статусу їхніх сімей. Важливо також враховувати, що діти дошкільного віку потребують значної взаємодії з однолітками та педагогами для повноцінного соціального розвитку.

Розвиток та впровадження в практичну діяльність технологій дистанційного навчання в закладах дошкільної освіти є надзвичайно важливим завданням сучасної педагогіки. Це дозволяє створити більш гнучке, адаптивне та ефективне освітнє середовище, яке відповідає сучасним викликам і потребам. Розвиток і застосування таких технологій не тільки сприяє покращенню якості освіти, але й допомагає дітям отримати необхідні навички для успішного майбутнього в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. Інструменти фасилітації як альтернатива діагностичним контрольним роботам. URL: <https://naurok.com.ua/organizaciya-distanciynogo-navchannya-cherez-pro-ktnu-diyalnist-v-zakladi-doshkilno-osviti-345775.html>
2. Дистанційна освіта для дошкільнят. URL: http://salt-ruo.edu.kh.ua/doshkiljna_osvita/rekomendacii_pedagogam/distancijna_osvita_dlya_doshkiljnyat/
3. Міщенко Л. Організація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти у дистанційному форматі (методичні рекомендації). URL: <https://ur0.jp/JAfy>
4. Пронякіна Т. Новітні ідеї та організація дистанційного навчання з дітьми середньої групи дошкільної установи. URL: <https://vseosvita.ua/library/novitni-idei-ta-orhanizatsiia-dystantsiinoho-navchannia-z-ditmy-serednoi-hrupy-doshkilnoi-ustanovy-700609.html>

Олена Ішутіна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії і практики початкової освіти;

Євгенія Тасенко

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

зі спеціальності 013 Початкова освіта,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Формування комунікативної компетентності у здобувачів початкової освіти здавна привертає увагу вчених та педагогів, оскільки вважається ключовою складовою успішної адаптації учнів у сучасному суспільстві. На тлі стрімкого розвитку комунікаційних технологій та змін у соціокультурному середовищі, забезпечення високого рівня комунікативної компетентності стає особливо актуальною проблемою сучасної освіти.

Проблема компетентнісного підходу знаходиться в центрі уваги таких дослідників як-от: С. Боднар, Н. Бібік, М. Вашуленко, В. Мартиненко, Н. Новак, О. Овчарук, О. Онопрієнко, О. Пометун, О. Савченко, П. Сікорський, Л. Штефан та ін., які обґрунтовують доцільність застосування інтерактиву для посилення ефективності процесу навчання.

Комунікативна компетентність є ключовою складовою успішного функціонування в сучасному суспільстві. Ця компетентність визначається як здатність ефективно спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми у різних сферах життя, що вимагає від особистості не лише мовленнєвої вправності, але й розуміння соціальних та культурних контекстів. Вона охоплює різні аспекти мовленнєвої, соціальної та культурної діяльності, включаючи навички висловлювання думок, слухання, розуміння та адаптації до комунікативних ситуацій [1; 2].

Ця компетентність включає в себе різноманітні аспекти, від вміння адекватно висловлювати свої думки та ідеї до здатності ефективно сприймати та розуміти інформацію, яка надходить від інших. Вона передбачає не лише мовленнєву вправність, але й глибоке розуміння того, як спілкування впливає на взаємини та взаєморозуміння між людьми.

Особливо важливо розвивати комунікативну компетентність учнів початкової ланки освіти, адже саме на цьому етапі формуються основи мовленнєвої культури, вміння спілкуватися та взаємодіяти з оточуючими. Початкова школа відіграє ключову роль у формуванні особистості учня, тому важливо, щоб з самого початку дітям надавалася можливість вдосконалювати свої комунікативні навички.

У цьому віці діти швидко вбирають нові знання та вміння, тому розвиток комунікативних навичок у початковій школі має величезний потенціал для подальшого успіху в навчанні та житті загалом. Крім того, у початковій ланці освіти формується базове розуміння соціальних норм і правил спілкування, яке впливає на подальший соціальний розвиток учнів.

Розвиток комунікативної компетентності у початковій школі також сприяє покращенню навчального процесу. Здатність ефективно спілкуватися та взаємодіяти з однокласниками та вчителями створює сприятливу атмосферу для навчання, сприяє активнішому обміну ідеями та сприйняттю навчального матеріалу.

Отже, розвиток комунікативної компетентності учнів початкової ланки освіти має вагому значимість як для їхнього особистісного розвитку, так і для успішного навчання та соціальної адаптації.

У початкових класах формування комунікативних навичок має ключове значення, оскільки саме на цьому етапі закладається основа для подальшого розвитку мовленнєвих та соціальних вмінь учнів. Педагогічний процес у початкових класах повинен сприяти розвитку мовленнєвої культури, вмінню адекватно сприймати та реагувати на інформацію, а також конструктивно взаємодіяти з оточуючими.

Основними складовими комунікативної компетентності учня початкової ланки є:

1. Мовленнєва компетентність – це вміння ефективно виражати свої думки та ідеї, будувати зв'язні висловлювання, користуватися різними мовними засобами та правильно структурувати мовлення. Мовленнєва компетентність є однією з ключових складових комунікативної компетентності учнів початкової ланки освіти. Ця складова визначається не лише здатністю висловлювати свої думки, але й умінням робити це ефективно та зрозуміло для оточуючих. Ефективна мовленнєва компетентність передбачає не лише правильний вибір слів, але й уміння будувати зв'язні та логічно послідовні висловлювання. Це означає, що учень повинен вміти структурувати свої думки, логічно послідовно розгортати їх у мовленні та уникати надмірних відхилень від основної теми.

2. Аудіювальна компетентність – це здатність слухати та розуміти інших людей, вміння реагувати на запитання, ідеї чи коментарі співрозмовника. Аудіювальна компетентність є ще однією важливою складовою комунікативної компетентності учнів початкової школи. Ця навичка передбачає не лише здатність слухати, а й активно розуміти та реагувати на інформацію, яку отримують від інших. Успішна аудіювальна компетентність включає в себе уміння уважно слухати співрозмовника, аналізувати отриману інформацію та відповідно реагувати на неї. Це передбачає не лише розуміння словесної інформації, але і вміння читати міжрядкові повідомлення, розуміти тон та емоційний стан співрозмовника.

3. Навички міжособистісного спілкування – це вміння взаємодіяти з іншими людьми, розвиненість соціальних навичок, уміння розуміти почуття та потреби інших, вміння співпрацювати та вирішувати конфлікти. Навички міжособистісного спілкування є ключовими для формування повноцінної комунікативної компетентності учнів початкової школи. Ці навички включають в себе різноманітні аспекти взаємодії з іншими людьми, які є важливими для успішного вступу в соціальне середовище та побудови стосунків.

Перш за все, це вміння взаємодіяти з іншими людьми. Учні повинні вміти виражати свої думки та почуття, слухати та розуміти інших, а також ефективно спілкуватися в різних ситуаціях. Вони повинні розвивати навички емпатії, тобто

здатність розуміти та співпереживати почуттям і потребам інших людей. Крім того, важливо мати розвинені соціальні навички, такі як уміння працювати у команді, вирішувати конфлікти мирним шляхом, дотримуватися правил спілкування та етикету. Вміння ефективно співпрацювати з іншими людьми допомагає створювати позитивне соціальне середовище, де кожен відчуває себе комфортно та поважно.

4. Навички невербальної комунікації – це здатність використовувати жести, міміку, тон голосу та інші невербальні засоби для передачі інформації та вираження емоцій. Навички невербальної комунікації відіграють значну роль у формуванні комунікативної компетентності учнів початкової школи. Ці навички включають в себе різноманітні способи вираження, які не використовують слова, але є важливими для ефективного спілкування та взаєморозуміння.

Жести, міміка та тон голосу є основними засобами невербальної комунікації. Вони допомагають передавати емоції, настрої та інші важливі повідомлення, які не завжди можна виразити словами. Наприклад, учні можуть використовувати жести для підкреслення своїх слів або міміку для вираження своїх почуттів. Тон голосу також може відображати настрої та емоційний стан співрозмовника. Крім того, до невербальних засобів комунікації також відносяться поза, вираз обличчя, контакт очима та інші аспекти, які можуть впливати на сприйняття та розуміння повідомлення. Наприклад, правильна поза може створювати враження впевненості та відкритості, тоді як незвичайна міміка може призвести до непорозумінь або неправильного сприйняття повідомлення.

Отже, навички невербальної комунікації є важливою складовою комунікативної компетентності учнів початкової школи. Вони допомагають учням ефективно взаємодіяти з оточуючими та виражати свої думки та почуття не лише словами, але й різноманітними невербальними засобами.

5. Культурна компетентність – це знання та розуміння соціокультурних норм, вміння враховувати культурні особливості спілкування в різних ситуаціях. Культурна компетентність є однією з ключових складових комунікативної компетентності учнів початкової школи. Вона включає в себе знання та розуміння соціокультурних норм, які впливають на спілкування та взаємодію в різних культурних контекстах. Учні, які володіють культурною компетентністю, розуміють значення культурних традицій, виразів та звичаїв, які можуть впливати на спілкування з представниками різних культур. Вони вміють враховувати ці особливості під час спілкування та взаємодії з іншими людьми, що допомагає їм уникати непорозумінь та конфліктів[1; 2].

Ці складові взаємодіють між собою, сприяючи формуванню повноцінного комунікативного потенціалу учня та підготовці його до успішного спілкування у різних сферах життя.

Таким чином, успішний розвиток мовленнєвої компетентності учнів початкової школи важливий для їхнього академічного успіху, а також для успішної адаптації у суспільстві. Комунікація є ключовою навичкою, яка відкриває двері до знань, можливостей та співпраці, тому розвиток мовленнєвої компетентності в початковій школі має велике значення для подальшого успіху учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н.М., Вашуленко М.С., Мартиненко В.О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : моногр. Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Пед. думка, 2014. 346 с.
2. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. №1. С. 65-69.

Ірина Лобачова

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики початкової освіти;*

Дар'я Маяцька

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 013 Початкова освіта,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*

ФОРМУВАННЯ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ГУМАННИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ: МЕТОДИ, ЗАСОБИ ТА ФОРМИ РОБОТИ

Формування гуманних якостей особистості у здобувачів початкової освіти є важливим завданням сучасної педагогіки. Це обумовлено необхідністю виховання всебічно розвинених, морально стійких та відповідальних громадян, здатних до емпатії та взаємодопомоги. Гуманні якості, такі як доброта, чесність, толерантність, повага до інших та вміння співчувати, повинні стати фундаментом особистості кожного учня.

Теоретичні засади гуманістичного виховання розробили І. Бех, А. Бойко, С. Гончаренко, О. Савченко, В. Сухомлинський, Л. Сущенко, Л. Хоружа та ін. Виховання гуманістичних цінностей у школярів представлено у роботах І. Барвінок, С. Борхович, О. Докукіної, Л. Канішевської, В. Киричок, О. Лавроненко, Ж. Петрочко, О. Столяренко, А. Сущенко та ін.

Гуманізм – це система поглядів, яка ставить в центр уваги цінність, гідність та унікальність людини. Він акцентує увагу на значенні індивідуальної свободи, морального вибору та розвитку особистості, а також на важливості гуманних відносин між людьми. Гуманізм вимагає поваги до прав і свобод кожної людини, сприяє терпимості, співчуттю, справедливості та соціальній відповідальності. Основними принципами гуманізму є: цінність людського життя (гуманізм наголошує на важливості кожного людського життя та підтримує зусилля щодо покращення якості життя всіх людей); індивідуальна свобода (важливим аспектом є право кожної людини на свободу думки, висловлювання, віросповідання та дій, поки вони не порушують прав інших); моральний розвиток (гуманізм закликає до розвитку моральних якостей, таких як доброта, чесність, справедливість, співчуття та відповідальність); раціональне мислення (заохочується використання науки, логіки та розуму для вирішення проблем та прийняття рішень); соціальна справедливість (гуманізм підтримує боротьбу за рівні права та можливості для всіх людей, незалежно від їхньої раси, статі, релігії, національності чи соціального статусу); емпатія та співчуття (підкреслюється

важливість розуміння почуттів інших людей та надання допомоги тим, хто цього потребує): гуманітарні цінності (гуманізм підтримує розвиток культури, освіти, мистецтва та інших сфер, які сприяють духовному збагаченню особистості та суспільства).

Відтак, гуманізм є філософією, яка спрямована на розвиток і процвітання людини та суспільства в цілому. Він вимагає від нас поваги до кожної особистості, стимулює розвиток моральних якостей та сприяє створенню справедливого та гармонійного суспільства. У контексті освіти, гуманізм є важливим принципом, який сприяє формуванню всебічно розвиненої, відповідальної та морально стійкої особистості [1; 2].

Гуманні якості особистості – це комплекс морально-етичних характеристик, які визначають поведінку людини у взаємодії з іншими людьми і суспільством. Ці якості базуються на принципах гуманізму і відображають здатність людини діяти в інтересах інших, виявляючи при цьому повагу, доброту, справедливість та емпатію.

Представимо основні гуманні якості особистості:

1.Доброта – здатність виявляти турботу та співчуття до інших людей, допомагати їм без очікування винагороди.

2.Справедливість – вміння діяти чесно та неупереджено, враховуючи права і потреби всіх учасників взаємодії.

3.Емпатія – здатність розуміти і переживати почуття та емоції інших людей.

4.Толерантність – вміння поважати і приймати відмінності між людьми, такі як різні погляди, культури, релігії та національності.

5.Відповідальність – здатність приймати обдумані рішення і відповідати за свої вчинки.

6.Повага – визнання гідності та прав кожної людини.

7.Чесність – вміння говорити правду і діяти відповідно до своїх принципів та моральних норм [5].

Формування гуманних якостей особистості є важливим завданням сучасної освіти, оскільки вони сприяють розвитку морально стійких, відповідальних і соціально адаптованих громадян. Розвиток цих якостей у дітей та підлітків допомагає створювати гармонійне суспільство, де кожен член поважає і підтримує інших, сприяючи загальному благополуччю та процвітанню.

Розглянемо методи формування гуманних якостей у здобувачів початкової освіти.

Моральне виховання через викладання предметів морально-етичного спрямування, проведення тематичних бесід та обговорення літературних творів, що висвітлюють гуманні цінності, сприяють усвідомленню учнями важливості моральних якостей. Під час таких занять учні отримують знання про етичні норми та принципи, вчаться розрізняти добро і зло, розуміти значення чесності, доброзичливості та співчуття. Наприклад, під час уроків з читання чи літератури, обговорюючи вчинки героїв творів, діти можуть аналізувати їхню поведінку з точки зору моральних цінностей.

Ігрові методи через використання рольових ігор, драматизацій та театралізованих виступів допомагає учням уявити себе в різних соціальних

ситуаціях та відчути важливість гуманного ставлення до інших. Через гру діти засвоюють соціальні ролі, розвивають емпатію та здатність до співчуття. Наприклад, під час рольових ігор учні можуть розігрувати сценки, де вони повинні допомогти одному з героїв або вирішити конфлікт мирним шляхом. Це сприяє розвитку вміння бачити ситуацію з різних точок зору та розуміти почуття інших.

Проектна діяльність через реалізацію проектів, спрямованих на допомогу іншим, наприклад, благодійні акції, екологічні проекти, допомога старшим, сприяє розвитку співчуття та відповідальності. Проектна діяльність залучає дітей до реальної соціальної активності, де вони можуть відчути свою значимість та користь для інших. Наприклад, учні можуть організовувати акції зі збору речей для дітей з малозабезпечених родин або брати участь у посадці дерев у парку. Такі проекти допомагають дітям усвідомити важливість добрих справ та взаємодопомоги.

Навчання через приклад, адже учителі та батьки повинні демонструвати гуманні якості у своїй поведінці, щоб діти мали перед собою позитивні приклади для наслідування. Діти часто наслідують поведінку дорослих, тому важливо, щоб учителі та батьки демонстрували чесність, доброзичливість, повагу та співчуття. Наприклад, учитель, який допомагає учневі у важкій ситуації або проявляє терпіння та розуміння, стає для дітей прикладом гуманної поведінки.

Аналіз реальних або вигаданих ситуацій, де проявляються гуманні або негуманні вчинки, допомагає учням краще розуміти наслідки своїх дій та значення гуманних цінностей. Під час обговорення діти можуть розмірковувати над тим, як вчинити в тій чи іншій ситуації, які наслідки можуть мати різні рішення, та які цінності слід враховувати. Наприклад, під час класних годин учні можуть обговорювати випадки з життя, де необхідно було проявити чесність, співчуття або допомогу іншим, аналізувати вчинки та їхні наслідки [3; 4].

Ці методи, застосовані в системі виховання, сприяють всебічному розвитку гуманних якостей у здобувачів початкової освіти, допомагають їм стати доброзичливими, відповідальними та співчутливими людьми, здатними до конструктивної взаємодії у суспільстві.

Серед форм роботи з учнями особливу увагу варто звернути на такі як-от: класні години та бесіди (регулярні обговорення морально-етичних питань на класних годинах сприяють формуванню чітких уявлень про гуманні цінності); гуртки та клуби (організація гуртків, клубів за інтересами, де учні можуть спілкуватися, обговорювати проблеми та спільно вирішувати завдання, сприяє розвитку співпраці та взаємоповаги); волонтерська діяльність (залучення учнів до волонтерських проектів допомагає розвивати в них відповідальність, співчуття та готовність допомагати іншим; екскурсії та зустрічі з цікавими людьми (екскурсії до музеїв, культурних установ, зустрічі з видатними людьми, які мають гуманістичні цінності, надихають учнів на наслідування) тощо [3; 4].

Отже, формування гуманних якостей особистості у здобувачів початкової освіти є ключовим аспектом сучасного виховання. Використання різноманітних методів та форм роботи сприяє всебічному розвитку учнів, формуванню в них моральних та етичних цінностей. Важливо, щоб цей процес був систематичним, послідовним та підтримувався як у школі, так і в родині. Це забезпечить

виховання відповідальних, доброзичливих та співчутливих громадян, здатних до конструктивної взаємодії у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
3. Кузьменко В. В. Теорія і методика виховання гуманізму в учнів молодших класів. Київ : Педагогічна думка, 2010. 320 с.
4. Пироженко Л. В. Виховання гуманних взаємин у дітей : навчально-методичний посібник. Київ : Освіта, 1997. 172 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1974. 255 с.

Оксана Писарчук

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітології та педагогіки
Західноукраїнський національний університет*

Ростислав Руденський

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка*

ВПЛИВ ГУМОРУ НА РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Формування особистості здобувача дошкільної освіти засобами гумору є предметом українських (Т. Валентьева, Н. Гавриш, О. Писарчук, І. Попова, В. Чайка та ін.) та зарубіжних досліджень (L. Barnett, D. Bergen, R. Martin, P. McGhee). Сучасні підходи щодо використання гумору як засобу навчання і виховання старших дошкільників науковцями і методистами узагальнюються в тому, що його потенціал реалізується у формуванні художньо-образного мовлення дітей (А. Богущ, Н. Гавриш, А. Коваленко, І. Попова), засобу врегулювання конфліктних ситуацій між дошкільниками та розвитку у них soft skills (Л. Гладун, О. Писарчук), розвитку позитивних мотивів пізнання, учіння, зокрема в умовах дистанційного навчання (О. Писарчук, В. Чайка, О. Чикурова, О. Янкович) [1; 3; 5]. Актуальною залишається проблема визначення розвитку почуття гумору в дітей-дошкільників у контексті їх загального розумового розвитку, формуванні їх пізнавальної активності. Передусім, для розробки методики формування почуття гумору в старших дошкільників необхідно дослідити та узагальнити психологічні аспекти реалізації зазначених двох процесів (формування пізнавальної активності та формування у них почуття гумору): як саме ці процеси протікають в загальному розвитку психіки дитини, чи зливаються вони, коли і як диференціюються, взаємозбагачуються тощо. Для того, щоб з'ясувати ці взаємовпливи звертаємось до теорії розвитку інтелекту Ж. Піаже, та розвитку почуття гумору в контексті загального розумового розвитку П. Макгі [9; 10]. Наше дослідження базується на зазначених концепціях

науковців з кількох причин: Жан Піаже та Пол Макгі були віковими психологами-науковцями, чії дослідження базувалися на експериментальних даних з дітьми раннього та дошкільного віку; теорія П. Макгі базується на наукових поглядах Піаже щодо розвитку інтелекту дітей-дошкільників як системи ментальних схем про світ (уявлень, понять, фактів, знань та ін.), чим і надає теорії Піаже подальшого розвитку в частині асиміляції схеми. Отже, погляди науковців не просто збігаються, а навпаки, взаємодоповнюються, що відображає цілісний підхід у дослідженні формування почуття гумору в контексті формування пізнавальної активності старших дошкільників.

Згідно з концепцією Ж. Піаже, сприймаючи нову інформацію, вона може не узгоджуватися із наявною в інтелектуальному досвіді дитини ментальною схемою. Щоб надати сенсу, осмислити (зрозуміти) цю невідповідність, дошкільник може навести інше (хибне, помилкове) пояснення, щоб вона відповідала наявним ментальним схемам інтелекту (асиміляція – термін Піаже), або ж змінити схему так, щоб вона могла охоплювати в себе нову інформацію (акомодация – термін Піаже) [10]. Таким чином збагачується життєвий досвід дитини, інтелект, невідповідність вичерпується формуванням нового уявлення, знання. Розвиваючи цей підхід, П. Макгі стверджував, що осмислення невідповідностей, у процесі пізнання, може відбуватися у двох напрямках: «асиміляція в реальності» (реальна, правдива, більш серйозна) та «асиміляція в уяві» (ігрова, базована на вдаванні та уяві) [9]. Другим напрям, згідно з Макгі, і є сутністю прояву гумору у дітей, адже вони реагують на відповідність (новизну, нову інформацію), жартома застосовуючи неправильні ментальні схеми, уявлення до об'єктів, оперуючи ними, вдаючи їх за інші. Важливо, що при асиміляції в уяві схема не змінюється докорінно чи постійно, як при асиміляції в реальності, а тимчасово застосовується неправильно. Тобто, показником може виступати усвідомленість старших дошкільників у цілеспрямованому застосуванні невідповідності. Під усвідомленістю старших дошкільників у цьому контексті розуміємо і беремо до уваги їх пізнавальну активність (ініціативність, цілеспрямованість, самостійність).

Пізнавальна активність старших дошкільників, у нашому розумінні, це «вид загальної соціальної діяльній активності особистості дитини 6(7) року життя, яка формується у різних видах діяльності, ними збагачується, ускладнюється і переходить від менш до більш якісного рівня у формі реальної (функціонуючої) та потенційної (ситуативної)» [6, с. 217]. У процесі пізнання навколишнього світу й реалізується пізнавальна активність старших дошкільників, у просторі усіх специфічно дитячих видів діяльності. Важливого значення для формування почуття гумору у старших дошкільнят займає вплив педагога на мотиваційний компонент пізнавальної активності. Педагогам варто визнати той факт, що ефективне навчання дошкільнят відбувається виключно на позитивних мотивах учіння, тому «навчання повинно базуватися на справжньому інтересі, на досягненні успіху, на переживанні радості пізнання» [1, с. 54].

Невідповідність інформації трактуємо як відхилення чи відмінність від звичайних очікувань (уявлень) – когнітивні схеми, ментальні репрезентації, збережені в пам'яті. З огляду на це, такою невідповідністю є як повністю новий об'єкт, предмет чи явище для дитини, чи їх окрема ознака, аспект, сторона тощо.

Вважаючи невідповідність обов'язковим компонентом гумору, Р. Мартін стверджує, що «діти, як і дорослі, схильні жартувати з об'єктів чи подій, які не відповідають набутих у них схемам» [8, с. 275]. У процесі збагачення життєвого досвіду, розширення ментальних схем, уявлень, знань про події і явища навколишнього світу змінюється і ті, які діти сприймають як кумедні, смішні, невідповідні. Узагальнюючи досвід різних педагогів, дослідники (О. Писарчук, В. Чайка) зауважують, що «пізнавальний гумор, всебічно сприяє розширенню пізнавальних інтересів і впливає на зміцнення оптимістичного, радісного ставлення до учіння» [5, с. 45].

У цьому процесі і виявляється «складна природа гумору, зумовлена синтетичними поєднаннями комунікативної, емоційної та інтелектуальної сфери, особистісними рисами здобувачів, соціокультурними умовами їх формування» [1, с. 52]. Таким чином, формування почуття гумору у старших-дошкільників відбувається паралельно, у цілісному контексті їх пізнавального розвитку.

У період 6(7) року життя суттєвого значення набуває перехід від передопераційної до стадії конкретних операцій мислення дітей, адже старші дошкільники готуються до набуття нової соціальної ролі – здобувача початкової освіти, у них формується готовність до систематичного шкільного навчання. Розвиток пізнавальної активності переходить на новий вищий рівень, адже дитина оволодіває новими способами пізнання довкілля, збагачується якісно «інструментальний компонент пізнавальної активності» [6, с. 219]. Мисленнєві операції стають зворотними, одночасними, можуть виконуватися повністю у внутрішньому плані, не потребуючи матеріальної чи візуальної опори. Таким чином, змінюється соціальна ситуація у розвитку особистості дитини. В іншому дослідженні ми довели, що «у здобувачів дошкільної та початкової освіти ці здатності перебувають на стадії інтенсивного формування, що зумовлює причину постійного супроводу діяльності педагогом-фасилітатором, в якій чільне місце належить активності самого здобувача» [7, с. 86]. Старші дошкільники, а завтра майбутні першокласники, опиняться в новому колективі, чи то у групі з підготовки до школи, чи то у колективі першокласників. З огляду на це, дітям цього віку стають доступними нові способи формування, підтримки міжособистісних взаємин, і що не менш важливо – нові способи врегулювання непорозумінь між ними, конфліктів. Розвиваючи навички вдової поведінки, перевтілення, зміни образу поведінки у театралізовану діяльність доречно інтегрувати елементи гумору, і тоді вона «сприятиме створенню позитивно-емоційної сфери у дитячому колективі, формуванню почуття гумору у здобувачів освіти, швидкій соціалізації, легкому засвоєнню правил і норм поведінки і надовго залишиться в пам'яті» [4, с. 142]. У цьому контексті об'єктивується «ще одна проблема в застосуванні гумору: дуже тонка межа між доброзичливим сміхом і глузуванням» [3, с. 221]. І хоча старшим дошкільникам доступними стають різні форми гумору (жарт, анекдот, каламбур, загадка, дотеп), та все ж невинуватиме насміхання серед дітей є помітним явищем. Погоджуючись із думкою Р. Мартіна, що навіть така зворотна, негативна сторона гумору як соціокультурного феномена має місце в суспільстві і те, що в дошкільному дитинстві глузування також спричинене невідповідністю,

відсутністю ментальних схем у досвіді [8], ми звертаємо увагу на провідну роль педагога-фасилітатора, який повинен гуманістично організувати процес оволодіння нормами і правилами поведінки, позитивного й доброзичливого ставлення між дітьми. Оскільки, як ми зазначали в іншому дослідженні, «фасилітувати можна лише міжособистісну взаємодію, яка реалізується в різних формах (в парах, малих групах, підгрупах, командах) та видах діяльності (спілкування, гра, навчання, проєктна діяльність та ін.)», то це й зумовлює висновок про те, що формувати почуття гумору можна в міжособистісній взаємодії дітей у всіх видах діяльності: і під час навчальних занять у ЗДО, і прогулянок, дидактичних іграх, театралізаціях тощо [7, с. 86].

Отже, процеси формування почуття гумору та розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників відбуваються у розвитку паралельно, взаємозбагачуючись, зокрема на етапі переходу від наочно-образного до абстрактного мислення. Суттєвим у цьому роль педагога-фасилітатора, який скеровує, організовує процес міжособистісної взаємодії дітей 6-7-ми років для запобігання використанню недоброзичливого гумору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Писарчук О. Використання гумору в умовах дистанційного навчання учнів початкової школи. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. Випуск 1. 2022. С. 51-61.
2. Писарчук О. Розвиток інтелектуально-емоційної сфери старших дошкільників та учнів початкової школи засобами гумору. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Випуск 62. Том 2. С. 268-272.
3. Писарчук О. Т., Янкович О. І., Гладюк Т. В. Гумор в історії освіти й педагогіки: використання ідей в умовах сучасних суспільних викликів. *Педагогічний альманах*. 2023. Випуск 54. С. 220-228.
4. Писарчук О. Т., Гладун Л. В. Гумористична театралізована діяльність як засіб формування soft skills в дошкільній та початковій освіті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка та соціальна робота»*. 2023. Випуск 1 (52). С. 141-147.
5. Писарчук О., Чайка В. Психолого-педагогічний потенціал гумору як засобу навчання і виховання учнів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2021. № 2. С. 41-49.
6. Руденський Р. Пізнавальна активність старших дошкільників: сутність, структура, вікові особливості. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2024. Випуск 1 (54). С. 214-222.
7. Руденський Р., Писарчук О. Реалізація фасилітаційного підходу у формуванні пізнавальної активності здобувачів дошкільної та початкової освіти. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2024. Випуск 1(7). С. 70-89.
8. Martin, A. R. (2007). *The psychology of humor: an integrative approach*. Elsevier Inc.
9. McGhee, P. E. (1979). *Humor: its origin and development*. San Francisco, CA: W. H. Freeman.

10. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press, Inc. New York.

Ольга Чикурова

*доктор філософії (PhD) з початкової освіти,
старший викладач кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет*

Оксана Добровольська

*директор Тернопільської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №14 ім.Б.Лепкого*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

У більшості українських шкіл домінує формальний підхід до освіти. Його мета – чітко та структуровано передати знання учням. З одного боку, формальна освіта дає чітку базу інформації. Вона часто зосереджується на запам'ятовуванні означених відомостей, що не завжди дає учням можливість застосовувати їх у реальному житті. Проте досі недостатня увага приділяється розвитку навичок критичного мислення, вирішення проблем, творчості та комунікації, які є важливими для успіху в сучасному світі.

“Неформальна освіта заснована на інтересі дитини до навчання. У неформальному підході до освіти дитина – на першому місці. Контрольних робіт за неформального підходу немає, а ефективність освіти вимірюється тим, чи хоче дитина навчатися далі та самостійно розвиватися. Ще 10 років тому неформальний підхід в Україні існував лише поза школою – в деяких гуртках або центрах позашкільної освіти. Зараз цілковито протиставляти неформальну освіту шкільній зовсім неправильно. Навпаки: неформальний підхід варто інтегрувати в шкільну освіту” [2]

Неформальна освіта, як і формальна, може й повинна використовувати інноваційні методи та підходи, щоб бути максимально ефективною та цікавою для учнів. Застосовуючи їх, педагоги неформальної освіти можуть зробити навчання більш продуктивним, цікавим та корисним для здобувачів. О. Писарчук зазначає, що “синтез інноваційної діяльності і освітнього процесу є важливим засобом формування уявлень, знань, умінь, навичок сучасного мислення, що відображають цілісне бачення картини світу, в якому всі сфери життєдіяльності взаємопов'язані, взаємозумовлені, взаємоінтегровані” [3].

Інноваційні підходи до організації неформальної освіти сприяють розвитку в учнів критичного мислення, творчості та вміння застосовувати знання на практиці. Вони акцентують увагу на особистісному розвитку, емоційному інтелекті та соціальних навичках. Серед інноваційних методів, які впроваджують у неформальну освіту, є інтерактивні методи навчання, методи проєктно-орієнтованого навчання, навчання через досвід, фасилітації та використання цифрових технологій. Розглянемо їх.

Інтерактивні методи навчання є однією з ключових складових неформальної освіти, спрямованої на активне залучення дітей до процесу

навчання. Вони дають змогу молодшим школярам не просто отримувати знання, але й активно взаємодіяти з навчальним матеріалом, що значно підвищує ефективність навчання та сприяє кращому засвоєнню інформації. Дидактичні ігри дозволяють учням початкової школи зануритися у навчальний процес через гру, що робить його захоплюючим і мотивуючим. Симуляції ж створюють реалістичні сценарії, в яких діти можуть вправлятися у застосуванні знань та навичок. Наприклад, симуляції наукових експериментів або історичних подій дають змогу учням краще зрозуміти і запам'ятати навчальний матеріал. Інтерактивні завдання, такі як брейнсторми, дискусії та робота в малих групах, також сприяють активному залученню молодших школярів до навчання. Вони стимулюють розвиток критичного мислення, здатностей комунікувати та співпрацювати.

Проектно-орієнтоване навчання є інноваційним підходом до освіти, який спрямований на розвиток у здобувачів навичок вирішення реальних проблем, творчого мислення та самостійності. Цей метод акцентує увагу на практичному застосуванні знань та взаємодії у групах, що дає змогу розвивати важливі соціальні та комунікативні навички. Проектно-орієнтоване навчання часто починається з визначення проблеми або завдання, яке є актуальним і цікавим для учнів. Ця проблема може бути пов'язана з екологією, місцевою громадою, науковими дослідженнями або іншими реальними питаннями. Наприклад, молодші школярі можуть працювати над проектом, що стосується збереження водних ресурсів у їхньому районі, розробки плану озеленення шкільного двору або створення інформаційної кампанії про здоровий спосіб життя.

Навчання через досвід – це підхід, який активно використовується в неформальній освіті. Він базується на ідеї, що найефективніше навчання відбувається, коли людина отримує знання та навички, використовуючи власний досвід, аналізуючи його та трансформуючи отримані знання у практику.

Цей підхід можна розглядати за циклом Девіда Колба, який визначає чотири його етапи:

1. **Актуалізація безпосереднього досвіду:** учень використовує свій власний досвід, взаємодіючи з реальними ситуаціями або завданнями.
2. **Рефлексія:** після набутого досвіду школяр аналізує процес та результати. Він роздумує, що вийшло добре, а що можна покращити.
3. **Концептуалізація:** на цьому етапі учень будує моделі, що описують отриману інформацію. Він формує нові ідеї та взаємозв'язки.
4. **Експериментування:** останній етап – перенесення отриманих знань у життя. Здобувач освіти впроваджує нові навички та практикує їх [1].

Такий цикл створює спіральний рух, де кожен новий досвід додається до попереднього, формуючи більш глибоке розуміння та компетентності. Важливо, щоб навчання через досвід було доступним для всіх і давало змогу кожному розвивати власні навички.

Фасилітація (від англ. facilitation – “допомога”, “полегшення”, “сприяння”) – це організація процесу колективного розв'язання проблем у групі. Саме коли людина залучена до прийняття рішення, коли її думка почута та включена під час розгляду остаточного рішення, вона більш схильна далі реалізовувати цей

результат. Фасилітація – це інструмент, який допомагає полегшити процес спільного ухвалення рішення [5].

“В період адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти, коли має відбутися органічний перехід від провідного типу ігрової до навчальної діяльності, молодші школярі мають набути досвід самостійної роботи й здобуття знань, оволодіти пізнавальною самостійністю, формуючи стійкий тип пізнавальної активності. Саме розвиткові пізнавальної активності й самостійності і сприяє фасилітаційний підхід в освіті”, – зазначають Р. Руденський та О. Писарчук [4]. Вчителі-фасилітатори створюють сприятливе навчальне середовище, де учні можуть виражати свої думки, обговорювати ідеї та вирішувати завдання разом, а також допомагають молодшим школярам долати проблеми та приймати рішення.

Використання цифрових технологій у неформальній освіті для учнів початкової школи також має великий потенціал. В. Чайка та А. Шишак наголошують, що “під час пандемії потрібно було частіше шукати інформацію в Інтернеті, аналізувати, порівнювати, класифікувати її, встановлювати причиново-наслідкові зв’язки між інформаційними матеріалами, критично оцінювати їх. Причиною цього певною мірою стало те, що синхронна взаємодія з учителем займає менше часу, відповідно, те, що школяр не встигає запитати, він вміщує у власні запити в пошукових системах” [6]. Таким чином, це прискорило процес диджиталізації і в неформальній освіті.

Учні можуть вивчати матеріал за допомогою відеоуроків, анімацій, мультимедійних презентацій; інтерактивні вправи, віртуальні лабораторії та ігри допомагають засвоїти складні концепції; Google Classroom, Microsoft Teams, Edmodo та інші платформи дають можливість вчителям створювати віртуальні класи та завдання, спілкуватися з молодшими школярами.

Важливо зазначити, що інноваційні підходи до організації неформальної освіти не є універсальними. Їх слід обирати з урахуванням специфіки школи, вікових та індивідуальних особливостей здобувачів, а також ресурсних можливостей.

Таким чином, впровадження інноваційних підходів до організації неформальної освіти в початковій школі та методів у їх межах є важливим кроком на шляху до створення сучасної та ефективної системи освіти, яка відповідає потребам учнів 21 століття. Це робить навчання більш цікавим та захоплюючим, дає змогу учням розвинути критичне мислення, творчість, здатності вирішувати проблеми та співпрацювати. Інноваційні підходи сприяють втіленню ідеї про доступність неформальної освіти для учнів, враховуючи їх психолого-педагогічні особливості та здібності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчання через досвід: як застосувати на практиці. URL: <https://capital360.com.ua/samorozvytok/navchannia-cherez-dosvid-iak-zastosuvaty-na-praktytsi/>
2. Неформальна освіта: як почати вчитися та припинити страждати. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/neformalna-osvita-yak-pochaty-vchytysya-ta-prypynyty-strazhdaty/>

3. Писарчук О. Т. Формування освітньо-розвивального середовища як компонент професійної підготовки майбутніх вихователів до інноваційної діяльності. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування : колективна монографія. Тернопіль, 2019. С.155–169.
4. Руденський Р., Писарчук О. Реалізація фасилітаційного підходу у формуванні пізнавальної активності здобувачів дошкільної та початкової освіти. Гуманітарні студії: Історія та педагогіка, 2024, 1 (7), С.79-89.
5. Фасилітація: як і для чого? Pro.Svit — навчальні програми та матеріали для освітян/ вчителів/ педагогів. URL: <https://prosvitcenter.org/library/fasylitatsiia-ia-i-dlia-choho/>
6. Чайка В. М., Шишак А. М. Діджиталізація початкової освіти: проблеми і перспективи. Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія еперервної освіти», 2021. Вип. 50. С. 38-47.

Li Lili

*PhD Students at the Department of Educology and Pedagogy
West Ukrainian National University,
Jiuquan Vocational and Technical College,
Science & Technology, China*

Scientific Supervisor – Oksana Krychivska

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Educology and Pedagogy
West Ukrainian National University*

ANALYSIS OF FAMILY EDUCATION NEEDS OF SPECIAL PRESCHOOL CHILDREN IN INTEGRATED EDUCATION ENVIRONMENT

In order to further know the family education needs of special preschool children in the integrated education environment, the study designs a questionnaire with reference to relevant studies, and analyzes the results of the questionnaire with descriptive statistics, discusses information, support, interpretation, community service, financial and family functional needs with entropy model [1, 179-187]. The results show that there are greater differences in explanatory, financial and family functional needs in families with special preschool children, and the degree of needs is small. There are smaller differences in information, support and community service needs, and the degree of needs is great.

Special children refer to various types of children who are significantly different from normal children in various fields. Statistical standards, medical standards and conventional social standards are comprehensively used to classify special children into disabled children, problem children and extraordinary children, and the first two categories are collectively referred to as for the children with disabilities. Special education is a major livelihood project in China's basic education and an important part of the high-quality and balanced development of education. In the context of comprehensively promoting educational equity and equalization of educational resources, our country pays more attention to the integration of special education and general education [2,402-414]. Educational concepts have also gradually penetrated

into special preschool children. For ordinary children, learning and playing are very common things in daily life, but for special preschool children, their growth and development face many obstacles in life, learning and behavior. As an important space for children to grow up, the family is the most familiar environment for children and plays a vital role in children's future education.

The family is the earliest and most direct place for an individual to receive enlightenment and education, and parents are the first teachers of an individual. Family education is a practical activity that contains educational implications and is carried out by parents on their children. This educational activity can be direct, conscious, and explicit, or it can be indirect, unconscious, and implicit [3, 52-57]. Family education plays an important role in the development of individuals' physical and mental development, which is fundamental and has a lasting impact. Family education has risen from the level of people's daily lives to the top-level design level of the national will, and has entered a new stage of development from the informal daily habits of the people to the legal and scientific development stage. At the same time, from the perspective of the high-quality and comprehensive implementation of the three-phase special education improvement plan, starting from the family, effectively enhancing the welfare of families of children with disabilities, promoting the maximum subjective development of children with disabilities, and striving to make children with disabilities grow into useful talents for the country, this series of development requirements also prompted us to project our research vision into the field of family education for special children, so as to form a multi-faceted educational synergy among special children, families, schools, and society. Family education for special children has always been a hot issue and a difficult problem. In the absence of mature experience and achievements to draw on, how to formulate reasonable principles, select appropriate content, and use appropriate methods for family education of special children has become the focus of current educators and researchers. History is the best textbook [4,25-32].

The professional function of professional guidance institutions or relevant departments is to provide scientific and reliable guidance and services to parents, to be good guides for parents' family education, to play a good guiding role, to improve parents' own quality, and to enable them to grow up with their children. Therefore, experts and instructors of professional institutions should first clarify the purpose and purpose of guidance, and at the same time, parents should understand that "guidance" is not "hand-in-hand teaching" parents to deal with every specific problem, nor can it deal with certain problems on behalf of parents. Parents always have an irreplaceable main role in family education. In addition, in order to make some parents regain their confidence in professional guidance personnel and professional institutions, the government and other relevant management departments should intervene and manage the institutions in a benign way at the source, such as: implementing the access system and carrier standardization management of family education guidance related institutions; strictly establishing a family education instructor qualification certification system for practitioners; establishing a family education theory system, and regularly training family education instructors, etc [5,18-24]. Only in this way can we truly start from meeting the needs of parents, reduce institutional chaos, and

promote the orderly development of family education guidance and services on a larger scale and to a deeper level.

Following the educational principle of "leading by example" and using the "environmental creation method", parents need to create a good family education environment at home. Compared with ordinary children, special children spend more time at home. In addition, children love to imitate, so parents will have a deeper influence on them. Parents should educate their children by setting an example and protecting their children's imitation psychology. Children's mental development is not formed in their childhood, and they have strong imitation ability and curiosity. However, special children are prone to unconsciously acquire bad behavior habits due to their slow cognitive development and low ability to distinguish right from wrong. "So we parents should set an example in everything, and pay attention to the environment in which the children are, so that what they hear and see are good things" [6,114-119]. In this way, he will naturally be influenced by good things." Parents need to pay attention to their words and deeds in daily life, pay attention to teaching by example, so that special children can develop good habits through what they see and hear. At the same time, the family environment should be coordinated with the school environment, and the development of family education cannot be disconnected from school education. For example, special education schools will develop individualized education plans based on the situation of special children and provide education based on the students' current developmental abilities. Parents can create an environment at home to consolidate and strengthen special children and maintain the same educational attitude and principles as the school to achieve a positive home-school co-education effect.

Families with special preschool children have large differences in explanation needs, financial needs and family function needs, but the degree of needs is small. They have small differences in information needs, support needs and community service needs, but the degree of needs is large. In order to promote the further development of special children and alleviate their family economic pressure, the following suggestions are put forward: Government departments should promptly understand and pay attention to the financial needs of special families [7,65-75]. When necessary, they should set up special family relief funds to provide financial assistance to families that really need help. At the same time, in terms of support needs, they should unite the whole social support system including society, schools, families, rehabilitation institutions, etc., establish relevant nurseries or rehabilitation centers to help special children recover. In response to information needs, relevant media should actively promote some common sense about the care of special children through social platforms such as short videos, or present the video content in a simple and easy-to-understand way in the form of daily life, so that parents can really understand how to communicate with their children. In response to community service needs, communities should promptly pay attention to families with special preschool children and regularly organize community personnel to participate in charity activities, go deep into the families of special children, help them solve life difficulties, let the families of special children truly integrate into the society, and improve the tolerance of the society.

REFERENCES

1. De Boer, A. A., & Munde, V. S. (2015). Parental attitudes toward the inclusion of children with profound intellectual and multiple disabilities in general primary education in the Netherlands. *The Journal of Special Education*, 49(3), 179-187.
2. Downs, S. J., Knowles, Z. R., Fairclough, S. J., Heffernan, N., Whitehead, S., Halliwell, S., & Boddy, L. M. (2014). Exploring teachers' perceptions on physical activity engagement for children and young people with intellectual disabilities. *European Journal of Special Needs Education*, 29(3), 402-414.
3. Turnbull, R., & Turnbull, A. (2015). Looking backward and framing the future for parents' aspirations for their children with disabilities. *Remedial and Special Education*, 36(1), 52-57
4. Wang Chengxia, Cai Xiaolong. (2023)The impact of discrimination perception of parents of special children on life satisfaction: the mediating role of loneliness . *Modern Special Education*, (24),25-32.
5. Ji Jin, Liu Xiaorong, Liang Siqi. (2023)The enlightenment of Chen Heqin's family education thought to the current family education of special children *Modern Special Education*, (24),18-24
6. Yan Jie, Zhuang Xiangxiang, Chen Jun.(2020) Investigation and research on family rehabilitation of preschool children with special needs . *Journal of Shaanxi Preschool Teachers College*, 36(06),114-119.
7. Zhao Xiaohong. (2022)The path of preschool special education policy under the perspective of educational equity . *Educational Research*, 43(12), 65-75.

Li Lili

*PhD degree student of West Ukrainian National University,
West Ukrainian National University*

RESEARCH ON COLLEGE STUDENTS' LEADERSHIP DEVELOPMENT AND EDUCATION MODEL

The leadership education of college students is an important mission and content of higher education. In my country, the leadership education models of college students, such as curriculum-based, community-based, social practice-based and comprehensive-based, have gradually been formed. However, in practice, the leadership education of college students in my country still has problems such as low level of popularization, loose connection with practice, weak pertinence and effectiveness, and imperfect educational ecosystem. Therefore, it needs to be optimized from the government, society, school and other levels.

College students are an important part of the country's reserve talent team and the main driving force for future social and economic development. Their leadership level has an important impact on social and economic development. From the practice of developed countries, strengthening college leadership education has become one of the important tasks of contemporary higher education. It is not only a need for social and economic development, but also a realistic demand for the healthy growth and development of individual college students.

Nowadays, the exploration of college student leadership education is in full swing in major universities and institutions in China. However, there are still some problems in college student leadership education, such as the lack of advanced training concepts and weak innovation awareness; unclear target models and weak pertinence; unsystematic teaching systems and unclear responsibilities; inaccurate evaluation methods and lack of operability. This has, to a certain extent, restricted the development of college student leadership education in my country towards a higher quality. Therefore, it is of great practical significance to systematically sort out and analyze the current model of college student leadership education in my country, summarize the existing problems, and strengthen college student leadership education on this basis.

From the perspective of the organizational form and educational content of college student leadership education in my country, four types of college student leadership education models have been formed: curriculum-based, community-based, social practice-based, and comprehensive.

The first type of curriculum-based leadership education model mainly refers to an education model in which college students acquire leadership knowledge and improve leadership skills by participating in leadership education courses offered by the school. Generally speaking, leadership education courses include first-class courses and second-class courses. The so-called first-class courses mainly refer to professional courses that are required or optional for every student and some general education courses offered by the school's academic affairs department. It includes both professional compulsory or professional elective courses on leadership offered to students of certain specific majors, such as leadership science courses offered by administrative management majors, and general education courses related to leadership offered to all students in the school.

The second community-based leadership education model refers to college students directly exercising their leadership by serving as party and league, student organizations, student clubs, and class cadres on campus. For example, students can become class cadres or league branch cadres through elections, and improve their leadership in the process of serving their classmates; they can also join student unions and student clubs at all levels, and continuously improve their organizational coordination skills, interpersonal relationship management skills, and practical problem-solving skills in club activities; if the student union organization they belong to is a member unit of the provincial student union presidium or the national student union presidium, they can also be recommended and selected to become the executive chairman of the provincial student union or the national student union, and working in the provincial and central youth league committees will be a good opportunity to improve their leadership.

The social practice leadership education model refers to a model in which college students directly contact the society through participating in volunteer services, research visits, social internships and training, so as to perceive the requirements of society and the times for leadership talents and improve their own leadership on this basis. College students directly participate in the preparation, planning, organization and service of some large-scale activities as volunteers to increase their knowledge and exercise their leadership ability. For example, the 2022 Beijing Winter Olympics

recruited 14,000 volunteers, most of whom came from various universities in Beijing. In addition to participating in volunteer activities, students can also contact the society through various social practice activities such as part-time jobs, internships and training inside and outside the school, increase their understanding of society, improve their sense of social responsibility, stimulate their sense of responsibility and service, and enhance their ability to solve practical problems.

The comprehensive leadership education model refers to a relatively comprehensive and integrated college student leadership education model that covers the above three education models. Taking the Youth Marxist Training Project as an example, the project aims to cultivate young political backbones with "loyal political character, strong patriotism, solid theoretical foundation, outstanding ability and quality, loyalty and forgiveness, and good character". So far, more than 3 million young political backbones have been trained for the Party and the country. Among them, the college classes are mainly trained for college student backbones, and are carried out in the form of theoretical learning, red education, and practical training, which have obvious characteristics of comprehensive leadership education. Through theoretical learning, college students can deepen their understanding and mastery of leadership theory and shape correct leadership beliefs and leadership values; red education allows college students to inherit the revolutionary traditional spirit, enhance their sense of identity with the Party and the country, and their sense of responsibility and mission to society; through social practice, college students can go deep into the grassroots and industries to carry out field training, hone their character, integrate knowledge and practice, and effectively improve their ability to solve practical problems.

REFERENCES

1. Xi, J. (2012). The strategic thinking of Chinese leadership education for college students. *Contemporary Youth Research*, 5, 23-28.
2. Wang, W. (2024). Innovation and Exploration of the Education Management Model for University Students under the Background of the Internet. *Frontiers in Educational Research*, 7(2).
3. Yin, L., & Wu, Y. J. (2023). Opportunities or threats? The role of entrepreneurial risk perception in shaping the entrepreneurial motivation. *Journal of Risk and Financial Management*, 16(1), 48.
4. Fu, J. (2023). *Distributed Leadership in University Quality Management: An Exploration in a Sino-Foreign Cooperative University in China* (Doctoral dissertation, The University of Liverpool (United Kingdom)).
5. Wang, L. Y., & Huang, J. H. (2019). Effect of entrepreneurial self-efficacy on the entrepreneurial intentions of students at a university in Hainan province in China: Taking social support as a moderator. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 18(9), 183-200.

COMMUNICATIVE APPROACH IN THE PROCESS OF LANGUAGE TEACHING OF INTERNATIONAL STUDENTS IN UKRAINE

Language training for international students studying Ukrainian is an essential part of their adaptation to studying in Ukrainian higher education institutions. The use of modern methods and technologies can increase the effectiveness of this process, contributing to better language acquisition and cultural integration of students. Scholars note that language training is based on theoretical concepts that take into account psycholinguistic and pedagogical aspects of language learning [1; 3; 4]. In our opinion, it is worth focusing on such a crucial approach to teaching Ukrainian to international students as communicative. The communicative approach to teaching Ukrainian to international students is one of the most effective methods aimed at developing language skills and abilities for effective communication. The main goal of this approach is to enable students to use Ukrainian as a means of communication in real-life situations.

As noted by domestic experts in the field of foreign language teaching methods, the main task of the communicative approach is to provide practice in speaking, listening, reading and writing in the context of real-life communication [5]. Learning tasks and exercises should model real-life situations in which students can use the language. The use of authentic materials, such as authentic texts, audio and video materials, is of practical value and reflects a living language, which contributes to a better understanding of the cultural and social contexts in which the language is used. Interaction between students and the teacher, as well as among students themselves, is a key aspect of the communicative approach, which includes pair and group work, discussions, debates, role-playing and other forms of collective activity. The approach focuses on the individual needs, interests and level of language proficiency of each student, where tasks and exercises are adapted to the specific learning objectives of the students.

Methods and techniques of the communicative approach include a variety of interactive and practical tasks that contribute to the development of language skills and communicative competence. In particular, role-playing games and simulations allow students to model real-life situations, which helps them to learn the language in a natural context. Discussions and debates stimulate the expression of different positions and the formation and defence of arguments, which develops critical thinking and communication skills. Project work involves completing various tasks that require the use of the language in different contexts, promoting the practical application of knowledge. Analyzing and discussing authentic texts immerses students in the language environment, helping them to better understand the cultural and social aspects of the language. In addition, methods such as pair and group work allow students to interact with each other, which stimulates active use of the language and the development of communication skills.

Scientific research confirms the effectiveness of the communicative approach in foreign language learning. In particular, studies such as those by G. Shvets [2] and L. Kokorina and M. Litunova [5] show that interactive teaching methods increase students' motivation, improve their language skills and contribute to better learning. Other studies emphasize the importance of authentic materials and real-life communicative situations for the development of language competence. Thus, the use of the communicative approach in teaching Ukrainian to international students is a scientifically sound and effective method that contributes to their successful learning and adaptation to the language environment. The communicative approach has several advantages. Firstly, it is practical, as students acquire real-world skills that they can use in their everyday lives and professional activities. Secondly, it increases students' motivation as they see the direct application of their knowledge. Thirdly, this approach promotes student autonomy and teaches them to find information, solve problems, and make decisions on their own, which contributes to their personal and academic growth.

Thus, the communicative approach to teaching Ukrainian to international students is an effective methodology that ensures the development of speech skills and abilities necessary for effective communication. The use of authentic materials, interactive tasks and an individual approach to each student creates the conditions for the successful acquisition of the Ukrainian language, as well as the integration of students into the cultural and social environment of Ukraine.

REFERENCES

1. Туркевич О. Становлення терміносистеми методики викладання української мови як іноземної: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 220 с.
2. Швець Г. Д. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: монографія. Київ: Фенікс, 2019. 529 с.
3. Бей Л. Б., Тростинська О. М. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів. Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2017. № 12. С. 42-49.
4. Архипенко Л. М. Особливості засвоєння синтаксичних конструкцій при вивченні української мови як іноземної. Новітні педагогічні технології у викладанні мов іноземним студентам: матеріали Міжнародного науково-методичного семінару (м. Харків, 20 лютого 2020 року). Харків: ХНАДУ, 2020. С. 11-14.
5. Кокоріна Л., Літунова М. Комунікативно спрямовані методи і прийоми навчання граматики англійської мови. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Том 3, № 27. С. 128-132.

THE IMPACT OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES ON THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

There is no doubt that the impact of information and communication technologies (ICTs) on the educational process in higher education institutions (HEIs) is significant and multifaceted. ICT transforms traditional approaches to learning, facilitates the creation of new forms of education and improves the overall efficiency of the educational process, provides students and teachers with quick access to a huge number of educational materials, electronic libraries, scientific articles, video lectures and other resources, which positively affects the in-depth study of subjects and allows students to stay up to date with the latest scientific achievements.

The use of ICTs allows for the introduction of interactive teaching methods, such as online courses, virtual laboratories, webinars and interactive tests. Distance learning is becoming available to students from different regions, which increases the accessibility of higher education. ICTs make it possible to adapt curricula to the individual needs of students. Teachers can use electronic platforms to monitor the progress of each student and provide them with individual assignments and recommendations. The educational process integrating ICTs contributes to developing important digital skills and competencies in students, which are necessary for successful professional activities in modern society.

ICT facilitates communication between students and teachers through email, chat rooms, forums and social networks. This facilitates the active exchange of ideas, group work and joint research projects. ICTs allow for the automation of many administrative processes, such as course registration, class schedule management, student progress records, etc. This reduces the bureaucratic burden on administrative staff and teachers.

Despite its many benefits, introducing ICTs into the educational process faces certain challenges. These include issues of technical support, training teachers to work with new technologies, maintaining information security and ensuring equal access to ICT for all students. The introduction of information and communication technologies (ICT) into the educational process of higher education institutions (HEIs) has certain advantages and disadvantages. Let us consider them in more detail.

The advantages of introducing information and communication technologies (ICT) into the educational process of higher education institutions (HEIs) include improved access to information (quick access to a large number of educational materials, electronic libraries, scientific articles, video lectures and other resources; the ability for students to independently search for and use additional sources of information); interactive teaching methods (use of multimedia materials, virtual laboratories, simulations and interactive presentations); the possibility of conducting webinars, online discussions and video conferences); distance learning (providing an opportunity to receive education regardless of the student's place of residence, increasing the accessibility of education for people with disabilities); personalization

of learning (using adaptive learning systems that adapt to individual needs and level of knowledge of the student, the possibility of providing individual tasks and recommendations); improvement of communication (facilitating interaction between students and teachers through e-mail, chats, forums, etc. Effective management of the educational process (automation of administrative processes such as course registration, timetable management, academic performance, reduction of the bureaucratic burden on administrative staff and teachers). Development of digital competencies (development of important digital skills necessary for the modern labour market, increasing the overall level of computer literacy).

The disadvantages of introducing information and communication technologies (ICT) in the educational process of higher education institutions (HEIs) include: technical problems in the use of ICT (the need to constantly update technical equipment and software; risks of technical failures and problems with the Internet connection); high costs (high cost of implementing and maintaining ICT infrastructure, the need for additional financial resources for staff and student training); information security problems (risks of cyber-attacks, data leaks and privacy violations; need for constant monitoring and protection of information systems; social inequality (different levels of access to ICT for students from different socio-economic groups, the possibility of widening the gap between students who have and do not have access to modern technologies); adaptation problems (difficulty of teachers adapting to new methods of teaching and working with ICT, resistance to change on the part of some teachers and students); reduced personal interaction (a possible reduction in the number of direct contacts between students and teachers, the risk of losing the skills of live communication and teamwork).

To sum up, information and communication technologies have a significant impact on the educational process in higher education institutions, opening up new opportunities for learning and teaching. However, the effective implementation of ICT requires a comprehensive approach that includes technical, pedagogical and organizational support. The introduction of ICTs into the educational process of higher education institutions has many advantages that can significantly improve the quality of education and make it more accessible and effective. However, to maximize the potential of ICTs, it is necessary to consider and address possible disadvantages by providing technical, financial and organizational support.

REFERENCES

1. Гуржій, А. М. (2010). Інформаційно-комунікаційні технології в освіті: теоретико-методологічні засади та засоби реалізації. Київ: НТУУ «КПІ».
2. Жалдак, М. І., & Триус, Ю. В. (2008). Інформаційні технології в навчанні. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова.
3. Биков, В. Ю., Кухаренко, В. М., & Микитюк, О. О. (2012). Інформаційно-комунікаційні технології в освіті: стан та перспективи розвитку. Інформаційні технології і засоби навчання, 5(33), 1-18.
4. Романюк, С. А. (2014). Використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 794, 47-54.

Zhang Gege

*PhD student at the Department of Educology and Pedagogy
West Ukrainian National University (Ukraine)
Guangzhou Zhujiang Vocational and technical College lecturer
Guangzhou (China)*

OPTIMIZATION OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE MUSIC TEACHERS IN UKRAINE AND CHINA

In the context of the war in modern Ukraine, the transformation process in social and humanistic education is faced with many challenges, problems and prospects. First, this transformation is urgent, because the war forced the education system and the society as a whole to rethink and adjust its education and cultivation style. This includes not only the reform of curriculum content and teaching methods, but also the profound transformation of educational concepts and educational goals.

On the one hand, many schools and educational institutions were forced to close or switch to teaching online due to the effects of the war, which poses a huge challenge for both educators and students. How to maintain the continuity and quality of teaching in this special environment has become an urgent problem to be solved. At the same time, the war has also led to changes in social structure and values, which have put forward new requirements for the choice of educational content and the setting of educational goals.

On the other hand, despite the great difficulties faced, there are also some opportunities and prospects. For example, war creates a deeper awareness of the importance of education and humanistic care, which may encourage society to invest more resources and attention to education. At the same time, this special historical background also provides the possibility for educational innovation, such as the development and application of new educational technologies to improve the teaching effect and students' learning experience.

For the optimization of the professional training of future music teachers in Ukraine and Chinese higher education institutions, the basis of their theory and methodology is particularly important. This includes but is not limited to the in-depth study and mastery of theoretical knowledge such as educational psychology, music teaching method, multicultural music education. At the same time, we also need to pay attention to the cultivation of practical ability, such as organizing music activities, music teaching practice, etc.

In the specific context of Ukraine and China, considering the differences of cultural, historical and social environment, the optimization of professional training also requires special attention to the content and methods of cross-cultural music education. This will not only help train music teachers with an international perspective, but also promote cultural exchanges and understanding between the two countries.

In general, whether it is the transformation process of social and humanistic education, or the professional training optimization of future music teachers, we need to think deeply and constantly explore, to adapt to the changes of The Times and the needs of the society. At the same time, it also provides valuable opportunities and

challenges for educators and researchers to promote the development and progress of education.

REFERENCES

1, Bezemchuk, L. & Fomin, V. (2021). Formation of Integration and Pedagogical Skills of the Future Teacher of Music Art in the Conditions Master's Degree. *Professional Art Education*, 2(1), pp. 12–19. <https://doi.org/10.34142/27091805.2021.2.01.02>.

2. National Standards of Ukraine (2019). Ministry of Education and Science of Ukraine/ Державні стандарти України. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>. Orlov, V. (2003).

3. Professional development of art teachers / Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін. *Наукова думка*, 262.

Катерина Буряк

здобувачка третього рівня вищої освіти (PhD)

кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

Наукові керівники:

Чайка Володимир Мирославович

доктор педагогічних наук, професор кафедри освітології і педагогіки

Західноукраїнський національний університет

Лупак Наталія Миколаївна

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і методики початкової

та дошкільної освіти

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

СКЛАДОВІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМООЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Самооцінювання навчальної діяльності відіграє важливу роль в освітньому процесі загалом та у початковій школі зокрема. Цей процес дає можливість учням визначати свої сильні та слабкі сторони, оцінювати власний прогрес і визначати напрямки для подальшого розвитку. Ключовими аспектами ролі самооцінювання навчальної діяльності є оцінка своїх компетентностей, свідомість власного навчання, розвиток відповідальності, сприяння саморегуляції та пошук шляхів вдосконалення.

Сучасні праці, у яких обґрунтовується роль і місце самооцінювання навчальної діяльності молодших школярів, належать реформаторам сучасної освіти Н. Бакуліній, Н. Богданець-Білоskalенко, О. Лоюк, О. Онопрієнко, О. Пометун, О. Савченко, О. Фідкевич, І. Шевчук та ін. За кордоном самооцінюванню навчальної діяльності присвячені праці Н. L. Andrade, G. T. Brown, Y. G. Butler, Y. Du, A. Elder, H. Goodrich, L. R. Harris, J. Lee, X. Wang та ін.

У даній роботі увага зацентрована на освітньому середовищі, як факторі формування здатності до самооцінювання навчальної діяльності.

Мета роботи полягає у дослідженні ролі компонентів освітнього середовища у формуванні здатності учнів початкової школи здійснювати самооцінювання процесу і результату навчальної діяльності.

Здійснення впливу на формування самооцінювання навчальної діяльності є частиною рефлексивної функції освітнього середовища [7].

У своїх моделях освітнього середовища дослідники даного питання виділяють 3 і більше структурних компонентів, наприклад:

– просторово-предметний, соціальний, психолого-педагогічний (В. Левін) [7];

– просторово-предметний, соціально-комунікаційний, психолого-дидактичний, пізнавально-мотиваційний (О. Писарчук) [4];

– просторово-матеріальний, соціально-особистісний, інформаційно-технологічний, функціональний (І. Чернецький) [6];

– просторово-семантичний, комунікаційно-організаційний, змістово-методичний (І. Габа) [2].

Якщо матеріальна складова освітнього середовища (просторово-предметний / просторово-матеріальний / просторово-семантичний компонент) об'єктивно не відіграє помітної ролі у здійсненні самооцінювання, то ролі решти компонентів не варто недооцінювати.

Насамперед проаналізуємо вплив соціального (соціально-комунікаційного, соціально-особистісного) компонента, який полягає насамперед у соціальній взаємодії між усіма суб'єктами освітньої діяльності.

Очевидно, що здобувачі початкової освіти найбільше взаємодіють із вчителем та між собою. Не менш очевидно і те, що учні вчать оцінювати власну діяльність, орієнтуючись на зразок. Як наголошує П. Дячук, основним джерелом розвитку здатності до самооцінювання у молодших школярів є педагогічна оцінка та оцінювальні судження інших важливих для учня людей. Формуючи ставлення до якості процесу і результату власної навчальної діяльності учень у першу чергу орієнтується на оцінку вчителя [3, с. 55–56]. Отже, найпершим і найважливішим з-поміж усіх можливих зразків для самооцінювання є зразок вчителя. Саме тому педагогічна оцінка повинна бути вмотивованою, адекватною та об'єктивною.

Щодо взаємодії між здобувачами освіти як фактору формування здатності до самооцінювання, то тут доцільно проаналізувати процес взаємооцінювання, як такий, що передує самооцінюванню. Як відомо, учням початкової школи простіше оцінити іншого, ніж самого себе. Тому, за міркуваннями О. Фідкевич та Н. Богданець-Білоskalенко, «розвиток самооцінних умінь в учнів 1-2 класів потрібно реалізовувати на засадах формування взаємооцінних суджень, зокрема вкрай важливо навчити молодших школярів радитися між собою, толерантно давати поради одне одному... У 3-4 класах ці навички мають бути сформовані, однак вчитель повинен спостерігати за дотриманням цих правил і за потреби корегувати їхню діяльність під час взаємооцінювання» [5, с. 52]. При цьому важливо, щоб вчитель висував такі ж вимоги до взаємних оцінок, які висувуються до його власного оцінювання: вмотивованість, адекватність та

об'єктивність. Такої взаємної оцінки учнівських робіт у початковій школі можливо досягти лише застосовуючи відповідні віковим особливостям учнів форми та методи взаємооцінювання. Ці ж форми та методи доцільно застосовувати й у процесі самооцінювання. Їх ми проаналізуємо у контексті ролі психолого-педагогічного (психолого-дидактичного та пізнавально-мотиваційного / інформаційно-технологічного та функціонального / змістово-методичного) компонента.

Психолого-педагогічний компонент включає в себе форми, методи, прийоми організації освітньої діяльності тощо.

Беззаперечною умовою формування здатності до самооцінювання навчальної діяльності є обов'язкове і систематичне впровадження рефлексії як підсумкового етапу уроку та як мисленнєвого процесу, що супроводжує будь-яку освітню діяльність.

Вид самооцінювання, який доцільно застосовувати у роботі з учнями початкової школи напряду залежить від їхнього віку. Згідно з твердженням О. Фідкевич та Н. Богданець-Білокаленко, у практиці НУШ в 1-2 класах застосовується переважно ретроспективне самооцінювання, тобто оцінювання процесу і результату навчальної діяльності після її здійснення, «оскільки учневі ще важко проаналізувати свою діяльність, визначити на основі аналізу шляхи її вдосконалення» [5, с. 50]. З часом, за умови цілеспрямованої роботи в цьому напрямку, саморегулятивні вміння молодших школярів удосконалюються, й до кінця 4 класу стає доцільним застосовувати як ретроспективне, так і актуальне чи прогностичне самооцінювання [1, с. 37].

Педагогічна теорія і практика пропонує різноманітні методи та прийоми самооцінювання. Від їхнього вдалого вибору й використання педагогом залежить ефективність самооцінювання.

Найелементарнішим із прийомів є порівняння. Порівняння учнем написаної ним літери чи цифри із зразком – це вже дія самооцінювання. [1, с. 37]. Іншими орієнтирами для формування адекватного самооцінювання є моделі, комп'ютерні підказки тощо [8, с. 26]. Головні вимоги до них – чіткість та зрозумілість критеріїв оцінювання, простий алгоритм здійснення аналізу роботи з метою її оцінювання. Коли ж учні продемонструють, що вони можуть реалістично оцінювати свою роботу, доцільно починати запроваджувати ті форми і методи, які забезпечують більшу автономію у самооцінюванні. [8, с. 26]. Тут можуть застосовуватися рубрикатори [8], картки, листи самооцінки, щоденники досягнень, портфоліо і т. п. [1; 5].

Різноманітність застосованих методів і способів самооцінювання забезпечує повніше формування здатності здійснювати самооцінювання та забезпечує мотивацію до здійснення цього процесу.

Саме таким чином, через зразок оцінювання вчителя, взаємооцінювання, комплекс відповідних методів та прийомів, компоненти освітнього середовища впливають на самооцінювання навчальної діяльності молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряк К. В. Самооцінювання навчальної діяльності учнями початкової школи: сутність, види та функції. *Педагогічний альманах*. 2023. № 54. С. 34-41.

2. Габа І. М. Освітнє середовище: соціально-психологічна парадигма. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Т.7. Вип. 22. С. 27–31.
3. Дячук П. В. Формування самооцінки молодших школярів у навчальній діяльності : монографія / рец. О. А. Біда, Г. О. Васьківська, І. І. Доброскок, О. М. Коберник. Умань : Жовтий О. О., 2016. 210 с.
4. Писарчук О. Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2016. 21 с.
5. Фідкевич О., Богданець-Білоskalенко Н. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: теорія і методика формувального оцінювання у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти» для педагогічних працівників. Київ : Генеза, 2020. 96 с.
6. Чернецький І. С. Проектування навчальних середовищ на основі фрактальних властивостей їх складових. *Вісник Черкаського університету*. 2012. № 13 (226). С. 138–143.
7. Шапран Ю. П., Шапран О. І. Типологія освітнього середовища в умовах компетентісно-зорієнтованої педагогічної освіти. 2015. URL: <http://ephsheir.uhsp.edu.ua/handle/8989898989/1310> (дата звернення: 15.06.2024).
8. Brown G. T., Harris L. R. The future of self-assessment in classroom practice: Reframing self-assessment as a core competency. *Frontline Learning Research*. 2014. № 2(1). Pp. 22–30.

Ігор Рижак

здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)

кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ІНЖЕНЕРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Особистісно зорієнтована парадигма дошкільної освіти спрямована на реалізацію, раннє виявлення здібностей, нахилів, талантів та обдарованості дошкільників. Погоджуємося з думкою вітчизняних науковців (Т. Грицишина, К. Крутій, І. Стеценко) про те, що здебільшого розвиток здібностей та обдарованості дітей-дошкільників в практиці здебільшого пов'язаний з музичними, хореографічними, артистичними, спортивними нахилами, однак меншу увагу звертають педагоги на розвиток розумових здібностей, пізнавальної активності, технічної творчості дітей, яка характеризується нетиповістю для цього вікового діапазону (6(7) років) [2; 3; 6]. Як зазначила І. Стеценко, «нині культура користування технікою поступово стає важливою складовою загальної культури людини» [6, с. 14]. Саме тому, з одного боку, важливо виявити уже на ранніх щаблях дошкільного дитинства коло тих здібностей і здатностей, які сприятимуть оволодінню зазначеною культурою, адже необхідно навчитися доцільно використовувати пристрої та програми, розпізнавати ознаки несправностей і вміти їх усувати, володіти навичками безпечного та

екологічного використання комп'ютерних технологій тощо. З іншого боку, природна пізнавальна потреба, яка в період дошкільного дитинства є інтенсивно вираженою, пізнавальний інтерес, допитливість, винахідливість, дитяче експериментування у деяких дітей можуть переважати над розвитком інших якостей та здатностей. Отже, необхідно не лише оновити програмно-методичне забезпечення розвитку пізнавальної активності, мислення старших дошкільників, а й переосмислити, актуалізувати специфіку їх протікання, формування, зокрема під час виконання елементарних навчальних інженерних завдань в сучасному інтегрованому, технологічному, фасилітаційному освітньому процесі в закладах дошкільної освіти.

Такою, яка спрямована на розвиток культури інженерного мислення у дошкільників є програма «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» [7]. Розроблено і блоково-тематичне планування освітньої діяльності до неї. Отже, зосередимо свою увагу на найбільш виразному освітньому напрямі за цією програмою – інжинірингу.

Розвиток мислення старших дошкільників відбувається в процесі пізнавальної діяльності. Така діяльність протікає у двох напрямках: через відчуття та сприймання – безпосереднє пізнання, та мислення – опосередковане пізнання. При цьому, суб'єкт реалізує себе у пізнавальній активності. Як зазначає Р. Руденський, пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку – «це вид загальної соціальної діяльній активності особистості дитини 6(7) року життя, яка формується у різних видах діяльності, ними збагачується, ускладнюється і переходить від менш до більш якісного рівня у формі реальної (функціонуючої) та потенційної (ситуативної)» [4, с. 217]. Звідси, мислення дошкільників має бути активно спрямованим на пізнання абсолютно нового або раніше невідомої якості, ознаки, функції предмета чи явища. Отже, доречно розглядати ті види діяльності, завдання й ігри, дітей які в своїй структурі містять елемент новизни, відкриття, винахідництва [4].

За освітнім напрямом «Інжиніринг» доречно добирати найпростіші інженерні навчальні завдання. Такими завданнями відповідно до програми можуть бути:

- завдання на розвиток знаково-символічної навички дітей;
- створення споруди за нескладними кресленнями;
- самостійне створення конструкцій відповідно до умови завдання або за власним задумом;
- зображення плану відкритого та обмеженого простору;
- самостійне схематичне зображення вулиці, місцевості;
- завдання на використання умовних значень тощо [7].

Аналіз програмового змісту свідчить про значний обсяг завдань, які потребують застосування знаково-символічної навички, умінь позначувати предмети і явища навколишнього світу за допомогою піктограм, символів, знаків та ін. О. Писарчук та Р. Руденський зміст поняття «знаково-символічна навичка старших дошкільників» тлумачить так: «це здатність до кодування властивостей, якостей, предметів і явищ за допомогою символічних позначень» [3, с. 47]. Такий підхід узгоджується і з думкою психологів. Наприклад, В. Кондратова, стверджує, що у період старшого дошкільного віку відбувається нагромадження

образних уявлень, і цей обсяг становить опору для переходу до словесно-образного, а згодом і абстрактного мислення [1]. Однак, погоджуємося із думкою вченої, що цей перехід не відбувається раптово й різко. Саме тому у цьому контексті доречно говорити про образно-схематичне мислення дітей 6-7-го року життя, адже саме у цей період діти починають самостійно застосовувати вивчені ними різні види знаків (цифри, знаки арифметичних дій, фішки звуків, знаки дорожнього руху, літери друковані і писані тощо) у навчальній діяльності, в елементарних її проявах.

Мислення у процесі відкриття нового явища чи ознаки мобілізує усі внутрішні резерви досвіду пізнання, апелює до тих здатностей та умінь старших дошкільників, які забезпечують цілісний процес навчально-пізнавальної діяльності: від конкретизації цілі інженерного завдання, аж до самоперевірки і самооцінювання виконання. З огляду на це, важливо спрямувати розвиток інженерного мислення старших дошкільників у логіці від пізнавальної активності під керівництвом вихователя до пізнавальної самостійності. Одним із сучасних підходів що сприяють цьому, дослідники вважають фасилітацію освітнього процесу [5]. Як стверджують Р. Руденський та О. Писарчук, «за цього підходу немає численних невиправданих повторень і пояснень інструкцій. Процес «фасилітується середовищем», а точніше попередньо підготовленими наочними інструкціями. Цей підхід сприяє розвитку пізнавальної самостійності, адже здобувач повинен добре пам'ятати коли і за яких обставин звернутися до конкретної пам'ятки, алгоритму» [5, с. 85]. Погоджуємося з думкою дослідників. Зазначимо, що за освітнім напрямом інжиніринг, старші дошкільники уже самостійно можуть створювати візуальні пам'ятки, алгоритми, схеми і плани виконання навчальних завдань.

Таким чином, з підготовкою до систематичного навчання в школі, відбувається і процес формування знакової культури старших дошкільників, розвиток їх інженерно-технічного мислення, і STREAM-освіта, найпростіші інженерні завдання відіграють у цьому процесі важливу роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кондратова В. Розумове виховання дошкільників. К., 1979. 128 с.
2. Крутій К., Грицишина Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. Дошкільне виховання. 2016. № 1. С. 3-7.
3. Писарчук О., Руденський Р. Розвиток знаково-символічної навички засобами Stream-освіти у дітей старшого дошкільного віку. *Освіта – енергія майбутнього. Якісна освіта як фактор перемоги: матеріали Крайового форуму освітян (23 жовтня 2022 року)*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 46-49.
4. Руденський Р. Пізнавальна активність старших дошкільників: сутність, структура, вікові особливості. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2024. Випуск 1 (54). С. 214-222.
5. Руденський Р., Писарчук О. Реалізація фасилітаційного підходу у формуванні пізнавальної активності здобувачів дошкільної та початкової освіти. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2024. Випуск 1(7). С. 70-89.
6. Стеценко І. 4. STREAM-освіта: техніка + мистецтво. *Дошкільне виховання*. 2016. № 12. С. 14-16.

7. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт: альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку / автор. кол.; наук. керівн. К. Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД. 148 с.

Тетяна Лебідь

*головний спеціаліст відділу дошкільної освіти та обліку дітей
Департаменту освіти Вінницької міської ради*

АСИСТЕНТ ДИТИНИ / ПОСЛУГА СУПРОВОДУ ПІД ЧАС ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Щороку в закладах освіти зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами, які потребують супроводу / асистента дитини під час інклюзивного навчання. Асистент дитини (учня) з особливими освітніми потребами належить до учасників освітнього процесу, створює комфортне й позитивне освітнє середовище, допомагає адаптуватися та соціалізуватися дитині (учневі) з особливими освітніми потребами в колективі.

Асистент учня (дитини) забезпечує в освітньому процесі соціальні та соціально-побутові потреби здобувача освіти з особливими освітніми потребами / надає соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання в закладах освіти.

Асистентом учня (дитини) може бути один із батьків (інший законний представник) здобувача освіти, уповноважена ними особа або соціальний робітник, який надає соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання [5].

Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання надається дітям з особливими освітніми потребами, які згідно з висновком інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, потребують супроводу в закладі освіти, задля забезпечення реалізації дітьми права на освіту.

Одним із основних завдань інклюзивно-ресурсного центру є визначення потреби в асистенті учня та/або супроводі дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі (групі) [3].

У 8 розділі висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи зазначаються рекомендації щодо надання послуги супроводу під час інклюзивного навчання (наявність асистента дитини (учня)).

З метою забезпечення уніфікованого підходу надавачів соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання в організації та наданні її дітям з ООП, Міністерство соціальної політики розробило рекомендації щодо організації надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.

Наказом Міністерства соціальної політики України від 23 грудня 2021 року № 718 затверджено Державний стандарт соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання (далі – Державний стандарт). Цей Державний стандарт визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги супроводу

під час інклюзивного навчання, показники її якості для надавачів соціальної послуги усіх форм власності, які надають цю послугу [4].

Розділом 8 Державного стандарту передбачено основні заходи, що складають зміст соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання:

- допомогу в самообслуговуванні;
- підтримку у спілкуванні та комунікації з дітьми, педагогами та іншими особами;
- організацію харчування та допомогу у прийнятті їжі;
- організацію пересування та допомогу під час пересування;
- спостереження за станом здоров'я, допомогу в проведенні необхідних процедур;
- допомогу під час занять у гуртках, секціях, клубах, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих, науково-пошукових об'єднаннях на базі закладів освіти;
- допомогу під час ігрової діяльності для дітей дошкільного віку, інших видів діяльності під час освітнього процесу;
- допомогу під час здійснення рухової активності;
- організацію денного відпочинку (сну) у закладах дошкільної освіти [4].

Частиною 5 статті 11 Закону України «Про дошкільну освіту» передбачено, що за рекомендаціями інклюзивно-ресурсного центру та письмовою заявою батьків або осіб, які їх замінюють, заклад дошкільної освіти забезпечує доступ до освітнього процесу асистента дитини з особливими освітніми потребами. Асистент дитини з особливими освітніми потребами проходить медичний огляд відповідно до вимог законодавства [1].

У частині 7 статті 26 ЗУ «Про повну загальну середню освіту» зазначено: «В освітньому процесі соціальні потреби учнів з особливими освітніми потребами забезпечуються асистентом учня – соціальним робітником, одним із батьків учня або уповноваженою ними особою.

Асистент учня допускається до участі в освітньому процесі для виконання його функцій виключно за умови проходження спеціальної підготовки, що підтверджується відповідним документом. Умови допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимоги до нього визначаються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Рішення про допуск асистента учня до участі в освітньому процесі приймає керівник закладу освіти на основі укладення відповідного договору між закладом освіти та асистентом учня за згодою батьків» [2].

Пунктом 4 Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього передбачено такі вимоги до асистента учня (дитини):

1) проходження спеціальної підготовки обсягом не менше 15 годин, яка має включати інформацію щодо дотримання правил охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладі освіти, ознайомлення з правами та обов'язками учасників освітнього процесу в закладах освіти, що підтверджено документом про проходження підготовки (підвищення кваліфікації), виданим суб'єктом надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації.

Підготовка соціальних робітників, які надають послугу супроводу під час інклюзивного навчання, проводиться на базі обласних, Київського міського центру соціальних служб за програмою, затвердженою наказом Міністерства соціальної політики України, та підтверджується документом про проходження такої підготовки;

2) проходження профілактичного медичного огляду;

3) дотримання правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, правил охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки, принципу конфіденційності стосовно стану здоров'я та іншої особистої інформації про учасників освітнього процесу [5].

Асистент учня (дитини) – це не педагогічний працівник, який не призначається на посаду керівником закладу освіти, а лише допускається до освітнього процесу для виконання його функцій з обов'язковим дотриманням відповідних умов.

У 2021 році департамент соціальної політики Вінницької міської ради взяв участь у проєкті «Розвиток соціальних послуг». Він передбачав співфінансування місцевого та державного бюджетів з метою розвитку соціальних послуг на рівні територіальних громад. Для надання послуги соціального супроводу департамент соціальної політики міської ради залучив Вінницький обласний осередок Всеукраїнської громадської організації «Українська спілка інвалідів – УСІ» [6].

Так, у Вінницькій міській територіальній громаді 9 дітей з особливими освітніми потребами отримали соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання. Спеціальне навчання пройшли батьки дітей, які потребували супроводу. І вже з листопада 2021 року батьки, які пройшли навчання супроводжували 9-ох дітей, які здобували освіту за інклюзивною формою навчання у загальноосвітній школі I-III ступенів № 33. Надання такої послуги сприяло покращенню якості інклюзії у школі та допомогло дітям.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання було призупинено.

З вересня 2023 року у закладах дошкільної та загальної середньої освіти Вінницької міської територіальній громади знову почали надавати соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання. Так, 36 учнів з особливими освітніми потребами та 6 вихованців із ООП, які здобували освіту за інклюзивною формою отримували соціальну послугу супроводу. Батьки або особи, які виявили бажання надавати таку послугу пройшли 60-годинну спеціальну підготовку, яка визначена Державним стандартом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.200 1№ 2628-Ш. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-ІХ. Дата оновлення 24.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20/ed20240324#Text>

3. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545. Дата оновлення: 06.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>
4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.12.2021 № 718. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0072-22#Text>
5. Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього : Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.11.2021 № 1236. Дата оновлення: 04.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-22#Text>
6. У 2021 році дев'ять дітей Вінниці отримали послугу соціального супроводу. URL: <https://www.vmr.gov.ua/u-2021-rotsi-dev-iat-ditei-vinnytsi-otrymaly-posluhu-sotsialnoho-suprovodu>

Дар'я Пилипенко
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Науковий керівник – Олена Колосова
кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Умови сьогодення з його соціальними, економічними й культуротворчими процесами вимагають від сучасної людини нових прагнень, постановки важливих завдань, зокрема, з метою пристосування до життя у ринкових відносинах. Тому економічні знання постають нагальною потребою громадян та, відповідно, вимагають нових підходів до виховання дітей задля майбутнього життя та успішного добробуту в умовах ринкової економіки. Тому актуальним завданням та вимогою сьогодення є «формування в дітей старшого дошкільного віку соціально-фінансових компетентностей, розуміння основних економічних понять та володіння новітніми навичками соціально-фінансової поведінки» [3, с. 10].

Базовий компонент дошкільної освіти орієнтує педагогів на «формування в дітей дошкільного віку предметно-практичної компетенції, яку визначає як обізнаність дитини з предметним світом, його особливостями, вміння застосовувати елементарні економічні поняття, ощадливого ставлення до речей та грошових коштів. Відтак, актуалізується необхідність і важливість економічного виховання дітей дошкільного віку» [1, с. 4].

Важливість формування соціально-економічної компетентності дітей, загалом, та навичок фінансової грамотності, зокрема, починаючи з дошкільного віку, зумовлена тим, що саме в цьому віці формуються основні індивідуально-психологічні та соціально-моральні якості особистості.

Фінансова грамотність дітей впливає на успішність та благополуччя майбутнього дорослого життя, а саме:

- економічну незалежність: розуміння, як працює економіка, як заробляти гроші та як їх розумно витратити;
- здорове ставлення до грошей: розуміння цінності грошей та вміння керувати власними фінансами, осмисленість фінансових вкладень та уникнення зайвих витрат;
- планування майбутнього: можливість зберігати, інвестувати гроші та розуміння можливостей власного фінансового забезпечення.

Додатковими перевагами фінансової грамотності для дітей є:

- розуміння ризиків та інвестицій: навчання раціонально оцінювати можливості та приймати обдумані фінансові рішення;
- ефективне використання кредитів: розуміння кредиту як зобов'язання, а не безкоштовних грошей; вміння уникати зайвих боргів та вчасно погашати кредити;
- підприємництво та бізнес: навчання планувати бізнес, розуміти фінансові показники та ефективно управляти ресурсами;
- сприйняття соціальної відповідальності: розуміння важливості благодійності та соціальної підтримки; навчання допомагати іншим та робити світ кращим.

Загалом, фінансова грамотність допомагає дітям розуміти гроші як інструмент, а не мету та розвивати відповідальне ставлення до фінансів.

Основними аспектами процесу формування навичок фінансової грамотності у дітей дошкільного віку є:

1. формування основ соціально-фінансової грамотності дітей дошкільного віку:

- економічне виховання: організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури особистості. Це включає розуміння фінансових понять, уміння планувати бюджет, оцінювати витрати та заощаджувати [3].

- емоційно-ціннісне ставлення: виявлення інтересу дітей до грошей, виховання шанувати матеріальні та нематеріальні цінності, навчання раціонального використання ресурсів [1].

2. Використання інтерактивних інструментів розвитку фінансової грамотності дітей:

- побутові ігри: розвиток системи знань та уявлень про фінансову грамотність;

- навчальні програми: включення інтерактивних програм з розвитку фінансової грамотності в навчальні програми [2].

Отже, формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку є важливим завданням, яке сприяє розвитку економічного мислення та відповідальної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макарікова С.А. Упровадження програми «Афлатот» – один із шляхів формування у дітей старшого дошкільного віку соціальної та фінансової грамотності. URL : <https://cutt.ly/NKfyrP6>

2. Програма навчання педагогів дошкільних навчальних закладів за програмою «Афлатот» - соціальна і фінансова освіта дітей дошкільного віку.
URL: <http://www.garmoniya.mk.ua/programa-aflatot.html>
3. Рейпольська, Ольга. Економіст із дитинства, або Формуємо соціально-фінансову грамотність дошкільника. «Вихователь-методист дошкільного закладу»: спеціаліз. журн. 2021. № 8. С. 8-13.

Наукове видання

**ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ СОЦІАЛЬНО-
ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції

Підписано до друку 30.08.2024 р.

Видавець та виготовлювач

Західноукраїнський національний університет

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

E-mail: konferencia_sgf@ukr.net

© колектив авторів, 2024

© ЗУНУ, 2024